

Doktori (PhD) értekezés

Schmidt Laura

2026.

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Rendészettudományi Kar

Rendészettudományi Doktori Iskola

Schmidt Laura:

**A magyar igazságszolgáltatásban használt resztoratív módszerek alkalmazásának
kérdései a nemzetközi gyakorlat tükrében**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Barabás Andrea Tünde (CSc.)

.....

BUDAPEST, 2026

TARTALOMJEGYZÉK

TÁBLÁZATJEGYZÉK.....	6
ÁBRAJEGYZÉK	7
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	8
1. BEVEZETÉS	9
1.1. A témaválasztás indoklása, aktualitása.....	9
1.2. A téma rendészettudományi vonatkozása.....	10
1.3. A fontosabb fogalmak áttekintő értékelése.....	11
1.4. A kutatás elméleti és módszertani problémái.....	14
1.5. A közvetítői eljárások empirikus kontextusa és jellemzői Magyarországon	16
1.6. Kutatási hipotézisek.....	18
1.7. Az értekezés felépítése	19
2. A KUTATÁST MEGALAPOZÓ ELMÉLETI KERETRENDSZER.....	21
2.1. A kutatást megalapozó elméleti keretrendszer célja és felépítése.....	21
2.2. A helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi és normatív alapjai.....	22
2.2.1. A helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi megközelítései.....	22
2.2.2. Normatív és filozófiai alapfeltevések	23
2.2.3. A resztoratív igazságszolgáltatás kritikai megközelítései.....	26
2.2.4. A helyreállító igazságszolgáltatás céljainak elméleti értelmezése	29
2.2.5. A mediáció hosszabb távú társadalmi és preventív hatásai.....	30
2.2.6. A disszertációban alkalmazott definíció	32
2.3. A helyreállító igazságszolgáltatás fő elméleti megközelítései	33
2.3.1. A reintegratív szégyen elmélete	33
2.3.2. Az eljárási igazság elmélete.....	34
2.3.3. Kiegészítő elméleti megközelítések	35
2.3.4. A resztoratív igazságszolgáltatás főbb módszertani formái: a VOM és a konferencia- modell összehasonlítása	37
2.4. Részkövetkeztetések az elméleti keretrendszerről	40
3. A HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS INTÉZMÉNYI ÉS JOGI BEÁGYAZOTTSÁGA.....	41
3.1. A helyreállító igazságszolgáltatás nemzetközi normatív keretei.....	41
3.2. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményi modelljei.....	43
3.3. A helyreállító igazságszolgáltatás elhelyezkedése a büntetőeljárás rendszerében	45
3.3.1. Eljárás előtti alkalmazás	45
3.3.2. Eljárás alatti alkalmazás	46
3.3.3. Ítélet utáni alkalmazás	46
3.3.4. A beillesztési pontok elméleti jelentősége.....	48
3.4. A közvetítői eljárás intézményi és jogi keretei Magyarországon.....	48
3.4.1. A jogszabályi keret rendszerszintű értelmezése	48

3.4.2. Az ügyesség szerepe és a kapuőri (gatekeeping) funkció.....	50
3.4.3. A mediátor intézményi pozíciója.....	51
3.4.4. A magyar modell strukturális sajátosságai	52
3.4.5. A magyar modell elméleti pozicionálása.....	54
3.4.6. A közvetítői eljárás hazai empirikus előzményei: a 2008-as kutatás.....	55
3.5. A közvetítői eljárás hatásait vizsgáló nemzetközi empirikus kutatások.....	57
3.5.1. A canberrai RISE-kísérlet (Reintegrative Shaming Experiments).....	57
3.5.2. Latimer, Dowden és Muise meta-analízise	58
3.5.3. Umbreit és Armour áldozat-elkövető mediációs vizsgálatai	58
3.5.4. Daly kutatásai az ausztrál ifjúsági konferenciákról	59
3.5.5. A nemzetközi kutatások összefoglaló tanulságai és kapcsolódásuk a jelen kutatáshoz	60
3.6. Részkövetkeztetések az intézményi és jogi beágyazottságról.....	61
4. A KUTATÁS MÓDSZERTANI KERETE.....	62
4.1. Intézményi együttműködés és az adatfelvétel engedélyezési kerete	63
4.2. A kutatási design és a vizsgálati módszerek indoklása	64
4.3. A kérdőíves vizsgálat populációja és a területi mintaválasztás.....	66
4.4. A kérdőív felépítése és mérési dimenziói.....	71
4.5. Az adatfeldolgozás és elemzés módszertana	72
4.6. A kvalitatív interjúk módszertani sajátosságai	75
4.7. A kutatás etikai és adatvédelmi keretei.....	76
4.8. A kutatás korlátai és módszertani reflexió	77
4.9. A módszertani keret összegző értékelése és részkövetkeztetések.....	79
5. A KVANTITATÍV VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI	80
5.1. A minta szerkezeti sajátosságai és társadalmi beágyazottsága.....	80
5.2. A közvetítői eljárás ismertsége és az előzetes attitűdök szerkezete	87
5.3. Az eljárás szubjektív értékelése: elvárások, érdekképviselő és elégedettségi dimenziók .	91
5.3.1. Az elvárások teljesülésének értékelése.....	91
5.3.2. Az érdekképviselő percepciója.....	92
5.3.3. Az ajánlási hajlandóság, mint legitimációs mutató	94
5.3.4. A megállapodások aránya és annak értelmezése.....	95
5.4. Érzelmi változások és az 1. hipotézis empirikus vizsgálata.....	96
5.4.1. A félelemérzet alakulása	97
5.4.2. A haragérzet alakulása	98
5.4.3. Az érzelmi változások értelmezése elméleti kontextusban	99
5.4.4. Módszertani reflexió	100
5.5. A részvétel és az aktív szerep megélése: a 2. hipotézis empirikus vizsgálata.....	101
5.5.1. A meghallgatottság élménye	101
5.5.2. Az aktív részvétel és az önrendelkezés megélése	101
5.5.3. A lelki feldolgozás és a konfliktus lezárása	103
5.6. Az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény változása: a 3. hipotézis vizsgálata.....	103
5.6.1. Az eljárási igazság dimenziói a mediációban.....	104
5.6.2. Intézményi legitimáció és rendszerpercepció	104
5.6.3. Compliance és a jogkövető magatartás kérdése.....	105
5.6.4. A 3. hipotézis értékelése.....	106

5.7. A kvantitatív eredmények összegző értelmezése, elméleti reflexió és részkövetkeztetések	107
5.7.1. Az érzelmi dinamika kontextusfüggősége	107
5.7.2. A részvétel, mint önálló hatásmechanizmus	107
5.7.3. Legitimáció és intézményi tapasztalat	108
5.7.4. Módszertani korlátok és értelmezési keretek	108
5.7.5. Részkövetkeztetések és a kvantitatív eredmények szerepe a disszertáció egészében	109
6. A KVALITATÍV KUTATÁS EREDMÉNYEI	110
6.1. A kvalitatív szakasz operatív bemutatása	110
6.2. Ügyfelekkel készült interjúk eredményei	114
6.2.1. Az ügy feldolgozása és érzelmi hatások	114
6.2.2. Az eljárás előnyei és a hagyományos büntetőeljárással való összehasonlítás	119
6.2.3. A mediátor szerepének megítélése	123
6.3. A hipotézisek kvalitatív értelmezése az ügyfélinterjúk alapján	126
6.3.1. Az első hipotézishez kapcsolódó tapasztalatok	127
6.3.2. A második hipotézishez kapcsolódó tapasztalatok	129
6.3.3. A harmadik hipotézishez kapcsolódó tapasztalatok	132
6.4. A kvalitatív elemzés második szakaszának bemutatása (mediátorokkal készült interjúk)	135
6.4.1. Az amerikai interjúk felmérés hátttere	136
6.4.2. A vizsgált anyagok	140
6.4.3. A vizsgálati alanyok bemutatása	141
6.4.4. A vizsgálat menete	141
6.4.5. Eredmények	141
6.4.6. Eredmények értékelése	165
6.4.7. A mediátorinterjúk eredményeinek szintetizáló értelmezése	168
6.5. Részkövetkeztetések a kvalitatív vizsgálatról	170
7. AZ EMPIRIKUS EREDMÉNYEK INTEGRÁLT ÉRTELMEZÉSE ÉS DISZKUSSZIÓJA	171
7.1. Az empirikus eredmények integrált értelmezésének főbb tanulságai	171
7.2. A hipotézisek összegző értékelése	173
7.3. Az eredmények kapcsolata az elméleti kerettel	175
7.3.1. Az eljárási igazság megjelenése a közvetítői eljárásban	175
7.3.2. A reintegratív székely elméletének értelmezési lehetőségei	178
7.3.3. A resztoratív igazságszolgáltatás komplex értelmezése a kutatás eredményei alapján	183
7.4. A közvetítői eljárás rendészettudományi jelentősége	190
7.5. A közvetítői eljárás implicit és hosszabb távú hatásai	193
7.6. A hazai rendszer strukturális korlátai és fejlesztési lehetőségei	196
7.6.1. Intézményi szűrés és az ügyek korlátozott köre	196
7.6.2. Információhiány és az ügyek előkészítésének korlátai	198
7.6.3. A mediáció alacsony társadalmi ismertsége	199
7.6.4. Szervezeti terheltség és erőforráskorlátok	200
7.6.5. Intézményi együttműködés hiányosságai	201
7.6.6. Fejlesztési lehetőségek	202
7.6.7. Részkövetkeztetések	202

8. A KUTATÁS KÖVETKEZTETÉSEI ÉS ÉRTELMEZÉSI KITERJESZTÉSEI ...	204
8.1. A következtetések értelmezési kerete	204
8.2. A kutatás új tudományos eredményei.....	207
8.2.1. <i>Az eljárási igazság relációs kiterjesztése</i>	<i>208</i>
8.2.2. <i>A reintegratív szegény feltételes, közvetlen közösségi részvétel nélküli működése.....</i>	<i>209</i>
8.2.3. <i>A formális és informális jóvátételi dimenziók kettősségének feltárása.....</i>	<i>210</i>
8.2.4. <i>Összegző megállapítás.....</i>	<i>210</i>
8.3. Gyakorlati ajánlások és hasznosíthatóság	210
8.3.1. <i>A mediáció alkalmazási körének tudatos bővítése.....</i>	<i>211</i>
8.3.2. <i>Az előkészítési szakasz megerősítése</i>	<i>211</i>
8.3.3. <i>A mediáció társadalmi ismertségének növelése.....</i>	<i>211</i>
8.3.4. <i>A mediátorok szakmai támogatásának és kapacitásának erősítése</i>	<i>212</i>
8.3.5. <i>Az intézményi együttműködés fejlesztése</i>	<i>212</i>
8.3.6. <i>A mediáció minőségi kritériumainak hangsúlyozása.....</i>	<i>213</i>
8.3.7. <i>A mediáció hosszabb távú hatásainak tudatosítása.....</i>	<i>213</i>
8.3.8. <i>Összegző megállapítás.....</i>	<i>213</i>
8.4. Záró gondolatok.....	214
9. FELHASZNÁLT IRODALOM	216
9.1. Felhasznált szakirodalom	216
9.2. Online források	224
9.3. Jogforrások.....	225
9.4. A doktori értekezés benyújtójának a témakörből készült publikációs jegyzéke.....	226
10. FÜGGELÉK	229
1. számú melléklet	229
2. számú melléklet	230
3. számú melléklet	231
4. számú melléklet	232
5. számú melléklet	233
6. számú melléklet	236
7. számú melléklet	237
8. számú melléklet	240
9. számú melléklet	243
10. számú melléklet.....	245
11. számú melléklet.....	247

TÁBLÁZATJEGYZÉK

Táblázat 1 - A 2023-ban lefolytatott büntetőügyi közvetítői eljárások bűncselekménytípus szerinti megoszlása felnőttkorú elkövetők esetében (OSAP, 2024).	16
Táblázat 2 - A büntetőügyekben alkalmazott közvetítői tevékenység (felnőttkorú elkövetők esetében) megoszlása a 2023-as évben (OSAP, 2024).	17
Táblázat 3 - A 2023-as évben befejezett büntetőügyi közvetítői eljárások a befejezés módja szerint a felnőttkorú elkövetők esetében (OSAP, 2024).	17
Táblázat 4 - A büntető igazságszolgáltatás és a helyreállító igazságszolgáltatás összehasonlítása (Zehr, 2002, 37. oldal).	47
Táblázat 5 - Az online közvetítői eljárások előnyei és hátrányai (Glavanits, 2020, 358. oldal; Matteucci, 2020).	53
Táblázat 6 - A büntetőügyekben elérhető helyreállító eljárások összehasonlítása (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a).	55
Táblázat 7 - A vármegyék közvetítői eljárási adatai a 2020-as évben. A csillaggal jelölt vármegyék a kutatásba bevont vármegyék. (Igazságügyi Minisztérium, 2021; Központi Statisztikai Hivatal, 2020).	68
Táblázat 8 - Az ENYÜBS által lekérdezett sértetti adatok korcsoportokra lebontva.	80
Táblázat 9 - A kérdőívet kitöltő sértettek életkorának főbb statisztikai mutatói vármegyenként.	81
Táblázat 10 - Az ENYÜBS által lekérdezett elkövetői adatok korcsoportokra lebontva.	81
Táblázat 11 - A kérdőívet kitöltő elkövetők életkorának főbb statisztikai mutatói vármegyenként.	82
Táblázat 12 - Az ENYÜBS által lekérdezett sértetti és elkövetői adatok a nemek tekintetében 2018. II. félévétől kezdődően.	83
Táblázat 13 - Bűncselekménytípusok megoszlása vármegyék szerint.	85
Táblázat 14 - Az iskolai végzettség és az eljárásban betöltött szerep közti összefüggések.	86
Táblázat 15 - Megállapodások száma vármegyék szerint.	95
Táblázat 16 – A sértettek eljárás előtti félelemérzete és az eljárást követően retrospektíven jelzett változás.	97
Táblázat 17 – A sértettek eljárás előtti haragérzete és az eljárást követően retrospektíven jelzett változás.	98

ÁBRAJEGYZÉK

Ábra 1 - A szociális fegyelmezési séma négy megközelítése McCold és Wachtel (2003) elmélete alapján, az ábra Barabás (2014) cikkéből lett átvéve.	25
Ábra 2 - Lehetséges ülésrend és résztvevők a békítőkör során (Fellegi és Szegő, 2010, 35. oldal).....	38
Ábra 3 - A kérdőívek számának megoszlása a nem és az eljárásban betöltött szerep szerint (N=98).	84
Ábra 4 - Sértetti és gyanúsított kérdőívek számának megoszlása vármegyék szerint (N=98).	85
Ábra 5 - A sértettek és gyanúsítottak előzetes ismeretei a közvetítői eljárásról (N=98).	88
Ábra 6 - Ismerte-e egymást a sértett és a gyanúsított az eljárás előtt? (N=98)	90
Ábra 7 - Elvárások teljesülésének a mértéke. (N=98).....	92
Ábra 8 - Mennyire felelt meg az érdekeinek az eljárás? (n=86: 43 sértett és 43 gyanúsított).	93
Ábra 9 - Ajánlaná-e másnak az eljárásban való részvételt? (N=98)	94
Ábra 10 - A résztvevők igazságszolgáltatásról alkotott véleményének változása az eljárásban való részvétel okán (n=86).	106

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom a Nemzeti Közszerológati Egyetemnek, valamint a Rendészettudományi Doktori Iskolának, hogy lehetőséget biztosítottak számomra doktori tanulmányaim elvégzésére. Köszönöm a szakmai útmutatást Prof. Dr. Barabás Andrea Tünde témavezetőmnek, aki támogatásával, szakmai iránymutatásával és bátorításával segítette a kutatás megtervezését és megvalósítását is.

Szeretnék külön köszönetet mondani dr. Magyar Erikának a folyamatos szakmai segítségért, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye kormányhivatalban dolgozó minden mediátor kollégának, akik nélkül ez a kutatás nem valósulhatott volna meg.

Ezenkívül külön köszönettel tartozom a Rézler Gyula Alapítványnak azért a kivételes lehetőségért, hogy egy szemesztert tölthettem az Amerikai Egyesült Államokban található Indiana University-n. Hálásan köszönöm a Community Justice and Mediation Center-nek, valamint minden ott dolgozó mediátor kollégának, akik mindig rendelkezésre álltak és szakmai, valamint baráti támogatást nyújtottak.

Köszönöm azoknak a személyeknek a segítségét és együttműködését is, akik részt vettek az empirikus kutatásban és készségesen hozzájárultak a vizsgálat eredményességéhez.

Szeretném kifejezni hálámat Dr. Fellegi Borbála és Dr. Héra Gábor felé, akik nagylelkűen vállalták, hogy értékes szakmai bírálataikkal segítenek a disszertációm továbbfejlesztésében. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy ilyen elismert szakemberek támogatják kutatásomat, és hálás vagyok nekik az iránymutatásért és a segítségért.

Végezetül, köszönettel és hálával tartozom Ákosnak és a családomnak a mérhetetlen támogatásért. Ezúton szeretném dedikálni ezt a munkát Hannának, hogy egy olyan társadalomban nőhessen fel, ahol a konfliktusokat hatékony kommunikációval tudjuk megoldani, és ahol az őszinte empátia és megértés mindennapos gyakorlat.

1. BEVEZETÉS

1.1. A témaválasztás indoklása, aktualitása

A bűncselekmények és a társadalmi konfliktusok az emberi együttélés szükségszerű velejárói, amelyek kezelésére az egyéneknek és a társadalom egészének egyaránt reagálnia kell. Nem közömbös azonban, hogy ezekre a konfliktusokra milyen eszközökkel és milyen szemléletben kerül sor, különösen akkor, ha a jogrendszer által biztosított megoldási lehetőségekről van szó.

A büntetőeljárás keretében alkalmazott resztoratív módszerek, elsősorban a közvetítői eljárás gyakorlati relevanciáját jól mutatják az elérhető statisztikai adatok. A 2023. évi adatok szerint országos szinten 3839 büntetőügyi közvetítői eljárás zárult le felnőttkorú elkövetők esetében. Ezek túlnyomó része vagyon elleni bűncselekményekhez (a befejezett ügyek 44%-a), valamint közlekedési bűncselekményekhez (az ügyek 36%-a) kapcsolódott (OSAP, 2024). A lezárt ügyek közel 75%-ában a felek között létrejött megállapodás teljesült már a közvetítői eljárás szakaszában. Ezen adatok arra utalnak, hogy a közvetítői eljárás a büntető igazságszolgáltatás rendszerében ténylegesen alkalmazott, és magas megállapodás-teljesülési arányt mutató jogintézmény. A téma aktualitását éppen ez a kettősség adja: miközben a közvetítői eljárás a gyakorlatban élő és széles körben alkalmazott jogintézmény, a működéséről rendelkezésre álló friss, átfogó empirikus ismeret hiányos.

Jelen doktori kutatás középpontjában a bűncselekmények elkövetését követően alkalmazott resztoratív módszerek, elsősorban a büntetőeljárásban folytatott közvetítői eljárás hatásainak vizsgálata áll. A kutatás célja annak feltárása, hogy a közvetítői eljárás milyen változásokat eredményez a sértettek és az elkövetők szempontjából.

A sértettek vonatkozásában a vizsgálat arra irányul, hogy a resztoratív módszerek alkalmazása hatással van-e a sértettek érzelmi állapotára, az elkövetőkhöz való viszonyára, illetve az igazságszolgáltatásba vetett bizalmára. Ennek keretében külön vizsgálat tárgyát képezi az is, hogy megfigyelhető-e változás a sértettek harag-, illetve félelemérzetében.

Az elkövetők szempontjából a kutatás célja annak vizsgálata, hogy a közvetítői eljárás során bekövetkezik-e változás a felelősségvállalás mértékében, valamint a sértetttről és a bűncselekményről alkotott véleményükben. E tényezők elemzése hozzájárulhat annak megértéséhez, hogy a resztoratív módszerek milyen szerepet játszhatnak a jövőbeni jogkövető magatartás elősegítésében és a visszaesés megelőzésében.

A magyarországi büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás egyetlen országos lefedettségű, átfogó empirikus vizsgálatára 2008-ban, a jogintézmény hazai bevezetését követően került sor, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium megbízásából a Partners Hungary Alapítvány kivitelezésében. Ez a kutatás a 2007-es bevezetés utáni kezdeti gyakorlatot rögzítette; azóta — közel két évtizede — hasonló léptékű, átfogó empirikus vizsgálat nem készült. Éppen az aktívan működő, magas ügyszámú gyakorlat és a friss empirikus ismeret hiánya közötti feszültség az, ami a téma vizsgálatát időszerűvé és indokoltá teszi. Ebből adódóan a jelen doktori kutatás a közvetítői eljárás mára megszilárdult hazai gyakorlatáról nyújt új empirikus eredményeket, hozzájárulva a jó gyakorlatok azonosításához, valamint az esetleges kihívások és problémák feltárásához.

1.2. A téma rendészettudományi vonatkozása

Jelen doktori munkát a Rendészettudományi Doktori Iskola képzési tervének 1.2. pontja alapján a rendészet jogi, kriminológiai, kriminalisztikai és társadalomtudományi aspektusai kutatási terület alá lehet besorolni (Nemzeti Közszerződési Egyetem, 2023). Kerecsi és Pap (2015, 69. o.) szerint „A rendészettudomány feladata a rendészet működésének, szervezetének és jogi szabályozásának elméleti igényű tanulmányozása annak érdekében, hogy hozzájáruljon a rendészeti tevékenységek kritikai elemzéséhez, a szervezet célszerű kialakításához, a rendészeti jog megalkotásához, továbbá a rendészet törvényes és hatékony működésének biztosításához.”

A kutatás tárgya a büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás, amely a rendészeti és igazságszolgáltatási rendszer metszéspontjában helyezkedik el. A közvetítői eljárás igénybevételenek lehetősége és gyakorlati megvalósulása több olyan intézményi mechanizmushoz kapcsolódik, amelyek rendészettudományi szempontból is relevánsak: a sértetti tájékoztatás és információátadás gyakorlatához, az ügyek eljárási „tereléséhez”, valamint az eljárás iránti bizalom és legitimáció alakulásához. E tényezők vizsgálata hozzájárulhat annak megértéséhez, hogy a resztoratív eljárások milyen módon illeszkednek a közbiztonság, a bűnmegelőzés és a reintegráció szélesebb célrendszeréhez.

A rendészeti relevancia továbbá abban is megragadható, hogy a büntető igazságszolgáltatás és a rendészeti szervek együttműködése – különösen az áldozatvédelem, a reintegráció és a visszaesés megelőzése terén – a társadalmi biztonság fenntartásának egyik fontos eleme. A disszertáció ezért a közvetítői eljárás intézményi működését és hatásait olyan

összefüggésrendszerben vizsgálja, amely a résztvevők tapasztalatai mellett az eljárás legitimációs és együttműködési dimenzióit is értelmezhetővé teszi.

1.3. A fontosabb fogalmak áttekintő értékelése

Az értekezés elméleti keretrendszerét feltérképező alfejezet (2.2.-es alfejezet) részletesen körüljárja a téma legfontosabb fogalmait, a felmerülő problémákat. Azonban a disszertáció elején is fontos előzetesen, a kutatás szempontjából releváns hangsúlyok mentén tisztázni a téma szempontjából legfontosabb fogalmakat: resztoratív vagy más néven helyreállító igazságszolgáltatás, közvetítői eljárás, mediáció, mediátor.

A resztoratív, vagy más néven helyreállító igazságszolgáltatás fogalmának meghatározása a szakirodalomban nem egységes, ami több szempontból is értelmezési nehézségeket okoz. A fogalommal kapcsolatos problémák egyrészt abból fakadnak, hogy a resztoratív igazságszolgáltatást egyes megközelítések normatív elvként, mások módszertani eszköztárként, míg ismét mások konkrét eljárások összességéként határozzák meg. Ennek következtében nem mindig egyértelmű, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás elsősorban egy értékrendszert, egy alternatív igazságszolgáltatási modellt, vagy pedig konkrét, intézményesült jogi eljárásokat jelöl-e. További nehézséget jelent, hogy a fogalom eltérő hangsúllyal jelenik meg a különböző jogrendszerekben és tudományos diskurzusokban: míg egyes szerzők a sértett–elkövető–közösség viszonyrendszerének helyreállítását emelik ki (Marshall, 1996; Zehr, 1990), addig mások a konfliktuskezelési technikákra vagy az eljárási igazság kérdéseire helyezik a hangsúlyt (Tyler, 1990). E fogalmi sokszínűség indokolja, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás meghatározása nem tekinthető lezártnak, és szükségessé teszi a fogalom pontosítását a jelen kutatás tárgyához igazodva.

A nemzetközi szakirodalomban több, egymással összefüggő, de eltérő hangsúlyú meghatározás alakult ki. A Tony Marshall által megfogalmazott definíció talán a legszélesebb körben elfogadott meghatározás: „egy konkrét bűncselekmény érintettjei együttesen állapodnak meg arról, hogyan kezeljék a bűncselekmény következményeit és annak jövőre vonatkozó hatásait” (Marshall, 1996, 37. oldal). Amikor egy bűncselekmény érintettjeiről beszélünk, akkor fontos, hogy ne feledkezzünk meg a közvetett érintettekről sem, mind a gyanúsított vagy elkövető, mind a sértett, valamint az egész közösség tekintetében. Howard Zehr (Zehr, 1990, 181. oldal, idézi Kerecsi, 2018, 93. oldal) ezt így fogalmazta meg: „A bűncselekmény az emberek és a kapcsolatok megsértését jelenti. Egyben kötelezettséget keletkeztet a dolgok megjavítására. Az

igazságszolgáltatás bevonja az áldozatot, az elkövetőt és a közösséget, hogy közösen keressenek olyan megoldást, amely támogatja a jóvátételt, a megjavítást és a bizonyosságot.”.

Kerezsi (2018, 77. oldal) megfogalmazásában „Nevezhetjük ezt (a helyreállító igazságszolgáltatást) egy olyan átfogóbb megközelítésnek, amelyben a társadalmi konfliktusok és igazságtalanságok kezelhetők, s amely az erőszakmentes konfliktuskezelésre és a kárjóvátételre épül. A legújabb szakirodalom holisztikus megközelítésként írja le a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletmódját.”.

Fellegi (2009, 26. oldal) szerint a resztoratív „eljárás célja, hogy a konfliktusban érintett személyek és közösségek lehetőség szerint hosszú távon is helyreállítsák, megerősítsék belső kapcsolataikat, a közöttük folyó párbeszéd során legfőbb szükségleteiket megfogalmazzák, azok kielégítésére javaslatokat tegyenek és kapjanak az érintett résztvevőktől, mindezek révén pedig támogatást nyerjenek a közösségeikbe történő reintegrációhoz.”.

Ebben a dolgozatban a helyreállító igazságszolgáltatás fogalma mindazon eljárások és gyakorlatok összességét jelenti, amelyek során egy bűncselekmény következtében érintett felek – beleértve a közvetlen és közvetett érintetteket, valamint az érintett közösséget – egy semleges harmadik fél (közvetítő) közreműködésével, személyesen vagy közvetett formában kommunikációba lépnek egymással a bűncselekmény által okozott károk felismerése, értelmezése és lehetőség szerinti kezelése érdekében. E fogalom részletes, a szakirodalmi áttekintésen alapuló kifejtését a 2.2.6. alfejezet tartalmazza.

Kiemelendő, hogy míg a nemzetközi gyakorlatban a helyreállító igazságszolgáltatás és a mediáció eltérő fogalmakat jelöl, addig Magyarországon a mediáció — különösen a köznyelvi és a korábbi hivatalos használatban — sokszor a helyreállító igazságszolgáltatás szinonimájaként jelenik meg. Ezt a terminológiai összemosódást jól szemlélteti, hogy a hivatalos kormányzati tájékoztató maga is felváltva használja a „helyreállító” és a „mediáció” kifejezéseket ugyanazon folyamatra (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a). A legújabb hivatalos terminológia ugyanakkor már elkülöníti a közvetítői eljárást (mediációt) a helyreállító igazságszolgáltatás egyéb formáitól, így a párhuzamos közvetítéstől és a helyreállító szemléletű eljárástól.

A helyreállító igazságszolgáltatás egyes formáinak elkülönítése ugyanakkor nem érinti a közvetítői eljárás és a mediáció egymáshoz való viszonyát: e két kifejezést a hivatalos terminológia továbbra is azonos jelentésben használja. Ezt a közvetítői eljárást bemutató hivatalos honlapon olvasható meghatározás is tükrözi: „...A helyreállító folyamatok célja tehát,

hogy teret adjanak a találkozásoknak, a párbeszédnek, a felelősségvállalásnak és – ha lehetséges – a jóvátételnek.

Ilyen helyreállító lehetőségek

- a közvetítői eljárás (mediáció), és
- a párhuzamos közvetítés, valamint
- a helyreállító szemléletű eljárás (konferencia).” (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a).

Az Európa Tanács 1999-es ajánlása a büntetőügyi mediáció fogalmát elsősorban az áldozat és az elkövető önkéntes, harmadik fél által támogatott részvételére, valamint a bűncselekményből eredő kérdések közös rendezésére építette (Council of Europe, 1999). A 2018-ban elfogadott CM/Rec(2018)8 ajánlás ehhez képest tágabb fogalmi keretet alkalmaz, mivel már nem kizárólag a büntetőügyi mediációt, hanem általában a helyreállító igazságszolgáltatást határozza meg.

Az ajánlás 3. pontja szerint: „A helyreállító igazságszolgáltatás minden olyan folyamatot jelent, amely lehetővé teszi, hogy a bűncselekmény által sérelmet szenvedett személyek és az e sérelemért felelős személyek – amennyiben ehhez önkéntesen hozzájárulnak – egy képzett és pártatlan harmadik fél (a továbbiakban: facilitátor) segítségével aktívan részt vegyenek a bűncselekményből eredő kérdések rendezésében” (Council of Europe, 2018, II. rész, 3. pont, saját fordítás).

Az ajánlás preambuluma emellett hangsúlyozza az elkövetők felelősségérzetének erősítését és annak fontosságát, hogy lehetőséget kapjanak a jóvátételre. Ezek elősegíthetik reintegrációjukat, a sérelem orvoslását, a kölcsönös megértést, valamint a bűnelkövetéssel való felhagyást (Council of Europe, 2018, preambulum, saját fordítás). E szempontok ugyanakkor nem tekinthetők teljesen új elemnek, mivel a felelősségvállalás, a jóvátétel és a reintegráció jelentősége már az 1999-es ajánlás preambulumban is megjelent. A 2018-as dokumentum előrelépése mindenekelőtt a helyreállító igazságszolgáltatás tágabb, a büntetőügyi mediáción túlmutató meghatározásában ragadható meg.

A mediátorok a konfliktuskezelés szakemberei, akik külső, semleges félként segítik a feleket szükségleteik és érzéseik feltárásában, ezáltal a probléma megoldásában. A mediátor szerepe ezért a jelen kutatásban nem pusztán technikai, hanem a resztoratív folyamatok minőségét alapvetően meghatározó tényezőként jelenik meg.

A mediátor és a facilitátor szerepe a szakirodalomban részben átfedő, részben eltérő. A mediáció hagyományosan inkább megállapodás-orientált folyamat, amelyben a mediátor strukturáltabban tereli a feleket a közös, jövőre irányuló megegyezés felé. A facilitáció ezzel szemben elsősorban párbeszéd-orientált: a facilitátor visszafogottabb, kevésbé irányító jelenléttel a felek közötti kommunikáció és érzelmi feldolgozás támogatására, valamint a résztvevők megerősítésére (*empowerment*) helyezi a hangsúlyt, nem feltétlenül a megállapodás létrehozására (Umbreit és Armour, 2011). A két szerep nem éles ellentét, hanem inkább egy folytonos skála két végpontjaként értelmezhető, és a gyakorlatban gyakran összefonódik. A magyar büntetőügyi közvetítői gyakorlatban a „mediátor” megnevezés az elterjedt, míg a „facilitátor” kifejezés elsősorban a konferencia-modellhez és a nemzetközi helyreállító gyakorlathoz kötődik, ahogyan azt a 6. fejezet empirikus összehasonlítása is bemutatja.

A következőkben e fogalmi keret alapján kerül sor a hazai intézményi és eljárási sajátosságok, majd az empirikus vizsgálat eredményeinek bemutatására.

1.4. A kutatás elméleti és módszertani problémái

A jelen alfejezet három olyan elméleti és módszertani problémát azonosít, amelyek a kutatás tervezését és értelmezését egyaránt meghatározzák.

A helyreállító igazságszolgáltatás és azon belül a büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás tudományos vizsgálata több, egymással összefüggő elméleti és módszertani kérdést vet fel. A jelen alfejezetben tárgyalt „tudományos problémák” elméleti és módszertani természetűek, és nem konkrét empirikus állításokat vagy előzetesen igazolt téziseket jelölnek, hanem azokat a bizonytalanságokat és kutatási nehézségeket, amelyek e terület objektív feltárását és értelmezését megnehezítik. A fejezet célja e problémák körvonalazása, nem pedig azok előzetes megválaszolása.

(1) Az első probléma az érintettek – különösen a sértettek és az elkövetők – tájékozottságának vizsgálhatóságához kapcsolódik. A hazai, valamint a nemzetközi szakmai diskurzusban is visszatérően megjelenik az a felvetés, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségeiről az érintettek informáltsága eltérő mértékű lehet. Ezt hazai adatok is alátámasztják: egy 2015-ben lefolytatott, 1000 fős reprezentatív közvélemény-kutatás szerint a magyar 18 év feletti lakosság 70,9%-a nem hallott még a mediációról, és mindössze 3%-uk vett részt valaha mediációs eljárásban (Aszatrjan és Tóth, 2016). A tájékozottság hiánya nem csupán hazai jelenség. Az

angliai tapasztalatok szerint például az áldozatok mindössze 5%-a emlékszik arra, hogy bármilyen tájékoztatást kapott volna a helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségéről, holott a 2020-as Victims' Code jogszabályilag rögzíti az áldozatok tájékoztatáshoz való jogát (Criminal Justice Alliance, 2023). A szakmai diskurzusban felmerül annak kérdése, hogy az informáltság hiánya milyen intézményi vagy társadalmi tényezőkre vezethető vissza, így például a hatósági tájékoztatás gyakorlatára vagy a lakosság előzetes informálásának hiányára.

E kérdések empirikus alátámasztottsága nem egységes, és nem áll rendelkezésre olyan, naprakész, országos lefedettségű adatbázis, amely egyértelmű következtetések levonását tenné lehetővé. Elméleti és módszertani problémát jelent ezért annak vizsgálata, hogy az informáltság mértéke miként jelenik meg a gyakorlatban, és milyen tényezők befolyásolhatják azt.

(2) A második probléma a fogalmi keretek eltérő használatához kapcsolódik. A nemzetközi és a hazai szakirodalomban a helyreállító igazságszolgáltatás és a közvetítői eljárás fogalma eltérő hangsúlyokkal és tartalommal jelenik meg (lásd pl. Borbíró és Kerecsi, 2009). Ez nem csupán terminológiai kérdés, hanem hatással van arra is, hogy a resztoratív módszerek milyen elméleti keretben és milyen elvárások mentén kerülnek értelmezésre és alkalmazásra. A fogalmi sokszínűség elméleti és módszertani problémát jelent az összehasonlíthatóság és a nemzetközi gyakorlatok adaptálhatósága szempontjából.

(3) A harmadik probléma az empirikus vizsgálatok időbeli és tartalmi korlátaiból fakad. A büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás hazai gyakorlatáról rendelkezésre álló empirikus ismeretek többsége korábbi kutatásokra (elsősorban a már említett 2008-as kutatásra) és eseti vizsgálatokra épül. Ennek következtében módszertani kihívást jelent a jelenlegi gyakorlat átfogó, a résztvevők tapasztalataira fókuszáló elemzése. E körülmény egyúttal indokolja is a jelen kutatás szükségességét.

A fejezetben megfogalmazott problémák nem kutatási kérdésként, hanem a vizsgált terület tudományos leírását és empirikus vizsgálatát érintő módszertani és elméleti nehézségként értelmezendők. A fenti elméleti és módszertani problémák együttesen jelölik ki azt a kutatási teret, amelyben az értekezés empirikus vizsgálatai elhelyezhetők. A dolgozat ezekre a problémákra nem előzetes tényállításokkal, hanem empirikusan vizsgálható kutatási hipotézisekkel reflektál, amelyek az 1.6. alfejezetben kerülnek bemutatásra.

1.5. A közvetítői eljárások empirikus kontextusa és jellemzői Magyarországon

A közvetítői eljárások empirikus vizsgálatának értelmezéséhez szükséges áttekinteni a hazai gyakorlat néhány alapvető, strukturális jellemzőjét. E jellemzők nem kutatási hipotézisek formájában jelennek meg, hanem olyan leíró kontextust alkotnak, amely keretet biztosít a későbbi, elsősorban a sértettek és az elkövetők szubjektív tapasztalataira irányuló elemzésekhez.

A hatályos magyar jogszabályi környezet elvileg lehetőséget biztosít arra, hogy súlyosabb megítélésű ügyek is közvetítői eljárásba kerüljenek. Ennek ellenére a gyakorlatban a közvetítői eljárások döntő többsége egyszerűbb megítélésű ügyekhez kapcsolódik. A rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján elsősorban közlekedési, valamint vagyon elleni bűncselekmények dominálnak, míg a súlyosabb ügyek ritkábban jelennek meg a mediációs gyakorlatban (OSAP, 2024). Ez a különbség arra utal, hogy az eljárások alkalmazását nem kizárólag a jogszabályi keretek, hanem a gyakorlat működését befolyásoló egyéb tényezők is alakítják.

A 2023-as OSAP adatok alapján az alábbi táblázatok részletezik a felnőttkorú elkövetők büntetőügyi közvetítői eljárásainak megoszlását bűncselekménytípus és befejezési mód szerint.

Táblázat 1 - A 2023-ban lefolytatott büntetőügyi közvetítői eljárások bűncselekménytípus szerinti megoszlása felnőttkorú elkövetők esetében (OSAP, 2024).

Bűncselekménytípus szerinti megoszlás felnőttkorú elkövetők esetében (3839 eset)	
Élet, testi épség és egészség elleni	340
Emberi szabadság elleni	5
Emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni	148
Vagyon elleni	1698
Szellemi tulajdonjog elleni	185
Közlekedési	1398
Egyéb	65

Táblázat 2 - A büntetőügyekben alkalmazott közvetítői tevékenység (felnőttkorú elkövetők esetében) megoszlása a 2023-as évben (OSAP, 2024).

Közvetítői tevékenység büntetőügyekben				
Felnőttkorúak				
	Előző időszakról folyamatban maradt	Az időszak alatt érkezett	Az időszak alatt befejezett	Az időszak végén folyamatban maradt
Összesen	1760	3869	3839	1790

Táblázat 3 - A 2023-as évben befejezett büntetőügyi közvetítői eljárások a befejezés módja szerint a felnőttkorú elkövetők esetében (OSAP, 2024).

Az időszak alatt befejezett ügyek a befejezés módja szerint	
megállapodás teljesítése a közvetítői eljárás szakaszában [Bktv. 15. § (1) bek. a) pont]	2869
a gyanúsított a megállapodásban foglaltakat nem teljesítette [Bktv. 15. § (1) bek. b) pont]	190
értesítés eredménytelen kézbesítése, mert a címzett ismeretlen helyen tartózkodik [Bktv. 15. § (1) bek. c) pont]	14
sértett vagy terhelt haláláról a közvetítő hivatalos tudomást szerez [Bktv. 15. § (1) bek. d) pont]	24
a sértett vagy a gyanúsított kéri a közvetítői eljárás befejezését [Bktv. 15. § (1) bek. e) pont]	187
a sértett vagy a gyanúsított hozzájárulását visszavonta, vagy távolmaradását a hozzájárulás visszavonásának kell tekinteni [Bktv. 15. § (1) bek. f) pont]	503
a gyanúsított nyilatkozatából vagy magatartásából megállapítható, hogy a közvetítői eljárás alábbi feltétele nem áll fenn: a közvetítői eljárás lefolytatását indítványozza, vagy ahhoz hozzájárul [Bktv. 15. § (1) bek. g) pont a) alpont]	3
a gyanúsított nyilatkozatából vagy magatartásából megállapítható, hogy a közvetítői eljárás alábbi feltétele nem áll fenn: a gyanúsított a vádemelésig	3

beismerő vallomást tett [Bktv. 15. § (1) bek. g) pont b) alpont]	
a gyanúsított nyilatkozatából vagy magatartásából megállapítható, hogy a közvetítői eljárás alábbi feltétele nem áll fenn: a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bűncselekmény következményeinek jóvátétele várható [Bktv. 15. § (1) bek. g) pont c) alpont]	15
az első közvetítői megbeszéléstől számított 3 hónap eredménytelenül eltelt [Bktv. 15. § (1) h) bekezdés]	12
áttétel	0
közreműködés befejezése	0
Egyéb	19

E strukturális sajátosságok bemutatása nem normatív értékelést céloz, hanem annak a kontextusnak a felvázolását szolgálja, amelyben a közvetítői eljárások résztvevőinek élményei, attitűdjei és érzelmi változásai értelmezhetők. A fejezetben ismertetett empirikus háttér így alapot teremt a későbbi kvantitatív és kvalitatív elemzésekhez, különös tekintettel a közvetítői eljárás hatásainak vizsgálatára.

1.6. Kutatási hipotézisek

A témában lefolytatott kutatómunka során az alábbi hipotézisek kerültek megfogalmazásra:

(H1) A sértettek félelem- és haragérzete az elkövető irányába csökken a közvetítői eljárás folyamatának végeztével, különösen amennyiben a folyamat megállapodással zárul.

(H2) A közvetítői eljárás során a sértettek nagyobb mértékű eljárási bevonódást és aktív részvételt tapasztalnak, mint a hagyományos büntetőeljárásban, ami elősegítheti a bűncselekménnyel kapcsolatos élmények érzelmi feldolgozását.

(H3) A közvetítői eljárásban való részvétel a sértettek és az elkövetők igazságszolgáltatással kapcsolatos attitűdjeit, különösen az igazságszolgáltatásról alkotott véleményüket, kedvező irányba befolyásolja.

1.7. Az értekezés felépítése

A disszertáció nyolc fő fejezetre tagolódik, amelyek egymásra épülő logikai ívet alkotnak: az elméleti megalapozástól az intézményi és jogi kontextus bemutatásán át a módszertani keretrendszer ismertetéséig, majd az empirikus eredmények részletes elemzéséig és azok integrált értelmezéséig.

Az 1. fejezet — a jelen bevezetés — a kutatás háttérét, aktualitását és rendészettudományi vonatkozásait mutatja be, majd rögzíti a legfontosabb fogalmakat, a kutatás elméleti és módszertani problémáit, a hazai empirikus kontextust és a kutatási hipotéziseket.

A 2. fejezet az elméleti keretrendszert dolgozza ki. Bemutatja a helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi sokszínűségét, normatív alapfeltevéseit, kritikai megközelítéseit és célrendszerét, majd részletezi a disszertáció empirikus elemzéséhez alkalmazott két fő elméletet: a reintegratív székely elméletét és az eljárási igazság koncepcióját. Az alfejezetek a resztoratív igazságszolgáltatás főbb módszertani formáit — az áldozat-elkövető mediációt és a konferencia-modellt — is összehasonlítják, majd a fejezet a disszertációban alkalmazott saját definícióval zárul.

A 3. fejezet a helyreállító igazságszolgáltatás intézményi és jogi beágyazottságát tárgyalja. Bemutatja a releváns nemzetközi normatív kereteket, az intézményi modell típusokat és a büntetőeljárásba való beillesztési pontokat, majd részletesen elemzi a magyarországi közvetítői eljárás jogszabályi kereteit, az ügyészség kapuőri funkcióját, a mediátor intézményi pozícióját és a magyar modell strukturális sajátosságait. A fejezet a hazai empirikus előzmények — különösen a 2008-as Partners Hungary kutatás — bemutatásával zárul, amelyet a releváns nemzetközi hatástanulmányok összefoglalása egészít ki.

A 4. fejezet a kutatás módszertani keretét ismerteti. Részletezi az adatfelvétel intézményi és engedélyezési háttérét, a kutatási design, a mintaválasztás elveit, a kérdőív felépítését és mérési dimenzióit, az adatfeldolgozás módszertanát, a kvalitatív interjúk sajátosságait, az etikai kereteket, valamint a kutatás korlátait és módszertani reflexióit.

Az 5. fejezet a kvantitatív vizsgálat eredményeit mutatja be. Elemzi a minta szerkezeti sajátosságait, a közvetítői eljárás ismertségét és az előzetes attitűdöket, az eljárás szubjektív értékelését, majd részletezi a három hipotézis empirikus vizsgálatát: az érzelmi változásokat, a részvétel és aktív szerep megélését, valamint az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény alakulását.

A 6. fejezet a kvalitatív kutatás eredményeit dolgozza fel. Bemutatja az ügyfelekkel és a mediátorokkal készített interjúk elemzését, a hipotézisek kvalitatív értelmezését, valamint a magyar és az indianai mediációs gyakorlat összehasonlítását. A fejezet tematikus kódolásra épülő kvalitatív elemzés keretében tárja fel a résztvevők tapasztalatait, narratíváit és értelmezési mintázatait.

A 7. fejezet az empirikus eredmények integrált értelmezését és diszkusszióját nyújtja. Szintetizálja a kvantitatív és kvalitatív adatok tanulságait, összegzi a hipotézisek értékelését, és az eredményeket az elméleti keretrendszer — különösen az eljárási igazság és a reintegratív szegyen elmélete — fényében értelmezi. A fejezet kitér a közvetítői eljárás rendészettudományi jelentőségére, hosszabb távú hatásaira, valamint a hazai rendszer strukturális korlátaira és fejlesztési lehetőségeire.

A 8. fejezet a kutatás következtetéseit és értelmezési kiterjesztéseit foglalja össze. Rögzíti az értelmezési keretet, bemutatja az új tudományos eredményeket, majd gyakorlati ajánlásokat fogalmaz meg a közvetítői eljárás fejlesztése szempontjából. A fejezet záró gondolatokkal ér véget, amelyek a mediáció tágabb társadalmi és rendészettudományi jelentőségét tükrözik.

A disszertációt irodalomjegyzék és függelék egészíti ki. Az irodalomjegyzék a felhasznált magyar és idegen nyelvű forrásokat, online forrásokat, jogforrásokat és a szerző saját publikációinak jegyzékét tartalmazza. A függelék a kutatásban alkalmazott kérdőíveket, interjúvázlatokat és egyéb kutatási dokumentumokat foglalja magában.

2. A KUTATÁST MEGALAPOZÓ ELMÉLETI KERETRENDSZER

2.1. A kutatást megalapozó elméleti keretrendszer célja és felépítése

A jelen fejezet célja, hogy bemutassa azokat az elméleti megközelítéseket és fogalmi kereteket, amelyek mentén a disszertáció a helyreállító igazságszolgáltatás jelenségét értelmezi. Az elméleti keretrendszer nem a resztoratív eljárások gyakorlati megvalósulását vagy empirikusan mért hatásait kívánja összefoglalni, hanem azokat a társadalomelméleti, kriminológiai és igazságszolgáltatás-elméleti koncepciókat, amelyek magyarázatot adnak a helyreállító igazságszolgáltatás működési logikájára.

A fejezet első része a helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi és normatív alapjait tekinti át, különös figyelemmel a nemzetközi szakirodalomban megjelenő meghatározásokra és azok eltérő hangsúlyaira. Ezt követően kerül sor azon kulcsfontosságú elméletek bemutatására, amelyek a resztoratív eljárások feltételezett társadalmi hatásmechanizmusait – elsősorban az elkövetői felelősségvállalás, a reintegráció és az igazságszolgáltatás legitimációja szempontjából – értelmezik.

A helyreállító igazságszolgáltatás elméleti megalapozására a nemzetközi szakirodalomban több, egymással párhuzamosan alkalmazott megközelítés létezik. A szerzők egy része kifejezetten egy-egy mechanizmus – például a reintegratív szégyen (Braithwaite, 1989) vagy az eljárási igazság (Tyler, 1990) – magyarázó erejére helyezi a hangsúlyt, míg mások arra mutatnak rá, hogy a resztoratív eljárások hatásmechanizmusai nem vezethetők vissza egyetlen, kizárólagos elméleti modellre, hanem több elmélet együttes alkalmazásával értelmezhetők (Strang et al., 2013).

A disszertáció ezért nem egyetlen elméleti keret kizárólagos alkalmazására épül, hanem ezen megközelítések kombinációját használja a kutatási kérdések értelmezési háttereként.

A fejezet végén levont részkövetkeztetések nem empirikus megállapításokat tartalmaznak, hanem azt foglalják össze, hogy az ismertetett elméleti megközelítések milyen szempontok mentén indokolják a kutatási kérdések és hipotézisek megfogalmazását, valamint milyen értelmezési keretet biztosítanak a kvantitatív és kvalitatív elemzésekhez.

2.2. A helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi és normatív alapjai

2.2.1. A helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi megközelítései

Az 1.3. alfejezetben a disszertáció bevezető részeként már sor került a legfontosabb fogalmak előzetes tisztázására. A jelen alfejezet (2.2) célja nem e meghatározások megismétlése, hanem azok mélyebb elméleti kontextusba helyezése: annak bemutatása, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás fogalmi sokszínűsége milyen elméleti feszültségeket hordoz, és ezek miként indokolják a disszertációban alkalmazott saját definíció megalkotását.

A helyreállító igazságszolgáltatás fogalmának meghatározása a nemzetközi szakirodalomban nem egységes, a különböző szerzők eltérő hangsúlyokkal ragadják meg a jelenség lényegét. Közös elemként azonban megjelenik, hogy a resztoratív megközelítés a bűncselekményt nem kizárólag jogi normasértésként, hanem emberek és kapcsolatok közötti konfliktusként értelmezi.

A szakirodalomban gyakran megjelenik az az értelmezés, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás számos alapelve párhuzamba állítható olyan közösségi konfliktuskezelési gyakorlatokkal, amelyek már az állami igazságszolgáltatási rendszerek kialakulása előtt is jelen voltak különböző kultúrákban (Braithwaite, 1989). Egyes szerzők rámutatnak arra, hogy az új-zélandi maori közösségek, valamint egyes kanadai őslakos közösségek konfliktuskezelési és döntéshozatali gyakorlatai számos olyan elemet tartalmaztak – például a közösségi részvételt, a párbeszédet és a jóvátétel hangsúlyozását –, amelyek párhuzamba állíthatók a modern resztoratív eljárások alapelveivel (Johnstone, 2002; Zehr, 2002). Ezek a példák nem történeti bizonyítékként, hanem normatív hivatkozási pontként jelennek meg a szakirodalomban, jelezve a resztoratív szemlélet közösségközpontú jellegét.

Howard Zehr a helyreállító igazságszolgáltatást olyan folyamatként írja le, amelynek középpontjában az elidegenedés és a valahova tartozás, valamint a székely és a tisztelet ellentétpárjai állnak (Zehr, 2002; Barabás, 2014). Zehr meghatározása szerint a resztoratív igazságszolgáltatás minimális követelménye, hogy a figyelem az áldozatok sérelmeire és szükségleteire irányuljon, az elkövetők felelősséget vállaljanak tetteikért, és az eljárásba bevonásra kerüljenek mind az áldozatok, mind az elkövetők, valamint az érintett közösség tagjai (Zehr, 2002).

A resztoratív szemlélet értelmezésében Fellegi Borbála hangsúlyozza, hogy a szabályszegés – adott esetben a bűncselekmény – elsődlegesen az érintett személyek és közösségek közötti

konfliktusként értelmezendő, amelynek kezelése nem kizárólag az állami igazságszolgáltatás feladata (Fellegi, 2009). E megközelítés a resztoratív eljárásokat olyan kommunikációs folyamatként értelmezi, amelyek lehetőséget teremtenek az érintettek számára saját szükségleteik és álláspontjaik megfogalmazására.

A szakirodalom egyetért abban, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás ernyője alá különböző módszerek és eljárási formák sorolhatók, amelyek közös jellemzője az, hogy a bűncselekmény következtében keletkezett károk kezelésére és a kapcsolatok helyreállítására törekednek, nem pedig további károk okozására (Sherman és Strang, 2012). E sokféleség ellenére a szakirodalomban visszatérő elemként jelenik meg az érintett felek részvétele és a konfliktus kommunikációs keretben történő kezelése.

2.2.2. Normatív és filozófiai alapfeltevések

A helyreállító igazságszolgáltatás nem pusztán alternatív eljárási formák összessége, hanem egy olyan normatív szemlélet, amely eltérő módon értelmezi a bűncselekmény természetét és az arra adott társadalmi válaszokat. A resztoratív megközelítés alapfeltevése szerint a bűncselekmény elsősorban emberek közötti kapcsolatok megsértését jelenti, nem pedig kizárólag az állam által védett jogi normák megszegését (Zehr, 2002).

E normatív keretben a hangsúly nem a büntetésen, hanem a keletkezett károk felismerésén és helyreállításán van. A szakirodalom több szerzője is hangsúlyozza, hogy a resztoratív szemlélet célja nem további sérelmek okozása az elkövető számára, hanem annak elősegítése, hogy az érintettek – az áldozat, az elkövető és a közösség – közösen dolgozzanak a konfliktus következményeinek kezelésén (Sherman és Strang, 2012; Zehr, 2002).

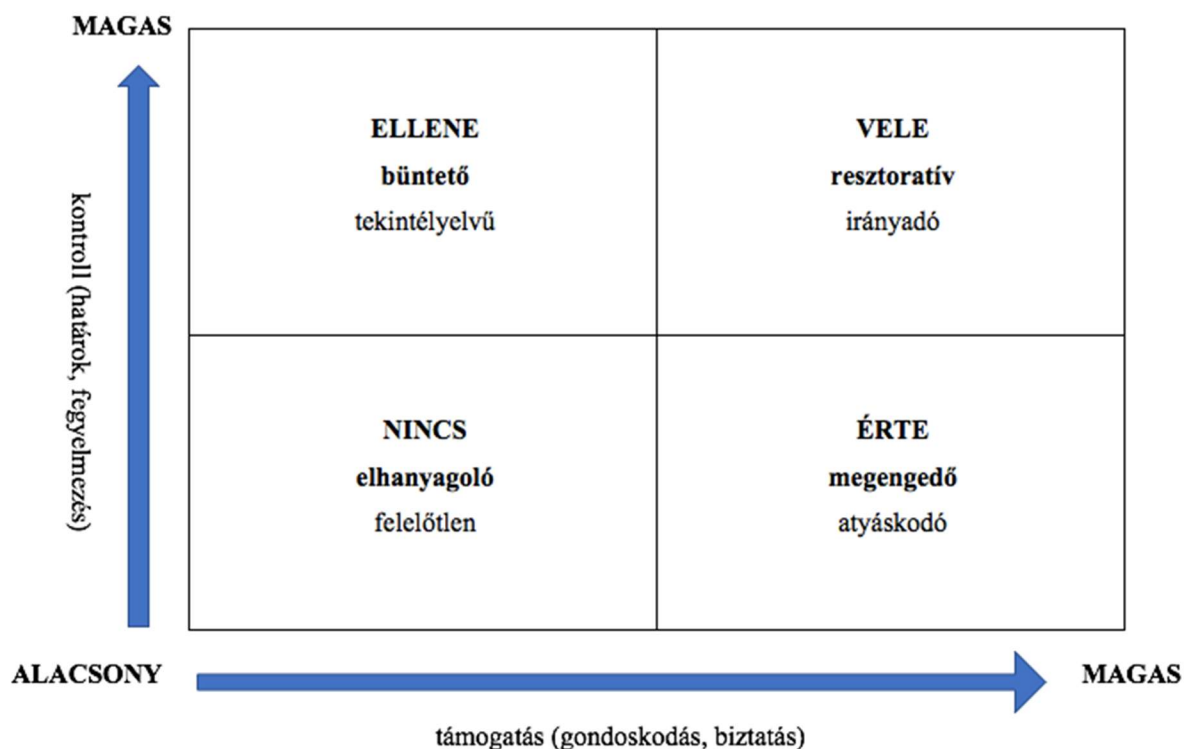
A helyreállító igazságszolgáltatás filozófiai alapját képezi az a feltevés is, hogy a konfliktusok kezelése nem kizárólag állami feladat, hanem a közösség aktív részvételét is igényli. E megközelítés szerint a közösség nem csupán háttérszereplő, hanem olyan érintett fél, amely képes támogatást nyújtani az áldozat számára, valamint elősegíteni az elkövető felelősségvállalását és reintegrációját. A közösség aktív szerepének hangsúlyozása — amint arra a 2.2.1. alfejezet már utalt — azokra a közösségi konfliktuskezelési hagyományokra támaszkodik, amelyeket a szakirodalom a resztoratív szemlélet közösségközpontú jellegét igazoló normatív hivatkozási pontként kezel (Strang et al., 2013).

A resztoratív szemlélet normatív hátteréhez kapcsolódik Nils Christie klasszikus kritikája is, amely a büntető igazságszolgáltatás konfliktus-kezelési logikáját kérdőjelezi meg. Christie

szerint a modern büntető igazságszolgáltatás a konfliktusokat „kisajátítja” az érintettektől: a konfliktus a sértett, az elkövető és a közösség ügye helyett elsősorban az állam és az elkövető viszonyává válik (Christie, 1977). A „Conflicts as property” című írásban a közösség úgy jelenik meg, mint amelyet a hivatalos büntető igazságszolgáltatás megfoszt a konfliktus saját eszközökkel történő feldolgozásának lehetőségétől, így az érintettek részvétele és a jóvátételre irányuló közösségi reakciók háttérbe szorulnak.

Christie érveléséhez kapcsolódik az a megközelítés is, amely szerint a sértett pozíciójának megerősítése segíti a bűncselekmény olyan értelmezését, amely nem pusztán az állam büntetőhatalmának érvényesítésére alkalmas esemény, hanem konkrét személyi sérelem és társadalmi konfliktus. E szemléletváltás teremtheti meg annak lehetőségét, hogy a „kezelő rendszer” a konfliktusra (is) reagáljon az alkalmazott jogkövetkezménnyel (Kerezsi, 2006, 19. o.).

A resztoratív szemlélet normatív logikáját jól szemlélteti McCold és Wachtel (2003) „szociális fegyelmezési sémája” (*social discipline window*), amely a társadalmi normák érvényesítésének négy alapvető megközelítését írja le a kontroll (alacsony–magas) és a támogatás (alacsony–magas) dimenziói mentén (Barabás, 2014). A modell értelmében a resztoratív megközelítés ott rajzolódik ki, ahol mind a kontroll, mind a támogatás magas: azaz az érintettekkel „együtt” történik a konfliktuskezelés, nem pedig „ellenük” vagy „helyettük”. E keret alkalmas annak szemléltetésére, hogy a resztoratív szemlélet nem a normák feladását jelenti, hanem a felelősségvállalás és a támogatás egyidejű érvényesítését (Negrea, 2010). Az alábbi ábra a modell dimenzióit és a négy alapvető megközelítést összegzi.

Ábra 1 - A szociális fegyelmezési séma négy megközelítése McCold és Wachtel (2003) elmélete alapján, az ábra Barabás (2014) cikkéből lett átvéve.

A resztoratív szemlélet normatív alapfeltevései közé tartozik továbbá az önkéntesség és a részvételiség elve, amely szerint az érintettek aktív bevonása nem csupán eljárási követelmény, hanem erkölcsi jelentőséggel is bír (Council of Europe, 2018). A felek részvétele lehetőséget teremt arra, hogy saját narratívájukat megfogalmazzák, szükségleteiket kifejezzék, és a konfliktus kezelésében valódi szereplőkké váljanak, szemben a hagyományos büntetőeljárásban gyakran tapasztalható passzív szereppel.

Összességében a helyreállító igazságszolgáltatás normatív és filozófiai alapfeltevései egy olyan igazságszolgáltatási szemléletet rajzolnak ki, amely a felelősségvállalást, a párbeszédet és a közösségi részvételt tekinti a konfliktuskezelés központi elemeinek. Ezek az alapfeltevések adják azt az értelmezési keretet, amelyben a resztoratív eljárások céljai és működési mechanizmusai a továbbiakban vizsgálhatók.

2.2.3. A resztoratív igazságszolgáltatás kritikai megközelítései

A resztoratív igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata az elmúlt évtizedekben jelentős nemzetközi figyelmet kapott, ugyanakkor fejlődésével párhuzamosan egyre hangsúlyosabban jelentek meg azok a kritikai megközelítések is, amelyek a resztoratív modellek korlátaira, belső ellentmondásaira és potenciális veszélyeire hívták fel a figyelmet (lásd pl. Cunneen és Hoyle, 2010; Daly, 2002; Pavlich, 2005). A resztoratív igazságszolgáltatás kritikái különösen fontosak abból a szempontból, hogy hozzájárulnak a megközelítés differenciáltabb és kevésbé idealizált értelmezéséhez. A jelen alfejezet célja ezért nem a resztoratív szemlélet elutasítása, hanem annak bemutatása, hogy a mediáció és más resztoratív mechanizmusok működése számos olyan strukturális, intézményi és interakciós tényezőtől függ, amelyek korlátozhatják vagy torzíthatják a kívánt hatások érvényesülését.

A resztoratív igazságszolgáltatással kapcsolatos egyik leggyakoribb kritika a felek közötti erőviszonyok egyenlőtlenségére vonatkozik. A szakirodalomban ezt gyakran „*power imbalance*” problémaként említik, amely arra utal, hogy a konfliktusban részt vevő felek társadalmi, pszichológiai vagy kommunikációs szempontból nem feltétlenül egyenrangú pozícióból vesznek részt az eljárásban. A resztoratív modellek normatív kiindulópontja szerint a konfliktusban érintett felek közvetlen párbeszéde lehetőséget teremt a konfliktus feldolgozására és a jóvátételre. Több szerző ugyanakkor rámutatott arra, hogy a felek közötti társadalmi, pszichológiai vagy kommunikációs különbségek jelentősen befolyásolhatják a folyamat tényleges működését. Ezt az aszimmetriát illusztrálja Daly (2002) empirikus kutatása is, amely szerint a resztoratív eljárásokban részt vevő felek korántsem azonos elvárásokkal és kapacitásokkal lépnek be a folyamatba. A dél-ausztráliai fiatalok resztoratív konferenciáit vizsgáló kutatás (*South Australia Juvenile Justice Research on Conferencing Project*) eredményei szerint a fiatal elkövetők gyakran legalább annyira saját reputációjuk helyreállításában érdekeltek, mint az áldozatnak okozott kár jóvátételében, az áldozatok jelentős részénél pedig az elkövető alig vagy egyáltalán nem reagált a sérelem elbeszélésére.

Az erőegyensúly problémája különösen hangsúlyosan jelenik meg azokban az esetekben, ahol a konfliktus természetéből fakadóan eleve aszimmetrikus viszony áll fenn a felek között. A szakirodalomban ezért visszatérő kritika, hogy bizonyos ügytípusokban – különösen családon belüli erőszak vagy tartós alá-fölérendeltségi viszonyok esetén – a resztoratív mechanizmusok akár újra is termelhetik a fennálló dominancia-viszonyokat (Daly és Stubbs, 2006). A mediáció ilyen esetekben nem feltétlenül biztosít valódi autonómiát a sértett számára, hanem implicit nyomást is gyakorolhat a megegyezés irányába.

Ehhez kapcsolódik a reviktimizáció, vagyis az ismételt áldozattá válás veszélyének kérdése is. A resztoratív igazságszolgáltatás egyik alapvető célja a sértettek szükségleteinek hangsúlyosabb figyelembevétele, ugyanakkor több kritikai megközelítés arra figyelmeztet, hogy a konfliktus ismételt felidézése és a közvetlen találkozás az elkövetővel bizonyos esetekben további pszichológiai terhelést jelenthet a sértett számára (Daly és Stubbs, 2006). Egyes sértettek éppen ezért nem kívánnak közvetlen párbeszédet vagy konfrontációt az elkövetővel, és inkább az állam beavatkozását igénylik (Daly és Stubbs, 2006). A reviktimizáció kérdéséhez kapcsolódik Acorn (2004) kritikája is, amely szerint a resztoratív diskurzus időnként idealizált képet alakít ki a megbocsátásról és az érzelmi feldolgozásról, miközben kevésbé reflektál a sértettek tényleges szükségleteire. A mediáció tehát önmagában nem garantálja a sértetti szükségletek kielégítését, és bizonyos esetekben akár ellenkező hatást is kiválthat.

A resztoratív igazságszolgáltatás kritikáinak egy további fontos iránya az úgynevezett informális igazságszolgáltatás (*informal justice*) problémaköréhez kapcsolódik. Christie (1977) klasszikus megközelítése szerint a modern büntető igazságszolgáltatás „kisajátítja” a konfliktusokat a felektől, ezért a konfliktusok visszaadása a közösségeknek és az érintetteknek alapvetően pozitív folyamatként értelmezhető. Későbbi kritikai szerzők ugyanakkor rámutattak arra, hogy az informalitás önmagában nem feltétlenül jelent nagyobb igazságosságot. Pavlich (2005) kritikai megközelítése szerint a resztoratív igazságszolgáltatás nem feltétlenül jelenti az állami büntetőhatalom visszaszorulását. A resztoratív programok intézményesülése során ugyanis fennáll annak a veszélye, hogy az eredetileg informális és közösségi konfliktuskezelési mechanizmusok az állami szabályozás és kontroll új formáinak hordozóivá válnak. Ennek következtében a resztoratív igazságszolgáltatás az állami büntető igazságszolgáltatás alternatívája helyett annak kiegészítőjeként vagy átalakult megnyilvánulásaként működhet.

A resztoratív igazságszolgáltatás egyik legismertebb rendszerszintű kritikája az úgynevezett „*net widening*”, vagyis a társadalmi kontroll kiterjesztésének problémája. A fogalom eredetileg Cohen (1985) társadalmikontroll-elméletéből származik, és arra utal, hogy az alternatív vagy diverziós mechanizmusok nem feltétlenül csökkentik a büntető igazságszolgáltatás kontrollját, hanem bizonyos esetekben éppen kiterjesztik azt olyan személyekre vagy konfliktusokra is, amelyek korábban nem kerültek volna intézményes kezelés alá. A resztoratív és diverziós programok kapcsán ezt a kockázatot a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának kontextusában többek között Crawford és Newburn (2003) tárgyalja. Tágabb értelemben Cunneen kritikai elemzése is amellet érvel, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás több évtizednyi gyakorlat után

sem vált a domináns büntető eljárások valódi alternatívájává, részben mert hiányzik belőle a társadalmi és politikai hatalmi viszonyok koherens elemzése (Cunneen és Hoyle, 2010). Míg a Pavlich által leírt kritika elsősorban arra mutat rá, hogy a kontroll jellege alakul át és marad fenn új formában, a „*net widening*” problémája annak hatókörét érinti: azt, hogy hány személyre és milyen típusú ügyekre terjed ki az intézményes beavatkozás. A resztoratív mechanizmusok alkalmazása így bizonyos esetekben hozzájárulhat a társadalmi kontroll kiterjesztéséhez, még akkor is, ha deklarált céljuk a büntető beavatkozás csökkentése.

Szintén gyakran megjelenő kritika az önkéntesség (*voluntariness*) problematikája. A resztoratív igazságszolgáltatás normatív alapelvei szerint a mediációban való részvétel kizárólag önkéntes módon tekinthető legitimnek. A gyakorlatban azonban az önkéntesség sok esetben relatív jellegű. A büntetőeljárás kontextusában az elkövetők számára a közvetítői eljárásban való részvétel jogszabályi ösztönzőkkel járhat, mivel az eredményes eljárás a büntethetőség megszűnését vagy a büntetés korlátlan enyhítését eredményezheti (lásd részletesen a 3.4.1. alfejezetet). A szakirodalom maga is felhívja a figyelmet arra, hogy ez taktikai megfontolásokat hívhat elő (Belovics et al., 2014). Ez felveti azt a kérdést, hogy a részvétel mennyiben tekinthető valóban szabad döntésnek, és mennyiben kapcsolódik stratégiai megfontolásokhoz.

A kritikai szakirodalom jelentős része foglalkozik az intézményi integráció vagy intézményi „bekebelezés” (*institutional co-optation*) problémájával is. Ez a megközelítés arra mutat rá, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás eredetileg részben a formális büntető rendszer kritikájaként jelent meg, ugyanakkor az intézményesülés során fokozatosan integrálódott a hagyományos igazságszolgáltatási struktúrákba. Woolford és Ratner (2008) szerint az informális és a formális igazságszolgáltatás vélt szembenállása valójában kölcsönösen egymást erősítő viszony, amelyben az informális mechanizmusok nem a fennálló rendet kérdőjelezik meg, hanem annak újratermeléséhez járulnak hozzá. Ennek következtében fennáll annak veszélye, hogy a resztoratív mechanizmusok elveszítik eredeti, kritikai-átalakító potenciáljukat, és a büntető igazságszolgáltatás működési logikájába illeszkedő eszközzé válnak.

A resztoratív igazságszolgáltatás kritikái között végül kiemelendő az úgynevezett „*soft justice*”, vagyis a „túl enyhe igazságszolgáltatás” érve is. E kritika szerint a resztoratív mechanizmusok túlságosan enyhe reakciót jelentenek a normasértésekre, és nem biztosítanak megfelelő társadalmi elrettentő hatást. A szakirodalom ugyanakkor rámutat, hogy ez a kritika gyakran a retributív és a resztoratív igazságszolgáltatás téves szembeállításán alapul (Daly, 2002). Ashworth (2002) emellett arra hívja fel a figyelmet, hogy a resztoratív eljárások fő kockázata nem feltétlenül az enyhesség, hanem az arányosság elvének sérülése és az eljárási garanciák

hiánya, ami egyaránt teret engedhet indokolatlanul enyhe és aránytalanul szigorú kimeneteknek is. A resztoratív igazságszolgáltatás támogatói ugyanakkor azt hangsúlyozzák, hogy a felelősségvállalás és a személyes konfrontáció sok esetben intenzívebb élményt jelenthet az elkövető számára, mint a formális büntetés (Braithwaite, 1989).

Az előző bekezdésekben áttekintett kritikai irodalom alapján megállapítható, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás kritikai fontos szerepet játszanak a mediáció differenciált értelmezésében. Ezek a megközelítések rámutatnak arra, hogy a mediáció működése nem automatikusan pozitív vagy univerzálisan alkalmazható, hanem erősen függ az intézményi kontextustól, a facilitáció minőségétől, az ügy jellegétől és a résztvevők közötti viszonyoktól. A kritikai perspektívák figyelembevétele ezért nem gyengíti, hanem éppen tudományosan megalapozottabbá teszi a resztoratív igazságszolgáltatás elemzését.

2.2.4. A helyreállító igazságszolgáltatás céljainak elméleti értelmezése

A helyreállító igazságszolgáltatás elméleti megközelítései nem csupán a bűncselekmény értelmezésében, hanem az igazságszolgáltatás céljainak újragondolásában is eltérnek a hagyományos büntető igazságszolgáltatási paradigmától. A resztoratív szemléletben az igazságszolgáltatás elméleti céljai nem kizárólag a normasértés szankcionálására irányulnak, hanem arra, hogy a bűncselekmény következtében érintett felek szükségletei felismerhetők és kezelhetők legyenek.

Az elméleti keretek egyik központi eleme a sértettek szükségleteinek elismerése. A szakirodalom rámutat arra, hogy a hagyományos büntetőeljárás elsősorban az állam és az elkövető viszonyára koncentrál, miközben a sértett szerepe gyakran marginálissá válik (Christie, 1977). Ezzel szemben a resztoratív megközelítések célként határozzák meg, hogy a sértettek lehetőséget kapjanak tapasztalataik, érzéseik és kérdéseik megfogalmazására, valamint arra, hogy aktív szereplőként vegyenek részt a konfliktus kezelésében (Fellegi, 2009; Zehr, 2002).

A resztoratív elméletek további meghatározó célként jelölik meg az elkövetői felelősségvállalás elősegítését. E cél nem pusztán jogi értelemben vett felelősségre vonást jelent, hanem annak elméleti feltételezését, hogy az elkövető aktív részvétele a konfliktus feldolgozásában hozzájárulhat a cselekmény következményeinek megértéséhez és a mások iránti felelősség felismeréséhez. A felelősségvállalás ebben az értelmezésben erkölcsi és kapcsolati dimenzióval is bír, nem kizárólag jogi kategóriaként jelenik meg (Braithwaite, 1989; Zehr, 2002).

A resztoratív szemlélet céljai között megjelenik továbbá az elkövető társadalmi reintegrációjának normatív igénye. Az elméleti megközelítések abból a feltevésből indulnak ki, hogy a konfliktuskezelés akkor tekinthető hosszú távon fenntarthatónak, ha az elkövető nem válik tartósan kirekesztetté, hanem lehetőséget kap arra, hogy felelősségvállalás mellett visszakapcsolódjon a közösséghez (Braithwaite, 1989). Ez a cél szorosan összefügg a közösség aktív szerepvállalásával, amely a resztoratív modellekben nemcsak támogató közegként, hanem normatív referenciaként is megjelenik (Zehr, 2002).

A büntető igazságszolgáltatással szembeni társadalmi elvárások több dimenzióban ragadhatók meg. Evans (2000, idézi Kerecsi, 2006) közvélemény-kutatási adatok alapján öt olyan célterületet emel ki, amelyek a büntető igazságszolgáltatással szemben megjelenő elvárásokban visszatérően jelennek meg: (1) a társadalom védelme a súlyos, erőszakos elkövetőkkel szemben; (2) az elkövetők felelősségre vonása; (3) a bűncselekmény által okozott károk helyreállítása; (4) az elkövetők reintegrációja; valamint (5) az érintettek aktív szerepvállalása a döntéshozatalban. Ezek a célok részben átfedést mutatnak a resztoratív megközelítés normatív célrendszerével (különösen a károk helyreállítása és az érintettek részvétele tekintetében), miközben értelmezhető a büntető igazságszolgáltatás célrendszeréhez képest bizonyos célok újrásúlyozásaként is.

Fontos hangsúlyozni, hogy e célok elméleti és normatív célkitűzések, amelyek nem automatikusan valósulnak meg minden resztoratív eljárás során. A szakirodalom ezeket a célokat olyan irányadó elvekként kezeli, amelyek a resztoratív igazságszolgáltatás működési logikáját és értelmezési keretét határozzák meg, és amelyek később empirikus vizsgálatok tárgyává válhatnak (Braithwaite, 1989; Zehr, 2002).

2.2.5. A mediáció hosszabb távú társadalmi és preventív hatásai

A resztoratív igazságszolgáltatás és ezen belül a büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás célrendszere nem kizárólag az adott konfliktus rövid távú rendezésére irányul. A szakirodalomban egyre hangsúlyosabban jelenik meg az a megközelítés, amely szerint a mediáció hosszabb távú társadalmi és preventív hatásai legalább olyan jelentősek lehetnek, mint az azonnali jóvátételi eredmények vagy az eljárás sikeres lezárása (Sherman és Strang, 2012). A helyreállító szemlélet ugyanis nem pusztán alternatív konfliktuskezelési technikát jelent, hanem olyan kommunikációs és társadalmi mechanizmusokat aktiválhat, amelyek hozzájárulhatnak a jövőbeni normasértések megelőzéséhez, a társadalmi reintegráció

erősítéséhez és az intézményekbe vetett bizalom növeléséhez (Sherman és Strang, 2012; Strang et al., 2013; Zehr, 2002).

A preventív hatások értelmezése során fontos hangsúlyozni, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás nem elsősorban klasszikus büntetőpolitikai elrettentésre épül. A hangsúly inkább az érintettek aktív részvételén, a felelősségvállalás belsővé válásán, valamint a konfliktus következményeinek személyes megértésén van. Braithwaite reintegratív székely elmélete szerint a normasértő magatartásra adott reakció akkor járulhat hozzá a későbbi jogkövető magatartáshoz, ha az elítélés nem az elkövető személyének végleges megbélyegzését, hanem a közösségbe történő visszafogadás lehetőségét is magában hordozza (Braithwaite, 1989). A mediáció sajátossága, hogy lehetőséget biztosít a felelősség személyes és közvetlen megélésére, miközben az elkövető nem kizárólag passzív címzettje az állami szankciónak, hanem aktív résztvevője a konfliktus rendezésének.

A szakirodalomban több szerző is rámutat arra, hogy a mediáció során megvalósuló kommunikációs folyamatok hosszabb távon fejleszthetik az érintettek konfliktuskezelési készségeit és társas kompetenciáit (Umbreit és Armour, 2011; Zehr, 2002). A sértett számára különösen jelentős lehet annak megtapasztalása, hogy véleménye és érzései meghallgatásra találnak, míg az elkövető számára a cselekmény személyes következményeivel való közvetlen szembesülés járulhat hozzá a felelősségvállalás mélyebb formáinak kialakulásához. Ezek a folyamatok túlmutathatnak az adott ügy keretein, és befolyásolhatják az érintettek későbbi társas kapcsolatait, konfliktuskezelési stratégiáit és intézményekhez való viszonyát is.

A preventív hatások értelmezése ugyanakkor nem korlátozódik kizárólag az egyéni szintre. A helyreállító szemlélet társadalmi dimenziója abból indul ki, hogy a bűncselekmény nem csupán jogsértés, hanem kapcsolatokat és közösségi bizalmat sértő esemény is (Christie, 1977). Ennek megfelelően a mediáció hozzájárulhat a társadalmi kohézió erősítéséhez, különösen azokban az esetekben, amikor sikerül csökkenteni az érintettek közötti ellenségességet, elősegíteni a kommunikáció helyreállítását vagy mérsékelni a stigmatizációt. Az eljárási igazság elmélete szintén arra mutat rá, hogy az igazságosnak, tiszteletteljesnek és részvételnek megélt eljárások növelhetik az intézmények legitimációját és az önkéntes jogkövetés valószínűségét (Tyler, 1990).

A mediáció hosszabb távú preventív funkciói összekapcsolhatók a dezisztencia-elméletek (*desistance*) bizonyos megállapításaival is. A bűnelkövetői karrier megszakadását vizsgáló kutatások szerint a tartós jogkövető magatartás kialakulásában jelentős szerepet játszhatnak azok a folyamatok, amelyek elősegítik az önreflexiót, az identitás újraértelmezését és a

társadalmi kapcsolatok megerősítését (Maruna, 2001). A mediáció során megvalósuló személyes felelősségvállalás, valamint a konfliktus következményeinek közvetlen megtapasztalása potenciálisan hozzájárulhat ezekhez a változásokhoz, még akkor is, ha ezek nem minden esetben jelennek meg közvetlenül vagy rövid távon mérhető formában.

Mindazonáltal a mediáció preventív hatásaival kapcsolatban a szakirodalom óvatosságra is int. Több szerző hangsúlyozza, hogy a hosszabb távú hatások mérése módszertanilag rendkívül nehéz (Sherman és Strang, 2012), továbbá a resztoratív eljárások önmagukban nem tekinthetők univerzális megoldásnak a bűnisméltés vagy a társadalmi konfliktusok kezelésére (Daly, 2002; Acorn, 2004). A mediáció eredményességét jelentősen befolyásolhatja az eljárás önkéntessége, a résztvevők motivációja, a mediátor szerepe, valamint az intézményi környezet sajátosságai is. E korlátok ellenére a helyreállító igazságszolgáltatás preventív és társadalmi hatásainak vizsgálata kiemelt jelentőségű, különösen olyan államilag integrált rendszerek esetében, mint a magyar büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás.

2.2.6. A disszertációban alkalmazott definíció

A helyreállító igazságszolgáltatás fogalmának sokféle értelmezése indokoltá teszi, hogy a disszertáció egyértelműen rögzítse azt a definíciós keretet, amely mentén a további elemzések és empirikus vizsgálatok értelmezésre kerülnek. A jelen munka nem egyetlen szerző definícióját veszi át változtatás nélkül, hanem a bemutatott fogalmi, normatív és elméleti megközelítések szintézisére épít.

A hazai szakirodalomban több szerző is megfogalmazta a helyreállító igazságszolgáltatás saját, a magyar kontextushoz igazított meghatározását (pl. Fellegi, 2009; Kerezsi, 2018). Jelen dolgozat ezekre a meghatározásokra kiindulópontként támaszkodik, ugyanakkor a kutatás fókuszához igazodva egy saját, az eddigi megközelítéseket ötvöző fogalmi keretet alkalmaz.

A disszertációban a helyreállító igazságszolgáltatás mindazon eljárások és gyakorlatok összességét jelenti, amelyek során egy bűncselekmény következtében érintett felek – beleértve a közvetlen és közvetett érintetteket, valamint az érintett közösséget – egy semleges harmadik fél közreműködésével, valamilyen formában kommunikációba lépnek egymással annak érdekében, hogy a bűncselekmény által okozott károkat felismerjék, értelmezzék és lehetőség szerint kezeljék. A hangsúly ebben az értelmezésben nem az eljárási forma konkrét megvalósulásán, hanem az érintettek aktív részvételén, a semleges közvetítő által biztosított kereten és a konfliktus kommunikációs feldolgozásán van.

Ez a definíció összhangban áll azokkal a szakirodalmi megközelítésekkel, amelyek a helyreállító igazságszolgáltatást elsősorban kapcsolati és kommunikációs folyamatként értelmezik, és amelyek az áldozat, az elkövető és a közösség bevonását a resztoratív szemlélet lényegi elemének tekintik (Braithwaite, 1989; Fellegi, 2009; Zehr, 2002). A disszertáció ugyanakkor tudatosan nem azonosítja a helyreállító igazságszolgáltatást egyetlen konkrét módszerrel vagy eljárástípussal, hanem tágabb értelmezési keretben kezeli, amelybe különböző resztoratív gyakorlatok illeszthetők.

A választott definíció lehetővé teszi, hogy a disszertáció a resztoratív eljárásokat ne kizárólag jogintézményként, hanem igazságszolgáltatási szemléletként vizsgálja. Ez az értelmezési keret biztosítja azt az elméleti alapot, amelyre a későbbi empirikus fejezetek épülnek, és amely mentén a kutatási kérdések, hipotézisek és elemzések következetesen értelmezhetők.

2.3. A helyreállító igazságszolgáltatás fő elméleti megközelítései

A helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi és normatív alapjainak bemutatását követően a jelen alfejezet célja azoknak az elméleti megközelítéseknek az ismertetése, amelyek a resztoratív eljárások működési logikáját és feltételezett hatásmechanizmusait magyarázzák. A nemzetközi szakirodalomban több olyan elméleti irányzat alakult ki, amelyek eltérő hangsúlyokkal értelmezik a resztoratív folyamatok társadalmi és pszichológiai összefüggéseit.

A disszertáció nem egyetlen elmélet kizárólagos alkalmazására épít, hanem olyan, egymást kiegészítő megközelítéseket mutat be, amelyek együttesen képesek megragadni a helyreállító igazságszolgáltatás komplex működését. A következőkben elsőként a reintegratív székely elmélete kerül bemutatásra, amely a resztoratív gondolkodás egyik leggyakrabban hivatkozott elméleti keretét jelenti.

2.3.1. A reintegratív székely elmélete

A reintegratív székely (*theory of reintegrative shaming*) elméletét John Braithwaite dolgozta ki, amelynek középpontjában az a kérdés áll, hogy a társadalmi reakciók miként befolyásolják a normaszegő magatartások alakulását és az elkövetők társadalmi beágyazottságát (Braithwaite, 1989). Az elmélet alapfeltevése szerint a normaszegésre adott válaszok minősége meghatározó szerepet játszik abban, hogy az elkövető tartósan eltávolodik-e a közösségtől, vagy lehetőséget kap a társadalmi kapcsolatok helyreállítására.

Braithwaite megkülönbözteti a stigmatizáló szégyent és a reintegratív szégyent. A stigmatizáló szégyen az elkövetőt, mint személyt bélyegzi meg, és hozzájárulhat a tartós kirekesztéshez, valamint a deviáns identitás megerősödéséhez. Ezzel szemben a reintegratív szégyen a cselekmény elítélésére irányul, miközben az elkövetőt továbbra is a közösség tagjaként kezeli, és lehetőséget teremt számára a felelősségvállalásra és a kapcsolatok helyreállítására.

Az elmélet hangsúlyozza, hogy a reintegratív szégyen akkor működhet hatékonyan, ha az elkövető számára egyértelművé válik a cselekmény által okozott kár, ugyanakkor a közösség részéről megjelenik az a jelzés is, hogy a normaszegés ellenére van lehetőség a visszafogadásra. Ebben az értelemben a szégyen nem pusztán érzelmi reakció, hanem szabályozó mechanizmus, amely a normák megerősítését és a társadalmi kapcsolatok helyreállítását szolgálja (Braithwaite, 1989).

A reintegratív szégyen elmélete szoros kapcsolatban áll a helyreállító igazságszolgáltatás normatív alapfeltevéseivel. A resztoratív eljárások olyan kommunikációs teret hoznak létre, amelyben az elkövető szembesülhet a cselekmény következményeivel, miközben az érintettek – különösen az áldozatok és a közösség tagjai – aktív szerepet kapnak a konfliktus feldolgozásában. Ez a folyamat lehetőséget teremt arra, hogy a szégyen reintegratív formában jelenjen meg, nem pedig stigmatizáló módon (Braithwaite, 1989).

Fontos hangsúlyozni, hogy a reintegratív szégyen elmélete nem állít automatikus oksági összefüggést a resztoratív eljárások és az elkövetők magatartásának megváltozása között. Az elmélet inkább olyan értelmezési keretet kínál, amely segít megérteni, hogy bizonyos társadalmi és kommunikációs feltételek fennállása esetén miként válhat a felelősségvállalás és a közösségi visszafogadás a normaszegés kezelésének alternatív eszközévé (Braithwaite, 1989; Sherman és Strang, 2007).

2.3.2. Az eljárási igazság elmélete

Az eljárási igazság (*procedural justice*) elmélete elsősorban Tom R. Tyler munkásságához kötődik, és arra a kérdésre keresi a választ, hogy az igazságszolgáltatási eljárások milyen feltételek mellett tekinthetők igazságosnak az érintettek szemszögéből, függetlenül az eljárás kimenetelétől (Tyler, 1990). Az elmélet központi állítása szerint az emberek jogkövető magatartását és az igazságszolgáltatási intézmények iránti bizalmát elsősorban nem az eljárások eredménye, hanem az eljárás során tapasztalt bánásmód minősége befolyásolja.

Tyler elmélete szerint az eljárási igazság több kulcselem mentén ragadható meg, így különösen az érintettek meghallgatásának lehetősége, a döntéshozatal pártatlansága, az eljárás átláthatósága, valamint az érintettekkel szemben tanúsított tiszteletteljes bánásmód révén (Tyler, 1990). E tényezők együttesen járulnak hozzá ahhoz, hogy az eljárást az érintettek legitimnek és igazságosnak érzékeljék, még akkor is, ha a végső döntés számukra kedvezőtlen.

Az eljárási igazság elmélete szoros kapcsolatban áll a helyreállító igazságszolgáltatás normatív és fogalmi alapjaival (Tyler, 2006). A resztoratív eljárások középpontjában álló kommunikáció, az érintettek aktív bevonása és a párbeszéd lehetősége mind olyan elemek, amelyek az eljárási igazság elméletének alapvető követelményeivel összhangban állnak. A resztoratív folyamatok lehetőséget teremtenek arra, hogy az érintettek ne pusztán elszenvedői, hanem alakítói legyenek az eljárásnak, ami erősítheti az igazságosság és legitimáció érzését. Empirikus kutatások is alátámasztják ezt az összefüggést: a resztoratív konferenciák jellemzőit vizsgálva kimutatták, hogy az eljárási igazság érvényesülése – a reintegratív szégyen és a dac (*defiance*) mechanizmusai mellett – összefügg a visszaesés alakulásával (Hipple, Gruenewald és McGarrell, 2014).

Az elmélet értelmezési keretet kínál annak megértéséhez is, hogy a resztoratív eljárások miért tulajdonítanak kiemelt jelentőséget az érintettek részvételének és a tiszteletteljes kommunikációnak. Az eljárási igazság szempontjából ugyanis nem csupán az számít, hogy milyen döntés születik, hanem az is, hogy az érintettek milyen eljárási tapasztalatokkal távoznak a folyamat végén.

Fontos hangsúlyozni, hogy az eljárási igazság elmélete sem kínál kizárólagos magyarázatot a resztoratív igazságszolgáltatás működésére. A fentiek alapján megállapítható, hogy az eljárási igazság elmélete a disszertáció keretében nem empirikus hatások magyarázatára szolgál, hanem olyan elméleti nézőpontként jelenik meg, amely segít értelmezni a resztoratív eljárások során hangsúlyozott részvétel, párbeszéd és legitimáció összefüggéseit.

2.3.3. Kiegészítő elméleti megközelítések

A helyreállító igazságszolgáltatás elméleti értelmezéséhez a reintegratív szégyen és az eljárási igazság mellett további, kiegészítő megközelítések is hozzájárulnak. Ezek az elméletek nem önálló, kizárólagos magyarázó keretként jelennek meg a disszertációban, hanem olyan értelmezési szempontokként, amelyek különböző nézőpontokból árnyalják és egészítik ki a korábban bemutatott elméleti modelleket.

E kiegészítő megközelítések közé sorolhatók azok az elméletek, amelyek a normaszegésre adott hatósági és közösségi reakciók jellegét és azok következményeit helyezik a középpontba. Sherman dac-elmélete (*theory of defiance*) arra mutat rá, hogy a hatósági reakció miként befolyásolja a normaszegő magatartás alakulását: ha az érintett a szankciót igazságtalannak vagy megbélyegzőnek éli meg, az dacot és további normaszegést válthat ki, míg a tisztességesnek megélt reakció a normák elfogadását erősítheti (Sherman, 1993). Braithwaite válaszkész szabályozás elmélete (*theory of responsive regulation*) ezzel szemben a társadalmi kontroll fokozatosságára helyezi a hangsúlyt: a szabályozás egy piramisszerű rendszerben működik, amelynek alapját a resztoratív, dialogikus eszközök képezik, és csak ezek ismételt kudarca esetén lép működésbe az elrettentés, végső soron pedig a szigorúbb, kényszerítő beavatkozás (Braithwaite, 2002). E megközelítések – eltérő nézőpontból – egyaránt azt hangsúlyozzák, hogy a normaszegésre adott válasz nem pusztán jogi következmény, hanem olyan társadalmi reakció, amelynek minősége és fokozatossága befolyásolja az érintettek magatartását és a normák megerősödését.

A szakirodalomban megjelennek továbbá olyan elméleti irányok is, amelyek a helyreállító folyamatokat interakciós rítusokként értelmezik. Collins interakciós rítuslánc elmélete (*theory of interaction ritual chains*) arra hívja fel a figyelmet, hogy a strukturált társadalmi interakciók – így a resztoratív eljárások során létrejövő személyes találkozások, narratívamegosztások és érzelmi kifejezések – önmagukban is jelentéshordozó szerepet tölthetnek be, és hozzájárulhatnak a közösségi normák megerősítéséhez és a kapcsolatok újrarendezéséhez (Collins, 2004).

A bemutatott kiegészítő megközelítések együttesen azt támasztják alá, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás hatásmechanizmusai több, egymást metsző társadalmi és kommunikációs folyamat eredőjeként értelmezhetők, amelyek vizsgálata indokoltá teszi a többszemponútú elemzési keret alkalmazását a disszertáció empirikus részében. Az empirikus kutatások ugyanakkor arra figyelmeztetnek, hogy a resztoratív eljárások hatásai – különösen az elkövetők visszaesése és a sértettek elégedettsége vonatkozásában – differenciáltak és kontextusfüggők, ezért egyetlen elméleti keret alapján sem tekinthetők teljes mértékben előre jelezhetőnek (Strang et al., 2013).

2.3.4. A resztoratív igazságszolgáltatás főbb módszertani formái: a VOM és a konferencia-modell összehasonlítása

A resztoratív igazságszolgáltatás elméleti kereteinek bemutatása mellett elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy ezek az elvek a gyakorlatban milyen konkrét módszertani formákban öltenek testet. A nemzetközi szakirodalomban és gyakorlatban a resztoratív eljárások két alapvető modellje különíthető el: az áldozat-elkövető mediáció (*Victim-Offender Mediation*, VOM) és a konferencia-modell (*restorative conferencing*). E két megközelítés közötti különbségek nem csupán eljárástechnikai kérdések, hanem mögöttük eltérő szemléleti hangsúlyok és elméleti preferenciák is meghúzódnak. A két modell összehasonlítása emellett közvetlen értelmezési keretet nyújt a magyar közvetítői eljárás elhelyezéséhez a nemzetközi modellek között.

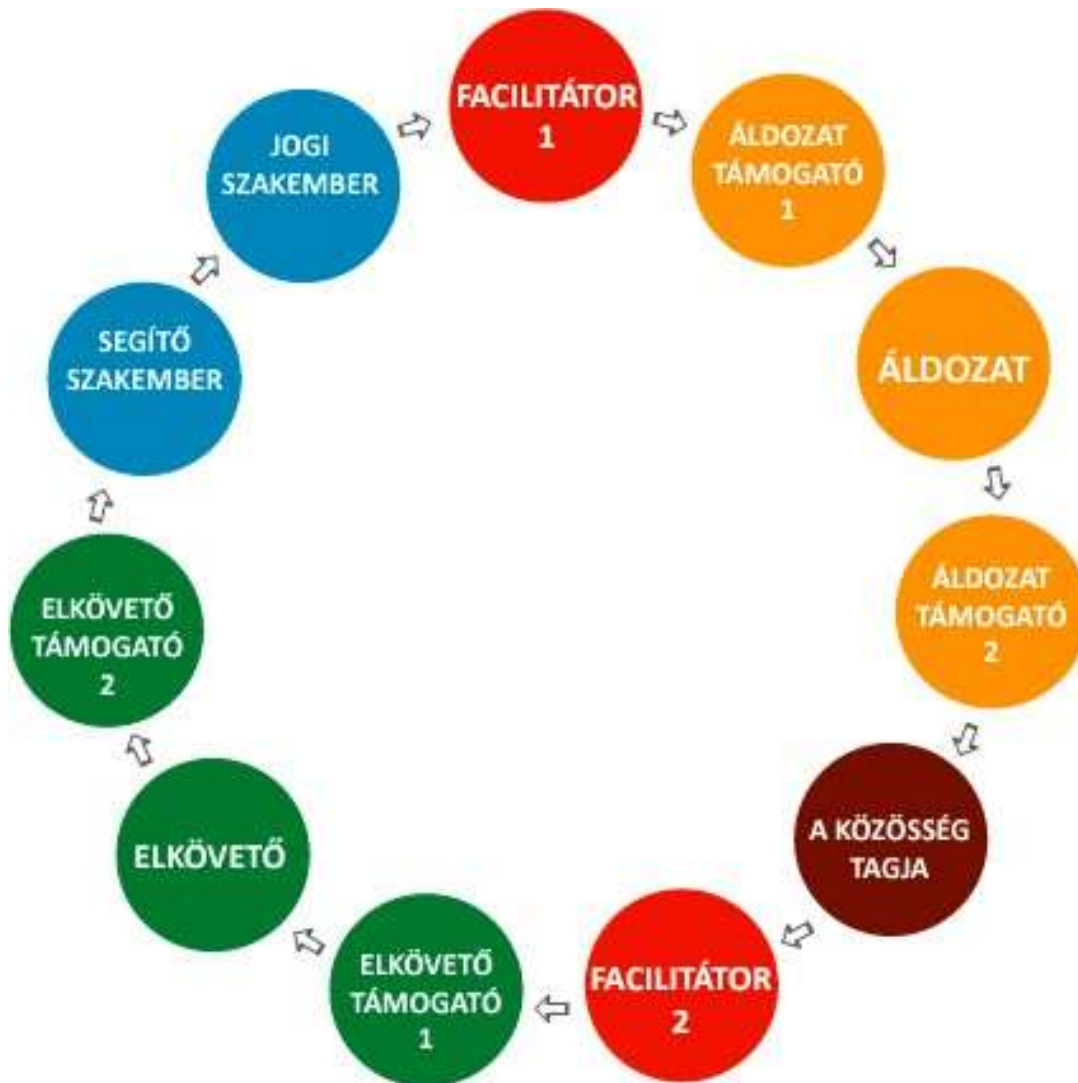
Az áldozat-elkövető mediáció a resztoratív igazságszolgáltatás legkorábbi és legszélesebb körben alkalmazott formája. Az 1970-es évek Észak-Amerikájában gyökerező modell alapja az a felismerés, hogy a bűncselekmény elsősorban a sértett és az elkövető közötti kapcsolatot sérti, és a konfliktus kezelése leghatékonyabban a két fél közvetlen, strukturált párbeszédén keresztül valósítható meg (Umbreit és Armour, 2011). A VOM-eljárásban a mediátor pártatlan harmadik félként vesz részt, feladata nem a megoldás meghatározása, hanem a felek közötti kommunikáció facilitálása. A folyamat középpontjában a sértett tapasztalatainak meghallgatása, az elkövető felelősségvállalása és a jóvátételről való közvetlen megállapodás áll (Bazemore és Umbreit, 1995).

A VOM-modell erőssége abban rejlik, hogy a felek közötti direkt kommunikációt helyezi a középpontba, lehetővé téve a sértett számára, hogy elmondja, hogyan érintette őt a bűncselekmény, és kérdéseket tegyen fel az elkövetőnek. Ez a személyes szembesülés a kutatások alapján hozzájárulhat a sértetti félelem és harag csökkenéséhez, valamint az elkövető felelősségérzetének mélyebb kialakulásához (Umbreit és Armour, 2011). A VOM ugyanakkor a legkisebb egységre — a közvetlen sértett és elkövető kapcsolatára — fókuszál, és kevésbé von be tágabb közösségi szereplőket.

A konferencia-modell — amelyet elsőként Új-Zélandon alkalmaztak 1989-ben a fiatalok elkövetők ügyeiben — a VOM-nál szélesebb körű részvételre épít (a Children, Young Persons, and Their Families Act 1989 alapján; Zehr, 2002). A konferenciában a közvetlen feleken túl részt vehetnek a sértett és az elkövető támogató személyei — például családtagok, barátok, közösségi szereplők —, akik bevonása a resztoratív folyamatot közösségi dimenziókkal gazdagítja (Braithwaite, 1989; Strang et al., 2013). A konferencia-modell elméleti alapja szorosan összefügg a reintegratív szegyen elméletével: a közösség jelenléte és visszajelzése

erőteljesebb szociális nyomást gyakorolhat az elkövetőre, miközben a közösség elfogadó magatartása a reintegráció lehetőségét is jelzi.

A konferencia-modell jellegzetes ülésrendjét és résztvevői körét az alábbi ábra szemlélteti (Fellegi és Szegő, 2010, 35. o.).

Ábra 2 - Lehetséges ülésrend és résztvevők a békítőkör során (Fellegi és Szegő, 2010, 35. oldal).

A két modell közötti legfontosabb különbségek több dimenzióban ragadhatók meg. A résztvevők köre tekintetében a VOM kizárólag a közvetlen felekre korlátozódik, míg a konferencia tágabb közösségi bevonást tesz lehetővé. A facilitátor szerepe szintén eltér: a VOM-ban a mediátor aktívabb strukturáló szerepet tölt be, míg a konferenciában a facilitátor inkább a folyamat kereteit biztosítja, és a közösségi dinamikára is figyelmet fordít. Az eljárás összetettsége és időigénye szempontjából a konferencia általában hosszabb és komplexebb folyamatot jelent, ami egyben nagyobb előkészítést is igényel (Bazemore és Umbreit, 1995).

A célok és várható hatások tekintetében is azonosíthatók különbségek. A VOM elsősorban a közvetlen sértett szükségleteire és a felek közötti megállapodásra fókuszál, míg a konferencia-modell hangsúlyosabban törekszik az elkövető közösségi reintegrációjára és a tágabb kapcsolati hálózat helyreállítására. A meta-analitikus kutatások ugyanakkor rámutatnak, hogy mindkét modell magasabb sértetti elégedettséget és a megállapodások jobb teljesülési arányát eredményezi a hagyományos büntetőeljáráshoz képest, még ha a hatások intenzitásában különbségek is mutatkoznak (Latimer et al., 2005).

A két modell nem tekinthető egymást kizárónak — a gyakorlatban számos hibrid megközelítés is kialakult, amelyek a VOM és a konferencia elemeit ötvözik. Egyes programokban például az előkészítő egyeztetések VOM-jellegűek, míg a tényleges megbeszélés konferenciaformában zajlik. Ez a rugalmasság a resztoratív igazságszolgáltatás egyik jellemző sajátossága, amely lehetővé teszi a módszerek adaptálását az adott ügy és az érintett felek sajátosságaihoz.

A magyar büntetőügyi közvetítői eljárás a két modell közül egyértelműen a VOM-hoz áll közelebb. A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (Bktv.) alapján az eljárás főszabály szerint a sértett és a gyanúsított közvetlen részvételére épül, tágabb közösségi szereplők bevonása nem intézményesített. A mediátor pártatlan facilitátorként vesz részt, feladata a felek közötti kommunikáció strukturálása és a megállapodás elősegítése — nem pedig a közösségi dinamika irányítása. Ez a VOM-jelleg megmagyarázza, hogy a hazai rendszerben a reintegratív szégyen elméletének közösségi dimenziója miért érvényesül korlátozottabban, mint azt az elmélet normatív modellje sugallná. A közösség bevonásának hiánya nem szabályozási hiányosság, hanem a magyar modell tudatos intézményi sajátossága, amely a büntetőeljárás kereteibe ágyazott mediáció természetes következménye.

Bár a magyar büntetőügyi közvetítői eljárás alapvetően továbbra is a VOM-modell logikáját követi, a 2025-ben bevezetett helyreállító szemléletű eljárás megjelenése arra utal, hogy a jogalkotó a közösségi részvétel erősebb bevonásának lehetőségét is megteremtette. Ez az eljárás a konferencia-moddellel rokon vonásokat mutat, mivel a sértetten és az elkövetőn túl más érintettek és közösségi szereplők részvételére is építhet. Ugyanakkor a kutatás lezárásának időpontjában még nem álltak rendelkezésre olyan tapasztalatok vagy empirikus eredmények, amelyek alapján e jogintézmény tényleges működése és gyakorlati jelentősége érdemben értékelhető lett volna.

Ez az összehasonlítás egyben értelmezési keretet nyújt a 3. fejezetben bemutatott intézményi modellek és a 7. fejezetben tárgyalt empirikus eredmények olvasásához is. Ahol a konferencia-

modell erőteljesebb közösségi hatásokat mutat a nemzetközi kutatásokban, ott a különbség részben éppen a közösségi bevonás eltérő mértékéből fakad — és nem feltétlenül jelenti azt, hogy a VOM-alapú modellek kevésbé értékesek, csupán azt, hogy más mechanizmusokon keresztül fejtik ki hatásukat.

2.4. Részkövetkeztetések az elméleti keretrendszerrel

A fejezetben bemutatott fogalmi, normatív és elméleti megközelítések együttesen olyan értelmezési keretet rajzolnak ki, amely a helyreállító igazságszolgáltatást nem elsősorban jogintézményként, hanem kapcsolati, kommunikációs és részvételi folyamatként ragadja meg. E keret lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a resztoratív eljárások miként értelmezhetők az érintettek tapasztalatai, az eljárási részvétel minősége és az intézményi működés szempontjából.

A reintegratív székely elmélete és az eljárási igazság megközelítése eltérő, de egymást kiegészítő nézőpontokból világítják meg a resztoratív folyamatok működését. Míg előbbi elsősorban az elkövető társadalmi beágyazottságára és a normaszegésre adott közösségi reakciók jelentőségére irányítja a figyelmet, addig utóbbi az eljárás során megélt részvételi tapasztalatok, a tiszteletteljes bánásmód és az eljárás legitimációjának szerepét hangsúlyozza. A kiegészítő elméleti megközelítések tovább árnyalják ezt a képet azáltal, hogy a resztoratív eljárásokat interakciós és kommunikációs folyamatként értelmezik, hangsúlyozva a normaszegésre adott reakciók jelentéshordozó jellegét.

E komplex elméleti keret közvetlenül megalapozza a disszertáció empirikus részében megfogalmazott kutatási kérdések fókuszát. Az érintettek tapasztalatainak, az eljárási részvétel jelentőségének és a resztoratív folyamatok intézményi értelmezésének vizsgálata a megközelítésben nem elszigetelt jelenségek elemzését jelenti, hanem a bemutatott elméleti összefüggések gyakorlati megjelenésének feltárását.

A fejezetben ismertetett elméleti keretrendszer nem előlegez meg empirikus eredményeket, hanem olyan értelmezési horizontot biztosít, amely mentén a kvantitatív és kvalitatív elemzések eredményei következetesen értelmezhetők. Ennek megfelelően a további fejezetek célja annak vizsgálata, hogy a bemutatott elméleti megközelítések milyen módon jelennek meg a gyakorlatban, és milyen összefüggések tárhatók fel az empirikus adatok alapján.

3. A HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS INTÉZMÉNYI ÉS JOGI BEÁGYAZOTTSÁGA

A helyreállító igazságszolgáltatás fogalmi és elméleti megalapozását követően indokolt annak vizsgálata, hogy a resztoratív szemlélet miként jelenik meg az igazságszolgáltatási rendszerek konkrét intézményi és jogi struktúráiban. Az elméleti modellek önmagukban nem teszik érthetővé, hogy a resztoratív folyamatok milyen feltételek mellett, milyen szereplők közreműködésével és milyen eljárási keretek között működnek a gyakorlatban. A jelen fejezet célja ezért nem egyes országok eseti bemutatása, hanem a helyreállító igazságszolgáltatás intézményi beágyazottságának rendszerszintű elemzése.

A fejezet három egymásra épülő kérdésre keres választ. Egyrészt arra, hogy milyen nemzetközi jogi és szakpolitikai normák határozzák meg a resztoratív igazságszolgáltatás alkalmazásának minimális követelményeit. Másrészt arra, hogy a különböző igazságszolgáltatási rendszerekben milyen intézményi modellek alakultak ki a resztoratív gyakorlatok működtetésére. Harmadrészt pedig arra, hogy a magyar szabályozás és intézményi gyakorlat miként illeszkedik e nemzetközi keretekhez.

E rendszerszintű megközelítés lehetővé teszi annak megértését, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás nem pusztán módszertani alternatíva, hanem olyan intézményi konstrukció, amelynek működése jogi, szervezeti és szakmai feltételek összefüggésében értelmezhető.

3.1. A helyreállító igazságszolgáltatás nemzetközi normatív keretei

A helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazásának nemzetközi normatív alapjai több, egymással összefüggő dokumentumban jelennek meg, amelyek a globális (ENSZ), a regionális (Európa Tanács, Európai Unió), valamint a nemzeti szabályozás szintjén egymásra épülnek. E dokumentumok többsége nem kötelező erejű, közvetlenül alkalmazandó szabályként, hanem ajánlasként, iránymutatásként és standardként szolgál; kivételt képez az uniós irányelv, amely a tagállamokra nézve kötelező, átültetendő minimumszabályokat állapít meg. Jelentőségük abban áll, hogy egységes fogalmi és eljárási minimumot rögzítenek, amelyhez a nemzeti szabályozások igazodhatnak.

A globális szintű dokumentumok közül elsőként az ENSZ Közgyűlésének a bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről szóló

40/34. számú nyilatkozata (United Nations, 1985) emelendő ki, amely – még a resztoratív igazságszolgáltatás fogalmának elterjedése előtt – szorgalmazta az informális vitarendezési mechanizmusok, köztük a mediáció és a békéltetés alkalmazását az áldozatok érdekeinek érvényesítése céljából. A resztoratív szemlélet globális standardját azonban az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának (ECOSOC) a resztoratív igazságszolgáltatási programok alkalmazásának alapelveiről szóló 2002/12. számú határozata (United Nations, 2002) fektette le. E dokumentum egységes fogalmi keretet adott: a resztoratív folyamatot olyan eljárásként határozta meg, amelyben az áldozat, az elkövető és – ahol indokolt – a közösség más érintett tagjai egy facilitátor segítségével, önkéntesen vesznek részt a bűncselekményből eredő kérdések rendezésében. A határozat rögzíti továbbá azokat az alapvető garanciákat is, amelyek később az európai dokumentumokban visszaköszönnek, így különösen azt, hogy az elkövető részvétele a resztoratív eljárásban nem használható fel a bűnösség beismeréseként a későbbi büntetőeljárásban (United Nations, 2002).

A regionális dokumentumok közül kiemelendő az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőügyekben alkalmazott mediációról szóló, 1999-ben elfogadott R (99) 19. számú ajánlása (Council of Europe, 1999). Az ajánlás a mediációt olyan eljárásként határozza meg, amelyben az áldozat és az elkövető – szabad beleegyezésük esetén – egy pártatlan harmadik fél közreműködésével vesz részt a bűncselekményből eredő kérdések rendezésében. A dokumentum az általános elvek között rögzíti az önkéntesség és a bizalmasság követelményét, az alapvető eljárási garanciák (így a jogi segítség igénybevételének) érvényesülését, valamint azt, hogy a mediációban való részvétel a későbbi büntetőeljárásban nem értékelhető a bűnösség beismeréseként (Council of Europe, 1999).

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőügyekben alkalmazott helyreállító igazságszolgáltatásról szóló CM/Rec(2018)8. számú ajánlása (Council of Europe, 2018) már tágabb fogalmi keretben értelmezi a resztoratív eljárásokat. A dokumentum nem csupán a mediációról beszél, hanem minden olyan folyamatról, amely lehetővé teszi a bűncselekmény által érintettek számára, hogy – szabad beleegyezésük esetén, képzett és pártatlan facilitátor segítségével – aktívan részt vegyenek a bűncselekményből eredő kérdések rendezésében. E későbbi ajánlás kifejezetten hangsúlyozza az elkövető felelősségtudatának ösztönzését, a jóvátétel és a reintegráció elősegítését, valamint a károk helyreállításának és az érintettek szükségletei kielégítésének középpontba állítását (Council of Europe, 2018).

Az Európai Unió áldozatvédelmi irányelve – a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályokat megállapító 2012/29/EU irányelv

– kötelező erejű uniós jogforrásként szintén releváns normatív keretet biztosít, egyúttal az első olyan uniós jogi instrumentum, amely a „helyreállító igazságszolgáltatás” fogalmát nevesíti (European Union, 2012). Az irányelv 12. cikke a helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatások igénybevételéhez kapcsolódó garanciákat rögzíti: a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a részt vevő áldozatok biztonságos és szakszerű szolgáltatáshoz férjenek hozzá, és védelemben részesüljenek a másodlagos és ismételt áldozattá válással, a megfélemlítéssel és a megtorlással szemben (European Union, 2012). Az irányelv ugyanakkor nem kötelezi a tagállamokat resztoratív szolgáltatások bevezetésére, csupán azok működtetése esetére állapít meg minimumfeltételeket.

A nemzetközi normák közös jellemzője, hogy a resztoratív igazságszolgáltatást nem a büntető igazságszolgáltatás pusztá alternatívájaként, hanem annak kiegészítő, bizonyos esetekben integrált elemeként értelmezik. A hangsúly nem a büntetőhatalom kiváltásán, hanem a konfliktuskezelés kiterjesztésén és az érintettek aktív részvételének biztosításán van. Ugyanakkor a dokumentumok következetesen rögzítik, hogy a resztoratív eljárások nem alkalmazhatók a felek jogainak sérelmével, és nem eredményezhetnek aránytalan nyomásgyakorlást vagy egyenlőtlen helyzetet.

E normatív keret két fontos következtetést tesz lehetővé. Egyrészt világossá válik, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás nem „informális” vagy „alternatív” gyakorlatként jelenik meg a nemzetközi diskurzusban, hanem szabályozott, garanciális elemekkel körülbástyázott eljárásként. Másrészt az is látható, hogy a nemzetközi dokumentumok elsősorban elveket és minimumkövetelményeket rögzítenek, míg az intézményi implementáció módja jelentős mértékben a tagállamokra van bízva.

Ebből következően a következő kérdés az, hogy e normatív elvek milyen intézményi modellekben öltenek testet, és miként illeszkednek az egyes országok büntető igazságszolgáltatási struktúrájába.

3.2. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményi modelljei

A nemzetközi normatív dokumentumok által rögzített elvek önmagukban nem határozzák meg, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás miként illeszkedik az egyes államok büntető igazságszolgáltatási rendszerébe. Az implementáció módja jelentős eltéréseket mutat, amelyek mögött jogrendszeri sajátosságok, intézményi tradíciók, valamint kriminálpolitikai prioritások

állnak. A szakirodalom a resztoratív gyakorlatok intézményi beágyazottságát elsősorban aszerint különbözteti meg, hogy azok milyen viszonyban állnak az állami büntető igazságszolgáltatással: megkülönböztethetők a rendszerbe integrált (*embedded*), a diverziós, illetve az attól független (*freestanding*) formák (Johnstone és Van Ness, 2007), valamint aszerint is, hogy a szolgáltatásokat milyen szervezeti keretben — közösségi, rendőrségi vagy bírósági program formájában — működtetik (UNODC, 2020). E megközelítéseket szintetizálva az alábbiakban négy, a jelen kutatás szempontjából releváns intézményi modell különíthető el.

Az egyik modell az államilag integrált rendszer, amelyben a helyreállító igazságszolgáltatás a büntetőeljárás formális keretein belül, jogszabályban rögzített módon működik. E konstrukcióban a resztoratív eljárás nem külső, opcionális szolgáltatásként jelenik meg, hanem a büntető igazságszolgáltatás rendszerének szerves részeként. A folyamat elrendelése tipikusan az ügyész vagy a bíróság döntéséhez kötött, az eljárás eredménye pedig közvetlen hatással lehet a büntetőjogi felelősség megállapítására vagy a szankció mértékére. Az ilyen modell erőssége az intézményi stabilitás és a kiszámíthatóság, ugyanakkor fennáll annak a veszélye, hogy a resztoratív eljárás a formális büntetőeljárás logikájának alárendelődik, és elveszíti autonóm konfliktuskezelő jellegét (Johnstone és Van Ness, 2007).

Ezzel szemben a civil vagy közösségi alapú modellben a resztoratív programokat jellemzően nem az állam, hanem civil szervezetek vagy közösségi intézmények működtetik. Ilyen esetben a büntető igazságszolgáltatási szervek – rendőrség, ügyészség, bíróság – csupán utalják az ügyet a resztoratív szolgáltatóhoz, de a folyamat lebonyolítása szervezetileg elkülönül az állami rendszertől. E modell előnye a nagyobb rugalmasság és a közösségi beágyazottság, ugyanakkor kihívást jelenthet a finanszírozás, az egységes szakmai standardok biztosítása és a hosszú távú fenntarthatóság (UNODC, 2020).

Egy harmadik típus a rendőrségi integráció modellje, amelyben a resztoratív gyakorlatokat a rendőrségi struktúrán belül alkalmazzák, gyakran a büntetőeljárás korai szakaszában. A rendőrségi szinten történő alkalmazás elsősorban elterelési mechanizmusként jelenik meg, különösen kisebb súlyú ügyek esetében. A modell mögötti logika az, hogy a konfliktus minél korábbi szakaszban történő kezelése megelőzheti a büntetőeljárás formalizálódását. A szakirodalomban ugyanakkor vita tárgyát képezi, hogy a rendőrségi keretek között működő resztoratív gyakorlatok mennyiben képesek megőrizni a pártatlanság és az önkéntesség elvét, illetve nem torzulnak-e a büntetőhatalom logikájának irányába (Crawford és Newburn, 2003).

A fenti modellek mellett megfigyelhetők hibrid konstrukciók is, amelyekben az állami és civil szereplők együttműködnek a resztoratív programok működtetésében. E megoldások jellemzően

olyan rendszerekben jelennek meg, ahol a resztoratív igazságszolgáltatás fokozatosan épült be az igazságszolgáltatásba, és az intézményi struktúra több szinten biztosít hozzáférést az eljáráshoz (Johnstone és Van Ness, 2007).

Az intézményi modellek közötti különbségek nem csupán szervezeti jellegűek, hanem hatással vannak a resztoratív eljárások funkciójára és céljára is. Az államilag integrált rendszerekben a hangsúly gyakran a jogi következményekre és a formális felelősségvállalásra helyeződik, míg a közösségi modellek inkább a kapcsolati és kommunikációs dimenziót erősítik. A rendőrségi modellek pedig a gyors, preventív konfliktuskezelést helyezik előtérbe.

E különbségek rámutatnak arra, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás nem egységes intézményként jelenik meg a nemzetközi gyakorlatban, hanem különböző strukturális beágyazottságok mentén működik. Ennek felismerése különösen fontos a hazai modell értelmezésekor, mivel lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a magyar szabályozás mely intézményi típushoz áll közelebb, és milyen strukturális korlátok vagy lehetőségek befolyásolják működését.

A következő alfejezet ezért arra fókuszál, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás miként illeszkedik a büntetőeljárás különböző szakaszaiba, és milyen jogi következményekkel járhat az alkalmazása.

3.3. A helyreállító igazságszolgáltatás elhelyezkedése a büntetőeljárás rendszerében

A helyreállító igazságszolgáltatás intézményi beágyazottságának egyik legfontosabb dimenziója az, hogy a büntetőeljárás mely szakaszában és milyen funkcióval alkalmazzák. Ez nem csupán technikai kérdés, hanem meghatározza a resztoratív eljárás normatív jelentését, célját és a résztvevők szerepfelfogását is.

A nemzetközi szakirodalom alapján jellemzően három fő beillesztési pont különíthető el: az eljárás előtti (*pre-charge*), az eljárás alatti (*in-process*), valamint az ítéletet követő (*post-sentencing*) alkalmazás (Johnstone és Van Ness, 2007; UNODC, 2020).

3.3.1. Eljárás előtti alkalmazás

Az eljárás előtti alkalmazás jellemzően a büntetőeljárás megindítása előtt, vagy annak nagyon korai szakaszában történik. Ilyenkor a resztoratív folyamat gyakran elterelési (*diversion*)

mechanizmusként működik, és célja az, hogy a formális büntetőeljárás lefolytatása helyett alternatív konfliktuskezelési megoldást kínáljon.

E modell mögött az a kriminálpolitikai megfontolás áll, hogy a büntető igazságszolgáltatás formális beavatkozása – különösen kisebb súlyú ügyekben – aránytalan következményekkel járhat, és hozzájárulhat az elkövető stigmatizációjához. Az eljárás előtti resztoratív beavatkozás így preventív funkciót is betölthet: célja nem csupán a konkrét konfliktus kezelése, hanem a további kriminalizáció megelőzése.

Ugyanakkor e konstrukció sajátos dilemmát hordoz. Amennyiben a resztoratív folyamat az eljárás alternatívájaként jelenik meg, felmerül a kérdés, hogy az elkövető részvétele mennyiben tekinthető valóban önkéntesnek, ha annak elutasítása esetén formális büntetőeljárás indul. Ez a feszültség különösen érzékennyé teszi az önkéntesség és a tájékozott beleegyezés garanciáinak kérdését (Johnstone és Van Ness, 2007; UNODC, 2020).

3.3.2. Eljárás alatti alkalmazás

Az eljárás alatti alkalmazás esetében a resztoratív folyamat a már megindult büntetőeljárás keretében zajlik. Ilyenkor a közvetítői eljárás nem váltja ki teljes mértékben az állami büntetőhatalmat, hanem annak kiegészítőjeként működik.

E modell sajátossága, hogy a resztoratív eljárás eredménye közvetlen hatással lehet a büntetőeljárás kimenetelére – például az eljárás megszüntetésére, a büntetés enyhítésére vagy a jogkövetkezmény módosítására. A resztoratív folyamat így kettős funkciót tölt be: egyrészt konfliktuskezelő és jóvátételi mechanizmusként működik, másrészt a büntetőeljárás formalizált struktúrájába ágyazódik.

Ez a beágyazottság biztosítja az intézményi stabilitást és az egységes alkalmazást, ugyanakkor fennáll annak a veszélye, hogy a resztoratív eljárás céljai háttérbe szorulnak a büntetőeljárás stratégiai logikájával szemben. Amennyiben a résztvevők elsődleges motivációja a kedvezőbb jogkövetkezmény elérése, a kommunikációs és kapcsolati dimenzió másodlagossá válhat (UNODC, 2020).

3.3.3. Ítélet utáni alkalmazás

Az ítéletet követő resztoratív alkalmazás a szankció végrehajtásának szakaszában jelenik meg. Ilyenkor a folyamat célja nem az eljárás megszüntetése vagy a felelősség megállapításának

befolyásolása, hanem a sértett és az elkövető közötti konfliktus feldolgozása, valamint az elkövető reintegrációjának elősegítése (UNODC, 2020).

E modellben a hangsúly erőteljesebben tolódik a kapcsolati és rehabilitatív dimenzió irányába. Mivel a jogi felelősség kérdése már eldőlt, a resztoratív folyamat kevésbé terhelt a büntetőeljárási stratégiákkal. Ugyanakkor a sértett részvételi hajlandósága csökkenhet az idő múlásával, ami az alkalmazhatóságot korlátozhatja.

A két paradigma közötti különbséget szemléletesen foglalja össze az alábbi táblázat, amely Zehr (2002, 37. o.) nyomán a büntető és a helyreállító igazságszolgáltatás négy alapvető kérdésben megmutatkozó eltéréseit mutatja be — különös tekintettel arra, hogy ki ellen irányul a bűncselekmény, mi a következménye, ki van a folyamat középpontjában, és mit jelent az igazságszolgáltatás maga.

Táblázat 4 - A büntető igazságszolgáltatás és a helyreállító igazságszolgáltatás összehasonlítása (Zehr, 2002, 37. oldal).

Büntető igazságszolgáltatás	Helyreállító igazságszolgáltatás
A bűncselekmény a törvények és az állam elleni cselekedet.	A bűncselekmény a személyek és kötelezettségek elleni cselekedet.
A bűncselekmények büntudatot szülnek.	A bűncselekmények kötelezettségeket szülnek.
Akkor lesz igazságszolgáltatás, ha az állam megállapítja a felelősséget és kiszabja a büntetést.	Akkor lesz igazságszolgáltatás, ha az áldozat, az elkövető és a közösség közösen próbálja helyreállítani a károkat.
Középpontban: az elkövető megkapja azt a büntetést, amit megérdemel.	Középpontban: az áldozatok szükségletei és az elkövető felelősségvállalása annak érdekében, hogy a károk helyreálljanak.

3.3.4. A beillesztési pontok elméleti jelentősége

A resztoratív eljárás büntetőeljáráson belüli elhelyezkedése nem csupán gyakorlati, hanem elméleti kérdés is. Meghatározza, hogy a folyamat elsősorban:

- elterelési mechanizmusként,
- alternatív igazságszolgáltatási fórumként,
- vagy a büntetés-végrehajtás kiegészítő eszközeként

értelmezhető.

E különbségek hatással vannak az önkéntesség, a felelősségvállalás, a legitimáció és a reintegráció értelmezésére is. A büntetőeljárás korai szakaszában alkalmazott modellek inkább a stigmatizáció megelőzésére fókuszálnak, míg az eljárás alatti és utáni modellek hangsúlyosabban kapcsolódnak az elméleti keretben bemutatott reintegratív és eljárási igazsági dimenziókhoz.

A hazai szabályozás és gyakorlat értelmezéséhez ezért elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy a magyar rendszer mely beillesztési modellhez áll közelebb, és ez milyen következményekkel jár a resztoratív eljárás funkciójára és tényleges működésére nézve.

A következő alfejezet ennek megfelelően a magyar közvetítői eljárás jogi és intézményi kereteinek részletes bemutatására tér ki.

3.4. A közvetítői eljárás intézményi és jogi keretei Magyarországon

A magyar büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás a nemzetközi modellek közül az államilag integrált konstrukcióhoz áll legközelebb. A resztoratív folyamat nem önálló, a büntető igazságszolgáltatástól elkülönülő fórumként működik, hanem a büntetőeljárás formális keretein belül, jogszabályban rögzített feltételek mellett kerül alkalmazásra. Ez az intézményi beágyazottság alapvetően meghatározza a közvetítői eljárás funkcióját és mozgásterét.

3.4.1. A jogszabályi keret rendszerszintű értelmezése

A közvetítői eljárás szabályozása a Büntetőeljárásról szóló törvényben (Be.) található (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról). A konstrukció lényege, hogy bizonyos feltételek fennállása esetén – elsősorban kisebb vagy közepes súlyú bűncselekmények esetében – elsősorban az ügyész a büntetőeljárást felfüggesztheti, és az ügyet közvetítői eljárásra utalhatja.

A közvetítői eljárás részletes anyagi és eljárásjogi szabályozását a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (Bktv.) tartalmazza, míg az eljárásnak a büntetőeljárásba illeszkedő feltételrendszerét a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) határozza meg. Az új Be. 2018 júliusától több ponton kiegészítette a közvetítői eljárás alkalmazási körét: egyrészt a korábbinál súlyosabb megítélésű, illetve további bűncselekménytípusok esetében is lehetővé tette az alkalmazását, másrészt a mediáció igénybevételét függetlenítette a tevékeny megbánás, mint anyagi jogi, büntethetőséget megszüntető ok feltételeitől, lehetővé téve azt mindaddig, amíg a közvetítői eljárás céljai elérhetők (2017. évi XC. törvény).

A szabálysértési ügyekben alkalmazható közvetítői eljárás kereteit a 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről fekteti le, amely 2014. január 1-jétől tette lehetővé a közvetítői eljárás alkalmazását szabálysértési ügyekben is.

A Bktv. részletesen meghatározza az eljárás lefolytatásának feltételeit. A közvetítői megbeszélés főszabály szerint a sértett és a gyanúsított egyidejű személyes jelenlétével folytatható le [Bktv. 11. § (1) bek.]. Az eljárás eredményes befejezésének akadályát képezi többek között, ha a gyanúsított a megállapodásban foglaltakat nem teljesítette [Bktv. 15. § (1) bek. b) pont], ha valamelyik fél hozzájárulását visszavonta [Bktv. 15. § (1) bek. f) pont], vagy ha az első közvetítői megbeszéléstől számított három hónap eredménytelenül telt el [Bktv. 15. § (1) bek. h) pont].

Felnőtt elkövetők esetében, ha az elkövető büntethetősége megszűnik, az ügyész az eljárást megszünteti; egyéb esetben vádat emel, amelyet akár egy-két évre el is halaszthat, ha az elkövető megkezdte a teljesítést, de még nem fejezte be, és büntetési tétele nem haladja meg a három évet. Amennyiben a fenyegető büntetés három évnél súlyosabb, de öt évnél nem súlyosabb, eredményes közvetítői eljárás esetén a büntetés korlátlanul enyhíthető (Barabás, 2020). Fiatakorú elkövetők esetében a Btk. 107. §-a alapján az ötéves büntetési tételkeret a lehetséges felső határ. Fiatakorú elkövetők esetében az eredményes közvetítői eljárásnak különös jogkövetkezménye van: amennyiben a felek megállapodásra jutnak és a vállalásokat teljesítik, az eljárás minden esetben megszüntetésre kerül — szemben a felnőtt elkövetőkre vonatkozó szabályozással, ahol az ügyész mérlegelési jogkörében dönt az eljárás folytatásáról vagy megszüntetéséről (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a).

A szabályozás több feltétel együttes fennállásához köti az alkalmazást, így különösen:

- az elkövető beismerő nyilatkozatához,

- a sértett hozzájárulásához,
- valamint ahhoz, hogy a bűncselekmény jellegénél fogva alkalmas legyen a közvetítői eljárásra.

A jogi konstrukció tehát egyértelműen a büntetőeljárás logikájába ágyazódik: a közvetítői eljárás nem önálló igazságszolgáltatási fórum, hanem a büntetőeljárás egyik lehetséges eljárási eszköze. A folyamat eredménye – a felek közötti megállapodás és annak teljesítése – közvetlen hatással van az eljárás további sorsára, akár az eljárás megszüntetéséhez is vezethet.

Ez a konstrukció egyszerre erősség és korlát. Erősség, mert intézményi stabilitást és egységes alkalmazást biztosít. Korlát, mert a resztoratív eljárás így szükségképpen a büntetőeljárás célrendszeréhez igazodik, és nem teljesen autonóm konfliktuskezelési mechanizmusként működik.

3.4.2. Az ügyészség szerepe és a kapuőri (gatekeeping) funkció

A magyar modell egyik kulcseleme az ügyészi diszkréció. A közvetítői eljárás alkalmazásának kezdeményezése alapvetően az ügyész döntésén múlik, aki mérlegeli az ügy körülményeit, a bűncselekmény súlyát, az elkövető személyi körülményeit, valamint a sértett hozzájárulását.

Ez a „kapuőr” szerep jelentős hatást gyakorol arra, hogy milyen ügyek kerülnek a resztoratív rendszerbe. A statisztikai adatok alapján a közvetítői eljárások túlnyomó többsége vagyon elleni és közlekedési bűncselekményekhez kapcsolódik, míg a súlyosabb, személy elleni erőszakos ügyek ritkábban jelennek meg a gyakorlatban (OSAP, 2024). A kapuőri funkció működését és annak a mediációba kerülő ügyek körére gyakorolt hatását a kutatás empirikus eredményei — mind a kvantitatív elemzés (a megállapodási arány és a szelekció összefüggése), mind a mediátorinterjúk tapasztalatai alapján — részletesen vizsgálják.

Ez a szelekció nem pusztán jogszabályi kérdés, hanem kriminálpolitikai és intézményi attitűdöket is tükröz. A döntési gyakorlat formálja a közvetítői eljárás társadalmi jelentését: amennyiben az kizárólag „kisebb súlyú” ügyekhez kapcsolódik, a resztoratív igazságszolgáltatás marginalizálódhat, és nem válik a büntető igazságszolgáltatás egyenrangú elemévé.

3.4.3. A mediátor intézményi pozíciója

A magyar rendszerben a közvetítői eljárást speciálisan képzett mediátor vezeti, aki semleges, pártatlan harmadik félként működik közre a felek közötti kommunikációban. A mediátor szerepe azonban kettős intézményi kontextusban jelenik meg.

Egyrészt a mediátor a felek közötti kommunikáció facilitátora, aki biztosítja az önkéntesség, a pártatlanság és a biztonság elvét. Másrészt az eljárás eredményéről jelentést készít a büntetőeljárás hatóságai számára, ami az intézményi kapcsolódást erősíti.

Ez a kettősség feszültséget hordoz: a mediátor egyszerre a resztoratív elvek őrzője és az állami igazságszolgáltatás rendszerének része. A gyakorlat minősége nagymértékben függ attól, hogy a kettős szerep miként kerül kiegyensúlyozásra.

A magyarországi büntetőügyekben alkalmazott közvetítői eljárásban a mediátor feladata — a jogszabályi keretek és a szakmai iránymutatások alapján — a felek pártatlan támogatása, nézőpontjaik kölcsönös megértetése és a közös megoldáskeresés elősegítése (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a). E feladatleírásban a transzformatív mediáció iskolájának szemléleti elemei ismerhetők fel (Bush és Folger, 1994; 2005), bár a hazai intézményi kommunikációban ez az elméleti elkötelezettség explicit módon nem jelenik meg. A transzformatív mediáció elméletét Bush és Folger dolgozta ki 1994-ben, alapvetése szerint a konfliktus feloldásának kulcsa nem közvetlenül a megoldás megtalálása, hanem a felek közötti kapcsolat és kommunikáció minőségének átalakítása. Az elmélet abból indul ki, hogy a konfliktushelyzetben lévő személyek két alapvető gyengeséget tapasztalnak: elveszítik önbizalmukat és döntési képességüket (gyengeség), valamint elveszítik a másik fél iránti empátiájukat (elzárkózás). A transzformatív mediátor célja ezért a felek megerősítése (*empowerment*) és a köztük lévő kölcsönös elismerés (*recognition*) előmozdítása, nem pedig a megállapodás kikényszerítése (Bush és Folger, 2005).

Ez a megközelítés jól illeszkedik a büntetőügyekben alkalmazott közvetítői eljárás célrendszeréhez, amely — szemben a polgári mediációval — nem kizárólag anyagi megállapodásra törekszik, hanem a felek közötti viszony és az okozott sérelem értelmezésének folyamatára is hangsúlyt helyez. A transzformatív iskola elvei mentén a mediátor nem irányítja a felek döntéseit, hanem olyan kommunikációs közeget teremt, amelyben mindkét fél képes szükségleteit és érzéseit megfogalmazni (Folger és Bush, 1996). Winslade és Monk (2000) narratív megközelítése szintén rokon szemléletet képvisel: a felek saját narratívájának kibontakoztatása és az alternatív értelmezési keretek megnyitása révén lehetővé válik a konfliktus más szemszögből való újraértelmezése.

A transzformatív iskola kritikusai ugyanakkor rámutatnak, hogy a kapcsolatközpontú fókusz esetenként háttérbe szoríthatja a sértett konkrét anyagi igényeinek kielégítését, különösen akkor, ha a felek érzelmi készenléte eltérő mértékű (Della Noce, 1999). Ennek ellenére a büntetőügyekben alkalmazott mediáció hazai szabályozási és szakmai keretei — amelyek hangsúlyozzák az önkéntességet, a pártatlanságot és a felek szükségleteinek feltárását — több ponton mutatnak rokonságot a transzformatív megközelítés alapelveivel, még ha ez az elméleti kapcsolat a hazai intézményi keretekben explicite nem is jelenik meg.

3.4.4. A magyar modell strukturális sajátosságai

A hazai közvetítői gyakorlat empirikus adatai arra utalnak, hogy a megállapodások túlnyomó többsége tartalmaz valamilyen anyagi jóvátételi elemet – jellemzően pénzbeli kártérítést vagy más kompenzációs formát –, gyakran a bocsánatkéréssel és a felelősség elismerésével együtt. A kizárólag nem anyagi, szimbolikus jellegű jóvátétel ezzel szemben csak ritkán, az esetek elenyésző részében fordul elő (Beck et al., 2008).

Ez a tendencia összefügghet a büntetőeljárásba ágyazott működési logikával. Amennyiben a közvetítői eljárás elsődleges jogi következménye az eljárás megszüntetése vagy enyhébb szankció alkalmazása, a felek motivációja könnyen a megállapodás „technikai” teljesítésére irányulhat, nem pedig a mélyebb kapcsolati feldolgozásra.

Ugyanakkor a rendelkezésre álló adatok a megállapodások magas teljesülési arányát mutatják, ami arra utal, hogy a konstrukció gyakorlati szinten működőképes. A kérdés inkább az, hogy a működés milyen mértékben tükrözi a 2. fejezetben bemutatott normatív és elméleti célrendszert.

A Covid-19 járvány időszaka a magyarországi közvetítői eljárás gyakorlatára is hatással volt, különösen az eljárás lefolytatásának módjára vonatkozóan. A személyes jelenlétén alapuló mediációs ülések megtartása a járványügyi korlátozások miatt átmenetileg ellehetetlenült, ami szükségessé tette az online és telefonos mediáció lehetőségének vizsgálatát. Az online közvetítői eljárás alkalmazása ugyanakkor nem csupán kényszermegoldásként értelmezhető, hanem olyan fejlesztési irányként is, amely a jövőben a hazai mediációs rendszer rugalmasságát növelheti.

Az online mediáció alkalmazásának előnyeit és hátrányait a szakirodalom részletesen tárgyalja. Glavanits (2020) és Matteucci (2020) tanulmányai alapján az alábbi táblázatban foglalja össze a legfontosabb szempontokat.

Táblázat 5 - Az online közvetítői eljárások előnyei és hátrányai (Glavanits, 2020, 358. oldal; Matteucci, 2020).

Előnyök	Hátrányok
a távolság a másik féltől: több esetben a felek kifejezetten előnyként élik meg, hogy nem kell személyesen találkozni a másik féllel (erőfölényes helyzetek elkerülése, a másik dominanciájának csökkentése, kevesebb félelem)	a távolság a másik féltől: az emberi gesztusok hiánya sok esetben hátrány (nem lehet a másik felet megérinteni, a mimikának, testbeszédnek kisebb a szerepe), az érzékenyítés folyamata némiképp nehezebb
az otthon biztonsága: a számítógép előtt ülve az otthon biztonságából sokan nyitottabban kommunikálnak, nagyobb biztonságban érzik magukat az ismerős környezetben. A járvány miatti egészségügyi félelem szintje is kisebb távollévők esetében.	az otthon kockázata: a mediátornak nincsen ráhatása a megbeszélés külső körülményeire (csenget a szomszéd, rossz az internetkapcsolat, besétál a gyermek a megbeszélés közepén), nem biztosítható a nyugodt megbeszélési légkör, környezet – csak a felek maguk teremtik meg azt. A szokásos mediációs eszköztár (flipchart, jegyzetek, rajzok) nem vagy nehézkesen használhatók.
költséghatékonyság: online mediáció esetében nincsen szükség utazásra, parkolásra, sőt, a mediációs helyiség esetében is kisebbek a fenntartási költségek adott esetben	technikai nehézségek: az eljárás nyilvánvalóan csak azok számára lesz hozzáférhető, akik maguk is megfelelő technikai háttérrel (internetkapcsolat, számítógép, kamera...) rendelkeznek
környezetbarát megoldás az utazási költségek értelemszerű elmaradása miatt	információ-biztonság hiányosságai mind a mediátor, mind a felek oldaláról (a beszélgetésről jogellenesen készített felvételt nehéz megakadályozni)
több mediátor részvétele is könnyebben megszervezhető az eljárásban, akár különböző városokban székhellyel/lakóhellyel rendelkező mediátorok is tudnak közös eljárást bonyolítani	a kontroll hiánya: a mediátor nem tudja olyan mértékben kontroll alatt tartani az ülést, mint a személyes megjelenés esetében

3.4.5. A magyar modell elméleti pozicionálása

A 2. fejezetben bemutatott elméleti keretek – különösen a reintegratív székely és az eljárás igazság elmélete – fényében a magyar közvetítői eljárás olyan modellként értelmezhető, amely elsősorban az eljárási igazsági dimenzió mentén erős. Az érintettek részvétele, a kommunikáció lehetősége és a strukturált párbeszéd biztosított.

A reintegratív dimenzió azonban – különösen a közösség aktív bevonása tekintetében – korlátozottabb mértékben jelenik meg a gyakorlatban. A közösség szerepe jellemzően indirekt, nem intézményesített módon jelenik meg, ami a modell egyik strukturális sajátosságának tekinthető.

A magyar rendszer tehát egy erősen intézményesített, büntetőeljárásba integrált resztoratív modell, amely stabil jogi keretek között működik, ugyanakkor normatív célrendszerének teljes kibontakozása részben az intézményi beágyazottság korlátai között valósul meg.

A disszertáció empirikus adatfelvételét követő időszakban, 2025. július 1-jétől - az online csalások elleni további hatékony fellépés érdekében szükséges és egyéb törvények módosításáról szóló 2024. évi LXIV. törvény vonatkozó rendelkezéseinek hatálybalépésével - a magyarországi helyreállító igazságszolgáltatás intézményi rendszere tovább differenciálódott. Az Igazságügyi Minisztérium tájékoztatása szerint jelenleg három egymást kiegészítő helyreállító eljárástípus áll rendelkezésre. Az alap közvetítői eljárás mellett megjelent a párhuzamos közvetítés, amely a büntetőeljárás felfüggesztése nélkül, azzal párhuzamosan zajlik, és súlyosabb bűncselekmények esetén is lehetővé teszi a felek közötti mediációt — azzal, hogy az eljárás nem szüntethető meg, azonban a bíróság a felek részvételét enyhítő körülményként értékelheti. A harmadik forma a helyreállító szemléletű eljárás, amely a Be. 419. § (2) bekezdés (e) pontja alapján, feltételes ügyészi felfüggesztés mellett, magatartási szabályként, pártfogó felügyelettel kombinálva alkalmazható. Ez utóbbi eljárás lényegesen eltér az alap mediációtól: a sértett jelenléte nem feltétele, a közösségi szereplők bevonása hangsúlyosabb, és a fő fókusz nem a jóvátétel, hanem a bűnisméltás megelőzése. E három eljárástípus együttesen egy differenciáltabb, az ügyek jellegéhez rugalmasabban alkalmazkodó helyreállító rendszert alkot, amely szemléleti szempontból is közelebb kerül a resztoratív igazságszolgáltatás normatív modelljéhez — különösen a közösségi részvétel és a megelőző funkció tekintetében (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a).

Az alábbi táblázat összefoglalja a három eljárástípus legfontosabb jellemzőit.

Táblázat 6 - A büntetőügyekben elérhető helyreállító eljárások összehasonlítása (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a).

	Közvetítői eljárás	Párhuzamos közvetítés	Helyreállító szemléletű eljárás
Elrendelés időpontja	Ügyészi szakasz (felfüggesztéssel)	Ügyészi szakasz (felfüggesztés nélkül)	Feltételes ügyészi felfüggesztés mellett
Ügytípus	Enyhébb súlyú bűncselekmények	Súlyosabb bűncselekmények is	Jellemzően kisebb súlyú ügyek
Büntetőeljárás	6 hónapra felfüggesztve	Párhuzamosan folytatódik	1-5 évre felfüggesztve
Sértett részvétele	Kötelező	Kötelező	Nem feltétel, nélküle is lefolytatható
Közösségi részvétel	Nem intézményesített	Nem intézményesített	Hangsúlyos: család, közösség, szakemberek
Pártfogó felügyelet	Nincs	Nincs	Kötelező elem
Fő fókusz	Jóvátétel, megállapodás	Jóvátétel, felek közötti feszültségcsökkentés, felelősségvállalás támogatása	Megelőzés, bűnismétlés elkerülése, közösségi bizalom helyreállítása
Eredményes eljárás esetén	Eljárás megszüntethető (fiatalkorúaknál: mindig)	Enyhítő körülményként értékelheti a bíróság	Eljárás megszüntethető (pártfogói kötelezettségek teljesülése esetén)

3.4.6. A közvetítői eljárás hazai empirikus előzményei: a 2008-as kutatás

A magyarországi közvetítői eljárás empirikus vizsgálatának egyetlen átfogó előzménye a 2008-ban az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium megbízásából a Partners Hungary Alapítvány által lefolytatott kutatás. A vizsgálat a 2007. január 1-jei hazai bevezetés óta kialakult gyakorlatot elemezte, és tárgya „a mediáció, mint helyreállító igazságszolgáltatási eszköz

alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata volt, a hazai jogszabályi lehetőségek és a 2007. január 1. óta kialakuló gyakorlat tükrében” (Beck et al., 2008, 24. o.).

A kutatás több módszert alkalmazott párhuzamosan. A 2007-es év összes mediációs ügyét feldolgozták (összesen 2451 ügy), amelyek adatai tartalmazták a felek és az eljárás jellemzőit. A mediátori tapasztalatokat kérdőíves felmérés mérte fel: a 77 mediátorból 54 töltötte ki önkéntesen és anonim módon a kérdőívet. A felekkel való közvetlen adatgyűjtés keretében az Igazságügyi Hivatal 1660 kérdőívet gyűjtött össze (793 sértetti és 867 terhelti kérdőívet). Emellett a bírók és ügyészek attitűdjét is vizsgálták: 202 ügyész és 99 bíró vett részt a kérdőíves felmérésben.

A kutatás főbb megállapításai szerint a 2007-es ügyek 85%-ában született megállapodás, vagy a teljesítés az év végén még folyamatban volt. A megállapodások túlnyomó többsége bocsánatkérésre („bocsánatkérés, sajnálat kifejezése, felelősség elismerése és jóvátétel” 65,4%) és kizárólag anyagi jóvátételre (28,4%) irányult; nem anyagi jellegű jóvátétel csak kivételesen fordult elő („természetbeni jóvátétel” és „egyéb” címszó alatt 4,7% és 1,2% esetekben). A bocsánatkérések során a teljesítés a közvetítői eljárás végén megtörtént. A megállapodások teljesítése az esetek 12%-ában nem valósult meg, lopási ügyek, sikkasztás és csalás büntette esetén (Beck et al., 2008). A kutatás egyik fontos megállapítása, hogy láthatóan a vagyoni elleni bűncselekmények esetén a legnehezebb a jóvátétel mindkét fél érdekeinek megfelelő módon történő rendezése.

A legtöbb eljárást vagyoni elleni ügyekben rendelték el (56%), ugyanakkor markáns területi különbségek mutatkoztak az elrendelési gyakorlatban és az ügytípusokban, amelyet a kutatók az elrendelő ügyész és bíró egyéni attitűdjével hoztak összefüggésbe: „befolyásolhatja a döntési mechanizmust az elrendelésről döntő ügyész, bíró elképzelése arról, hogy mely típusú bűncselekmény esetén lehet sikeres a mediáció” (Beck et al., 2008, 220. o.). Nagyon fontos megállapítás, hogy „még a „nagy ügyszámot” eredményező megyékben is rendkívül alacsony az elrendelt mediációk száma a vádemeléshez képest, ami azt jelzi, hogy a jogalkalmazók messze nem használják ki a mediációban rejlő lehetőségeket.” (Beck et al., 2008, 220. o.).

A közvetítői eljárásra utalt ügyek mindössze 12 százalékánál volt az elkövető fiatalosabb. A bírók és ügyészek 80%-a nem tartotta alkalmasnak a közvetítői eljárást súlyosabb bűncselekmények esetén. A felek ezzel szemben 90% feletti arányban pozitívan értékelték az eljárást.

A jelen kutatás e korábbi vizsgálathoz több ponton kapcsolódik: a mediátorokkal és a felekkel felvett interjúk és kérdőívek kérdéskörei részben a 2008-as mérőeszközeire épülnek, lehetővé téve bizonyos összehasonlítást a két időszak tapasztalatai között. Ugyanakkor a két kutatás módszertana és mintája eltér egymástól, ezért közvetlen statisztikai összehasonlítás nem végezhető; a párhuzamok inkább tendenciák azonosítására alkalmasak.

3.5. A közvetítői eljárás hatásait vizsgáló nemzetközi empirikus kutatások

A resztoratív igazságszolgáltatás elméleti kereteinek és intézményi modelljeinek bemutatása mellett elengedhetetlen áttekinteni azokat a nemzetközi empirikus kutatásokat, amelyek a közvetítői eljárás és más resztoratív módszerek tényleges hatásait vizsgálták. Ezek a kutatások nem csupán önmagukban relevánsak, hanem közvetlen értelmezési keretet is nyújtanak a jelen disszertáció empirikus eredményeihez: lehetővé teszik, hogy a hazai vizsgálat megállapításai a nemzetközi tudományos diskurzus kontextusában legyenek elhelyezhetők és értékelhetők. Az alábbiakban négy meghatározó kutatási irányzat kerül bemutatásra, amelyek a resztoratív igazságszolgáltatás hatásvizsgálatának legfontosabb mérföldköveit képviselik.

3.5.1. A canberrai RISE-kísérlet (*Reintegrative Shaming Experiments*)

A nemzetközi resztoratív igazságszolgáltatási kutatások egyik legtöbbet idézett empirikus programja a Lawrence Sherman és Heather Strang által vezetett canberrai RISE-kísérlet (*Reintegrative Shaming Experiments*), amelyet az ausztrál fővárosban folytattak le az 1990-es évek közepétől (Sherman et al., 2000; Sherman és Strang, 2007). A kutatás randomizált kísérleti elrendezést alkalmazott: az ügyeket véletlenszerűen osztották el a hagyományos bírósági eljárás és a resztoratív konferenciák között, ami módszertani szempontból az egyik legmegbízhatóbb hatásvizsgálati keretet biztosította.

A RISE-kísérlet eredményei több szempontból is meghatározónak bizonyultak. A sértetti elégedettség tekintetében a resztoratív konferenciában részt vevők szignifikánsan magasabb elégedettségről számoltak be, mint a hagyományos eljárás résztvevői — különösen az erőszakos bűncselekmények esetében. A sértettek nagyobb arányban érezték magukat meghallgatottnak, és kisebb arányban tapasztaltak félelmet az elkövetőtől az eljárás után (Sherman és Strang, 2007). Az elkövetői visszaesés tekintetében a kísérlet vegyes eredményeket hozott: az erőszakos bűncselekmények esetében a resztoratív konferencia

statisztikailag kimutatható csökkentő hatást mutatott a visszaesésre, míg vagyon elleni ügyek esetében ez a hatás kevésbé volt egyértelmű.

A RISE-kísérlet egyik legfontosabb módszertani tanulsága, hogy a resztoratív eljárások hatása jelentős mértékben függ az ügy típusától és a felek közötti kapcsolat jellegétől. Ez a megállapítás közvetlenül releváns a jelen kutatás értelmezéséhez, amelynek mintájában szintén meghatározó súllyal szerepeltek a vagyon elleni és közlekedési ügyek.

3.5.2. Latimer, Dowden és Muise meta-analízise

A resztoratív igazságszolgáltatás hatékonyságának egyik legátfogóbb szisztematikus összefoglalása Latimer, Dowden és Muise (2005) meta-analízise, amely 35 különböző resztoratív igazságszolgáltatási programot vizsgált meg egységes módszertani keretben. A kutatás célja az volt, hogy a rendelkezésre álló empirikus bizonyítékok alapján megállapítsa, vajon a resztoratív eljárások hatékonyabbak-e a hagyományos igazságszolgáltatási megközelítésekénél a résztvevői elégedettség, a jóvátétel teljesülése és a visszaesés csökkentése szempontjából.

A meta-analízis eredményei három területen mutattak szignifikánsan pozitív összefüggést. A résztvevői elégedettség tekintetében a resztoratív programokban részt vevők mind a sértetti, mind az elkövetői oldalon szignifikánsan magasabb elégedettséget jeleztek, mint a hagyományos eljárásokban részt vevő kontrollcsoport tagjai. A jóvátételi megállapodások teljesülési aránya a resztoratív eljárásokban szignifikánsan magasabb volt, mint a bírói úton elrendelt jóvátételeké. A visszaesés vonatkozásában a resztoratív eljárásokban részt vevők alacsonyabb visszaesési rátát mutattak, bár ez az összefüggés statisztikailag kevésbé volt robusztus, és erősen függött a program típusától és az alkalmazott mérési módszertantól (Latimer et al., 2005).

A meta-analízis ugyanakkor módszertani korlátokra is rámutatott (Latimer et al., 2005). Az elemzett vizsgálatok jelentős részében hiányzott a randomizált elrendezés, ami nehezíti az oksági következtetések levonását. Emellett a programok között jelentős heterogenitás mutatkozott mind az alkalmazott módszerek, mind a célcsoportok tekintetében, ami korlátozza az eredmények általánosíthatóságát.

3.5.3. Umbreit és Armour áldozat-elkövető mediációs vizsgálatai

Mark Umbreit és Marilyn Armour (2011) munkássága különösen a sértetti perspektíva vizsgálata szempontjából meghatározó a resztoratív igazságszolgáltatás kutatásában. Több

évtizedes empirikus kutatásuk az áldozat-elkövető mediáció (*Victim-Offender Mediation*, VOM) hatásait vizsgálta különböző kontextusokban, beleértve súlyosabb bűncselekményeket — köztük emberölési ügyeket — is.

Vizsgálataik egyik legfontosabb megállapítása, hogy a sértetti elégedettség a mediációban nem csupán az anyagi jóvátétel teljesülésétől, hanem alapvetően a folyamat minőségétől függ (Umbreit és Armour, 2011). A sértettek számára kiemelkedő jelentőségűnek bizonyult a meghallgatottság élménye, a kérdéseikre kapott válaszok lehetősége, valamint az, hogy az eljárás során kontrollt érezhettek saját helyzetük felett. Ezek az eredmények szorosan kapcsolódnak az eljárási igazság elméleti keretéhez, és megerősítik, hogy a mediáció hatása nem redukálható a formális megállapodás tartalmára.

Umbreit és Armour (2011) kutatásai arra is rámutattak, hogy a súlyos bűncselekmények esetében is alkalmazható a mediáció, feltéve, hogy az előkészítés alapos és a sértett valóban önkéntes döntéssel vesz részt. Ez a megállapítás különösen releváns a jelen disszertáció kontextusában, amelynek egyik visszatérő megállapítása, hogy a hazai rendszerben a súlyosabb ügyek mediációba vonása korlátozott.

3.5.4. *Daly kutatásai az ausztrál ifjúsági konferenciákról*

Kathleen Daly (2006) ausztrál kutatásai a resztoratív igazságszolgáltatás egyik legkritikusabb, ugyanakkor legárnyaltabb empirikus elemzését nyújtják. Daly az ausztráliai Dél-Ausztrália tartományban lefolytatott ifjúsági konferenciákat vizsgálta, és eredményei több ponton árnyalják a resztoratív igazságszolgáltatással kapcsolatos optimista várakozásokat.

Daly egyik legfontosabb megállapítása, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás empirikus hatásai elmaradnak attól, amit az elméleti irodalom alapján várni lehetne: a megbocsátás, a mélyreható érzelmi feldolgozás és a tényleges attitűdváltozás erős, kölcsönös formái a vizsgált esetekben viszonylag ritkán voltak megfigyelhetők (Daly, 2002, 2006).

Ez az eredmény arra utal, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás idealizált képe és a tényleges gyakorlat között jelentős szakadék tátonghat.

Ugyanakkor Daly azt is kimutatta, hogy a résztvevők jelentős része — mind a sértetti, mind az elkövetői oldalon — pozitívabban értékelte a konferenciát, mint a hagyományos bírósági eljárást, különösen a meghallgatottság és a tiszteletteljes bánásmód dimenzióiban (Daly, 2006). Daly kritikai megközelítése tehát nem a resztoratív igazságszolgáltatás elutasítása, hanem

annak realisztikusabb értékelése: a módszer értékes, de nem csodaszer, és hatásai jóval differenciáltabbak annál, mint amit az elméleti irodalom általában sugall.

3.5.5. A nemzetközi kutatások összefoglaló tanulságai és kapcsolódásuk a jelen kutatáshoz

A bemutatott nemzetközi hatástanulmányok több közös tanulsággal szolgálnak, amelyek közvetlenül relevánsak a jelen disszertáció empirikus eredményeinek értelmezéséhez.

Először: a resztoratív eljárások következetesen magasabb résztvevői elégedettséget eredményeznek a hagyományos büntetőeljáráshoz képest, különösen a meghallgatottság és a folyamat feletti kontroll érzése tekintetében. Ez az eredmény összhangban áll a jelen kutatás kvantitatív és kvalitatív adataival egyaránt.

Másodszor: a resztoratív eljárások hatása erősen kontextusfüggő — az ügy típusa, a felek közötti kapcsolat jellege és a mediáció minősége egyaránt meghatározó tényező. Ez szintén megjelenik a jelen kutatás eredményeiben, amelyek különösen jól rámutattak az ügytípus szerepére az érzelmi változások mértékének alakulásában.

Harmadszor: a visszaesés csökkentésére vonatkozó bizonyítékok vegyes képet mutatnak — erőszakos bűncselekmények esetében robusztusabb a hatás, vagyon elleni és közlekedési ügyeknél kevésbé. Ez módszertani korlátot jelent a jelen kutatás számára is, amely nem vizsgálta közvetlenül a visszaesési adatokat.

Negyedszer: a formális megállapodás teljesülése és a tényleges érzelmi feldolgozás nem ugyanaz — a sértetti elégedettség és a lezárás élménye nem redukálható a pénzbeli jóvátétel megvalósulására. Ez a kettősség a jelen kutatás egyik legfontosabb kvalitatív megállapításával is egybevág.

Összességében a nemzetközi empirikus irodalom azt mutatja, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás empirikusan igazolt, értékes eszköz, amelynek hatásai azonban differenciáltak, kontextusfüggők és nem univerzálisak (Latimer et al., 2005; Strang et al., 2013). Ez az értékelési keret egyben igazolja a jelen kutatás megközelítését is, amely nem egyoldalúan pozitív vagy negatív képet igyekszik rajzolni a hazai közvetítői eljárásról, hanem annak valóságos, árnyalt működését kívánja feltárni.

3.6. Részkövetkeztetések az intézményi és jogi beágyazottságról

Az intézményi és jogi beágyazottság vizsgálata alapján megállapítható, hogy a magyarországi közvetítői eljárás stabil normatív és szervezeti keretek között működik, amelyek az európai resztoratív igazságszolgáltatási standardoknak megfelelnek. A szabályozás az ügyészséget kapuőri pozícióba helyezi, ami egyszerre biztosítja az eljárás integritását és korlátozza az alkalmazható ügyek körét. A mediátor intézményi pozíciója a pártfogó felügyelői szervezeten belül stabilizálja a szakmai keretet, ugyanakkor az autonómia korlátait is kijelöli.

A hazai empirikus előzmények — különösen a 2008-as Partners Hungary kutatás — és a releváns nemzetközi hatástanulmányok együttesen arra utalnak, hogy a közvetítői eljárás a résztvevők körében következetesen magas elégedettséget és eljárási igazság-érzetet eredményez. Ugyanakkor a rendelkezésre álló hazai adatok elsősorban eljárásstatisztikai jellegűek; a résztvevők szubjektív tapasztalataira, érzelmi változásaira és az igazságszolgáltatásba vetett bizalmukra vonatkozó rendszeres empirikus vizsgálat mindeddig hiányzott. E hiány indokolja a jelen disszertáció empirikus kutatási programját.

4. A KUTATÁS MÓDSZERTANI KERETE

A 2. fejezetben bemutatott elméleti megközelítések, valamint a 3. fejezetben ismertetett hazai és nemzetközi intézményi gyakorlat alapján megállapítható, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazása Magyarországon stabil jogi és intézményi keretek között zajlik, ugyanakkor az empirikus vizsgálatok száma és mélysége korlátozott. A rendelkezésre álló statisztikai adatok elsősorban az eljárások számáról, az ügytípusokról és a megállapodások arányáról nyújtanak információt, azonban kevésbé adnak választ arra a kérdésre, hogy a közvetítői eljárás milyen szubjektív hatásokat gyakorol az érintettekre.

A resztoratív igazságszolgáltatás normatív és elméleti keretei – különösen a reintegratív székény, az eljárási igazság és a részvételi szemlélet – olyan változások feltételezésére adnak alapot, amelyek túlmutatnak a formális jogkövetkezményeken. E változások az érzelmi állapot, az attitűdök, az igazságszolgáltatásba vetett bizalom, valamint a felelősségvállalás dimenzióiban jelenhetnek meg. E hatások empirikus vizsgálata indokolja a jelen kutatás szükségességét.

A hazai szakirodalomban a közvetítői eljárás empirikus elemzése elsősorban eseti jellegű vizsgálatokra, illetve a jogintézmény bevezetését követő kutatásokra épül. A résztvevők tapasztalataira fókuszáló, kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt alkalmazó átfogó empirikus kutatás a közelmúltban nem valósult meg. A jelen disszertáció célja e hiány pótlása.

A kutatás módszertani kialakítása abból a felismerésből indul ki, hogy a közvetítői eljárás hatásai több szinten értelmezhetők. Egyrészt vizsgálható az érintettek érzelmi és attitűdbeli változása, amely kvantitatív eszközökkel mérhető. Másrészt feltárható az a jelentésképző folyamat, amelynek során a felek újraértelmezik a konfliktust, a másik fél szerepét, valamint az igazságszolgáltatás működését. E dimenzió kvalitatív módszerekkel ragadható meg.

A jelen fejezet célja a kutatás módszertani keretének részletes bemutatása, beleértve az intézményi együttműködés kereteit, az adatfelvétel folyamatát, a mintaválasztás elveit, a mérőeszközök kialakítását, valamint az alkalmazott elemzési módszereket. A módszertani fejezet nem az eredmények ismertetésére szolgál, hanem annak bemutatására, hogy a kutatási kérdések és hipotézisek milyen empirikus eszközökkel kerültek vizsgálatra.

4.1. Intézményi együttműködés és az adatfelvétel engedélyezési kerete

A büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás sajátossága, hogy az állami igazságszolgáltatás intézményrendszerébe ágyazottan működik, így a kutatás megvalósítása nem kizárólag módszertani, hanem intézményi és jogi szempontból is előkészítést igényelt. A vizsgálat lebonyolítása érdekében együttműködés jött létre több vármegyei kormányhivatallal, amelyek a közvetítői tevékenység szervezeti kereteit biztosítják.

Az adatfelvételhez szükséges engedélyeket valamennyi érintett kormányhivatal vezetése írásban biztosította (a kutatási engedélyek a függelék 1-es, 2-es, valamint 3-as számú mellékleténél megtekinthetők). Az együttműködés kiterjedt a kérdőívek eljuttatására, az interjúalanyok tájékoztatására, valamint az adatgyűjtés gyakorlati lebonyolítására. A kutatás előkészítése során külön hangsúlyt kapott annak rögzítése, hogy a részvétel minden esetben önkéntes, az adatkezelés anonim, és a válaszadás semmilyen módon nem befolyásolja az eljárás kimenetelét vagy az érintettek jogi helyzetét.

A kutatás megkezdését megelőzően pilot vizsgálat is zajlott, amely hozzájárult a mérőeszköz pontosításához. A pilot részletes bemutatására a 4.3. alfejezetben kerül sor.

Az intézményi együttműködés ugyanakkor módszertani reflexiót is igényel. A kormányhivatali közreműködés biztosította a hozzáférést a vizsgálati populációhoz, ugyanakkor szükségessé tette annak tudatos kezelését, hogy a résztvevők válaszai ne intézményi elvárásokhoz igazodjanak. Ennek érdekében a kutatási tájékoztató minden esetben hangsúlyozta a válaszadás anonimitását és függetlenségét, valamint azt, hogy a kérdőívek és interjúk kizárólag tudományos célokat szolgálnak (a beleegyező nyilatkozat a függelék 4-es számú melléklete).

A közvetítői eljárásban részt vevő felek – különösen a sértettek – esetében etikai szempontból is érzékeny helyzetről van szó. A kutatás során ezért kiemelt figyelmet kapott annak biztosítása, hogy a részvétel ne jelentsen további pszichés terhelést, és a kérdések ne idézzenek elő indokolatlan retraumatizációt. Az interjúk lebonyolítása során lehetőség volt az interjú megszakítására vagy befejezésére a résztvevő kérésére.

Az intézményi keretek bemutatása nem csupán formai elem, hanem a kutatás érvényességének és megalapozottságának része. A közvetítői eljárás empirikus vizsgálata kizárólag olyan együttműködésben valósítható meg, amely egyszerre biztosít hozzáférést a terephez és garantálja a kutatás tudományos függetlenségét.

4.2. A kutatási design és a vizsgálati módszerek indoklása

A módszertani keret kialakítását a kutatás három hipotézise határozta meg. Az első hipotézis (H1) szerint a sértettek félelem- és haragérzete az elkövető irányába csökken a közvetítői eljárás végeztével, különösen, ha a folyamat megállapodással zárul. A második hipotézis (H2) szerint a sértettek a közvetítői eljárás során nagyobb mértékű eljárási bevonódást és aktív részvételt tapasztalnak, mint a hagyományos büntetőeljárásban, ami elősegítheti a bűncselekménnyel kapcsolatos élmények érzelmi feldolgozását. A harmadik hipotézis (H3) szerint a közvetítői eljárásban való részvétel a sértettek és az elkövetők igazságszolgáltatással kapcsolatos attitűdjeit kedvező irányba befolyásolja. A jelen alfejezet azt mutatja be, hogy ezek a hipotézisek milyen módon tehetők empirikusan vizsgálhatóvá: milyen típusú adat alkalmas a megválaszolásukra, ez az adat hogyan gyűjthető össze és elemezhető, valamint, hogy a választott módszertani eszközök együttese miként biztosítja a megállapítások megbízhatóságát és érvényességét.

A kutatás módszertani kialakítása szorosan kapcsolódik a disszertáció 2. fejezetében bemutatott elméleti keretrendszerhez. A reintegratív szégyen elmélete, az eljárási igazság megközelítése, valamint a resztoratív folyamatok kommunikációs és interakciós dimenzióját hangsúlyozó elméletek egyaránt arra utalnak, hogy a közvetítői eljárás hatásai nem kizárólag objektív mutatók mentén, hanem az érintettek szubjektív tapasztalatai alapján ragadhatók meg. Ennek megfelelően a kutatás nem egyetlen módszertani megközelítésre épült, hanem kombinálta a kvantitatív és kvalitatív adatgyűjtést.

A vegyes módszertani design (*mixed methods approach*) alkalmazását több szempont indokolta. Egyrészt a kvantitatív kérdőíves vizsgálat lehetővé tette a résztvevők attitűdjeiben, érzelmi állapotában és igazságszolgáltatással kapcsolatos percepcióiban bekövetkező változások strukturált mérését. Másrészt a kvalitatív interjúk lehetőséget biztosítottak arra, hogy a résztvevők saját narratívájukon keresztül fejtsék ki tapasztalataikat, értelmezéseiket és az eljárás során megélt érzelmi folyamatokat.

A kutatás tervezése során fontos szempont volt, hogy a módszertani keret képes legyen reflektálni a disszertáció hipotéziseire. A módszertani keret kialakításakor szempont volt, hogy mindegyik hipotézis a jellegének megfelelő eszközzel legyen vizsgálható. A félelem- és haragérzet változása (H1) kérdőíves skálákkal mérhető; a részvétel élménye és a konfliktusfeldolgozás mélysége (H2) összetettebb, részben kvalitatív megközelítést igényel; az

igazságszolgáltatással kapcsolatos attitűdök változása (H3) pedig mind kvantitatív, mind kvalitatív eszközökkel megragadható.

A kutatási design szekvenciális, egymásra épülő jelleggel valósult meg: a kérdőíves adatfelvétel elsődlegesen strukturált, összehasonlítható adatokat szolgáltatott, míg az ezt követő interjúk ezek értelmezését, mélyítését és kontextualizálását tették lehetővé. A két módszer nem egymás alternatívájaként, hanem egymást kiegészítő eszközként jelent meg.

A kvantitatív adatgyűjtés során alkalmazott kérdőív több kérdésblokkot tartalmazott. Külön blokk vizsgálta az érzelmi állapot változását (félelem, harag), külön blokk az eljárás során megélt részvételi élményt, valamint az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény változását. A kérdések ötfokú, szövegesen megjelölt válaszkálákon kerültek rögzítésre, amely lehetővé tette a változások irányának elemzését.

A kvalitatív interjúk félig strukturált formában zajlottak. Az interjúvázlat tematikusan kapcsolódott a kérdőív fő dimenzióihoz, ugyanakkor nyitott kérdéseket is tartalmazott, amelyek lehetővé tették a résztvevők számára saját értelmezési kereteik bemutatását. Ez különösen fontos volt a reintegratív szegény és az eljárási igazság elméleteinek gyakorlati megjelenésének vizsgálata szempontjából.

A kvalitatív adatok elemzése tematikus kódolással történt; ennek részletes módszertani bemutatására a 4.5. és a 4.6. alfejezetben kerül sor. Az elemzés során az előzetesen meghatározott elméleti kategóriák (pl. felelősségvállalás, megbocsátás, tiszteletteljes bánásmód, legitimáció) mellett nyitott kódolásra is sor került annak érdekében, hogy az adatból emergáló témák is megjelenhessenek.

A vegyes módszertani megközelítés lehetővé tette a trianguláció alkalmazását. Az azonos jelenségekre vonatkozó kvantitatív és kvalitatív adatok összevetése lehetővé tette a konvergenciák, az eltérések és az egymást kiegészítő magyarázatok feltárását, és árnyaltabb képet nyújtott a közvetítői eljárás hatásairól.

Fontos hangsúlyozni, hogy a kutatás nem törekedett oksági összefüggések bizonyítására, hanem a változások irányának, jellegének és szubjektív megélésének feltárására. A módszertani keret célja az volt, hogy empirikusan vizsgálhatóvá tegye azokat az elméleti feltevéseket, amelyek a resztoratív igazságszolgáltatás működési logikájára vonatkoznak.

4.3. A kérdőíves vizsgálat populációja és a területi mintaválasztás

A kutatás empirikus szakasza a büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárásban részt vevő felekre terjedt ki. A vizsgálati populációt azon sértettek és elkövetők alkották, akik az adatfelvétel időszakában közvetítői eljárásban vettek részt, és önkéntesen hozzájárultak a kutatásban való részvételhez.

A kérdőíves adatfelvételt pilot vizsgálat előzte meg, amelynek keretében 12 kérdőív kitöltésére került sor Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében. A pilot elsődleges célja a mérőeszköz strukturális és tartalmi megfelelőségének tesztelése volt. Tapasztalatai alapján a kérdőív átstrukturálására, egyes kérdések átfogalmazására és válaszkálájának módosítására, néhány tétel elhagyására, valamint új kérdés beépítésére került sor; a változtatások részletes felsorolását a 7. számú melléklet tartalmazza. A módosítások célja a kérdések egyértelműségének növelése, a redundanciák csökkentése, valamint az érzelmi állapotokra vonatkozó kérdésblokkok pontosabb operacionalizálása volt. A pilot szakasz így nem pusztán technikai előkészítést jelentett, hanem a mérőeszköz validitásának megerősítését is szolgálta.

A fő adatfelvétel a pilot szakaszt követően, 2021 szeptemberének végétől 2022 februárjáig zajlott Pest, Heves és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében; a pilot szakaszra 2021 nyarán került sor.

A fő adatfelvétel 86 kérdőívet eredményezett (43 sértett és 43 elkövető). A pilot szakaszban kitöltött 12 kérdőív adatait a kutatás — a minta alacsony elemszámára tekintettel — ott vonta be a fő elemzésbe, ahol a pilot és a végleges kérdőív kérdései tartalmilag és a válaszok formáját tekintve összevethetők maradtak; ezeknél a kérdéseknél a teljes elemszám 98 kérdőív (49 sértett és 49 elkövető). Néhány kérdésnél a pilot adatai nem voltak közvetlenül összevethetők a végleges változattal — így különösen a sértettek félelem- és haragérzetére vonatkozó kérdéseknél, ahol a pilot ötfokú numerikus skáláját a végleges kérdőív szóveges válaszkategóriákra cserélte, valamint a kérdőívbe újonnan beillesztett tételeknél —, ezeknél kizárólag a fő adatfelvétel adatai (a sértetti kérdéseknél 43 fő) képezik az elemzés alapját. A sértett–elkövető arány minden esetben kiegyensúlyozott maradt, ami lehetővé teszi a két szereplőcsoport tapasztalatainak torzítatlan összehasonlítását.

A területi mintavétel tervezési szakaszában törekvés volt arra, hogy a főváros – mint az ország legnagyobb közvetítői forgalmát lebonyolító területe – szintén szerepeljen a vizsgálatban. Bár a kutatás lefolytatásához a szükséges engedély megszerzésre került, a fővárosi közvetítői szolgálat az egyeztetések során jelezte, hogy a kutatásban való aktív részvételt nem kívánja

vállalni, így a fővárosi adatok gyűjtése megghiúsult. E körülmény az adatbázis összetételét érdemben befolyásolta: Budapest kiesése a mintából azt eredményezi, hogy a legnagyobb ügyszámú és leginkább urbánus közvetítői környezet tapasztalatai nem jelennek meg az empirikus anyagban. E korlát a kutatás értelmezése során tudatosan figyelembevételre kerül.

A három vármegye kiválasztása többszemponútú módszertani megfontolások eredménye volt. Az elsődleges szempont a közvetítői eljárások abszolút volumene szerinti differenciálás volt: a 2020-as év során Pest vármegyében 650, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 415, Heves vármegyében pedig 145 büntetőügyi közvetítői eljárás volt folyamatban (Igazságügyi Minisztérium, 2021). Ezek az adatok az adott évben folyamatban lévő ügyek összesített számát jelölik – nem az újonnan érkezett vagy havi bontású ügyforgalmat –, és így a vármegyei közvetítői szolgálatok éves összerhelését tükrözik, amely magas, közepes és alacsony intézményi terhelési szintet képvisel.

A területválasztás kontextusát árnyalja, hogy a pártfogó felügyeleti szakterület feladatai alapján 2020-ban az ellátott összes ügy számát tekintve országosan a főváros, Pest, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar vármegye rendelkezett a legmagasabb ügyszámokkal. E rangsor azt mutatja, hogy a közvetítői eljárások volumene nem véletlenszerűen oszlik el az ország területén, hanem markánsan koncentrálódik bizonyos – jellemzően nagyobb népességű, magasabb bűnözési terheléssel jellemezhető, illetve fejlettebb igazságügyi infrastruktúrával rendelkező – területeken. A jelen kutatás szempontjából különösen releváns, hogy a fővárosi adatok kiesése ellenére a mintában szereplő Pest vármegye e szempontból is a legterheltebbek közé sorolható, így a magas ügyszámú környezet tapasztalatai így is megjelennek az empirikus anyagban.

A területválasztás módszertani megalapozottságát az alábbi táblázat szemlélteti, amely az összes magyarországi vármegye 2020-as adatait tartalmazza, lehetővé téve annak ellenőrzését, hogy a kutatásba bevont területek valóban reprezentálják-e a magas, közepes és alacsony közvetítői eljárási volument az országos eloszlásban.

Táblázat 7 - A vármegyék közvetítői eljárási adatai a 2020-as évben. A csillaggal jelölt vármegyék a kutatásba bevont vármegyék. (Igazságügyi Minisztérium, 2021; Központi Statisztikai Hivatal, 2020).

Vármegye	Regisztrált bűncselekmények száma (2020)	Folyamatban lévő büntetőügyi közvetítői eljárások száma (2020)	Eljárási ráta (%)
Budapest (Főváros)	36 807	809	2,20%
Pest *	15 691	650	4,14%
Borsod-Abaúj-Zemplén	12 015	381	3,17%
Bács-Kiskun	12 256	147	1,20%
Szabolcs-Szatmár-Bereg *	10 228	415	4,06%
Hajdú-Bihar	6 219	235	3,78%
Csongrád-Csanád	6 186	270	4,36%
Fejér	5 962	231	3,88%
Baranya	5 844	361	6,17%
Somogy	5 150	353	6,85%
Heves *	4 883	145	2,97%
Veszprém	4 426	221	4,99%
Komárom-Esztergom	4 371	149	3,41%
Nógrád	4 125	192	4,65%
Békés	4 157	191	4,60%
Jász-Nagykun-Szolnok	5 198	151	2,90%
Tolna	3 713	141	3,80%
Győr-Moson-Sopron	7 069	339	4,80%
Zala	3 121	110	3,53%
Vas	3 358	109	3,25%

A területválasztás másodlagos szempontjaként az eljárási ráta — azaz a közvetítői eljárások aránya az adott évben regisztrált bűncselekmények számához viszonyítva — vizsgálata kiegészítő kontextust nyújtott, ugyanakkor nem szolgált önálló kiválasztási kritériumként. A táblázat adatai alapján egyes vármegyék — például Baranya (6,17%) vagy Somogy (6,85%) — magasabb eljárási rátát mutatnak, mint a kutatásba bevont területek. A magas ráta azonban a vármegyékben viszonylag alacsony regisztrált bűncselekményszám mellett alakult ki, ezért

önmagában nem jelez nagyobb közvetítői aktivitást: a ráta kis bűnözési terhelés mellett néhány aktív ügyészégi körzet hatására is megemelkedhet. A területi kiválasztás ezért nem az eljárási ráta, hanem a folyamatban lévő közvetítői eljárások abszolút száma szerinti, jól elkülönülő terhelési szintek mentén történt: Pest vármegye (650 eljárás) a magas, Szabolcs-Szatmár-Bereg (415 eljárás) a közepes, Heves vármegye (145 eljárás) pedig az alacsony intézményi terhelést képviseli. Baranya (361 eljárás) és Somogy (353 eljárás) folyamatban lévő ügyszáma a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyéhez közeli, közepes sávba esik, ezért bevonásuk nem hozott volna létre új terhelési szintet, csupán a már lefedett kategóriát ismételte volna meg (Igazságügyi Minisztérium, 2021; Központi Statisztikai Hivatal, 2020). Az eljárási ráta mindazonáltal nem érdektelen mutató: Heves vármegye alacsonyabb rátája (2,97%) arra utalhat, hogy a közvetítői szolgálat intézményi beágyazottsága vagy a bűnüldöző szervek közvetítésbe terelési gyakorlata e területen eltér a többi vizsgált vármegyétől, ami önmagában is értékes összehasonlítási szempontot kínál az empirikus elemzés számára.

További módszertani szempontot jelentett a területek közötti időbeli trendek figyelembevétele. Bár országosan 2019-hez képest 2020-ban csökkent a folyamatban lévő ügyek száma – amelynek hátterében részben a COVID-19 járvány eljárásokat érintő hatásai is feltételezhetők –, e csökkenés nem volt egyenletes (Igazságügyi Minisztérium, 2021). Egyes vármegyékben, köztük Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékben ezzel ellentétes tendencia, azaz növekvő ügyszám volt megfigyelhető, míg Pest vármegyében jelentős visszaesés következett be. E divergens trendek módszertani szempontból azért relevánsak, mert arra utalnak, hogy a kiválasztott területek nem csupán az ügyszám nagysága, hanem az intézményi dinamika iránya tekintetében is eltérő mintázatot mutatnak. Heves és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyék növekvő trendje azt jelzi, hogy e területeken a közvetítői szolgálatok kapacitása és gyakorlata aktív fejlődési pályán volt, ami a kutatás szempontjából különösen értékes kontextust teremt: az empirikus adatfelvétel egy intézményileg élénkülő időszakban, nem pedig stagnáló vagy visszahúzódó közvetítői környezetben zajlott. Pest vármegye esetében ugyanakkor a jelentős csökkenés ellenére az abszolút ügyszám továbbra is kiemelkedő maradt, ami a terület bevonását önmagában is indokolja.

Harmadrészt, a területi kiválasztásnál strukturális és társadalmi-demográfiai szempontok is szerepet játszottak. Pest vármegye nagyvárosi gyűrűjének urbanizált, sokszínű ügyforgalma, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye periférikus, hátrányos helyzetű, de magas bűnözési terheléssel jellemezhető térsége, valamint Heves vármegye kisebb, de intézményileg aktív és növekvő tendenciát mutató közvetítői szolgálata együttesen olyan területi variabilitást kínálnak,

amely lehetővé teszi, hogy a kutatás ne egyetlen homogén közvetítői kontextus tapasztalatait rögzítse, hanem az eljárási tapasztalatok strukturálisan eltérő környezetekben való megjelenését is vizsgálhassa (Központi Statisztikai Hivatal, 2020). A három vármegye így módszertanilag indokolt és tartalmilag gazdag összehasonlítási keretet biztosít a közvetítői eljárás empirikus elemzéséhez.

A területi eloszlás lehetővé tette, hogy a kutatás ne egyetlen régió gyakorlatát tükrözze, hanem több, eltérő társadalmi és intézményi környezetben működő közvetítői szolgálat tapasztalatai is megjelenjenek. A mintaválasztás nem reprezentatív, hanem intézményi hozzáféréseken alapuló, önkéntes részvételen nyugvó mintavétel volt. A kutatás célja nem országos reprezentativitás biztosítása, hanem a közvetítői eljárásban részt vevő felek tapasztalatainak mélyebb empirikus feltárása volt. Ennek megfelelően a minta nem statisztikai reprezentativitás, hanem az empirikus tapasztalatok elméletileg értelmezhető feltárása szempontjából tekinthető relevánsnak. A mintában szereplő ügytípusok megoszlása illeszkedik a hazai közvetítői gyakorlat jellemző struktúrájához: a vagyon elleni és közlekedési bűncselekmények dominanciája megfigyelhető volt, míg súlyosabb, erőszakos ügyek kisebb arányban jelentek meg. Ez a szerkezet összhangban áll a disszertáció 1.5 alfejezetében bemutatott országos statisztikai tendenciákkal.

A kérdőívek felvétele a kiválasztott vármegyei kormányhivataloknál, a büntetőügyi közvetítői eljárás lezárását követően történt. A kérdőívet a közvetítői eljárásban részt vevő felek közül azok töltötték ki, akik – a tájékoztatást követően – önként vállalták a részvételt; a kitöltés nem volt kötelező, és nem terjedt ki automatikusan minden ügyfélre. A kérdőívet a közvetítést végző pártfogó felügyelők juttatták el a feleknek, a kutatás céljáról szóló írásbeli tájékoztatással és a hozzájáruló nyilatkozattal együtt. A kérdőívek személyes átadása – szemben a postai vagy online kiküldéssel – várhatóan a válaszadási hajlandóságot is növelte, mivel a közvetlen, személyes megkeresés jellemzően magasabb válaszadási rátát eredményez. Ennek megfelelően a minta nem az adott időszak teljes ügyfélkörét, hanem az önként válaszadó feleket öleli fel.

Fontos hangsúlyozni, hogy az önkéntes részvétel torzító hatással bírhat: feltételezhető, hogy azok, akik erőteljesebb – akár pozitív, akár negatív – élményeket éltek meg, nagyobb valószínűséggel vállalták a kérdőív kitöltését. E körülmény a kutatás értelmezése során tudatosan figyelembevételre került.

A kérdőíves vizsgálatot kiegészítő kvalitatív interjúk további mélységet adtak az elemzésnek. Az interjúalanyok kiválasztása szintén önkéntes alapon történt. A kvalitatív szakasz célja nem a számszerű arányok reprezentálása, hanem a közvetítői eljárás során megélt érzelmi és

interakciós folyamatok részletes feltárása volt. A minta így lehetővé teszi a disszertáció elméleti keretében bemutatott mechanizmusok – különösen a reintegratív szégyen, az eljárási igazság és a részvételi élmény – empirikus vizsgálatát, miközben tudatosan kezeli a mintavételből fakadó korlátokat.

A kvalitatív interjúk minta összetételének (az ügyfelek, a magyar mediátorok és az amerikai facilitátorok körének), valamint az interjúk lebonyolításának részletes bemutatását a 4.6. alfejezet tartalmazza.

4.4. A kérdőív felépítése és mérési dimenziói

A kérdőíves adatfelvétel célja az volt, hogy a közvetítői eljárásban részt vevő sértettek és elkövetők tapasztalatai strukturált módon, összehasonlítható formában legyenek vizsgálhatók. A mérőeszköz kialakítása során a disszertáció elméleti keretrendszere szolgált kiindulópontként: a reintegratív szégyen elmélete, az eljárási igazság megközelítése, valamint a részvétel és legitimáció kérdésköre meghatározta a mérendő dimenziókat. A pilot kérdőívet a függelék 5-ös számú melléklete, a végleges kérdőívet pedig a 6-os számú melléklet tartalmazza. Az alábbi leírás a kutatás végleges mérőeszközüre vonatkozik; a pilot és a végleges változat közötti eltéréseket a 4.3. alfejezet ismerteti.

A kérdőív több tematikus egységből épült fel. Az első blokk demográfiai és alapvető ügyjellemezőkre vonatkozó kérdéseket tartalmazott, amelyek a válaszadók társadalmi hátterének, valamint az eljárás típusának kontextualizálását szolgálták. E kérdések lehetővé tették az adatok strukturált értelmezését, ugyanakkor nem képezték a hipotézisvizsgálat közvetlen tárgyát.

A kérdőív központi része az érzelmi állapot változására vonatkozó kérdésblokk volt. A sértettek esetében a félelem és a harag dimenziói kerültek mérésre, míg az elkövetők esetében a felelősségvállalás, a megbánás és a sértettéről alkotott vélemény változása. A kérdések ötfokú, szövegesen megjelölt válaszkálán (az „egyáltalán nem”-től a „nagyon”, illetve „teljes mértékben” végpontig terjedő kategóriákkal) kerültek megfogalmazásra, amely lehetővé tette az érzelmi állapotok intenzitásának retrospektív összehasonlítását az eljárást megelőző és az azt követő állapotra vonatkozó önértékelések alapján.

A kérdőív több nyílt, szabad szöveges kérdést is tartalmazott, amelyek az eljárás szubjektív megélésére irányultak: a résztvevők felidézhatték az eljárással szemben támasztott előzetes

elvárásaikat és azok teljesülését, megnevezhették a folyamat számukra pozitív, illetve kevésbé szívesen felidézett mozzanatait, valamint beszámolhattak az eljárás nyomán életükben bekövetkezett változásokról. E nyílt kérdések lehetővé tették, hogy a résztvevők saját szavaikkal, az előre adott kategóriáktól függetlenül fogalmazzák meg tapasztalataikat, ami a kvantitatív adatok értelmezését árnyaló, kvalitatív jellegű információt nyújtott.

A kérdőív külön kérdésben vizsgálta, hogy a közvetítői eljárásban való részvétel miként befolyásolta a válaszadók igazságszolgáltatásról alkotott véleményét, illetve annak változási irányát (pozitív, negatív vagy változatlan). E kérdéskör szorosan kapcsolódik a harmadik kutatási hipotézishez.

Az elkövetők esetében külön figyelmet kapott a jövőbeni magatartásra vonatkozó önértékelés. A kérdőív e része arra irányult, hogy a közvetítői eljárás milyen mértékben járult hozzá a cselekmény következményeinek megértéséhez és a jogkövető magatartás iránti elköteleződéshez. Bár a kutatás nem vállalkozott hosszú távú visszaesési adatok vizsgálatára, a szubjektív attitűdváltozás mérésével képes volt empirikusan vizsgálni a reintegratív székely elméletének egyik központi feltevését.

A kérdőív szerkezeti kialakítása során fontos szempont volt a válaszadók kognitív terhelésének minimalizálása. A kérdések sorrendje a semlegesebb, leíró jellegű tételektől haladt az érzékenyebb, érzelmi tartalmú kérdések felé. Ez a strukturálás hozzájárult a válaszadási hajlandóság fenntartásához és a válaszok megbízhatóságának növeléséhez.

A mérőeszköz kialakításakor törekvés volt arra, hogy a kérdések ne sugalljanak elvárt választ, és ne tartalmazzanak normatív értékítéletet. Ez különösen fontos volt az érzelmi állapotokra és a felelősségvállalásra vonatkozó kérdések esetében, ahol a társadalmilag kívánatos válaszadás veszélye fokozottan fennállhat.

Összességében a kérdőív nem pusztán adatgyűjtési eszközként funkcionált, hanem a disszertáció elméleti keretének operacionalizált leképezéseként. A mérési dimenziók tudatosan illeszkednek a 2. fejezetben bemutatott elméleti megközelítésekhez, így biztosítva az empirikus és elméleti rész koherenciáját.

4.5. Az adatfeldolgozás és elemzés módszertana

A kérdőíves adatfelvétel lezárását követően az első lépést az adatok rendszerezése és tisztítása jelentette. Az anonim módon kitöltött kérdőívek kódolása egységes struktúra mentén történt,

amely biztosította az adatok statisztikai feldolgozhatóságát. Az adatrögzítés során külön figyelem irányult a hiányzó válaszok azonosítására, valamint az esetleges inkonzisztenciák kiszűrésére. Az elemzésbe kizárólag azok a kérdőívek kerültek bevonásra, amelyek a vizsgált dimenziók tekintetében értelmezhető, összefüggő válaszokat tartalmaztak.

A kvantitatív adatok feldolgozása az SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) statisztikai szoftver alkalmazásával történt. Az elemzés első szakaszában leíró statisztikai mutatók kerültek meghatározásra (átlag, szórás, gyakorisági eloszlások), amelyek a minta általános jellemzőinek bemutatását szolgálták. Ezt követően került sor az eljárás előtti és utáni állapotok összehasonlítására, különösen az érzelmi változók – félelem, harag – tekintetében.

A változások irányának vizsgálata az azonos válaszadóktól származó, egymáshoz rendelt önértékelések összehasonlításán alapult, mivel az egyes résztvevők saját, az eljárást megelőző és azt követő állapotukra vonatkozóan adtak értékelést. Ez a megközelítés lehetővé tette a szubjektív változás mérését, és közvetlenül kapcsolódott az első kutatási hipotézis empirikus teszteléséhez. Az elemzés során külön vizsgálat tárgyát képezte a sértettek és az elkövetők csoportja, lehetővé téve a két szereplői pozíció közötti eltérések feltárását.

Az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény változását — a változás irányára (pozitív, negatív vagy változatlan) vonatkozó retrospektív kérdés alapján — gyakorisági elemzéssel vizsgálta a kutatás. Az adatok értelmezésekor nem kizárólag a statisztikai szignifikancia, hanem a változások iránya és gyakorlati jelentősége is hangsúlyt kapott. Ennek megfelelően a dolgozat a statisztikailag nem szignifikáns, de a leíró adatokban következetes irányt mutató eredményeket „tendenciaszerű mintázatként” jelöli: ez a megjelölés minden esetben a minta leíró jellemzőire vonatkozik, és nem a statisztikai szignifikancia megközelítését jelenti. A kutatás célja nem oksági bizonyítás volt, hanem az eljárás során megélt változások empirikus megragadása.

A kvalitatív interjúk elemzése eltérő módszertani logikát követett. Az interjúk hanganyagának feldolgozása a felvételek többszöri visszahallgatásával és azok lejegyzésével történt. A lejegyzés a kutatás céljához igazodó, tartalomközpontú (denaturalizált) elven készült: a leiratok tartalmi szempontból teljeseek, ám nem fonetikai pontosságú, szó szerinti átiratok. Ez azt jelenti, hogy az elhangzottak jelentése maradéktalanul rögzítésre került, miközben a kutatási kérdés szempontjából nem releváns formai elemeket – a töltelékhangokat, a beszédszüneteket, az önkéntelen hangjelenségeket és a kiejtésbeli sajátosságokat – a leirat nem részletezi. A lejegyzés részletessége a tartalomközpontú megközelítés keretein belül a beszélő megnyilatkozásainak közeli visszaadásától a tartalmi összefoglalásig terjedt, az adott

interjúszakasz elemzési relevanciájához igazodva (Oliver, Serovich és Mason, 2005). A transzkripció részletességének meghatározása ugyanis nem technikai, hanem módszertani döntés, amelyet a kutatási kérdéshez és az alkalmazott elemzési eljáráshoz indokolt igazítani: ahol – mint a jelen kutatásban – az elemzés a résztvevők tapasztalataira, jelentéseire és értelmezéseire irányul, nem pedig a beszéd interakciós mechanikájára, ott a tartalomközpontú lejegyzés módszertanilag megalapozott választás (Oliver et al., 2005). Ez összhangban áll azzal is, hogy a tematikus elemzés – a konverzáció- vagy diskurzuselemzéssel szemben – nem igényli a beszéd fonetikai részletességű átiratát (Braun és Clarke, 2006). Az interjúk elemzése a Braun és Clarke (2006) által kidolgozott tematikus elemzés (*thematic analysis*) módszerét követte, amely a kvalitatív kutatásban széles körben alkalmazott, elméletileg rugalmas, ugyanakkor szisztematikus eljárás a szövegekben visszatérő jelentésmintázatok (témák) azonosítására és értelmezésére. Az elemzés a módszer hatfázisú folyamatához igazodott: az adatokkal való ismerkedést a kódok generálása, a kódok témákba rendezése, a témák felülvizsgálata, majd azok definiálása és elméleti értelmezése követte (Braun és Clarke, 2006). A témák azonosítása Braun és Clarke (2006) megkülönböztetését követve két módon történt: egyrészt elméletvezérelt („*top-down*”) módon, az előzetesen meghatározott elméleti kategóriák – eljárási igazság, reintegratív szégyen, részvétel – mentén, másrészt adatvezérelt („*bottom-up*”) módon, az interjúkból azonosított témák feltárásával (Braun és Clarke, 2006).

A kvalitatív és kvantitatív adatok együttes alkalmazása lehetővé tette a triangulációt. A kérdőíves eredmények számszerűen jelezték a változás irányát, míg az interjúk rávilágítottak a változás mögötti értelmezési folyamatokra és érzelmi mechanizmusokra. Ez a kettős megközelítés különösen fontos volt a resztoratív igazságszolgáltatás komplex jellegének vizsgálatában, mivel az eljárás hatásai nem redukálhatók pusztán numerikus mutatókra.

Módszertani szempontból hangsúlyozandó, hogy a vizsgálat az önbevalláson alapuló adatokra épült, ami bizonyos torzítási lehetőségeket hordoz. A társadalmilag kíváncsi válaszadás, az emlékezeti torzítás, valamint az eljárás lezárását követő időbeli távolság mind befolyásolhatják a válaszokat. E tényezők tudatos kezelése az eredmények értelmezése során elengedhetetlen volt.

Az elemzés célja nem a közvetítői eljárás univerzális hatékonyságának bizonyítása, hanem annak feltárása volt, hogy a vizsgált mintában milyen irányú és jellegű változások figyelhetők meg. A módszertani keret így illeszkedik a disszertáció elméleti megközelítéséhez: a resztoratív eljárásokat kapcsolati és kommunikációs folyamatként vizsgálja, amelynek hatásai elsősorban az érintettek szubjektív tapasztalatain keresztül ragadhatók meg.

4.6. A kvalitatív interjúk módszertani sajátosságai

A kvalitatív kutatási szakasz célja nem a kérdőíves adatok pusztá kiegészítése volt, hanem a közvetítői eljárás során megélt tapasztalatok mélyebb, narratív és jelentésképző dimenzióinak feltárása. A resztoratív igazságszolgáltatás elméleti kerete – különösen a reintegratív székelyen és az eljárási igazság – olyan interakciós és érzelmi folyamatokra irányítja a figyelmet, amelyek kizárólag strukturált, zárt kérdések segítségével nem ragadhatók meg teljes mélységükben.

Az interjúk félig strukturált formában zajlottak. Az interjúvázlat tematikus egységei illeszkedtek a kutatás fő dimenzióihoz – érzelmi változás, felelősségvállalás, részvételi élmény, valamint az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény –, ugyanakkor a beszélgetés során lehetőség nyílt az interjúalanyok által fontosnak tartott témák szabad kibontására is. E megközelítés biztosította, hogy a kutatás ne kizárólag az előzetesen feltételezett elméleti kategóriák mentén strukturálódjon, hanem teret adjon az adatból emergáló jelentéseknek is.

Az interjúk lebonyolításának módja az érintett válaszadói csoportonként eltérő volt, és minden esetben a csoport elérhetőségéhez és a földrajzi adottságokhoz igazodott. Az ügyfelekkel készített 18 interjú (11 sértett és 7 elkövető) telefonon zajlott, mivel a válaszadók az ország különböző vármegyében éltek, és a telefonos forma tette lehetővé a földrajzilag szétszórta minta hatékony, a résztvevők számára kis terhet jelentő elérését. A hat magyar mediátorral készített interjú online videós formában valósult meg, ami egyrészt biztosította az időpont-egyeztetés rugalmasságát az eltérő munkarendű, különböző vármegyékben dolgozó szakemberek elérésében, másrészt – a telefonos formával szemben – lehetővé tette a vizuális, non-verbális kommunikáció részleges megőrzését is. Az öt amerikai facilitátorral készített interjú közül – ahol a kutatási helyszínen való személyes jelenlét ezt lehetővé tette – négy személyes, egy pedig online videós formában készült. Az interjúk felvételére két, egymástól elkülönülő időszakban került sor: az ügyfél-interjúk 2022 májusa és augusztusa között, a mediátori interjúk pedig 2022 októbertől és 2023 márciusa között zajlottak.

Az interjúk során külön figyelem irányult arra, hogy a résztvevők miként értelmezik saját szerepüket a folyamatban. A sértettek esetében hangsúlyos kérdés volt, hogy az eljárás miként befolyásolta a bűncselekményről alkotott narratívájukat, illetve hogyan változott az elkövetőhöz való viszonyuk. Az elkövetők esetében a felelősségvállalás, a megbánás és a jövőbeni magatartás kérdésköre került előtérbe.

A kvalitatív elemzés során tematikus kódolásra került sor. A kódolási folyamat első szakaszában nyílt kódolás történt, amely során a szövegekben megjelenő visszatérő motívumok

– például „meghallgatottság”, „megkönnyebbülés”, „szembesülés”, „igazságérzet”, „jóvátétel jelentése” – kerültek azonosításra. Ezt követően a kódok elméleti kategóriákba rendezése következett, amely során a 2. fejezetben bemutatott elméleti keretekhez való illesztés is megtörtént.

A kvalitatív elemzés egyik célja az volt, hogy azonosítsa azokat a mechanizmusokat, amelyek a kvantitatív adatokban megfigyelhető változások mögött állnak. Így például a félelem csökkenésének számszerű változása mellett feltárhatóvá vált, hogy a sértettek számára milyen konkrét kommunikációs élmények – például az elkövető személyes megszólalása vagy a bocsánatkérés – járultak hozzá a változáshoz.

A kvalitatív szakasz tehát nem pusztán illusztratív funkciót töltött be, hanem önálló értelmező szereppel bírt: a kvantitatív eredmények mögött álló jelentésképző és interakciós folyamatok feltárását szolgálta.

4.7. A kutatás etikai és adatvédelmi keretei

A közvetítői eljárásban részt vevő személyek bevonása a kutatásba fokozott etikai érzékenységet igényelt. A sértettek esetében fennállhat a retraumatizáció veszélye, míg az elkövetők esetében a jogi státusz és a felelősség kérdése teszi különösen érzékenyvé a részvételt.

A kutatás során minden résztvevő részletes írásbeli tájékoztatást kapott a vizsgálat céljáról, az adatkezelés módjáról, valamint arról, hogy a részvétel teljes mértékben önkéntes. A kérdőívek alapvetően anonim módon kerültek kitöltésre, és az elemzés során személyazonosításra alkalmas adatok nem kerültek felhasználásra. Amennyiben a résztvevő hozzájárult az újbóli megkereséshez, elérhetőségét (e-mail cím vagy telefonszám) a kérdőíven tüntette fel. Az interjúalanyok esetében a kérdőíves válaszok az interjúk előkészítése során felhasználásra kerültek (például egyes témákra való célzott rákérdezés érdekében), ugyanakkor az elemzés során az adatok anonimizált formában, személyazonosításra nem alkalmas módon kerültek feldolgozásra. Az interjúk esetében a hangfelvételek kódolt formában kerültek tárolásra, és a lejegyzés során minden személyazonosításra alkalmas adat eltávolításra került.

A résztvevők bármikor megszakíthatták a részvételt, indoklás nélkül. Az interjúk során külön figyelem irányult arra, hogy a beszélgetés ne váljon pszichésen megterhelővé; szükség esetén lehetőség volt a téma lezárására vagy a beszélgetés befejezésére.

Az adatkezelés a hatályos hazai és európai uniós adatvédelmi szabályokkal (GDPR) összhangban történt. A kutatás digitális adatai — a hangfelvételek, a leiratok, valamint a beszkenelt kérdőívek — jelszóval védett számítógépen kerültek tárolásra, amelyhez kizárólag a kutató fér hozzá; a papíralapon kezelt kérdőívek elzárva, illetéktelen hozzáféréstől védett módon kerültek megőrzésre. Az adatok kizárólag tudományos célra kerültek felhasználásra, és harmadik fél számára nem váltak hozzáférhetővé. Az azonosításra alkalmas adatok — különösen a hangfelvételek — megőrzése a célhoz kötöttség elvének megfelelően a fokozatszerzési eljárás lezárultáig tart, ezt követően megsemmisítésre kerülnek. A tárolásra és megőrzésre vonatkozó technikai részleteket a függelék 11. számú melléklete tartalmazza.

Az etikai szempontok tudatos kezelése nem csupán formai követelmény volt, hanem a kutatás érvényességének egyik alapfeltétele. A resztoratív igazságszolgáltatás vizsgálata csak akkor tekinthető hitelesnek, ha maga a kutatási folyamat is tiszteletben tartja az önkéntesség, a méltóság és a biztonság elvét.

4.8. A kutatás korlátai és módszertani reflexió

A kutatás egyik legfontosabb korlátja a mintavétel jellegéből fakad. A minta – amelynek elemszáma a vizsgált kérdéstől függően 86 (43 sértett és 43 elkövető) és 98 (49 sértett és 49 elkövető) között alakul – nem tekinthető reprezentatív országos mintának. A minta önkéntes részvételen alapult, így fennáll annak lehetősége, hogy a válaszadók attitűdjei eltérnek azoktól, akik nem vállalták a részvételt.

További korlát az önbevalláson alapuló adatgyűjtés. Az érzelmi változások és attitűdök mérését befolyásolhatja a társadalmilag kívánatos válaszadás, különösen az elkövetők esetében. A retrospektív értékelés – az eljárás előtti állapotra való visszaemlékezés – szintén hordozhat emlékezeti torzításokat.

A kutatás nem vizsgálta a hosszú távú visszaesési adatokat, így az elkövetői attitűdváltozás és a tényleges magatartásváltozás közötti kapcsolat közvetlenül nem mérhető.

Az adatfelvétel további korlátja az interjúk lebonyolításának módjából fakad. Az ügyfél-interjúk telefonon, a magyar mediátorokkal készített interjúk pedig online formában zajlottak; e csatornák a személyes interjúhoz képest sajátos módszertani korlátokat hordoznak. A telefonos interjú során az interjúztató nem látja a válaszadót, így a vizuális társas jelzések – a testbeszéd és a mimika – nem használhatók kiegészítő információforrásként, jóllehet a hang és

az intonáció továbbra is érzékelhető marad (Opdenakker, 2006). A személyes jelenlét hiánya emellett megnehezíti a megfelelő interjúlégkör kialakítását, mivel az interjúztató nem látja át azt a környezetet, amelyben a válaszadó tartózkodik (Opdenakker, 2006). Az online interjúk esetében ehhez technikai jellegű tényezők is társulhatnak: a gyenge internetkapcsolat, a megszakadó hívások vagy az akadozó hangátvitel zavarhatja az interjú menetét, a bizalmi viszony kialakítása pedig nehezebb lehet, és a nonverbális – különösen a vizuális – jelzések is korlátozottabban érzékelhetők (Akyirem et al., 2024). E korlátokat egyrészt a félig strukturált forma és a rugalmas, az interjúalany tempójához igazodó kérdés részben ellensúlyozta. Másrészt – és módszertani szempontból ez a meghatározóbb – az elemzés tudatosan oly módon került kialakításra, hogy az adatfelvételi formák egyenlőtlensége az eredményeket ne torzítsa. A tematikus kódolás egységesen a megfogalmazott verbális tartalomra, a kimondott jelentésekre és a narratív mintázatokra épült, és nem támaszkodott a non-verbális jelzések (mimika, testbeszéd) értelmezésére; így az a körülmény, hogy ezek a jelzések a telefonos és az online interjúkban eltérő mértékben voltak hozzáférhetők, az elemzés tényleges alapját nem befolyásolta. Mivel továbbá az interjúforma az egyes válaszadói csoportokon belül egységes volt (az ügyfeleknél telefonos, a magyar mediátoroknál online), a forma esetleges hatása nem keveredett a csoportok közötti összehasonlítással. Az amerikai almintán belüli vegyes forma (négy személyes és egy online interjú) esetében a tartalmi elemzés nem mutatott rendszeres eltérést a személyes és az online beszélgetések narratív gazdagsága között. A non-verbális információ eltérő hozzáférhetősége ennek megfelelően az értelmezés egyik tudatosan kezelt korlátjaként, nem pedig az eredményeket érdemben befolyásoló torzító tényezőként tartandó számon.

A vizsgált vármegyékre vonatkozó teljes ügyszámok havi bontásban nem álltak rendelkezésre, így az elért minta aránya az adott időszak összes lefolytatott eljárásához képest pontosan nem számítható ki. Tájékoztató jellegű összehasonlításként megjegyezhető, hogy a 2020-as évben Pest vármegyében 650, Heves vármegyében 145, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 415 büntetőügyi közvetítői eljárás volt folyamatban (Igazságügyi Minisztérium, 2021), ugyanakkor ezek más időszakot fednek le, mint a jelen kutatás adatfelvétele.

Ugyanakkor e korlátok mellett a vegyes módszertani megközelítés – a kvantitatív és kvalitatív adatok triangulációja – hozzájárul az eredmények megbízhatóbb és árnyaltabb értelmezéséhez. A módszertani reflexió tudatos beépítése biztosítja, hogy az empirikus megállapítások értelmezése arányos és kritikus maradjon.

4.9. A módszertani keret összegző értékelése és részkövetkeztetések

A jelen fejezetben bemutatott módszertani keret szervesen illeszkedik a disszertáció elméleti és intézményi fejezeteihez. A vegyes módszertani design lehetővé tette, hogy a közvetítői eljárás hatásai több dimenzióban – érzelmi, attitűdbeli, legitimációs és interakciós szinten – kerüljenek vizsgálatra.

A kérdőíves minta (amelynek elemszáma az adott kérdéstől függően 86 és 98 kérdőív között változik) és a kvalitatív interjúk együttesen olyan empirikus alapot biztosítanak, amely megfelelő keretet nyújt az 1.6. alfejezetben megfogalmazott hipotézisek vizsgálatához. A módszertani keret nem törekszik univerzális érvényű állítások megfogalmazására, hanem a resztoratív folyamatok konkrét tapasztalati megjelenésének feltárására vállalkozik.

A módszertani fejezet részkövetkeztetései az alábbi tételekben összegezhetők. A kutatás vegyes módszertani designja — a kvantitatív kérdőíves adatfelvétel és a kvalitatív interjúk kombinációja — alkalmas keretet biztosít a közvetítői eljárás hatásainak többdimenziós vizsgálatára. A pilot vizsgálat és az azt követő mérőeszköz-korrekció erősíti a kérdőív tartalmi validitását, és hozzájárul ahhoz, hogy az operacionalizált mérési dimenziók valóban az elméleti keretrendszer által meghatározott konstruktumokat ragadják meg. A három vármegyére kiterjedő, intézményi hozzáféréseken alapuló mintavétel nem törekszik statisztikai reprezentativitásra, de lehetővé teszi az eltérő intézményi terhelésű és társadalmi kontextusú közvetítői szolgálatok tapasztalatainak összehasonlítását, ami analitikai szempontból önálló értéket képvisel.

A módszertani korlátok — különösen az önkéntes részvételből fakadó szelekciós torzítás, a kis elemszám és a longitudinális követés hiánya — tudatosan elismertek. Ezek nem érvénytelenítik az eredményeket, hanem kijelölik azt az értelmezési keretet, amelyen belül a megállapítások érvényesek: a közvetítői eljárás résztvevőinek tapasztalati feltárása, nem pedig oksági hatások statisztikai igazolása. E fejezet lezárásával a disszertáció empirikus része megalapozott módon léphet át az eredmények bemutatására, amelyben a kvantitatív és kvalitatív adatok együttes értelmezése révén válik vizsgálhatóvá, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás miként jelenik meg a gyakorlatban a résztvevők tapasztalatain keresztül.

5. A KVANTITATÍV VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

5.1. A minta szerkezeti sajátosságai és társadalmi beágyazottsága

A kvantitatív adatfelvétel a pilot szakaszt is figyelembe véve összesen 98 kérdőívet eredményezett, kiegyensúlyozott, 49 sértett és 49 elkövető összetételben; azoknál a kérdéseknél, amelyek a pilot után átdolgozásra kerültek vagy újként kerültek a kérdőívbe, az elemzés a fő adatfelvétel 86 kérdőívére (43 sértett és 43 elkövető) támaszkodik (lásd a 4.3. alfejezetet). Az adatfelvétel a 2021 nyarán lefolytatott borsod-abaúj-zepléni pilot szakaszból, valamint a 2021 szeptemberének végétől 2022 februárjáig tartó, Pest, Heves és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei fő adatfelvételből állt.

A minta elemszáma önmagában nem tekinthető nagyknak, különösen akkor, ha országos reprezentativitás szempontjából vizsgáljuk. Ugyanakkor a kutatás célja nem egy reprezentatív országos felmérés készítése volt, hanem a közvetítői eljárásban részt vevő felek tapasztalatainak, attitűdjeinek és érzelmi változásainak vizsgálata konkrét intézményi környezetben. A minta ezért nem a populáció statisztikai leképezéseként, hanem a magyarországi közvetítői gyakorlat empirikus metszeteként értelmezhető.

A kérdőívet kitöltő sértettek átlagéletkora vármegyenként az alábbiak szerint alakult: Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében 48 év, Pest vármegyében 41 év, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 41 év, Heves vármegyében 44 év. Az elkövetők átlagéletkora ugyanezekben a vármegyékben 38 év, 31 év, 42 év és 44 év volt.

A sértetti és elkövetői korcsoport szerinti megoszlást az alábbi táblázatok részletezik.

Táblázat 8 - Az ENYÜBS által lekérdezett sértetti adatok korcsoportokra lebontva.

Korcsoport	Sértettek száma
Gyermekkorú (0-13 év)	9487 fő
Fiatalkorú (14-17 év)	13425 fő
Fiatal felnőtt (18-24 év)	39105 fő
Felnőtt (25-59 év)	226897 fő
Idős korú (60 év-)	71073 fő

Táblázat 9 - A kérdőívet kitöltő sértettek életkorának főbb statisztikai mutatói vármegyénként.

Sértettek életkori jellemzői vármegyénként	Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye (pilot)	Pest vármegye	Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye	Heves vármegye
Átlag kor	48 év	41 év	41 év	44 év
Legfiatalabb kitöltő	34 év	15 év	19 év	18 év
Legidősebb kitöltő	58 év	67 év	63 év	64 év

Táblázat 10 - Az ENYÜBS által lekérdezett elkövetői adatok korcsoportokra lebontva.

Korcsoport	Elkövetők száma
Gyermekek (0-13 év)	6287 fő
Fiatalkorú (14-17 év)	30506 fő
Fiatalfelnőtt (18-24 év)	94751 fő
Felnőtt (25-59 év)	372011 fő
Idős korú (60 év-)	29597 fő

Táblázat 11 - A kérdőívet kitöltő elkövetők életkorának főbb statisztikai mutatói vármegyéenként.

Elkövetők életkori jellemzői vármegyéenként	Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye (pilot)	Pest vármegye	Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye	Heves vármegye
Átlag kor	38 év	31 év	42 év	44 év
Legfiatalabb kitöltő	21 év	16 év	17 év	24 év
Legidősebb kitöltő	61 év	61 év	62 év	65 év

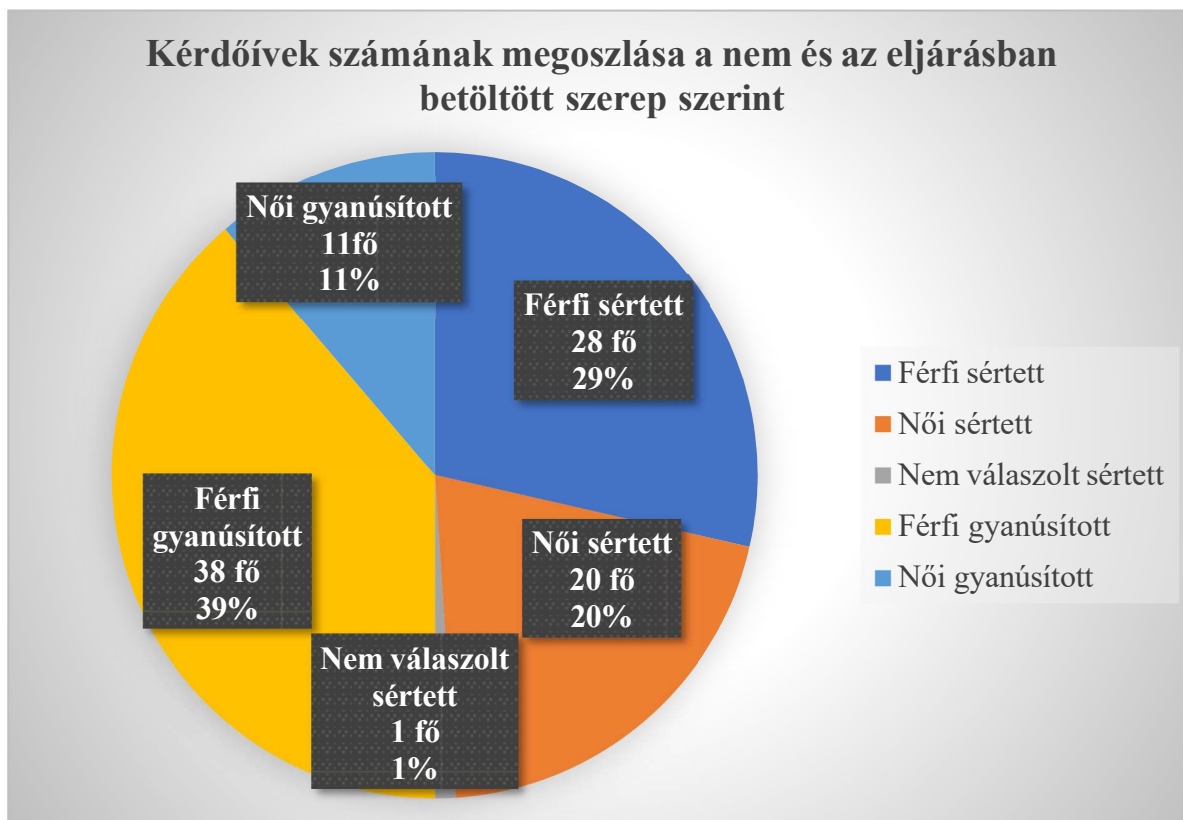
Amennyiben ezeket az adatokat az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) országos adataival vetjük össze, megállapítható, hogy a mintában szereplő életkori szerkezet nagy vonalakban illeszkedik az országos tendenciához (Bűnügyi Statisztikai Rendszer, é.n.). Az ENYÜBS adatai szerint 2018 második félévétől kezdődően a sértettek legnagyobb számban a 25–59 éves korosztályból kerülnek ki (226 897 fő), és az elkövetők körében is ugyanez a korosztály dominál (372 011 fő). A mintában szereplő átlagéletkorok ezzel összhangban a felnőtt korosztály dominanciáját tükrözik. Megjegyzendő, hogy a 25–59 éves korcsoport 34 évnyi intervallumot ölel fel, míg a többi kategória (0–13, 14–17, 18–24 év) jóval szűkebb terjedelmet fed le. Ez az aránytalanság az ENYÜBS adatgyűjtési rendszerének sajátossága, amelyen a jelen kutatás nem tudott változtatni. Az ENYÜBS adatbázis korcsoportjai rögzítettek, azok utólagos átstrukturálására – pl. egyenlő szélességű (pl. 10 éves) kategóriákra való bontásra – a rendszer nem ad lehetőséget, mivel az adatok csak az előre definiált kategóriákban érhetők el aggregált formában. Emiatt a jelen kutatás kénytelen volt az ENYÜBS eredeti kategorizálását alkalmazni. Az adatok értelmezésénél ugyanakkor fontos figyelembe venni, hogy a 25–59 éves korcsoport nagyobb elemszáma részben a szélesebb életkori sávból is adódhat, nem kizárólag a tényleges kriminológiai tendenciákból. Ez a körülmény a következtetések levonásánál kellő óvatosságot indokol.

A nemek szerinti megoszlás tekintetében az országos tendenciákhoz hasonló mintázat figyelhető meg. Az ENYÜBS adatai szerint a férfi elkövetők száma (436 916 fő) jelentősen meghaladja a női elkövetők számát (96 110 fő) - az elkövetők körében tehát a férfiak aránya közel 82%, míg a nőké mindössze 18%. A sértettek körében szintén magasabb a férfiak aránya (209 153 fő férfi, azaz 58%), szemben a női sértettekkel (150 834 fő, azaz 42%), ugyanakkor ez az eltérés jóval kisebb mértékű, mint az elkövetői oldalon tapasztalt különbség. A kérdőíves mintában is a férfi elkövetők dominanciája rajzolódik ki, ami arra utal, hogy a minta nem teljesen idegen az országos bűnügyi struktúráról.

A nemek szerinti megoszlást és az eljárásban betöltött szerepet az alábbi táblázat és ábra szemlélteti.

Táblázat 12 - Az ENYÜBS által lekérdezett sértetti és elkövetői adatok a nemek tekintetében 2018. II. félévétől kezdődően.

ENYÜBS adatok 2018. II. félévtől kezdődően (letöltve: 2022.06.09.)	Sértett	Elkövető
Férfi	209 153 fő	436 916 fő
Nő	150 834 fő	96 110 fő

Ábra 3 - A kérdőívek számának megoszlása a nem és az eljárásban betöltött szerep szerint (N=98).

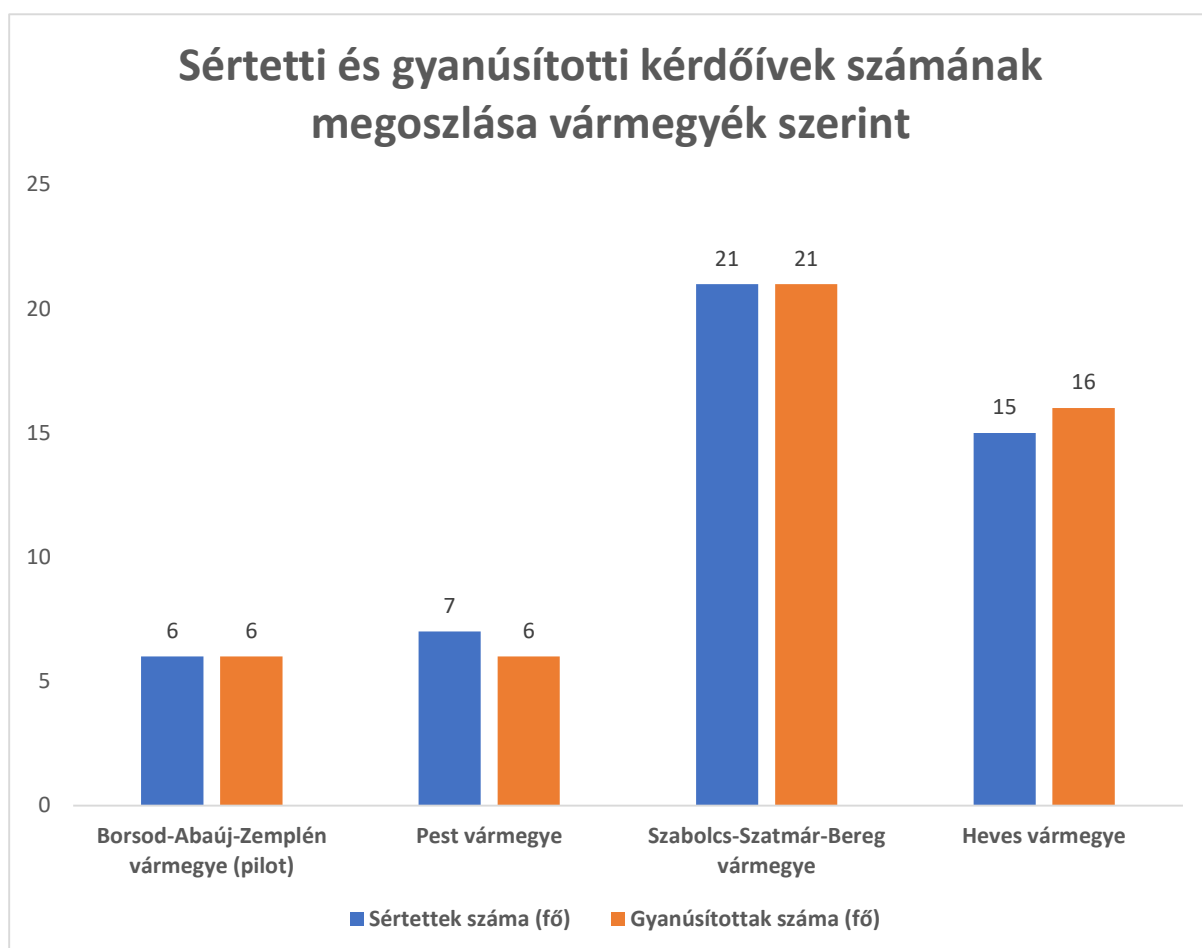
Ezek az összevetések nem a reprezentativitás bizonyítását szolgálják, hanem azt mutatják, hogy a vizsgált minta alapvető demográfiai jellemzői nem tekinthetők atipikusnak a magyarországi büntetőeljárás kontextusban.

A vizsgált ügytípusok szerkezete azonban már sajátos képet mutat. A bűncselekménytípusok vármegyei bontásban történő vizsgálata alapján egyértelműen kirajzolódik a közúti balesetek dominanciája. Pest vármegyében 11, Heves vármegyében 18, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében 6, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében 5 ilyen eset szerepelt. A közúti balesetek mellett kisebb számban fordultak elő lopások, zaklatás, rongálás, hűtlen kezelés, kapcsolaton belüli erőszak, valamint foglalkoztatás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés.

A bűncselekménytípusok vármegyei bontású megoszlását az alábbi táblázat és ábra szemlélteti.

Táblázat 13 - Bűncselekménytípusok megoszlása vármegyék szerint.

Vármegye/Bűncselekménytípusa	Közúti baleset	Lozás	Gondatlanságból elkövetett bűncselekmény	Zaklatás	Vagyonelezés	Rongálás	Hülsenkezelés	Kapcsolaton belüli erőszak	Foglalkoztatás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés	Jogtalan elsajátítás	Nincs válasz
Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye (pilot)	6 eset	2 eset	2 eset	2 eset	0	0	0	0	0	0	0
Pest vármegye	11 eset	2 eset	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye	5 eset	0	0	0	2 eset	3 eset	6 eset	2 eset	0	0	23 eset
Heves vármegye	18 eset	2 eset	0	2 eset	0	0	0	0	2 eset	5 eset	2 eset

Ábra 4 - Sértetti és gyanúsítottai kérdőívek számának megoszlása vármegyék szerint (N=98).

A közúti balesetek túlsúlya jelentős értelmezési következményekkel jár. Ezen ügyek jellemzően nem tartós interperszonális konfliktushelyzetekből fakadnak, hanem eseti, gyakran gondatlanságból elkövetett cselekmények. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a válaszadók 58%-a nem ismerte egymást az eljárás előtt, míg 40% jelezte, hogy korábbi ismeretség állt fenn a felek között.

Ez a strukturális sajátosság meghatározó jelentőségű a későbbi érzelmi változások értelmezésénél. Amennyiben a felek között nem áll fenn mélyebb, korábbi konfliktus vagy személyes viszony, az érzelmi reakciók intenzitása – például a félelem vagy a harag – eltérő dinamikát mutathat, mint olyan ügyekben, ahol tartós kapcsolati sérülések állnak fenn.

A minta iskolai végzettségi megoszlása szintén figyelemre méltó. Az eredeti hat kategóriából – a kis elemszám miatt – három kategória került kialakításra: alacsony (kevesebb mint 8 osztály, befejezett 8 osztály), középfokú (szakmunkásképző, gimnáziumi érettségi, szakközépiskolai érettségi) és felsőfokú (főiskolai vagy egyetemi diploma). Az adatok alapján a minta több mint fele alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik (az elkövetők 58,10%-a, a sértettek 50%-a). Felsőfokú végzettséggel az elkövetők 9,30%-a, a sértettek 23,80%-a rendelkezik.

Az iskolai végzettség és az eljárásban betöltött szerep közötti összefüggéseket az alábbi táblázat foglalja össze.

Táblázat 14 - Az iskolai végzettség és az eljárásban betöltött szerep közti összefüggések.

		1. Milyen szerepben vett részt a közvetítői eljárás folyamatában?		Összesen
		gyanúsított	sértett	
Iskolai végzettség	Alacsony	25 fő 58.10%	21 fő 50.00%	46 fő 54.10%
	Középfokú	14 fő 32.60%	11 fő 26.20%	25 fő 29.40%
	Felsőfokú	4 fő 9.30%	10 fő 23.80%	14 fő 16.50%
Összesen		43 fő 100.00%	42 fő 100.00%	85 fő 100.00%

Ez a szerkezet arra utal, hogy a közvetítői eljárás nem kizárólag magas társadalmi státuszú ügyfelek számára elérhető vagy preferált alternatíva, hanem az alacsonyabb iskolai végzettségű csoportok is jelentős arányban jelen vannak benne. Ez a mediáció hozzáférhetőségének és társadalmi inkluzivitásának szempontjából releváns megfigyelés.

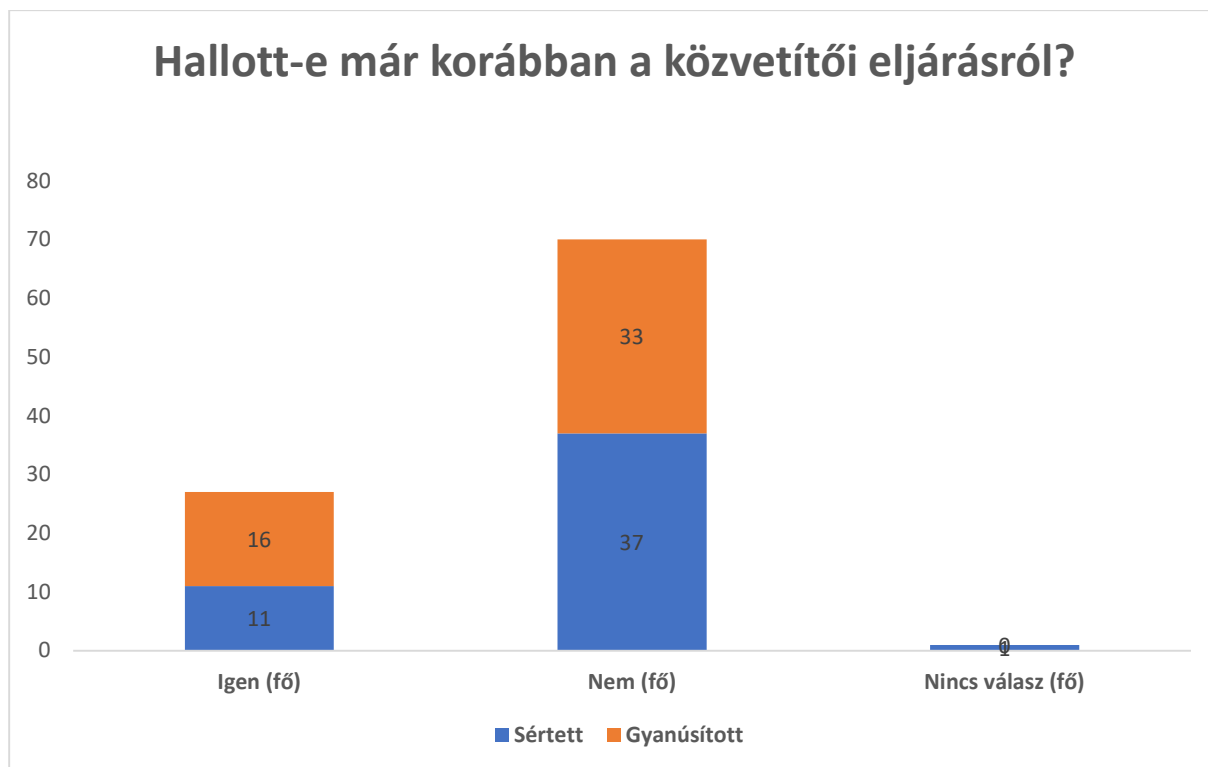
A minta strukturális jellemzőinek összegzése alapján megállapítható, hogy bár a vizsgálat nem reprezentatív, a demográfiai és ügýtípus szerkezeti mutatók alapján a minta nem tekinthető kirívóan torzítottnak. Ugyanakkor az ügýtípusok dominanciája – különösen a közúti balesetek magas aránya – értelmezési keretet ad a további eredmények vizsgálatához, különösen az érzelmi változások és az attitűdformálódás tekintetében.

5.2. A közvetítői eljárás ismertsége és az előzetes attitűdök szerkezete

A kérdőíves adatfelvétel egyik kulcskérdése arra irányult, hogy a válaszadók rendelkeztek-e előzetes ismerettel a közvetítői eljárásról a konkrét ügy kapcsán történő bevonásukat megelőzően. Az eredmények alapján a válaszadók 28%-a jelezte, hogy már hallott korábban a közvetítői eljárásról, míg 71%-uk nem rendelkezett semmilyen előzetes információval az eljárás lehetőségéről; egy fő nem adott választ.

A két szereplőcsoport között az előzetes ismertség tekintetében mérsékelt különbség mutatkozik: a sértettek 22%-a (11 fő), a gyanúsítottak 33%-a (16 fő) hallott korábban a közvetítői eljárásról. Ez az eltérés arra utalhat, hogy az elkövetők valamivel tájékozottabbak az eljárás lehetőségéről, ami összefügghet azzal, hogy a jogi képviselő vagy az ügyészszégi tájékoztatás az ő esetükben hangsúlyosabban jelenik meg.

A közvetítői eljárásról való előzetes ismereteket az alábbi ábra szemlélteti.

Ábra 5 - A sértettek és gyanúsítottak előzetes ismeretei a közvetítői eljárásról (N=98).

Ez az arány önmagában is figyelemre méltó. Annak ellenére, hogy a közvetítői eljárás több mint másfél évtizede beépült a magyar büntetőeljárási rendszerbe, az érintettek túlnyomó többsége az eljárással először saját ügyén keresztül találkozik. Ez arra utal, hogy a mediáció intézményi jelenléte és társadalmi ismertsége között jelentős különbség áll fenn.

Azok, akik korábban hallottak az eljárásról, jellemzően három forrást jelöltek meg: személyes ismerősöket, szakembereket (ügyvédet, rendőrséget), valamint korábbi saját tapasztalatot vagy médiamegjelenéseket.

Az információforrások szerkezete arra utal, hogy a mediáció társadalmi tudása elsősorban másodlagos csatornákon keresztül terjed, és nem integrálódott széles körben a büntető igazságszolgáltatásról alkotott közgondolkodásba. Ez a legitimációs dimenzió szempontjából különösen releváns: az intézményi bizalom kialakulásához ugyanis nemcsak pozitív tapasztalat, hanem előzetes tudás és értelmezési keret is szükséges.

A válaszok alapján ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a közvetítői eljárásról való előzetes tudás hiánya nem járt együtt automatikus bizalmatlansággal. A részvételi motivációk elemzése során a válaszadók többféle indokot jelöltek meg az eljárásban való részvétel mellett.

A részvételi motivációk három fő csoportba sorolhatók:

1. Instrumentális motivációk
 - az ügy mielőbbi lezárása,
 - a bírósági eljárás elkerülése,
 - a folyamat gyorsasága és egyszerűsége,
 - anyagi kárpótlás biztosítása.
2. Relációs-érzelmi motivációk
 - bocsánatkérés lehetősége,
 - békés rendezés,
 - „ne maradjon tüske senkiben”,
 - konfliktus tisztázása.
3. Külső ösztönzők
 - ügyvéd javaslata,
 - hatósági tájékoztatás.

A válaszokból kirajzolódik, hogy bár az eljárás ismertsége alacsony, a részvétel mögött nem pusztán kényszer vagy formális kötelezettség állt. Több válaszadó kifejezetten belső motivációt fogalmazott meg: „emberségből”, „ez tűnt a legkorrektebb megoldásnak”, „meg szerettem volna bánni, amit tettem”, „nem akartam, hogy megbüntessék”.

Ez a kettősség – alacsony előzetes ismertség, ugyanakkor pozitív részvételi attitűd – fontos empirikus megfigyelés. Arra utal, hogy a mediáció nem előzetes normatív meggyőződés, hanem konkrét eljárási tapasztalat révén válik értelmezhetővé és elfogadhatóvá az érintettek számára.

Az előzetes attitűdök másik fontos dimenziója a felek egymáshoz való viszonya. A válaszadók 58%-a (57 fő) jelezte, hogy a bűncselekmény elkövetése előtt nem ismerték egymást, 40% (39 fő) esetében fennállt valamilyen korábbi kapcsolat, és 2 fő (2%) nem válaszolt.

Annak megoszlását, hogy a felek ismerték-e egymást korábban, az alábbi ábra szemlélteti.

Ábra 6 - Ismerte-e egymást a sértett és a gyanúsított az eljárás előtt? (N=98)

Ez az arány - a válaszadók többsége (58%) szerint a felek nem ismerték korábban egymást - azt mutatja, hogy a mediáció jelentős részben olyan konfliktushelyzetekben alkalmazódik, ahol a felek között nincs előzetes kapcsolati történet. Ez összhangban áll a közúti balesetek dominanciájával, és jelentős hatással lehet az érzelmi dinamika alakulására. Amennyiben a konfliktus nem mélyen gyökerező, hosszú távú interperszonális viszonyban alakul ki, az érzelmi reakciók – például a tartós harag vagy félelem – is más karaktert ölthetnek. Ugyanakkor a válaszadók számottevő része (40%) korábbi ismeretségről számolt be, így a relációs jellegű konfliktusok is érdemi arányt képviselnek a mintában.

A mediációval kapcsolatos előzetes attitűdök és motivációk vizsgálata tehát két fontos következtetéshez vezet:

Egyrészt a közvetítői eljárás társadalmi ismertsége továbbra is korlátozott, ami a büntető igazságszolgáltatás alternatív formáinak társadalmi beágyazottságával kapcsolatos strukturális kérdéseket vet fel.

Másrészt a konkrét eljárási tapasztalat képes pozitív attitűdformáló hatást kiváltani még azoknál is, akik korábban nem rendelkeztek semmilyen előzetes ismerettel az eljárásról.

Ez a megfigyelés közvetlenül kapcsolódik az eljárási igazság elméletéhez, amely szerint az igazságosságérzet és az intézményi legitimáció nem pusztán az eredményből, hanem az eljárás során átélt bánásmódból és részvételi élményből fakad.

5.3. Az eljárás szubjektív értékelése: elvárások, érdekképviselő és elégedettségi dimenziók

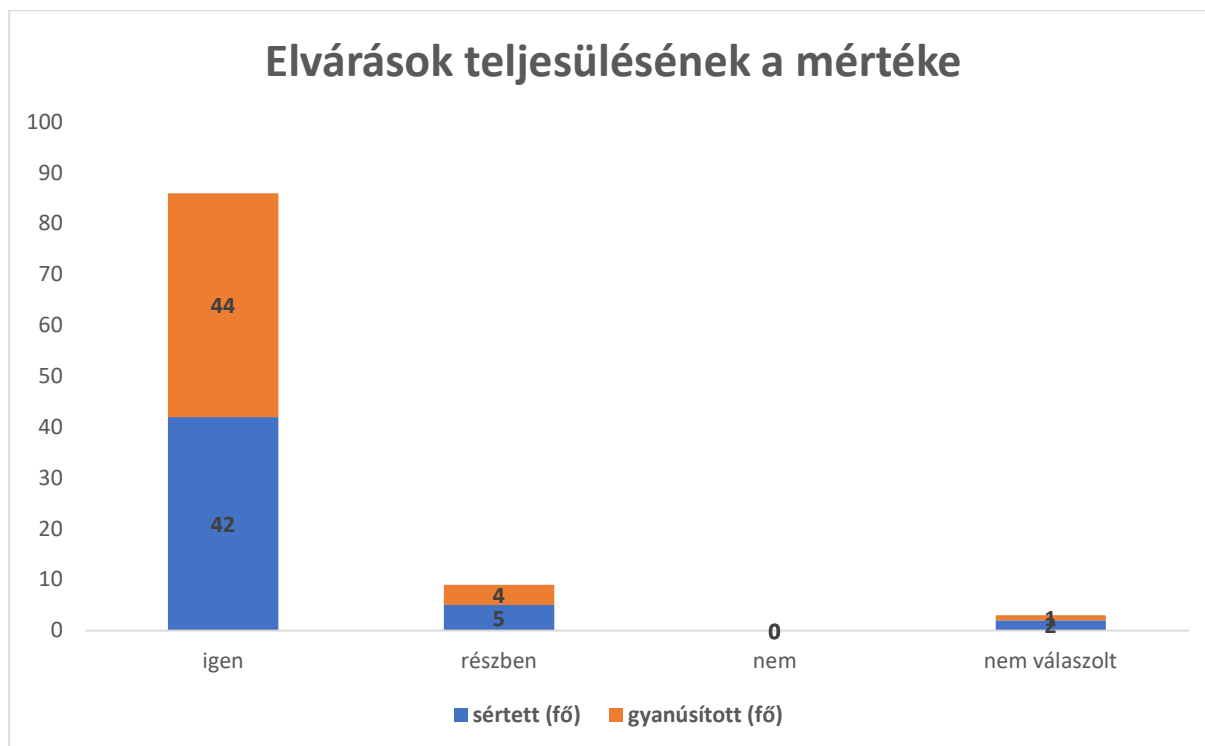
A közvetítői eljárás szubjektív megítélésének vizsgálata a kvantitatív kutatás egyik központi eleme volt. Míg az előző alfejezet az előzetes attitűdökre és motivációkra fókuszált, jelen rész annak feltárására irányul, hogy a résztvevők miként értékelték magát a folyamatot annak lezárását követően. Az eljárás megítélése több dimenzió mentén került mérésre: az elvárások teljesülése, az érdekeiknek való megfelelés, az ajánlási hajlandóság, valamint a megállapodások létrejötte.

5.3.1. Az elvárások teljesülésének értékelése

A válaszadók 88%-a jelezte, hogy az eljárással kapcsolatos elvárásai teljes mértékben teljesültek, 9% részben teljesültnek értékelte azokat, és mindössze három fő nem adott választ. Az eredmény első látásra rendkívül kedvező képet fest a közvetítői eljárásról.

A két szereplőcsoport eredményei között minimális különbség mutatkozik: a sértettek 86%-a (42 fő), a gyanúsítottak 90%-a (44 fő) jelezte, hogy elvárásai teljes mértékben teljesültek. A részben teljesült kategóriában 5 sértett és 4 gyanúsított szerepel, míg egyetlen válaszadó sem jelölte a „nem teljesült” opciót. Ez az egyöntetűen pozitív értékelés mindkét szereplőcsoport esetében megfigyelhető, ami a közvetítői eljárás általános elfogadottságára utal.

Az elvárások teljesülésének megoszlását az alábbi ábra szemlélteti.

Ábra 7 - Elvárások teljesülésének a mértéke. (N=98)

A pusztán százalékos arány azonban önmagában nem elegendő a jelenség megértéséhez. Fontos kérdés, hogy milyen típusú elvárásokkal érkeztek a felek az eljárásba, és ezek mennyiben voltak reálisak, illetve mennyiben kapcsolódtak az eljárás strukturális sajátosságaihoz.

A nyitott kérdésekre adott válaszok alapján az elvárások több irányba mutattak. Sokan a gyorsaságot és az ügy mihamarabbi lezárását emelték ki, ami arra utal, hogy a büntetőeljárás formális és időigényes mechanizmusaival szemben a mediációt pragmatikus alternatívaként értelmezték. Mások érzelmi dimenziót hangsúlyoztak: a jóvátétel lehetőségét, a békesség helyreállítását, a bocsánatkérés megvalósulását, illetve a konfliktus tisztázását.

Az elvárások ilyen kettős – instrumentális és érzelmi – szerkezete fontos értelmezési keretet ad az elégedettségi mutatók vizsgálatához. Amennyiben az eljárás képes volt mindkét típusú igényt legalább részben kielégíteni, az magyarázatot adhat a magas teljesülési arányra.

5.3.2. Az érdekképviselő percepciója

Az elvárások teljesülésétől részben elkülönítve került vizsgálatra az a kérdés, hogy az eljárás mennyiben felelt meg a válaszadók érdekeinek. A válaszok alapján 65 fő (a válaszadók többsége) úgy nyilatkozott, hogy az eljárás teljes mértékben megfelelt érdekeinek, 11 fő inkább

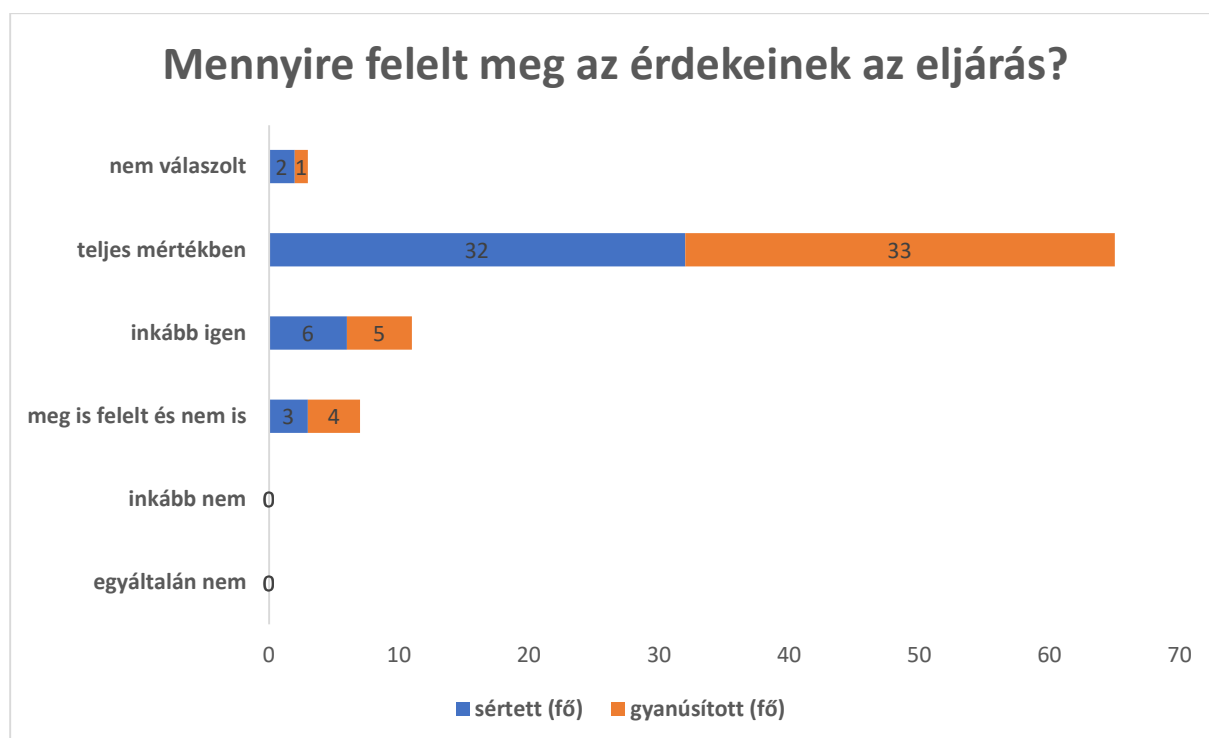
megfeleltnek értékelte azt, 7 fő ambivalens választ adott („meg is felelt, nem is”), és egyetlen válaszadó sem jelölte azt, hogy az eljárás inkább nem vagy egyáltalán nem felelt volna meg érdekeinek.

A két szereplőcsoport között ez esetben is minimális különbség mutatkozik: a sértettek 65%-a (32 fő) és a gyanúsítottak 67%-a (33 fő) értékelte úgy, hogy az eljárás teljes mértékben megfelelt érdekeinek. Az „inkább igen” és az ambivalens válaszok mindkét csoportban hasonló arányban fordultak elő, negatív értékelés pedig egyik csoportban sem jelent meg.

Ez a mutató különösen releváns az eljárási igazság elméletének fényében. A „voice” (meghallgatottság), a „neutrality” (pártatlanság) és a „respect” (tisztelet) dimenziói nem pusztán érzelmi elégedettséget, hanem az igazságosság szubjektív élményét is megalapozzák. Az érdekeiknek való megfelelés magas aránya arra utal, hogy a résztvevők a folyamatot nem külső kényszerként, hanem saját ügyükben releváns, számukra értelmezhető térként élték meg.

Ugyanakkor itt is indokolt egy módszertani reflexió. A kérdőív kitöltése az eljárás lezárását követően történt, és a megállapodások aránya rendkívül magas volt. A pozitív végkimenetel – azaz a megállapodás létrejötte – valószínűsíthetően befolyásolta az eljárás egészének megítélését. A sikeres egyezség nemcsak jogi értelemben jelent lezárást, hanem pszichológiai értelemben is csökkenti a bizonytalanságot és a konfliktus terhét.

A válaszok megoszlását az alábbi ábra foglalja össze.

Ábra 8 - Mennyire felelt meg az érdekeinek az eljárás? (n=86: 43 sértett és 43 gyanúsított)

5.3.3. Az ajánlási hajlandóság, mint legitimációs mutató

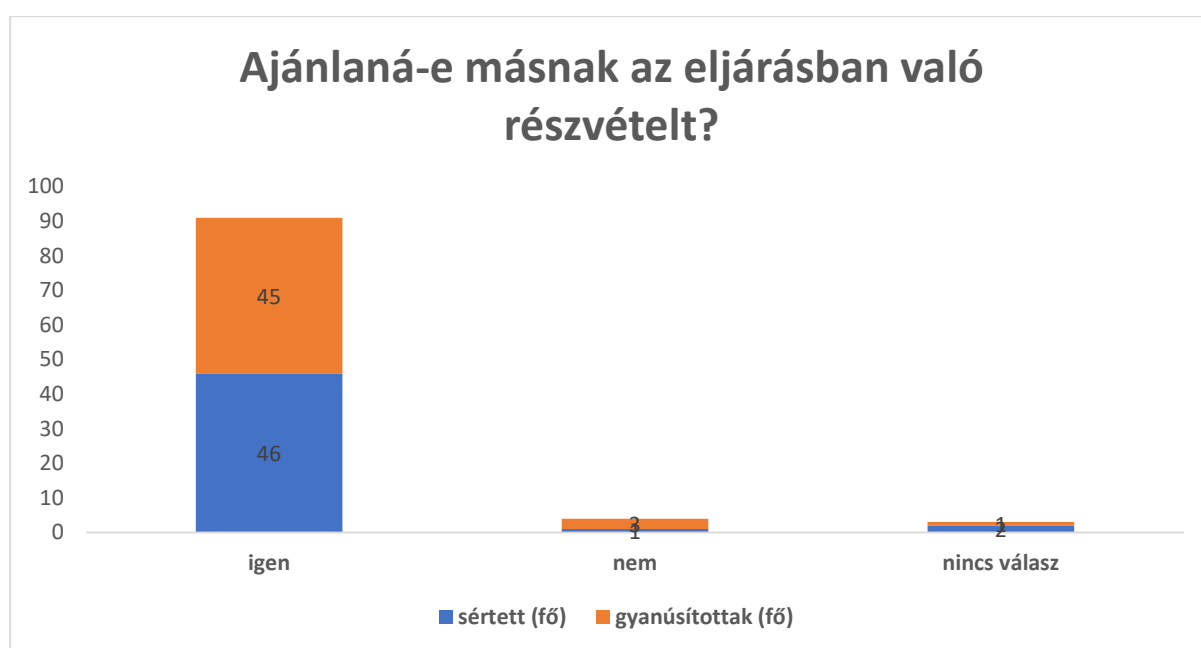
A válaszadók 93%-a igennel válaszolt arra a kérdésre, hogy ajánlaná-e másnak a közvetítői eljárásban való részvételt, mindössze négy fő válaszolt nemmel, és három fő nem adott választ.

A két szereplőcsoport között ebben a tekintetben sincs érdemi különbség: a sértettek 94%-a (46 fő) és a gyanúsítottak 92%-a (45 fő) ajánlaná másnak az eljárást, míg a nemleges válaszok mindkét csoportban elenyésző arányban fordultak elő (sértettek: 1 fő, gyanúsítottak: 3 fő).

Az ajánlási hajlandóság túlmutat az egyéni elégedettségen. Míg az elvárások teljesülése és az érdekképviselő a saját élményre reflektál, az ajánlási szándék már egyfajta normatív állásfoglalásként értelmezhető. A válaszadó nem csupán saját ügyére vonatkozóan értékeli pozitívan az eljárást, hanem mások számára is releváns, ajánlható megoldásként tekint rá.

Az indoklásokban ismételten megjelent a gyorsaság, az egyszerűség, a bíróság elkerülésének lehetősége, valamint a „békés megoldás” hangsúlyozása. Több válaszadó a mediátor személyét is kiemelte, utalva a segítőkész, korrekt és empátikus hozzáállásra.

Az ajánlási hajlandóság megoszlását az alábbi ábra szemlélteti.

Ábra 9 - Ajánlaná-e másnak az eljárásban való részvételt? (N=98)

Ez a dimenzió különösen fontos az igazságszolgáltatás legitimációjának vizsgálatakor. Amennyiben az érintettek nem csupán elfogadják az eljárás eredményét, hanem normatív

értelemben is értékesnek tartják azt, az a rendszerbe vetett bizalom erősödésének indikátora lehet.

5.3.4. A megállapodások aránya és annak értelmezése

A rendelkezésre álló adatok alapján 76 dokumentált esetben született megállapodás, és nem volt olyan eset, ahol a kérdőív alapján ne jött volna létre egyezség; 22 esetben az információ hiányzott. A megállapodások többsége anyagi jellegű jóvátételt tartalmazott, azonban több esetben megjelent a bocsánatkérés és a békülés eleme is.

A megállapodási arány kiemelkedően magas. Ez egyrészt a közvetítői eljárás hatékonyságára utalhat, másrészt azonban felveti a szelekció kérdését. Elképzelhető, hogy a mediációra utalt ügyek eleve olyan konfliktusokat jelentenek, ahol a felek részéről már fennáll bizonyos kompromisszumkészség. A *gatekeeping* szerep – különösen az ügyészség döntése a mediációra utalásról – ebben a folyamatban kulcsszerepet játszhat. A büntetőeljárás rendszerében a közvetítői eljárás alkalmazása nem automatikus, hanem az ügyész mérlegelési jogkörében meghozott döntés eredménye. A szakirodalomban ezt a döntési pontot kapuőri funkciónak (*gatekeeping*) nevezik (Banwell-Moore, 2023). A kapuőri funkció lényege, hogy a mediációba nem a büntetőügyek teljes köre kerül be, hanem azok az ügyek, amelyek esetében az ügyész megítélése szerint reális esély mutatkozik a felek közötti megállapodásra. A döntés során figyelembe vehető a cselekmény jellege, az elkövető beismerő magatartása, a felek együttműködési hajlandósága, valamint a konfliktus intenzitása. Ennek következtében a mediációs ügykör már eleve egy előszűrt, kompromisszumképesebb esetekből álló populációt jelenthet, ami hozzájárulhat a magas megállapodási arány kialakulásához.

A megállapodások vármegyéenkénti megoszlását az alábbi táblázat szemlélteti.

Táblázat 15 - Megállapodások száma vármegyék szerint.

Megállapodás született	Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye (pilot)	Pest vármegye	Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye	Heves vármegye
igen	12 eset	13 eset	20 eset	31 eset
nem	0	0	0	0
nem válaszolt	0	0	22 eset	0

A magas megállapodási arány és a magas elégedettségi mutatók közötti kapcsolat valószínűsíthető, ugyanakkor nem állapítható meg egyértelmű oksági viszony. Az azonban megállapítható, hogy a válaszadók döntő többsége az eljárást sikeres, érdekeinek megfelelő és mások számára is ajánlható megoldásként értékelte.

Az intézményi szintű adatok tovább erősítik ezt a képet. Az Igazságügyi Minisztérium hivatalos tájékoztatása szerint büntetőügyekben a befejezett ügyek 80–85%-ában a felek megállapodást kötnek, míg a megkötött megállapodások 85–90%-át teljesítik. Szabálysértési mediációban a megállapodási arány alacsonyabb (50–60%), a teljesülési arány azonban meghaladja a 90%-ot (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a). Különösen figyelemre méltó, hogy 2007 és 2025 között összesen 94 300 ügyben rendeltek el közvetítői eljárást — ez a szám az intézmény tartós és széles körű alkalmazására utal, és egyben megerősíti, hogy a magas megállapodási arány nem egy korai, bevezetési szakaszra jellemző jelenség, hanem a rendszer hosszú távon is stabil sajátossága.

5.4. Érzelmi változások és az 1. hipotézis empirikus vizsgálata

Az 1. hipotézis szerint a közvetítői eljárás lezárását követően a sértettek félelem- és haragérzete csökken az elkövető irányába, különösen abban az esetben, ha a folyamat megállapodással zárul.

Ez a hipotézis közvetlenül kapcsolódik a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti keretéhez, különösen a reintegratív székény és az eljárási igazság modelljéhez. Amennyiben a mediáció során a sértett lehetőséget kap a narratívája megfogalmazására, az elkövető pedig felelősségvállalásra és jóvátételre, az elméleti várakozás szerint az érzelmi intenzitás — különösen a harag — csökkenhet.

A kérdőív négy, kizárólag a sértetteknek szóló kérdést tartalmazott. A kérdőív terminológiájában — a pilot szakaszban kialakított szóhasználatnak megfelelően — a „gyanúsított” megnevezés szerepelt az „elkövető” helyett:

- mennyire félt a gyanúsítottól az eljárás előtt,
- mennyiben változott ez az érzés az eljárás után,
- mennyire haragudott a gyanúsítottra az eljárás előtt,
- mennyiben változott ez az érzés az eljárás után.

5.4.1. A félelemérzet alakulása

A félelemérzet vizsgálata során az adatok azt mutatták, hogy a sértettek 88,37%-a egyáltalán nem vagy inkább nem félt a gyanúsítottól már az eljárás előtt sem. Az eljárás lezárását követően ezen érzés a legtöbb esetben nem változott (30 esetben egyáltalán nem, 6 esetben inkább nem változott).

Mindössze néhány olyan eset fordult elő, ahol a félelemérzet változásáról számoltak be, azonban a változás iránya a válaszstruktúra alapján nem minden esetben volt egyértelműen meghatározható.

Az eredmények értelmezésekor kulcsfontosságú figyelembe venni az ügytípusok szerkezetét. A mintában domináns közúti balesetek esetében a sértett és az elkövető között gyakran nem állt fenn korábbi kapcsolat, és a konfliktus nem személyes indulatból vagy tartós viszonyból fakadt. Ennek következtében a félelemérzet kiinduló szintje eleve alacsony volt, ami statisztikai értelemben „padlóhatást” eredményezett: az alacsony kezdeti intenzitás mellett a csökkenés mértéke korlátozottan mérhető.

Ez a jelenség módszertanilag lényeges. Amennyiben az érzelem kiinduló intenzitása minimális, a mediáció nem tud látványos csökkenést produkálni, még akkor sem, ha az eljárás pozitív élményt jelentett.

A sértettek eljárás előtti félelemérzetét és az eljárást követően retrospektíven jelzett változást az alábbi táblázat mutatja.

Táblázat 16 – A sértettek eljárás előtti félelemérzete és az eljárást követően retrospektíven jelzett változás.

Félelemérzet az eljárás előtt	Félelemérzet az eljárás után	Kérdőívek száma (db)
félt is meg nem is	az érzés teljes mértékben megváltozott	1
	az érzés inkább változott	1
inkább nem félt	az érzés inkább nem változott	5
	az érzés egyáltalán nem változott	1
egyáltalán nem félt	az érzés teljes mértékben megváltozott	1
	az érzés inkább változott	1
	az érzés inkább nem változott	1
	az érzés egyáltalán nem változott	29
nem válaszolt	nem válaszolt	3

5.4.2. A haragérzet alakulása

A haragérzet esetében árnyaltabb kép rajzolódott ki. A sértettek 32,56%-a jelezte, hogy az eljárás előtt valamilyen mértékű haragot érzett a gyanúsított irányába (haragudott is meg nem is, inkább haragudott, vagy nagyon haragudott).

Ezen csoporton belül 9 esetben – ami a teljes minta 20,93%-át jelenti – a haragérzet inkább vagy teljes mértékben csökkent az eljárás lezárását követően. Ez az eredmény már jobban illeszkedik az elméleti várakozáshoz, amely szerint a személyes találkozás, a bocsánatkérés és a jóvátétel lehetősége csökkentheti az ellenséges érzelmeket.

A változás mértékének statisztikai vizsgálata azonban nem hozott szignifikáns eredményt. A változási skála három kategóriába történő átkódolása után lefuttatott Pearson-féle Khi-négyzet próba ($\chi^2(2, N=40)=5,106, p=0,078$) nem érte el a szignifikanciaszintet, így a haragérzet változása statisztikailag nem igazolható. A Mann-Whitney U próba ($U=163,000, p=0,094$) eredménye szintén nem szignifikáns.

A sértettek eljárás előtti haragérzetét és az eljárást követően retrospektíven jelzett változást az alábbi táblázat mutatja.

Táblázat 17 – A sértettek eljárás előtti haragérzete és az eljárást követően retrospektíven jelzett változás.

Haragérzet az eljárás előtt	Haragérzet az eljárás után	Kérdőívek száma (db)
nagyon haragudott	az érzés inkább változott	1
	az érzés egyáltalán nem változott	1
inkább haragudott	az érzés teljes mértékben megváltozott	1
	az érzés inkább változott	1
haragudott is meg nem is	az érzés teljes mértékben megváltozott	2
	az érzés inkább változott	4
	az érzés változott is meg nem is	1
	az érzés inkább nem változott	2
	az érzés egyáltalán nem változott	1

inkább nem haragudott	az érzés változott is meg nem is	1
	az érzés inkább nem változott	4
	az érzés egyáltalán nem változott	2
egyáltalán nem haragudott	az érzés inkább változott	1
	az érzés változott is meg nem is	2
	az érzés egyáltalán nem változott	16
nem válaszolt	nem válaszolt	3

A nem szignifikáns eredmények hátterében több tényező állhat: a kis mintaszám (N=43) korlátozza a statisztikai erőt, de szerepet játszhat a mérési pontatlanság, az alacsony variancia, illetve az is, hogy a vizsgált összefüggés a populációban gyengébb a feltételezettnél. A rendelkezésre álló adatok alapján a hatás meglelte statisztikailag nem igazolható és nem is zárható ki.

5.4.3. Az érzelmi változások értelmezése elméleti kontextusban

Az 1. hipotézis a rendelkezésre álló adatok alapján egyértelműen nem igazolható és nem is cáfolható. A félelem esetében a kiinduló alacsony szint korlátozta a változás lehetőségét, míg a harag esetében tendenciaszerű csökkenés figyelhető meg.

Elméleti szempontból ez az eredmény arra utal, hogy a mediáció érzelmi hatása erősen kontextusfüggő. Nem minden ügy hordoz olyan érzelmi intenzitást, amely jelentős csökkenést tehet lehetővé. A resztoratív folyamat hatása valószínűsíthetően erősebb olyan konfliktusok esetében, ahol a felek között tartós, személyes vagy bizalmi sérülés áll fenn.

A jelen minta strukturális sajátosságai – különösen a közúti balesetek magas aránya – mérsékeltek az érzelmi dinamika intenzitását. Ez a kutatás egyik fontos tanulsága: a mediáció érzelmi hatásmechanizmusának vizsgálata nem függetleníthető az ügytípus jellegétől.

Az eredmények egyúttal rávilágítanak az érzelmi változás vizsgálatának egy fontos értelmezési szempontjára is. A félelem és a harag csökkenése értelemszerűen azon sértettek körében ragadható meg, akikben ezek az érzelmek az eljárás előtt egyáltalán jelen voltak; azoknál a válaszadóknál, akik kiindulásként sem féltek vagy haragudtak, a „változatlanosság” nem a hipotézis cáfolataként, hanem az érintettség hiányaként értelmezendő. A jelen kutatás adatai

ezt a megkülönböztetést lehetővé teszik: a haragérzet esetében a változás éppen azon a 32,56%-os alcsoporton (14 fő) belül vizsgálható érdemben, amely az eljárás előtt valamilyen szintű haragot jelzett — és ezen a körön belül mutatkozott a tendenciaszerű csökkenés (9 esetben, a teljes minta 20,93%-ában). A félelem esetében a kiinduláskor érintettek köre olyan szűk volt — a sértettek 88,37%-a már az eljárás előtt sem félt —, hogy önálló alcsoportos elemzésre nem adott módot.

A kérdőíves kiinduló érzelmi szintek alacsony volta ugyanakkor önmagában is óvatos értelmezést kíván. A mediátorokkal készített interjúk arra utalnak, hogy a sértettek egy része a folyamat kezdetén ténylegesen haragot él meg, ezt azonban nem feltétlenül fogalmazza meg nyíltan. Az egyik mediátor megfogalmazásában gyakori, hogy haraggal érkeznek az ügyfelek, de ezt nem mondják ki, és ez az érzés a folyamat során alakul át (1M). Ez a megfigyelés egy lehetséges magyarázattal szolgál a kérdőíves és az interjúk kép eltérésére: az önbevalláson alapuló, retrospektív kérdőíves mérés alulbecsülheti a kiinduló érzelmi intenzitást, mivel a válaszadók egy része utólag — különösen a konfliktus rendezett lezárása után — már nem, vagy nem nyíltan vállalja a kezdeti haragját. Mindez nem érvényteleníti az 1. hipotézist, hanem pontosítja értelmezési keretét: a resztoratív eljárás érzelmi hatása ott mérhető, ahol kiinduló érzelmi intenzitás van, amelyre az eljárás hatni tud — ennek tényleges szintjét azonban a kérdőíves mérés csak korlátozottan ragadja meg.

5.4.4. Módszertani reflexió

Az érzelmi változások mérésének további korlátja, hogy az „előtte–utána” értékelés retrospektív jellegű volt: a kérdőív egyetlen, az eljárást követő adatfelvétel során kérdezett rá a kiinduló félelem-, illetve haragszintre, majd az érzés észlelt változására, így nem két időpontban felvett, azonos skálájú „előtte–utána” mérés történt. A válaszadók az eljárás lezárását követően idézték fel korábbi érzelmi állapotukat, ami emlékezeti torzítást és utólagos racionalizációt is eredményezhet. Az eredmények ezért a résztvevők által észlelt változásként értelmezendők.

Továbbá az 5 fokú skála három kategóriába történő átkódolása – bár statisztikailag indokolt volt a kis elemszám miatt – csökkentette az érzékenységet, és finom különbségek elvesztéséhez vezetett.

Ezek a tényezők együttesen hozzájárulhattak ahhoz, hogy a hipotézis statisztikai értelemben nem igazolható.

5.5. A részvétel és az aktív szerep megélése: a 2. hipotézis empirikus vizsgálata

A 2. hipotézis szerint a sértettek a közvetítői eljárás során nagyobb mértékű eljárási bevonódást és aktív részvételt tapasztalnak, mint a hagyományos büntetőeljárásban, ami elősegítheti a bűncselekménnyel kapcsolatos élmények érzelmi feldolgozását.

Ez a hipotézis szorosan kapcsolódik az eljárási igazság elméletéhez, különösen a „voice” (meghallgatottság) dimenziójához, valamint a resztoratív szemlélet azon alapfeltevéséhez, hogy az érintettek részvétele önmagában is normatív jelentőséggel bír. A kérdés tehát nem csupán az, hogy létrejött-e megállapodás, hanem az is, hogy a felek miként élték meg saját szerepüket a folyamatban.

5.5.1. A meghallgatottság élménye

A kérdőív szabadválaszos kérdéseire adott válaszok alapján a résztvevők döntő többsége úgy érezte, hogy lehetőséget kapott álláspontja kifejtésére, és a mediátor biztosította számukra a zavartalan megszólalás lehetőségét. Több válaszadó kifejezetten kiemelte a mediátor hozzáállását: „a mediátor megnyugtató és kedves volt”, „végig hatékony és lényegretörő volt”, „a közvetítők nyugalma és korrekt információnyújtása” pozitív élményként jelent meg. Ez a kvalitatív mintázat összhangban áll az elvárások teljesülésére vonatkozó kvantitatív adatokkal, amelyek szerint a válaszadók 88%-a jelezte, hogy elvárásai teljesültek.

Ez a mutató különösen jelentős, ha figyelembe vesszük a büntetőeljárás klasszikus szerkezetét, amelyben a sértett szerepe sokszor formális és korlátozott. A mediáció ezzel szemben olyan kommunikációs teret biztosít, ahol a narratíva központi elem, és ahol a résztvevők nem pusztán jogi kategóriaként, hanem történettel és érzelmekkel rendelkező személyekként jelennek meg.

5.5.2. Az aktív részvétel és az önrendelkezés megélése

A szabadválaszos válaszokban visszatérően megjelent az aktív részvétel és az önrendelkezés élménye: „le szerettem volna zárni az ügyet békésen”, „nagyon jó dolognak tartom, hogy van rá lehetőség, hogy megbeszéljük a dolgokat egy olyan ember előtt, aki külsőleg szemléli a dolgokat”, „ezt éreztem a legemberibbnek”. Ezek a megfogalmazások arra utalnak, hogy a résztvevők az eljárást nem külső kényszerként, hanem saját ügyükben releváns, általuk alakított folyamatként élték meg.

A részvételi élmény másik fontos dimenziója az volt, hogy a válaszadók mennyiben érezték úgy, hogy befolyással voltak a folyamat kimenetelére. A szabadválaszos válaszok alapján a

megállapodás nem külső döntés eredményeként született meg, hanem a felek közötti egyeztetés során alakult ki. Ezt tükrözik az olyan megfogalmazások, mint „megbékéltem a gyanúsítottal”, „jobb lett a kapcsolatunk”, „béke lett”, amelyek a közösen elért lezárás élményét fejezik ki.

Ez a tapasztalat elméleti szempontból különösen releváns. Az eljárási igazság elmélete szerint a döntés elfogadottsága és legitimációja nem elsősorban a döntés tartalmától, hanem a döntéshozatal folyamatától függ. Amennyiben a felek úgy érzik, hogy részt vettek a döntésben, nagyobb valószínűséggel tekintik azt igazságosnak – még akkor is, ha az eredmény kompromisszumos.

5.5.3. A lelki feldolgozás és a konfliktus lezárása

A 2. hipotézis második eleme arra irányult, hogy a részvétel elősegítheti-e a konfliktus szubjektív lezárását és az érzelmi teher csökkenését. A szabadválaszos válaszokban visszatérően megjelent a lezárás és megkönnyebbülés élménye: „megkönnyebbültem végre”, „kiegyensúlyozottabb lett a dolgokhoz való hozzáállásom”, „türelmesebb lettem”, „új esély a normális élethez”. Ezek a megfogalmazások arra utalnak, hogy az eljárás számos résztvevő számára valódi érzelmi lezárást jelentett.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a lelki feldolgozás nem minden esetben jelentett teljes érzelmi feloldódást. Különösen azokban az ügyekben, ahol a sérelem anyagi természetű volt, a lezárás inkább racionális, mint érzelmi dimenzióban jelent meg. Az eredmények összességében azt mutatják, hogy a részvétel és a meghallgatottság élménye a válaszadók számára valós és pozitív tapasztalat volt. A 2. hipotézis tehát empirikusan megalapozottnak tekinthető abban az értelemben, hogy a mediációban részt vevők aktív szereplőként élték meg saját részvételüket, és ez a tapasztalat hozzájárult a konfliktus lezárásához. Ugyanakkor a lelki feldolgozás mértéke ügýtípusától és a kiinduló érzelmi intenzitástól függően eltérő lehetett.

5.6. Az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény változása: a 3. hipotézis vizsgálata

A 3. hipotézis szerint a közvetítői eljárásban való részvétel következtében a sértettek és az elkövetők igazságszolgáltatásról alkotott véleménye pozitív irányban változik. E hipotézis túlmutat az egyéni elégedettség vizsgálatán: az intézményi legitimáció, valamint a jogkövető magatartás alapfeltételeinek kérdését érinti.

A legitimáció kérdése a modern jogállam egyik központi problémája. Az igazságszolgáltatás nem csupán kényszerítő eszközökkel működik, hanem azon is alapul, hogy az állampolgárok döntéseit igazságosnak és elfogadhatónak tekintik. Tyler eljárási igazság-elmélete szerint az emberek jogkövető magatartását és az intézmények iránti bizalmát elsősorban nem az eljárás kimenetele, hanem az eljárás során átélt bánásmód minősége befolyásolja (Tyler, 1990). Az igazságosság szubjektív élménye tehát nem pusztán redisztributív kérdés, hanem interakciós tapasztalat.

5.6.1. Az eljárási igazság dimenziói a mediációban

Tyler (1990) modellje négy kulcselem mentén ragadja meg az eljárási igazságot:

1. a meghallgatottság (*voice*),
2. a pártatlanság (*neutrality*),
3. a tiszteletteljes bánásmód (*respect*),
4. a jóhiszeműség és őszinteség (*trustworthiness*).

A kérdőív e négy dimenziót nem önálló, célzott kérdésekkel mérte; érvényesülésükre a nyílt, szabad szöveges válaszokból és az általános elégedettségi mutatókból lehet következtetni. Ennek megfelelően az alábbi megállapítások értelmező jellegűek, nem pedig az egyes dimenziók közvetlen mérésén alapulnak.

A szabadválaszos válaszok és a kvantitatív elégedettségi mutatók együttesen arra utalnak, hogy a résztvevők döntő többsége úgy érezte, hogy az eljárás során meghallgatták, figyelembe vették álláspontját, és tiszteletteljes bánásmódban részesült. Az érdekeiknek való megfelelés magas aránya (65 fő teljes mértékben, 11 fő inkább megfeleltnek értékelte az eljárást) arra utal, hogy a résztvevők az eljárást nem formális kötelezettségként, hanem legitim döntéshozatali térként élték meg.

A mediáció strukturális sajátossága – a felek közvetlen kommunikációja, a narratívák megosztása, valamint a közösen kialakított megállapodás – önmagában hordozza az eljárási igazság dimenzióit. A felek nem csupán „elszenvedői” az állami döntésnek, hanem alakítói a kimenetelnek. Ez a részvételi struktúra különbözteti meg a mediációt a klasszikus büntetőeljárástól, ahol a konfliktus az állam és az elkövető viszonyává alakul át.

Az adatok alapján az eljárás kedvező megítélése szoros összefüggést mutat az ajánlási hajlandósággal (93% ajánlaná az eljárást). Az ajánlási szándék nem csupán elégedettségi mutató, hanem normatív állásfoglalás: a résztvevő a mediációt mások számára is legitim megoldásként ismeri el.

5.6.2. Intézményi legitimáció és rendszerpercepció

Az igazságszolgáltatás legitimációja nem absztrakt fogalom, hanem az intézményi tapasztalatokon keresztül formálódik. Amennyiben az érintettek egy konkrét eljárást igazságosnak és tisztességesnek élnék meg, az a rendszer egészére vonatkozó attitűdöket is befolyásolhatja.

A válaszok alapján több résztvevő kifejezetten összehasonlította a mediációt a bírósági eljárással, és a mediációt „emberközelibbnek”, „korrektebbnek”, „igazságosabbnak” nevezte. Ez arra utal, hogy a mediáció tapasztalata nem izolált élményként jelent meg, hanem a büntető igazságszolgáltatás egészének értelmezési keretében.

Tyler elmélete szerint az intézményi legitimáció kulcsa az, hogy az állampolgárok az intézményt erkölcsileg helyesnek és normatív értelemben követendőnek tekintsék. A jelen vizsgálat eredményei arra utalnak, hogy a mediációban részt vevők jelentős része az eljárást legitimnek érzékelte, és ez a tapasztalat pozitívan befolyásolta az igazságszolgáltatásról alkotott véleményét.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez a pozitív attitűdváltozás nem kizárólag a megállapodás tényéhez köthető. Az eljárás során átélt tiszteletteljes bánásmód, a semleges mediátori szerep, valamint a döntés közös kialakítása együttesen járulhattak hozzá az igazságosság megéléséhez.

5.6.3. Compliance és a jogkövető magatartás kérdése

Az eljárási igazság egyik legfontosabb következménye a jogkövető magatartás (*compliance*) erősödése. Tyler empirikus vizsgálatai szerint az emberek nagyobb valószínűséggel tartják be a szabályokat, ha azokat legitim intézmények alkotják és érvényesítik (Tyler, 1990).

A jelen vizsgálat nem mérte közvetlenül a hosszú távú visszaesési adatokat, azonban a pozitív intézményi élmény, valamint a megállapodások magas aránya olyan tényezők, amelyek elméletileg hozzájárulhatnak a jogkövető magatartás megerősödéséhez.

Különösen releváns ez az elkövetők esetében. Amennyiben az eljárás során nem pusztán szankcióval találkoznak, hanem lehetőséget kapnak felelősségvállalásra és jóvátételre, az hozzájárulhat a normaszegés erkölcsi újraértelmezéséhez. Ez a mechanizmus összhangban áll a reintegratív szégyen elméletével is, amely szerint a stigmatizáló reakciók helyett a reintegratív visszafogadás erősítheti a normakövetést (Braithwaite, 1989).

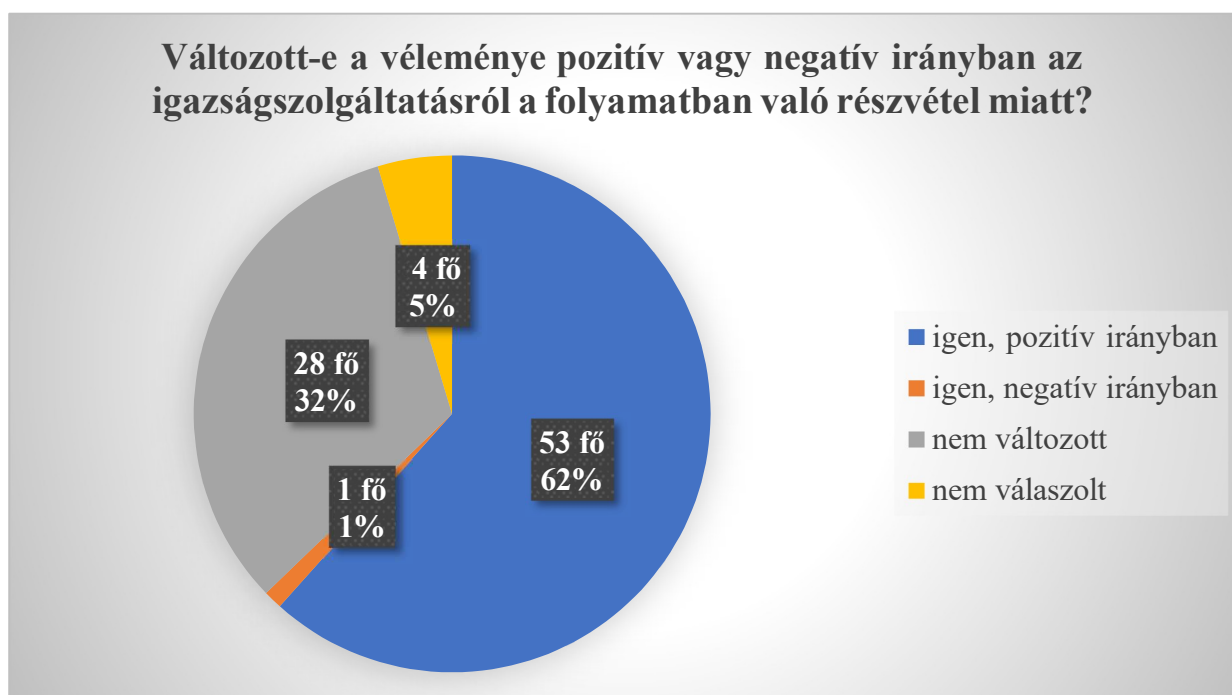
A jogkövetés kérdését ugyanakkor a kapuőr mechanizmus fényében is értelmezni kell. Mivel a mediációba jellemzően olyan ügyek kerülnek, ahol a felek együttműködési hajlandósága eleve magasabb, nem állapítható meg egyértelmű oksági kapcsolat a mediáció és a későbbi jogkövető magatartás között. A jelen eredmények inkább azt mutatják, hogy a mediáció olyan intézményi tapasztalatot nyújt, amely elméleti szinten alkalmas a legitimáció és a jogkövetés erősítésére.

5.6.4. A 3. hipotézis értékelése

A kvantitatív adatok alapján a 3. hipotézis irányát tekintve részleges megerősítést nyer. A válaszadók 62%-a jelezte, hogy az eljárásban való részvétel következtében igazságszolgáltatásról alkotott véleménye pozitív irányban változott. A résztvevők többsége az eljárást érdekeinek megfelelőnek és mások számára is ajánlhatónak értékelte. A szabad szöveges válaszok arra utalnak, hogy az eljárás kedvező megítélése nem kizárólag annak eredményéhez, hanem az eljárás során átélt bánásmódhoz és a részvétel élményéhez is kapcsolódott — ami összhangban áll az eljárási igazság elméletével.

Ugyanakkor a minta korlátozott mérete és a mediációra utalás szelekciós mechanizmusa miatt az eredmények nem általánosíthatók a teljes büntetőeljárás rendszerre. A megfigyelhető pozitív attitűdváltozás inkább tendenciaszerű, mintsem univerzális jelenséggént értelmezhető.

A résztvevők igazságszolgáltatásról alkotott véleményének változását az alábbi ábra szemlélteti.

Ábra 10 - A résztvevők igazságszolgáltatásról alkotott véleményének változása az eljárásban való részvétel okán (n=86).

Mindazonáltal az eredmények összhangban állnak azzal az elméleti feltevessel, hogy a resztoratív eljárások – megfelelő intézményi keretek között – képesek hozzájárulni az igazságszolgáltatás legitimációjának erősítéséhez.

5.7. A kvantitatív eredmények összegző értelmezése, elméleti reflexió és részkövetkeztetések

A kvantitatív vizsgálat eredményei három egymással összefüggő dimenzió mentén értelmezhetők: az érzelmi változások (1. hipotézis), az aktív részvétel és a lelki feldolgozás (2. hipotézis), valamint az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény alakulása (3. hipotézis) szempontjából. Az eredmények nem tekinthetők egyértelmű, minden dimenzióban erőteljes hatásigazolásnak, ugyanakkor következetes, egymást erősítő mintázatot rajzolnak ki.

5.7.1. Az érzelmi dinamika kontextusfüggősége

Az 1. hipotézis vizsgálata során megállapítható volt, hogy a félelemérzet esetében a kiinduló alacsony szint korlátozta a mediáció során bekövetkező mérhető változás lehetőségét. A haragérzet esetében tendenciaszerű csökkenés volt megfigyelhető, azonban a statisztikai vizsgálatok nem mutattak szignifikáns eredményt.

Ez az eredmény nem feltétlenül a mediáció érzelmi hatásának hiányát jelzi, hanem rámutat a konfliktustípus jelentőségére. A minta szerkezetében domináns közúti balesetek jellemzően nem mély, tartós interperszonális konfliktusokból fakadnak, így az érzelmi intenzitás eleve mérsékelt lehetett. A resztoratív eljárások érzelmi hatásmechanizmusai – különösen a harag csökkenése – feltehetően erőteljesebben jelentkeznek olyan ügyekben, ahol a sérelem személyesebb, kapcsolati jellegű.

Az eredmények tehát arra utalnak, hogy a mediáció érzelmi hatása nem univerzális, hanem kontextusfüggő. Ez összhangban áll a reintegratív szégyen elméletével, amely szerint a társadalmi reakciók hatása az adott közösségi és kapcsolati struktúrába ágyazottan értelmezhető (Braithwaite, 1989).

5.7.2. A részvétel, mint önálló hatásmechanizmus

A 2. hipotézis vizsgálata során markánsabb és egyértelműbb eredmények rajzolódtak ki. A szabadválaszos válaszok és az elégedettségi mutatók alapján a résztvevők túlnyomó többsége úgy érezte, hogy meghallgatták, álláspontját figyelembe vették, és valódi beleszólása volt a megállapodás kialakításába. Az eljárás nem külső döntésként, hanem közös megoldásként jelent meg.

Ez az eredmény közvetlenül kapcsolódik az eljárási igazság elméletéhez. A „voice” dimenzió – a meghallgatottság élménye – nem csupán az elégedettséget növeli, hanem normatív jelentőséggel is bír: az egyén úgy éli meg, hogy a rendszer tisztelettel és méltósággal kezeli.

A kvantitatív eredmények alapján a mediáció részvételi struktúrája önálló hatásmechanizmusként azonosítható. Nem pusztán a megállapodás ténye, hanem a folyamat során megélt autonómia és aktív szerep az, amely a pozitív attitűdök kialakulásához hozzájárul.

5.7.3. Legitimáció és intézményi tapasztalat

A 3. hipotézis eredményei azt mutatják, hogy a mediációban részt vevők jelentős része az eljárást kedvezően, érdekeinek megfelelőnek és mások számára is ajánlhatónak értékelte. Az ajánlási hajlandóság (93%) különösen erős legitimációs indikátor.

Az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény pozitív irányú elmozdulása összhangban áll Tyler legitimációs modelljével, amely szerint az eljárási igazság megélése erősíti az intézmények erkölcsi elfogadottságát (Tyler, 1990). A mediáció ebben az értelemben nem csupán alternatív konfliktuskezelési forma, hanem potenciális legitimációs erőforrás is lehet a büntető igazságszolgáltatás rendszerén belül.

Ugyanakkor a gatekeeping mechanizmus miatt a mediációba eleve olyan ügyek kerülnek, ahol a kompromisszumkészség magasabb. Ennek következtében a pozitív legitimációs hatás nem feltétlenül általánosítható a teljes büntetőeljárás rendszerre. A mediáció sikere részben abból is fakadhat, hogy az ügyészség előszűri azokat az eseteket, ahol reális esély mutatkozik a konstruktív együttműködésre.

5.7.4. Módszertani korlátok és értelmezési keretek

A kvantitatív vizsgálat legfontosabb módszertani korlátai a viszonylag kis elemszám, a nem reprezentatív minta, a mediációs ügykör szelekciós jellege (*gatekeeping*), az érzelmi változások retrospektív mérése, valamint az egyes skálák kategória-összevonása voltak.

E korlátok miatt az eredmények nem tekinthetők általánosítható, oksági bizonyítéknak. Ugyanakkor tendenciaszerű mintázatot rajzolnak ki, amely elméleti szempontból konzisztens a resztoratív igazságszolgáltatás alapfeltevéseivel.

5.7.5. Részkövetkeztetések és a kvantitatív eredmények szerepe a disszertáció egészében

A kvantitatív vizsgálat eredményei nem lezárt bizonyítékként, hanem empirikus irányjelzőként értelmezhetők. A számadatok mögött meghúzódó tapasztalatok, attitűdök és értelmezések mélyebb megértése kvalitatív feltárást igényel.

A kvantitatív vizsgálat részkövetkeztetései három tételben összegezhetők. Első: a közvetítői eljárás az eljárási igazság dimenziójában következetesen erős hatást mutat — a meghallgatottság, a részvétel és a tiszteletteljes bánásmód megélése a mintában magas arányban jelent meg, ami a *voice* és *respect* dimenziók megjelenésére utal. Második: az érzelmi változások mértéke kontextusfüggő, és a domináns ügytípusok — különösen a közlekedési balesetek — jellege korlátozta a mérhető érzelmi átalakulást; ez nem a mediáció érzelmi hatástalanságát, hanem annak ügytípus-specifikus természetét jelzi. Harmadik: a legitimációs hatás — az igazságszolgáltatásba vetett bizalom pozitív irányú elmozdulása — szintén megjelenik az adatokban, ugyanakkor részben az eljárási szelekció következménye is lehet, ami az eredmények óvatos értelmezését indokolja.

A jelen fejezet tehát nem végkövetkeztetést, hanem analitikus alapot teremt a következő fejezet számára. A kvalitatív interjúk lehetőséget biztosítanak arra, hogy a meghallgatottság élményét, a konfliktus lezárásának szubjektív jelentését, az igazságosság és legitimáció megélését a résztvevők saját narratíváján keresztül értelmezzük. A kvantitatív adatok strukturális mintázatokat rajzoltak ki; a kvalitatív vizsgálat célja e mintázatok mögötti jelentésvilág feltárása.

6. A KVALITATÍV KUTATÁS EREDMÉNYEI

6.1. A kvalitatív szakasz operatív bemutatása

A disszertáció empirikus kutatási részében a kvantitatív kérdőíves adatfelvételt kvalitatív interjúk egészítették ki. A kvalitatív módszer alkalmazásának célja az volt, hogy mélyebb betekintést nyújtson a közvetítői eljárás résztvevőinek tapasztalataiba, valamint lehetőséget biztosítson olyan szubjektív élmények és értelmezések feltárására, amelyek kérdőíves módszerekkel nehezebben ragadhatók meg. A kvalitatív adatfelvétel két egymást követő szakaszban valósult meg: az első szakaszban a közvetítői eljárásban részt vett ügyfelekkel – sértettekkel és elkövetőkkel – készültek interjúk, míg a második szakaszban mediátorokkal, vagyis a közvetítői eljárást lefolytató szakemberekkel készültek interjúk.

A kvalitatív kutatási szakasz beépítése a kutatási designba nem pusztán kiegészítő jellegű döntés volt, hanem szorosan kapcsolódott a disszertáció elméleti és módszertani kiindulópontjaihoz. A resztoratív igazságszolgáltatás vizsgálata ugyanis olyan jelenségekre irányul – például a meghallgatottság élményére, a felelősségvállalás megélésére, a konfliktus szubjektív lezárására vagy az igazságosság érzékelésére –, amelyek csak korlátozott mértékben ragadhatók meg standardizált mérőeszközökkel. A kvalitatív interjúk ezért azt a funkciót töltötték be a kutatásban, hogy a kérdőíves adatok által kirajzolt mintázatok mögött meghúzódó jelentéseket, értelmezési kereteket és egyéni tapasztalatokat feltárják. Másképpen fogalmazva: míg a kvantitatív adatfelvétel elsősorban arra adott választ, hogy milyen irányú tendenciák figyelhetők meg a résztvevők válaszaiban, addig a kvalitatív szakasz arra kereste a választ, hogy e tendenciák a résztvevők saját elbeszéléseiben hogyan jelennek meg, milyen narratív struktúrákba illeszkednek, és milyen személyes jelentéssel telítődnek.

A kvalitatív kutatás első szakaszában a közvetítői eljárásban részt vett sértettek és elkövetők interjúk felmérésére került sor. Az interjúk alapját a kérdőíves adatfelvétel jelentette: a kérdőív kitöltése során a válaszadók lehetőséget kaptak arra, hogy elérhetőségüket megadják egy későbbi interjúkészítés céljából. A kérdőíves és az interjúk adatfelvétel így egymást kiegészítő módszerekként jelent meg a kutatásban, lehetővé téve a mediációban részt vevő személyek tapasztalatainak kvantitatív és kvalitatív vizsgálatát egyaránt. A két adatfelvételi forma összekapcsolása módszertanilag azért is indokolt volt, mert így lehetőség nyílt arra, hogy a kérdőíves szakaszban már megjelenő fontosabb témák – például az érzelmi változások, a részvétel megélése, az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény vagy a megállapodás

jelentősége – az interjúk során részletesebb, személyesebb és összefüggőbb formában kerüljenek feldolgozásra.

A kérdőíves adatfelvétel során a válaszadók 53,06%-a, összesen 48 fő adta meg elérhetőségét egy későbbi megkeresés céljából. Az elérhetőségek különböző formában kerültek megadásra: egyes válaszadók telefonszámot, mások e-mail címet adtak meg, illetve voltak olyanok is, akik mindkét elérhetőségi formát feltüntették. Ez az arány önmagában is fontos módszertani jelzésként értelmezhető, mert arra utal, hogy a kérdőíves kutatásban részt vevők jelentős része nyitottnak mutatkozott arra, hogy tapasztalatait hosszabban, személyesebb formában is megossza. Ugyanakkor az is figyelembe veendő, hogy az interjúkészítésre való nyitottság már önmagában is egyfajta önszelektációs mechanizmust jelezhet: feltételezhető, hogy azok adták meg nagyobb valószínűséggel elérhetőségüket, akik a mediációs eljárással kapcsolatban erőteljesebb pozitív vagy negatív élményeket éltek meg, illetve akik saját tapasztalatukat jelentősnek tartották.

Az interjúalanyok megkeresése elsősorban telefonon történt, kivéve azokat az eseteket, amikor kizárólag e-mail cím állt rendelkezésre. A kérdőíves adatfelvétel a 2021 nyarán lefolytatott pilot szakasszal kezdődött, majd a fő adatfelvétel 2021 szeptemberének végétől 2022 februárjáig zajlott; az ügyfelekkel készített interjúk felvételére ezt követően, 2022 májusa és augusztusa között került sor.

A megkeresések során minden interjúalany részletes tájékoztatást kapott a kutatás céljáról, az adatkezelés módjáról, az anonimitás biztosításáról, valamint arról, hogy a részvétel teljes mértékben önkéntes. A kvalitatív adatfelvétel során különösen fontos volt annak hangsúlyozása, hogy az interjú nem része semmilyen hivatalos vagy jogi eljárásnak, és az elhangzottak kizárólag tudományos feldolgozás céljából kerülnek rögzítésre és elemzésre. Ez a tájékoztatás nem csupán etikai követelmény volt, hanem a bizalmi helyzet megteremtésének is lényeges feltétele, mivel a büntetőeljárással összefüggő tapasztalatok megosztása érzékeny, esetenként erős érzelmi terheléssel járó témákat érintett.

Az interjúk végül 18 személlyel készültek el, ami az elérhetőséget megadó válaszadók 37,5%-át jelenti. Az interjúalanyok közül 11 fő sértett, míg 7 fő elkövető volt. Az ügyfél-interjúk telefonon zajlottak, igazodva a földrajzilag szétszórta mintához (lásd a 4.6. alfejezetet). Az interjúk időtartama változó volt: egyes beszélgetések körülbelül 15 percig, míg más interjúk 45–60 percig tartottak. Az interjúk hosszának különbsége önmagában is fontos kvalitatív jelzésként értelmezhető. A rövidebb interjúk jellemzően azokban az esetekben fordultak elő, amikor az interjúalany inkább tényyszerű, rövid válaszokat adott, és kevésbé törekedett élményei

részletes kifejtésére, míg a hosszabb beszélgetések mögött rendszerint összetettebb tapasztalatok, erősebb érzelmi bevonódás vagy reflektáltabb önértelmezés állt. A kvalitatív kutatás szempontjából tehát nem pusztán az interjúk száma, hanem azok mélysége és narratív gazdagsága is jelentőséggel bírt.

A 4.6. alfejezetben bemutatott félig strukturált interjúk kérdései tematikus blokkokba rendezve kerültek kialakításra (az interjúk kérdéseit a függelék 8-as számú melléklete tartalmazza). Az elkövetőkkel készített interjúk hat tematikus blokkot tartalmaztak, míg a sértettek esetében hét blokk szerepelt az interjúvázban. A kérdésblokkok a mediáció során létrejött megállapodás teljesülésére, a megbocsátás körülményeire, az eljárás előnyeire és hátrányaira, az eljárást követő érzelmi hatásokra, a visszaesés kérdésére, valamint a mediáció hatékonyságának megítélésére vonatkoztak. A sértettek számára egy további kérdésblokk készült, amely a mediáció során megélt aktív vagy passzív részvétel érzékelésére irányult. A félig strukturált forma mellett azért esett a választás, mert ez egyensúlyt teremtett az összehasonlíthatóság és a nyitottság között: biztosította, hogy a kutatás szempontjából releváns témák minden interjúban megjelenjenek, ugyanakkor lehetővé tette azt is, hogy az interjúalanyok saját hangsúlyaik szerint bontsák ki tapasztalataikat, és olyan szempontokat is megfogalmazzanak, amelyek a kutatás előzetes kérdésfeltevéseiben nem feltétlenül szerepeltek.

A kvalitatív kutatás második szakaszában a mediátorokkal készült interjúk elemzésére került sor (az interjúk kérdéseit a függelék 9-es és 10-es számú mellékletei tartalmazzák). A kutatás során magyar mediátorok és az Amerikai Egyesült Államok Indiana államában működő Community Justice and Mediation Center (CJAM) mediátorai is részt vettek az interjúkban. 2022 őszén a Rézler Gyula Alapítvány ösztöndíjának keretében megvalósult Indiana University-s tanulmányút során lehetőség nyílt a bloomingtoni CJAM szervezet munkájának megismerésére, valamint mediátorokkal készített interjúk lebonyolítására. A mediátorinterjúk bevonása a kutatásba módszertanilag azért bírt kiemelt jelentőséggel, mert a közvetítői eljárás nem csupán a résztvevők szubjektív élményei, hanem az azt működtető szakemberek tapasztalatai és értelmezései felől is vizsgálható. A mediátorok napi gyakorlata, eseteikre vonatkozó reflexiói, valamint a rendszer működésével kapcsolatos megfigyelései lehetővé tették, hogy a kutatás ne csupán a résztvevői élmény szintjén, hanem intézményi és szakmai perspektívából is értelmezze a mediációt.

A magyar mediátorok esetében a kutatásban részt vevő kormányhivatalok szakemberei kerültek megkeresésre. A felkeresett 16 mediátor közül 6 jelezte, hogy vállalja az interjúban való részvételt. Az amerikai kutatási helyszínen a CJAM szervezet 5 mediátora vagy facilitátora vett

részt az interjúkban, így a mediátorinterjúk száma összesen 11 volt. A két almintát összeállítása nem a statisztikai reprezentativitás szempontjai szerint történt, hanem annak érdekében, hogy a kutatás eltérő intézményi modellekből származó szakmai tapasztalatokat tudjon egymással összevetni. A magyar és az amerikai mediációs gyakorlat összehasonlítása így nem öncélú nemzetközi kitekintésként, hanem értelmező kontrasztként szolgált: segítségével jobban láthatóvá váltak a hazai rendszer sajátosságai, korlátai és lehetséges fejlesztési irányai.

Az interjúk felvétele 2022 októbere és 2023 márciusa között történt. A magyar mediátorokkal készített interjúk online valósultak meg; e forma módszertani vonatkozásait és az elemzésre gyakorolt hatását a 4.8. alfejezet tárgyalja. Az amerikai mediátorok közül négy fővel személyesen, egy fővel online került sor az interjú elkészítésére. Az interjúk időtartama változó volt, jellemzően egy és két óra közötti időtartamban zajlottak. A mediátorinterjúk hosszabb terjedelme önmagában is jelzi, hogy ezek a beszélgetések nem csupán egy-egy konkrét ügy élményszerű feldolgozására, hanem egy szakmai gyakorlat átfogó reflexív értelmezésére irányultak. A mediátorokkal folytatott beszélgetések során ugyanis nemcsak tapasztalati tények, hanem szakmai önértelmezések, intézményi kritikák és normatív álláspontok is megjelentek.

Az interjúk feldolgozása a 4.5. alfejezetben ismertetett, tartalomközpontú (denaturalizált) elven készült leiratok alapján történt: a leiratok tartalmilag teljeseek, de nem szó szerinti átiratok. Az interjúk az elemzés során azonosító számmal kerültek ellátásra, ugyanakkor a kutatás során kiemelt figyelem irányult az adatvédelemre: a leiratok nem tartalmazzák az interjúalanyok személyazonosságát lehetővé tevő adatokat, és az idézetekben szereplő nevek minden esetben fiktívek. Az anonimizálás ebben a kutatásban nem pusztán formai követelmény volt, hanem az elemzés módszertani megbízhatóságának is egyik feltétele, mivel csak a biztonságos és védett kutatási helyzet tehetette lehetővé, hogy az interjúalanyok érzékenyebb vagy kritikusabb tapasztalataikat is megosszák.

Az elemzés maga - a 4.5. alfejezetben bemutatott tematikus elemzés keretében - manuálisan, szoftver alkalmazása nélkül zajlott. A tartalmilag teljes leiratok alapján az interjúk szövegei tematikus szempontok szerint kerültek csoportosításra. Az elemzés során azonosításra kerültek a visszatérő motívumok és értelmezési mintázatok, amelyek részben előzetesen meghatározott elméleti kategóriákhoz – eljárási igazság, reintegratív szegény, részvétel – lettek rendelve, részben pedig az adatból feltárt témákként jelentek meg. A tematikus elemzés alkalmazása azért bizonyult megfelelőnek, mert lehetővé tette, hogy a különböző interjúkban megjelenő

tapasztalatok összehasonlítható módon rendeződjenek, miközben megőrizte az egyedi elbeszélések sajátosságait is.

A kvalitatív interjúk alkalmazása lehetővé tette, hogy a közvetítői eljárásban részt vevő személyek tapasztalatai ne csupán kvantitatív mutatók formájában, hanem az érintettek saját narratíváin keresztül is értelmezhetővé váljanak. A kvalitatív adatfelvétel különösen alkalmas a resztoratív igazságszolgáltatás vizsgálatára, mivel a mediáció során zajló kommunikációs és érzelmi folyamatok csak korlátozott mértékben ragadhatók meg strukturált kérdőíves módszerekkel. Az ügyfélinterjúk és a mediátorinterjúk együttes elemzése lehetőséget teremt arra, hogy a mediációs folyamat különböző perspektívái – a résztvevők személyes tapasztalatai és a mediátorok szakmai értelmezése – egymással összevetve kerüljenek értelmezésre.

A kvalitatív elemzés célja nem statisztikai értelemben vett általánosítható következtetések levonása volt, hanem a mediációs folyamat résztvevőinek tapasztalatain keresztül olyan értelmezési mintázatok feltárása, amelyek kiegészítik és árnyalják a kvantitatív kutatás eredményeit. A kvalitatív szakasz ebből következően nem „bizonyító”, hanem „értelmező” szerepet töltött be a disszertáció empirikus szerkezetében. Jelentősége éppen abban áll, hogy a számokkal leírható tendenciákat emberi tapasztalatokhoz, elbeszélésekhez és jelentésekhez kapcsolta, ezáltal hozzájárulva a közvetítői eljárás komplexebb és rétegzettebb megértéséhez.

6.2. Ügyfelekkel készült interjúk eredményei

Az ügyfelekkel készített interjúk elemzése során több visszatérő tematikus egység rajzolódott ki. Az interjúalanyok beszámolóiban gyakran jelentek meg a bűncselekmény következményeinek feldolgozásával kapcsolatos élmények, a közvetítői eljárás értékelése, valamint a mediátor szerepének megítélése. A következő alfejezetek ezeket a visszatérő témákat mutatják be az interjúk során elhangzott válaszok és azok értelmezése alapján.

6.2.1. Az ügy feldolgozása és érzelmi hatások

Az ügyfelekkel készített interjúk egyik legfontosabb és leggyakrabban visszatérő témája az volt, hogy az érintettek miként élték meg a bűncselekményt és annak következményeit, valamint milyen módon hatott a közvetítői eljárás az események feldolgozására. Az interjúk alapján egyértelműen láthatóvá vált, hogy a bűncselekményhez kapcsolódó élmények nem merültek ki a konkrét jogsérelem vagy anyagi kár szintjén, hanem sok esetben tartós érzelmi következményekkel is jártak. Ezek a hatások ugyanakkor nem egységes módon jelentek meg:

a sértettek és az elkövetők eltérő nézőpontból, eltérő nyelvi és érzelmi keretekben beszéltek ugyanarról az eseményről, és az ügy feldolgozásának folyamata is különböző mintázatokat mutatott.

Az interjúk első fontos tanulsága az, hogy a közvetítői eljárásban részt vevő személyek számára maga a bűncselekmény gyakran nem lezárt, egyszeri eseményként, hanem elhúzódó tapasztalatként jelent meg. A történetek következményei több esetben jóval az eljárás megindítása után is jelen voltak az érintettek mindennapjaiban, gondolkodásában és viselkedésében. Ez különösen jól érzékelhető azokban a beszámolókból, amelyekben az interjúalanyok nem pusztán az esemény tényszerű leírására törekedtek, hanem arról is beszéltek, hogy a történetek miként „maradtak velük”, milyen formában tértek vissza emlékként, és milyen mértékben hatottak későbbi döntéseikre.

Az elkövetők egy része arról számolt be, hogy a történetek jelentős hatással voltak későbbi viselkedésükre és önértelmezésükre. Az ügy feldolgozása számukra nem egyszerűen a jogi következmények elfogadását jelentette, hanem annak fokozatos felismerését is, hogy a cselekménynek valós, személyes következményei voltak másokra nézve. Több interjúalany esetében ez a felismerés nem az eljárás formális szakaszaihoz, hanem inkább a mediáció során létrejövő személyesebb szembesüléshez kapcsolódott.

„Nehéz volt feldolgozni, de azóta már enyhült kicsit.” (2, elkövető)

Ez a rövid megfogalmazás is arra utal, hogy az ügy feldolgozása időben elnyúló folyamatként jelent meg. Nem azonnali megkönnyebbülésről vagy egyszeri lezárásról van szó, hanem olyan belső munkáról, amely fokozatosan megy végbe, és amelyben a mediáció legfeljebb egy fontos állomást jelent. Az „enyhült” kifejezés különösen figyelemre méltó, mert arra utal, hogy az interjúalany nem tekinti teljesen lezártnak a történeteket, ugyanakkor azt érzékeli, hogy a cselekményhez kapcsolódó belső feszültség csökkent.

Egy másik elkövető beszámolója még plasztikusabban mutatja meg, hogy a történetek feldolgozása miként épülhet be a mindennapi cselekvés szintjére:

„Körültekintőbben és óvatosabban vezetek, a tolatásnál sokkal jobban odafigyelek. Nagyságrendekkel változtak ezek a szokásaim, most már nem érdekel, ha valahonnan

elkések, de akkor sem fogok rohanni. Sokat gondolok rá (a történetekre) és sokkal körültekintőbben vezetek.” (2A, elkövető)

Ez az idézet több szempontból is jelentős. Egyrészt arra utal, hogy a mediáció és az azt megelőző események nem csupán érzelmi, hanem magatartási szinten is nyomot hagytak. Másrészt az is látható belőle, hogy a történetek utóélete nem kizárólag negatív élményként jelenik meg, hanem a saját viselkedés újraszabályozásának forrásává is válik. Az interjúalany nem egyszerűen megbánásról beszél, hanem arról, hogy a történetek következtében mindennapi rutinjai is átalakultak. Ez a reflexív viselkedésváltozás arra utal, hogy a közvetítői eljárásban megjelenő szembesülés bizonyos esetekben valóban hozzájárulhat a cselekmény következményeinek mélyebb tudatosításához.

A sértettek beszámolóiban az ügy feldolgozásának dimenziói részben eltérő hangsúllyal jelentek meg. Míg az elkövetők esetében gyakrabban volt jelen a saját magatartás újragondolása és a felelősség belső feldolgozása, addig a sértettek narratíváiban hangsúlyosabban jelent meg a sérelem tartóssága, a biztonságérzet sérülése, valamint az a tapasztalat, hogy a bűncselekmény következményei túlmutattak az eredeti esemény pillanatán.

„Nem voltam pszichológusnál, nem kértem segítséget az ügy feldolgozásában. Ha ránézek az arcomra, akkor ez az ügy mindig eszembe jut és mindig eszembe fog jutni...”
(4A, sértett)

Ez a részlet különösen erősen mutatja meg, hogy a sértetti tapasztalat nem mindig válik lezárhatóvá pusztán attól, hogy az eljárás formális értelemben befejeződik. A testi következmény ebben az esetben az emlékezés állandó hordozójává válik: a sérelem nem külső eseményként marad meg, hanem a saját testen keresztül folyamatosan jelen idejű tapasztalattá alakul. Ez a narratíva arra figyelmeztet, hogy a közvetítői eljárás hatásait nem lehet kizárólag a megállapodás létrejöttének vagy az érzelmek pillanatnyi csökkenésének szintjén értelmezni. Vannak olyan ügyek, amelyekben a sérelem maradandó volta eleve korlátozza a teljes érzelmi feloldódás lehetőségét.

Az interjúk azt is megmutatták, hogy a bűncselekmény hatásai nemcsak az érintett személyre, hanem a tágabb családi környezetre is kiterjedhetnek.

„A gyerekeket is nagyon rosszul érintette ez az ügy, főleg a kisebbik gyerekemet, akit el is kellett vinni pszichológushoz.” (4A, sértett)

Ez a beszámoló fontos szemponttal bővíti a mediációról alkotott képet. A büntetőjogi kategóriák szintjén az ügynek közvetlen sértettje és elkövetője van, a tényleges társadalmi és érzelmi következmények azonban ennél tágabb körben jelentkezhetnek. A családtagok bevonódása, a közvetett érintettség, valamint a hosszabb távú pszichés hatások arra utalnak, hogy a bűncselekmény társadalmi következményei gyakran szélesebb körűek annál, mint amit a formális eljárási keretek megragadnak. Ez azért is lényeges, mert a közvetítői eljárás értelmezésekor így nemcsak a két közvetlen fél közötti viszonyra kell figyelni, hanem arra is, hogy a konfliktus milyen tágabb kapcsolati hálóban fejt ki hatását.

Ugyanakkor az interjúk nem csupán az elhúzódó sérelemélményt tették láthatóvá, hanem azt is, hogy a közvetítői eljárás több esetben valóban hozzájárult az ügy lezárásának érzéséhez. Ez a lezárás nem feltétlenül jelentette a sérelem eltűnését vagy a történetek teljes elfelejtését, inkább azt az élményt, hogy az esemény „helyet kapott” az interjúalany életében, és már nem kizárólag nyitott, rendezetlen vagy feldolgozatlan tapasztalatként van jelen.

„Nagyon megviselt egyébként, kicsit traumás voltam. Hat hónapig nem tudtam biciklire ülni... Az eljárás nagyon segített ennek a feldolgozásában.” (74, sértett)

Ez az idézet jól mutatja a mediáció egyik legfontosabb lehetséges pszichés funkcióját. A résztvevő nem azt állítja, hogy a bűncselekmény következményei megszűntek volna, hanem azt, hogy az eljárás hozzájárult a feldolgozásukhoz. A „segített” kifejezés itt azért lényeges, mert arra utal: a mediáció nem mindenható megoldásként, hanem támogató mechanizmusként jelenik meg. A feldolgozás folyamata továbbra is az érintett belső munkáját igényli, de a közvetítői eljárás ehhez olyan keretet adhat, amely elősegíti a megértést, a verbalizálást és a történetek elhelyezését.

Az interjúk alapján tehát az látható, hogy a közvetítői eljárás érzelmi hatásai többféle módon jelentkezhetnek. Egyes esetekben a mediáció közvetlenül hozzájárul a feszültség csökkenéséhez és a megnyugvás élményéhez, más esetekben inkább a reflexió és az

önértelmezés folyamatát támogatja. Megint más esetekben a mediáció hatása korlátozottabb marad, különösen akkor, ha a sérelem maradandó, a megállapodás nem teljesül, vagy a résztvevő eleve nem vár jelentősebb érzelmi rendeződést az eljárástól.

Fontos kiemelni, hogy a feldolgozás fogalma az interjúkban nem azonos módon jelent meg a sértettek és az elkövetők esetében. A sértettek számára a feldolgozás sokszor a sérelemhez kapcsolódó félelem, harag, bizonytalanság vagy kiszolgáltatottság újrarendezését jelentette. Az elkövetők esetében ezzel szemben gyakrabban kapcsolódott a saját cselekvés következményeinek felismeréséhez, a büntudathoz, valamint ahhoz a kérdéshez, hogy a történetek miként illeszthetők be a saját életút és önkép egészébe. Vagyis bár mindkét csoport használhatja ugyanazt a nyelvi kifejezést – például azt, hogy „nehéz volt feldolgozni” –, e mögött eltérő pszichés és társadalmi tartalmak húzódnak meg.

A kvalitatív eredmények arra is rámutatnak, hogy a közvetítői eljárás érzelmi hatása nem redukálható kizárólag a klasszikus negatív érzelmek – például félelem vagy harag – változására. Több interjúban megjelentek olyan finomabb jelentésrétegek is mint a megkönnyebbülés, a megnyugvás, a rend helyreállításának érzése, a történetek értelmezhetősége vagy a jövőre vonatkozó nagyobb tudatosság. Ezek az élmények nehezebben mérhetők kérdőíves skálákkal, ugyanakkor a mediáció szubjektív hatásmechanizmusának lényeges elemei közé tartoznak.

Módszertanilag ebből az következik, hogy a közvetítői eljárás hatásainak vizsgálatakor nem elegendő kizárólag előre meghatározott érzelmi kategóriákra koncentrálni. A kvalitatív interjúk egyik legnagyobb hozadéka éppen az volt, hogy láthatóvá tették: a résztvevők saját szavaikkal sokkal árnyaltabban írják le az ügy feldolgozását, mint ahogyan azt egy zárt kérdőív kategóriái megengedik. Az interjúk tehát nem egyszerűen illusztrálták a kvantitatív eredményeket, hanem több ponton túl is mutattak rajtuk azzal, hogy új jelentésrétegeket és értelmezési szempontokat hoztak felszínre.

Összességében megállapítható, hogy az ügy feldolgozása és az érzelmi hatások kérdésköre a kvalitatív interjúk egyik legösszetettebb témájaként jelent meg. A bűncselekmény és a közvetítői eljárás következményei nem egyetlen lineáris folyamatként írhatók le, hanem különböző egyéni, ügýtípusbeli és interakciós tényezők által formált mintázatokként. Az interjúk alapján a mediáció több résztvevő számára valóban hozzájárult az események szubjektív lezárásához, az érzelmi terhek mérsékléséhez vagy a történetek újraértelmezéséhez, ugyanakkor az is egyértelműen látható, hogy ez a hatás nem automatikus, és nem minden esetben azonos intenzitással jelenik meg. A közvetítői eljárás érzelmi jelentősége tehát abban ragadható meg, hogy a résztvevők számára olyan kommunikációs és reflexív teret nyit meg,

amelyben a történetek nem pusztán jogi eseményként, hanem személyes tapasztalatként is feldolgozhatóvá válnak.

6.2.2. Az eljárás előnyei és a hagyományos büntetőeljárással való összehasonlítás

Az ügyfelekkel készített interjúk során visszatérő és hangsúlyos témaként jelent meg a közvetítői eljárás értékelése, különösen a hagyományos büntetőeljárással való összehasonlításban. A válaszok alapján a mediáció nem pusztán egy alternatív eljárási forma volt az interjúalanyok számára, hanem olyan tapasztalat, amelyhez viszonyítva a büntető igazságszolgáltatás hagyományos működéséről is véleményt formáltak. A résztvevők beszámolói így nemcsak a mediáció sajátosságait világították meg, hanem közvetetten azt is, hogy milyen elvárások, tapasztalatok és kritikák kapcsolódnak a klasszikus büntetőeljáráshoz.

Az interjúk egyik leggyakrabban megjelenő motívuma az volt, hogy a mediáció lehetőséget biztosított a bírósági eljárás elkerülésére. A válaszadók jelentős része ezt kifejezetten pozitívként értékelte, és több esetben hangsúlyozta, hogy a büntetőeljárás formális, hosszadalmas és sokszor megterhelő jellegével szemben a mediáció gyorsabb és kevésbé megterhelő alternatívát kínált.

„Nagyon pozitív volt az élmény. Borzasztó jó, hogy így bíróságon kívül meg lehet egyezni.” (1, sértett)

Ez a megfogalmazás nem csupán az eljárás technikai előnyeire utal, hanem arra az általános élményre is, hogy a konfliktus nem egy intézményi, hierarchikus térben kerül rendezésre, hanem a felek közötti közvetlen kommunikáció keretében. A „bíróságon kívül” kifejezés így egyszerre jelenti a formális eljárás elkerülését és egy más típusú igazságérvényesítési logika megtapasztalását.

A bírósági eljárás elkerülésének jelentősége különösen a sértettek beszámolóiban jelent meg, akik több esetben hangsúlyozták, hogy nem feltétlenül a büntetés kiszabása volt számukra az elsődleges cél, hanem a kár megtérülése és az ügy lezárása.

„Nem akartam, hogy esetleg börtönbe kerüljön (...) csak, hogy a károm térüljön meg és utána ő menjen jobbra, én meg balra.” (1, sértett)

Ez az idézet jól rávilágít arra, hogy a sértettek egy része a konfliktus kezelését nem a büntetés logikáján keresztül értelmezi. A hangsúly nem az elkövető megbüntetésén, hanem a konkrét sérelem rendezésén és a jövőbeni elkülönülésen van. A mediáció ebben az értelemben olyan eljárásként jelenik meg, amely jobban illeszkedik a sértettek pragmatikus és gyakorlati orientációjához.

Az elkövetők beszámolóiban szintén gyakran megjelent az a szempont, hogy a mediáció lehetőséget adott a közvetlen jóvátételre. Ez a tapasztalat több esetben a büntetőeljárás kritikájával együtt jelent meg, különösen azzal kapcsolatban, hogy a hagyományos rendszerben a szankciók nem feltétlenül kapcsolódnak közvetlenül a sértetthez.

„Minek az állambácsinak fizessem, inkább az úriembernek, akinek okoztam a kárt.”
(2A, elkövető)

Ez a megfogalmazás jól érzékelteti azt a különbséget, amelyet az interjúalany a két eljárási logika között érzékel. A büntetőeljárásban a szankció az állam felé irányul, míg a mediációban a jóvátétel közvetlenül a sértett felé történik. Ez a különbség nem pusztán technikai jellegű, hanem a felelősség megélésének módját is befolyásolja. A közvetlen jóvátétel lehetősége hozzájárulhat ahhoz, hogy az elkövető konkrétabb és személyesebb kapcsolatba kerüljön a cselekmény következményeivel.

A mediáció előnyei között gyakran megjelent az eljárás gyorsasága is. A válaszadók több esetben összehasonlították a mediáció időtartamát a büntetőeljárás várható hosszával, és ezt a mediáció javára értékelték.

„A hagyományos büntetőeljárás hosszadalmasabb lett volna...” (42, elkövető)

„Ha bírósági eljárásra ment volna az ügy, akkor valószínű több pénzt tudtam volna kapni, de sok éven át ment volna az eljárás. Így valóban gyorsabb volt az egész ügy, bár így is nyolc hónapba telt minden.” (49, sértett)

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a „gyorsaság” itt nem pusztán objektív időtartamot jelentett, hanem szubjektív élményt is. A mediáció időben koncentráltabb, átláthatóbb és kevésbé fragmentált folyamatként jelent meg a résztvevők számára. Míg a büntetőeljárás több szakaszból álló, gyakran nehezen követhető folyamatként jelenik meg, addig a mediáció egy jól körülhatárolható eseményhez – a megbeszéléshez – kapcsolódik. Ez a strukturális különbség önmagában is hozzájárulhat ahhoz, hogy a résztvevők a mediációt „gyorsabbnak” érzékelik, még akkor is, ha az eljárás teljes időtartama nem minden esetben rövid.

A mediáció emberközelibb jellege szintén kiemelt szerepet kapott az interjúkban. Több válaszadó hangsúlyozta, hogy a közvetítői eljárás során nem érezte magát „bűnözőként” kezelve, és az eljárás légköre kevésbé volt formális és stigmatizáló.

„Sokkal előnyösebb az eljárás a hagyományos eljárással szemben. Nem bűnözőként kezelték minket, hanem egy normális emberként, aki megbotlott. Teljesen elégedett voltam.” (63, elkövető)

Ez a tapasztalat szorosan kapcsolódik az eljárási igazság elméletéhez, amely szerint az igazságszolgáltatási eljárások elfogadottságát nemcsak az eredmény, hanem az eljárás során tapasztalt bánásmód is meghatározza. A tiszteletteljes kommunikáció, a meghallgatottság érzése és a semleges közeg mind hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a résztvevők pozitívabban értékeljék az eljárást, függetlenül annak konkrét kimenetelétől.

A mediáció személyesebb jellege abban is megmutatkozott, hogy a felek közvetlenül kommunikálhattak egymással. Ez a lehetőség a büntetőeljárásban általában korlátozott, vagy teljesen hiányzik, így a mediáció egy olyan kommunikációs teret nyitott meg, amely a hagyományos eljárásban nem vagy csak nagyon korlátozottan érhető el.

„Sokkal emberközelibb volt.” (74, sértett)

Ez az „emberközeliség” nem csupán hangulati elemként értelmezhető, hanem a konfliktuskezelés módját alapvetően meghatározó tényezőként. A közvetlen kommunikáció lehetősége hozzájárulhat ahhoz, hogy a felek ne csupán jogi szereplőkként, hanem

személyekként jelenjenek meg egymás számára, ami a konfliktus értelmezését és lezárását is befolyásolhatja.

Ugyanakkor az interjúk nem kizárólag pozitív értékeléseket tartalmaztak. Több beszámoló rámutatott arra is, hogy a mediáció megítélése nagymértékben függ a megállapodás teljesülésétől. Amennyiben a megállapodás nem valósul meg, vagy csak részben teljesül, az az egész eljárás értékelését is negatívan befolyásolhatja.

„Az, hogy ez kinek milyen kimenetelű meg kinek hogyan végződik, az már nyilván mindenkinek egyedi.” (4A, sértett)

Ez a megállapítás arra utal, hogy a mediáció előnyei nem automatikusan érvényesülnek, hanem feltételekhez kötöttek. A résztvevők értékelése erősen függ attól, hogy az eljárás végén létrejött megállapodás a gyakorlatban is megvalósul-e. Ez különösen a sértettek esetében bír jelentőséggel, akik számára a jóvátétel tényleges teljesülése kulcsfontosságú szempont.

Az interjúk alapján az is látható, hogy a mediáció és a büntetőeljárás közötti különbség nem minden esetben jelenik meg éles ellentétként. Több válaszadó inkább kiegészítő viszonyként értelmezte a két eljárást, és nem feltétlenül tekintette a mediációt a büntető igazságszolgáltatás teljes alternatívájának. Ez arra utal, hogy a résztvevők értelmezési kereteiben a mediáció gyakran a büntetőeljárás „részeként” vagy „alternatív útjaként” jelenik meg, nem pedig attól teljesen független rendszerként.

A kvalitatív eredmények összességében azt mutatják, hogy a közvetítői eljárás legfontosabb előnyei a résztvevők szemszögéből a következőkben ragadhatók meg: a bírósági eljárás elkerülése, a gyorsabb és egyszerűbb ügyintézés, a közvetlen jóvátétel lehetősége, valamint az emberközelibb, kevésbé formalizált eljárási környezet. Ugyanakkor ezek az előnyök nem minden esetben és nem minden résztvevő számára azonos módon jelennek meg, és az eljárás megítélése jelentős mértékben függ a konkrét ügy kimenetelétől.

A mediáció és a hagyományos büntetőeljárás összehasonlítása így nem csupán két eljárási forma technikai különbségeire világít rá, hanem arra is, hogy a résztvevők milyen igazságszolgáltatási logikát tartanak igazságosnak, hatékornak vagy elfogadhatónak. Az interjúk alapján a mediáció olyan alternatívát kínál, amely több ponton közelebb áll a résztvevők gyakorlati és érzelmi szükségleteihez, ugyanakkor működése és megítélése továbbra is szorosan összefügg a büntető igazságszolgáltatás intézményi kereteivel.

6.2.3. A mediátor szerepének megítélése

Az ügyfelekkel készített interjúk elemzése során az egyik legmarkánsabban kirajzolódó tematikus egység a mediátor személyének és szerepének értékelése volt. A válaszok alapján a mediátor nem pusztán az eljárás formális lebonyolítójaként jelent meg a résztvevők számára, hanem a folyamat egyik kulcsszereplőjeként, akinek jelenléte és működése alapvetően befolyásolta az eljárás megítélését és kimenetelét.

A mediátor szerepének jelentősége különösen abban ragadható meg, hogy a közvetítői eljárás egy olyan kommunikációs helyzetet hoz létre, amely a felek számára gyakran ismeretlen és potenciálisan feszültséggel terhelt. Ebben a kontextusban a mediátor feladata nem csupán a beszélgetés strukturálása, hanem egy olyan biztonságos és kontrollált környezet megteremtése is, amely lehetővé teszi a felek számára a saját nézőpontjuk kifejezését.

Az interjúk alapján a mediátor szerepének megítélése túlnyomórészt pozitív volt. A válaszadók gyakran hangsúlyozták a mediátor kommunikációs stílusát, a beszélgetés irányításának módját, valamint azt, hogy mennyire sikerült egyensúlyt teremtenie a felek között.

„Nagyon jól vezette a beszélgetést és nagyon jól irányította.” (1, sértett)

Ez a visszajelzés arra utal, hogy a mediátor egyik legfontosabb feladata a kommunikáció kereteinek fenntartása. A „vezetés” és „irányítás” kifejezések ugyanakkor nem autoriter szerepfelfogást tükröznek, hanem inkább egy olyan facilitáló jelenlétet, amely lehetővé teszi a konstruktív párbeszéd kialakulását.

A mediátor szerepének egyik központi eleme a semlegesség volt. Bár az interjúalanyok nem minden esetben használták explicit módon ezt a fogalmat, beszámolóikból egyértelműen kirajzolódik, hogy fontosnak tartották, hogy a mediátor egyik fél irányába sem mutasson elfogultságot.

„A közvetítő hagyta, hogy mi kommunikáljuk le, ő nagyon korrekt volt, csak akkor szólalt meg, amikor mi már csendben maradtunk, mert nem tudtunk mit mondani egymásnak.” (56, elkövető)

Ez a megfogalmazás arra utal, hogy a mediátor visszafogott jelenléte és beavatkozásának időzítése kulcsfontosságú volt a résztvevők számára. A mediátor nem dominálta a beszélgetést, hanem olyan módon avatkozott be, amely támogatta, de nem helyettesítette a felek közötti kommunikációt. Ez a működés szorosan kapcsolódik a mediáció alapelveihez, amely szerint a konfliktus megoldása a felek saját döntésén kell, hogy alapuljon.

A mediátor szerepének jelentősége abban is megmutatkozott, hogy mennyiben tudta biztosítani a felek számára a megszólalás lehetőségét. Több interjúalany hangsúlyozta, hogy a mediátor figyelmet fordított arra, hogy mindkét fél egyenlő mértékben vehessen részt a beszélgetésben.

„Figyelt arra, hogy mind a ketten elmondjuk, amit szeretnénk.” (74, sértett)

Ez a tapasztalat az eljárási igazság egyik alapvető dimenziójára utal, amely a „meghallgatottság” élményéhez kapcsolódik. A résztvevők számára nem csupán az volt fontos, hogy lehetőségük legyen megszólalni, hanem az is, hogy ezt a lehetőséget ténylegesen biztosítva érezzék. A mediátor ebben a folyamatban közvetítő szerepet tölt be a kommunikáció strukturálása és az egyensúly fenntartása révén.

A mediátor által megteremtett kommunikációs tér minősége több esetben hozzájárult ahhoz, hogy a felek nyugodtabb és reflektáltabb módon tudjanak egymással beszélni. Az interjúk alapján a mediáció olyan helyzetként jelent meg, amelyben a konfliktus nem eszkalálódott, hanem kezelhető keretek között maradt.

„Nem egyből egymásnak ugrottunk, szépen, nyugodtan beszélünk meg a dolgokat...”
(77, sértett)

Ez a megállapítás arra utal, hogy a mediátor jelenléte nem csupán a kommunikáció technikai lebonyolítását segíti, hanem hozzájárul a konfliktus dinamikájának átalakításához is. A mediáció során a felek egy olyan strukturált helyzetben találkoznak, amely csökkenti a spontán konfliktuseszkaláció lehetőségét, és elősegíti a reflektált kommunikációt.

A mediátor szerepének értékelése ugyanakkor nem kizárólag a kommunikációs dimenzióra korlátozódott. Több válaszadó a mediátor személyes tulajdonságait – például kedvességét, empátiáját vagy „emberi” hozzáállását – is kiemelte.

„Kellemetlenül éreztem magam a szembesítés során, de úgy meg lehetett vele (a sértettel) beszélni mindent, igaza volt. A mediátor kolléga nagyon kedves volt, nem tudok mondani róla semmi rosszat.” (2, elkövető)

„Nagyon aranyos volt a hölgy...” (55, sértett)

Ezek a megfogalmazások első pillantásra informálisnak tűnhetnek, azonban fontos jelzései annak, hogy a mediátor személyes jelenléte és attitűdje milyen hatással lehet a folyamat megélésére. Az empátikus és támogató hozzáállás hozzájárulhat ahhoz, hogy a résztvevők biztonságban érezzék magukat, ami különösen fontos egy olyan helyzetben, ahol érzékeny vagy konfliktusos témák kerülnek felszínre.

Az interjúk alapján az is megfigyelhető volt, hogy a mediátor szerepe bizonyos esetekben a háttérbe húzódásban nyilvánult meg. Egyes résztvevők kifejezetten azt értékelték pozitívan, hogy a mediátor nem dominálta a beszélgetést, hanem teret adott a felek közötti közvetlen kommunikációnak.

„Én nem is nagyon beszéltem ott.” (1, sértett)

A teljes válasz kontextusából kitűnik, hogy a résztvevő ezt nem hiányérzetként élte meg: a mediátor határozott, kompetens vezetése tette lehetővé, hogy neki magának ne kelljen aktívan irányítani a beszélgetést. A háttérben maradás itt tehát nem passzivitásként, hanem a mediátor által biztosított biztonságos, jól strukturált keret jeleként értelmezhető.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a mediátor szerepe nem minden esetben jelenik meg azonos módon a résztvevők beszámolóiban. Az interjúk alapján az is látható, hogy a mediátor jelentősége különösen azokban az esetekben válik hangsúlyossá, ahol a felek közötti kommunikáció kezdetben nehézkes vagy feszültséggel terhelt. Ilyen helyzetekben a mediátor

aktívabb szerepet tölthet be a beszélgetés strukturálásában és a konfliktus kezelhető mederben tartásában.

A mediátor szerepének értékelése szorosan összefüggött az eljárás egészének megítélésével is. Több interjúalany esetében a mediátor személye és az általa nyújtott élmény alapvetően meghatározta, hogy az eljárást pozitívnak vagy negatívnak értékelték.

„A mediátor nagyon rendes volt. Így jó az egész eljárás, ahogy van, így kerek. A hölgy nagyon szépen levezette az egészet.” (1, sértett)

A mediátor működése nem elszigetelt elemként jelenik meg, hanem az eljárás egészének integráns részeként. A mediátor által biztosított kommunikációs keret és interakciós minőség hozzájárulhat ahhoz, hogy a résztvevők az egész folyamatot koherensnek és értelmesnek érzékeljék.

A mediátor szerepének értelmezése összhangban áll az eljárási igazság elméleti keretével, amely szerint az igazságszolgáltatási eljárások elfogadottságát nagymértékben befolyásolja az, hogy a résztvevők mennyire érzik magukat tisztelettel kezelve, meghallgatva és méltányosan kezelve. A mediátor ebben az értelemben nem csupán a konfliktus rendezésének eszköze, hanem az igazságosság szubjektív megélésének egyik kulcsszereplője.

Összességében az interjúk alapján megállapítható, hogy a mediátor szerepe a résztvevők számára alapvető jelentőségű volt a közvetítői eljárás megítélésében. A mediátor nem pusztán az eljárás lebonyolítójaként jelent meg, hanem olyan szereplőként, aki aktívan hozzájárult a kommunikáció minőségéhez, a felek közötti egyensúly megteremtéséhez, valamint a konfliktus kezelhető keretek között tartásához. A mediátor személye és működése így nemcsak a mediáció folyamatát, hanem annak szubjektív értékelését is meghatározta.

6.3. A hipotézisek kvalitatív értelmezése az ügyfélinterjúk alapján

A kvalitatív interjúk lehetőséget biztosítottak arra, hogy a kutatás során megfogalmazott hipotézisek mögött álló tapasztalatokat és értelmezéseket részletesebben is feltárjuk. A hipotézisekhez kapcsolódó kvalitatív elemzés a 6.1. fejezetben ismertetett tematikus elemzési folyamatra épül. Az interjúszövegekből és összefoglalókból azonosított motívumok és

értelmezési mintázatok a három hipotézis elméleti kategóriáihoz – érzelmi változás, aktív részvétel és igazságszolgáltatás megítélése – lettek hozzárendelve. Az elemzés célja nem a hipotézisek statisztikai igazolása, hanem annak vizsgálata volt, hogy az interjúalanyok beszámolóit milyen módon támasztják alá vagy árnyalják a kutatás során megfogalmazott feltételezéseket.

6.3.1. Az első hipotézishez kapcsolódó tapasztalatok

Az első hipotézis (H1) szerint a sértettek félelem- és haragérzete az elkövető irányába csökken a közvetítői eljárás folyamatának végeztével, különösen abban az esetben, ha az eljárás megállapodással zárul. A kvalitatív interjúk lehetőséget biztosítottak arra, hogy e feltételezés mögött álló érzelmi és tapasztalati dimenziók részletesebben is feltárhatók legyenek.

Az interjúk elemzése alapján megállapítható, hogy a félelem és a harag érzése nem minden esetben jelent meg hangsúlyos módon a résztvevők beszámolóiban. Ennek egyik lehetséges magyarázata az ügyek jellegében keresendő: a mintában szereplő esetek jelentős része közlekedési balesetekhez vagy vagyon elleni cselekményekhez kapcsolódott, amelyek – bár gyakran járnak anyagi vagy akár fizikai következményekkel – nem minden esetben eredményeznek tartós, személyhez kötődő félelemérzetet.

Ugyanakkor, amikor a harag vagy a negatív érzelmek megjelentek, azok jellemzően az elkövető magatartásának megítéléséhez kapcsolódtak. A sértettek beszámolóiban a harag gyakran a felelőtlenség, a gondatlanság vagy az okozott kár súlyosságának érzékeléséből fakadt.

„A megbeszélés előtt haragudtam az elkövetőre, mert felelőtlenül viselkedett, ezért történt meg a baleset, de végülis teljesültek a kéréseim.” (49, sértett)

Ez a megfogalmazás arra utal, hogy a harag nem feltétlenül személyes ellenszenvként jelent meg, hanem inkább egy morális értékeléshez kapcsolódott. A sértett az elkövető viselkedését ítélte el, nem feltétlenül az elkövetőt, mint személyt. Ez a különbség fontos lehet annak megértésében, hogy a mediáció milyen módon képes hatni ezekre az érzelmekre. A megfogalmazás záró fordulata – „de végülis teljesültek a kéréseim” – ugyanakkor arra is rámutat, hogy a harag oldódása ebben az esetben szorosan összekapcsolódott a megállapodás tényleges teljesülésével: az elkövető viselkedésének morális elítélése és a konkrét jóvátétel megvalósulása együttesen tette lehetővé, hogy a kezdeti harag veszítsen az intenzitásából.

Az interjúk alapján több esetben is megfigyelhető volt, hogy a mediáció hozzájárult a negatív érzelmek enyhüléséhez. Ez az enyhülés azonban nem minden esetben dramatikus vagy hirtelen változásként jelent meg, hanem inkább fokozatos átalakulásként írható le. A résztvevők beszámolóiban gyakran a „lezárás” élménye került előtérbe, amely a harag csökkenésének egyik indikátoraként értelmezhető.

Egy sértett, aki a kérdőívben azt jelezte, hogy erősen haragudott az elkövetőre, és ez a harag az eljárás alatt nem változott, az interjúban a következőképpen nyilatkozott:

„Ennek már nincs jelentősége...” (1, sértett).

Ez a kijelentés arra utal, hogy a mediáció nem feltétlenül a harag megszűnését eredményezi, hanem inkább annak jelentőségét, súlyát értékeli át a résztvevő tapasztalatában: a harag megmaradhat, de már nem meghatározó az eljárás lezárásának megélésében.

A kvalitatív adatok alapján az is megfigyelhető, hogy a mediáció hatása szorosan összefügg a megállapodás teljesülésével. Azokban az esetekben, ahol a sértett úgy érezte, hogy az elkövető teljesítette vállalásait, nagyobb valószínűséggel jelent meg az elégedettség és az érzelmi enyhülés. Ezzel szemben a megállapodás elmaradása vagy részleges teljesülése esetén a negatív érzelmek fennmaradhattak vagy akár erősödhetek is.

„Vegyesen érzem magam, mert a fickó nem fizet. Nem teljesültek a megállapodásban foglaltak, az első részletet kifizette, de utána már csak random összegeket kaptam. [...] Nagyon sokáig bosszankodtam ezen, de aztán ezt is elengedtem. [...] Most sem tudom még, hogy mi venné őt rá arra, vagy minek kell ahhoz történnie, hogy megérjük azt, hogy ő ezt a maradék pénzt kifizesse és utána folyamatosan teljesítse a megállapodásban foglaltakat.” (4A, sértett)

Ez az idézet arra mutat rá, hogy a mediáció hatása nem zárul le a mediációs ülés végével. A folyamat kimenetele – különösen a megállapodás tényleges megvalósulása – hosszabb távon is befolyásolja a sértettek érzelmi állapotát. A mediáció tehát nem önmagában, hanem egy tágabb folyamat részeként értelmezhető.

Fontos kiemelni azt is, hogy a negatív érzelmek csökkenése nem minden esetben köthető közvetlenül a mediáció során elhangzott kommunikációhoz. Több esetben az eljárás pusztán léte – az, hogy az ügygel foglalkoznak, és hogy a felek találkoznak – is hozzájárult a lezárás élményéhez. Ez arra utal, hogy a mediáció strukturális jellemzői önmagukban is hatással lehetnek az érzelmi feldolgozásra.

Az interjúk ugyanakkor arra is rámutattak, hogy a mediáció nem minden esetben eredményez egyértelmű érzelmi változást. Egyes résztvevők esetében a harag vagy az elégedetlenség továbbra is jelen maradt, különösen akkor, ha a mediáció nem felelt meg az elvárásaiknak. Ez összhangban áll azzal az elméleti megközelítéssel, amely szerint a mediáció érzelmi hatása nem univerzális, hanem a felek közötti kommunikáció minőségétől, az ügy jellegétől és az egyéni attitűdöktől függ.

A kvalitatív adatok alapján az is megfigyelhető volt, hogy a mediáció során nemcsak a harag csökkenése, hanem más érzelmi folyamatok is megjelenhetnek, például az empátia vagy a megértés erősödése. Bár ezek az elemek nem minden interjúban jelentek meg explicit módon, több válasz arra utal, hogy a felek a mediáció során árnyaltabb képet alakítottak ki egymásról.

Ez a folyamat különösen fontos lehet a resztoratív igazságszolgáltatás szempontjából, amely a konfliktusok kezelését nem csupán jogi, hanem relációs és érzelmi dimenzióban is értelmezi. A mediáció ebben az értelemben nem csak a konfliktus lezárását, hanem annak újraértelmezését is lehetővé teheti.

Összességében megállapítható, hogy az első hipotézis mögött álló feltételezés részben alátámasztható a kvalitatív interjúk alapján. A mediáció bizonyos esetekben valóban hozzájárulhat a negatív érzelmek – különösen a harag – csökkenéséhez, azonban ez a hatás nem tekinthető automatikusnak vagy minden esetben megfigyelhetőnek. Az érzelmi változások mértéke és iránya nagymértékben függ az ügy sajátosságaitól, a kommunikáció minőségétől, valamint attól, hogy a mediáció során létrejött megállapodás a gyakorlatban is megvalósul-e.

6.3.2. A második hipotézishez kapcsolódó tapasztalatok

A második hipotézis (H2) szerint a sértettek a közvetítői eljárás során nagyobb mértékű eljárási bevonódást és aktív részvételt tapasztalnak, mint a hagyományos büntetőeljárásban, ami elősegítheti a bűncselekmény következményeinek érzelmi feldolgozását. A hipotézis mögött az a feltételezés áll, hogy a mediáció olyan kommunikációs és részvételi keretet teremt, amelyben a sértett nem passzív elszenvedője az eljárásnak, hanem annak aktív alakítója.

A kvalitatív interjúk elemzése alapján megállapítható, hogy a mediáció valóban lehetőséget biztosít a sértettek aktívabb részvételére, azonban ennek tényleges megvalósulása jelentős egyéni eltéréseket mutat. A részvétel nem egységesen jelenik meg, hanem különböző intenzitással és formában, amelyet több tényező – például a személyiség, az ügy jellege vagy a mediációs helyzet dinamikája – egyaránt befolyásol.

Az interjúk egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy a résztvevők számára kiemelt jelentőséggel bírt a saját álláspont kifejezésének lehetősége. Több válaszadó hangsúlyozta, hogy a mediáció során lehetősége volt elmondani saját nézőpontját, ami a hagyományos büntetőeljárásban gyakran korlátozottabb módon valósul meg.

„A közvetítő hagyta, hogy mi kommunikáljuk le...” (56, elkövető)

Ez a kijelentés arra utal, hogy a mediáció egyik alapvető sajátossága a kommunikáció decentralizálása. A beszélgetés nem kizárólag az eljárást vezető személy által irányított kérdés-felelet struktúrában zajlik, hanem a felek közötti közvetlen interakcióra épül. A mediátor szerepe ebben a folyamatban inkább támogató és keretező jellegű, ami lehetővé teszi, hogy a résztvevők aktívabban kapcsolódjanak be a konfliktus feldolgozásába.

A sértettek beszámolóiban szintén hangsúlyosan jelent meg a megszólalás lehetősége, mint pozitív tapasztalat.

„Figyelt arra, hogy mind a ketten elmondjuk, amit szeretnénk.” (74, sértett)

Ez a visszajelzés nem csupán a kommunikáció technikai aspektusára utal, hanem arra az élményre is, hogy a résztvevő releváns szereplőként jelenik meg az eljárásban. A „meghallgatottság” élménye ebben az értelemben az aktív részvétel egyik alapfeltétele, amely hozzájárulhat az eljárás igazságosságának szubjektív megéléséhez is.

A mediáció során biztosított részvételi lehetőség azonban nem minden esetben vezet tényleges aktív bevonódáshoz. Az interjúk alapján az is megfigyelhető volt, hogy egyes résztvevők – bár rendelkeztek a megszólalás lehetőségével – nem éltek ezzel, vagy csak korlátozott mértékben használták ki azt.

„Úgy éreztem, hogy tudok (szóhoz jutni), viszont nem akartam az elkövetővel megosztani olyan dolgokat, amiket most megosztottam, mert úgy éreztem, hogy minnek.” (4A, sértett)

Ez a példa arra világít rá, hogy a részvétel lehetősége és a részvétel tényleges megvalósulása két különböző dimenzió. A mediáció biztosíthat egy nyitott kommunikációs teret, azonban az, hogy a résztvevők mennyiben töltik meg ezt tartalommal, már az egyéni döntéseken és attitűdökön múlik. Ez a megfigyelés árnyalja a hipotézis mögött álló feltételezést, és rámutat arra, hogy az aktív részvétel nem automatikus következménye a mediációs helyzetnek.

Az interjúk alapján ugyanakkor az is látható, hogy a mediáció strukturált kommunikációs kerete önmagában is hozzájárulhat a konfliktus feldolgozásához. A résztvevők több esetben hangsúlyozták, hogy a mediáció során lehetőségük volt nyugodt körülmények között beszélni a történekről, ami segítette az események újraértelmezését.

„Szépen, nyugodtan beszéltük meg a dolgokat...” (77, sértett)

Ez a megfogalmazás arra utal, hogy a mediáció nem csupán a részvétel szintjén különbözik a hagyományos eljárástól, hanem a kommunikáció minőségében is. A strukturált, kontrollált beszélgetési helyzet lehetővé teszi, hogy a felek ne pusztán reagáljanak egymásra, hanem reflektált módon dolgozzák fel a történeket.

A részvételi tapasztalathoz kapcsolódóan az interjúkban visszatérően megjelent a megbocsátás kérdése is. A kvalitatív interjúk alapján azonban megállapítható, hogy a megbocsátás nem jelenik meg egységes vagy általános kimenetként. Egyes esetekben a mediáció hozzájárulhat az elkövetővel szembeni negatív érzelmek enyhüléséhez, más esetekben azonban a megbocsátás nem jelenik meg explicit módon, vagy nem válik a folyamat központi elemévé.

Ez a megfigyelés összhangban áll azzal az elméleti megközelítéssel, amely szerint a megbocsátás nem kényszeríthető ki, és nem tekinthető a mediáció kötelező céljának. A mediáció inkább egy olyan keretet biztosít, amelyben a megbocsátás lehetősége megjelenhet, de annak megvalósulása az egyéni döntésektől és a felek közötti interakciótól függ.

A kvalitatív adatok ugyanakkor arra is rámutattak, hogy a részvétel hiánya sem jelenti feltétlenül a mediáció hatásának elmaradását: a hatásmechanizmus több szinten – kognitív, érzelmi és interakciós dimenzióban – egyaránt érvényesülhet. Ugyanakkor a részvétel hiánya sem jelenti feltétlenül azt, hogy a mediáció ne lenne hatással a résztvevőre. Ez arra utal, hogy a mediáció hatásmechanizmusa komplex, és több szinten – például kognitív, érzelmi és interakciós dimenzióban – egyaránt érvényesülhet.

Fontos kiemelni azt is, hogy a mediáció során megjelenő részvétel nem kizárólag verbális formában értelmezhető. A jelenlét, a másik fél meghallgatása, vagy akár a hallgatás is értelmezhető a részvétel egyik formájaként. Ez különösen azokban az esetekben lehet releváns, ahol a résztvevő nem kívánja aktívan kifejezni érzéseit, de mégis részt vesz a folyamatban.

A kvalitatív eredmények összességében azt mutatják, hogy a második hipotézis mögött álló feltételezés részben alátámasztható. A mediáció valóban lehetőséget biztosít a sértettek aktívabb részvételére, és ez bizonyos esetekben hozzájárulhat a konfliktus feldolgozásához. Ugyanakkor a részvétel mértéke és érzelmi feldolgozásra gyakorolt hatása jelentős egyéni eltéréseket mutat.

A mediáció tehát nem garantálja az aktív részvételt vagy az érzelmi feldolgozást, hanem egy olyan keretet teremt, amelyben ezek a folyamatok lehetővé válnak. Ez a különbség kulcsfontosságú a hipotézis értelmezése szempontjából, mivel rámutat arra, hogy a mediáció hatása nem determinisztikus, hanem feltételes jellegű.

6.3.3. A harmadik hipotézishez kapcsolódó tapasztalatok

A harmadik hipotézis (H3) szerint a közvetítői eljárásban való részvétel hatására a sértettek és az elkövetők igazságszolgáltatásról alkotott véleménye pozitív irányban változhat. A hipotézis mögött az a feltételezés áll, hogy a mediáció során a résztvevők egy olyan eljárással találkoznak, amelyben nagyobb hangsúlyt kap a kommunikáció, a személyes részvétel és az egyéni szükségletek figyelembevétele, ami kedvezően befolyásolhatja az igazságszolgáltatással kapcsolatos attitűdjeiket.

A kvalitatív interjúk elemzése alapján megállapítható, hogy a mediációban való részvétel bizonyos esetekben valóban hozzájárul az igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos pozitívabb megítélés kialakulásához, azonban ez a hatás nem tekinthető egységesnek vagy minden esetben megfigyelhetőnek. A résztvevők tapasztalatai differenciált képet mutatnak, amelyben a pozitív és kritikus értékelések egyaránt jelen vannak.

Az interjúk alapján több résztvevő is pozitívan nyilatkozott az igazságszolgáltatás működéséről, különösen az eljárás során szerzett közvetlen tapasztalatok hatására. Ezek a pozitív értékelések gyakran nem absztrakt módon, hanem konkrét élményekhez kötődve jelentek meg, például a hatóságokkal való korrekt bánásmód vagy az eljárás gördülékenysége kapcsán.

„Olyan igazságszolgáltatást nem lehet csinálni, hogy az mindenkinek jó legyen. Nem voltam rossz véleménnyel (az igazságszolgáltatásról), de helyel-közzel mindig megszületik az az ítélet, ami elfogadható.” (56, elkövető)

Ez a megállapítás arra utal, hogy a mediáció nem feltétlenül radikálisan alakítja át a résztvevők igazságszolgáltatásról alkotott képét, hanem inkább megerősítheti a már meglévő, mérsékelt pozitív attitűdöket. A mediáció ebben az értelemben inkább stabilizáló, mintsem alapvetően transzformatív hatással bírhat.

Ugyanakkor az interjúk azt is megmutatták, hogy a pozitív tapasztalatok sok esetben kifejezetten a mediáció sajátosságaihoz kapcsolódnak, és nem feltétlenül terjednek ki az igazságszolgáltatás egészére. A résztvevők gyakran különbséget tettek a mediáció és a „hagyományos” eljárások között, és a pozitív élményeket elsősorban a mediációhoz kötötték.

Ez a megfigyelés arra utal, hogy a mediáció egyfajta „kivételként” jelenhet meg az igazságszolgáltatási rendszerben, amely kedvezőbb élményt nyújt, de nem feltétlenül alakítja át a rendszer egészének megítélését. A mediáció tehát inkább alternatív élményt kínál, mintsem a teljes intézményi bizalom újraalapozását eredményezi.

A kvalitatív adatok ugyanakkor kritikus tapasztalatokat is feltártak. Egyes interjúalanyok kifejezetten negatív véleményt fogalmaztak meg az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatban, különösen azokban az esetekben, amikor az eljárás eredménye nem felelt meg az elvárásaiknak.

„Ezt a fiút nagyon meg kéne büntetnie valakinek...” (4A, sértett)

Ez az idézet arra világít rá, hogy a mediáció nem minden esetben felel meg a sértettek igazságérzetének. Különösen azokban az esetekben, amikor a sértett a büntetés szükségességét hangsúlyozza, a mediáció akár elégtelen válaszként is megjelenhet. Ez a jelenség rámutat arra, hogy a resztoratív és a retributív igazságszolgáltatási logikák közötti feszültség a résztvevők szintjén is megjelenik.

A kvalitatív interjúk alapján az is megfigyelhető, hogy az igazságszolgáltatás megítélése nem kizárólag a mediációs tapasztalatoktól függ, hanem más intézményekkel szerzett élmények is befolyásolják. Egyes válaszadók például kifejezetten elkülönítették a mediációval kapcsolatos pozitív tapasztalataikat más intézményi szereplők – például pénzintézetek – működésétől.

Egy válaszadó, aki a kérdőívben azt jelezte, hogy az igazságszolgáltatásról alkotott véleménye negatív irányba változott, a telefonos interjú során kifejtette, hogy elégedetlensége valójában nem a közvetítői eljáráshoz, hanem egy másik intézmény, a bank eljárásához kötődött:

„Igazándiból nem is az eljáró rendőrökre vagy ezekre gondoltam, inkább a bankra gondoltam, akinek elküldték a felvételnek az igényét, és másfél hónap múlva adta ki a bank, az alatt meg a hölgy elköltötte a pénzt. Mert, ha ezt azonnal kiadja, mondjuk három napon belül, akkor nekem lehet visszatérült volna a 90%-a a pénzemnek...” (55, sértett)

Ez a megfigyelés arra utal, hogy az igazságszolgáltatásról alkotott vélemény komplex, több tényező által alakított konstrukció, amelyben a mediáció csak egy – bár jelentős – elemként jelenik meg. A mediáció pozitív hatása így nem feltétlenül képes ellensúlyozni más intézményekkel kapcsolatos negatív tapasztalatokat.

A kvalitatív adatokból az is kirajzolódik, hogy a mediáció megítélése szoros összefüggésben áll az eljárás kimenetelével, különösen a megállapodás teljesülésével. Azokban az esetekben, amikor a megállapodás sikeresen megvalósult, a résztvevők általában pozitívabban értékelték az eljárást és közvetve az igazságszolgáltatást is. Ezzel szemben a megállapodás elmaradása vagy nem teljesülése esetén az eljárás akár negatív élményként is megjelenhetett.

Ez a jelenség arra utal, hogy a mediáció hatása az igazságszolgáltatás megítélésére erősen kimenetfüggő. A pozitív attitűdváltozás nem pusztán a részvételből fakad, hanem attól is függ, hogy a folyamat milyen eredménnyel zárul, és mennyiben felel meg a résztvevők elvárásainak.

A mediáció során szerzett tapasztalatok ugyanakkor nem minden esetben artikulálódnak tudatos attitűdváltozásként. Előfordulhat, hogy a résztvevők nem fogalmaznak meg explicit módon pozitívabb véleményt, ám az eljárással kapcsolatos elégedettségük mégis hozzájárulhat a rendszer iránti bizalom erősödéséhez. A rendelkezésre álló interjúrészletek alapján ezért az attitűdváltozás iránya közvetlenül nem mindig követhető nyomon – az idézetek egy része inkább a meglévő attitűdöket tükrözi, mintsem egyértelmű elmozdulást dokumentál –, ami a kvalitatív eredmények értelmezésénél figyelembe veendő korlát.

A kvalitatív eredmények összességében azt mutatják, hogy a harmadik hipotézis mögött álló feltételezés csak részben támasztható alá. A mediáció bizonyos esetekben hozzájárulhat az igazságszolgáltatás pozitívabb megítéléséhez, különösen akkor, ha az eljárás során a résztvevők korrekt bánásmódot tapasztalnak és a megállapodás sikeresen teljesül. Ugyanakkor ez a hatás nem általános, és több tényezőtől – így az ügy kimenetelétől, az egyéni elvárásoktól és más intézményi tapasztalatoktól – egyaránt függ.

A mediáció tehát nem tekinthető az igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos attitűdök automatikus javulását eredményező eszközhöz, hanem inkább egy olyan tényezőnek, amely bizonyos feltételek mellett hozzájárulhat a pozitívabb megítélés kialakulásához. Ez a megállapítás különösen fontos a hipotézis értelmezése szempontjából, mivel rámutat arra, hogy a mediáció hatása kontextusfüggő és nem univerzális.

6.4. A kvalitatív elemzés második szakaszának bemutatása (mediátorokkal készült interjúk)¹

A kvalitatív kutatás második szakaszában a közvetítői eljárást lefolytató mediátorokkal készített interjúk elemzésére került sor. Míg az ügyfelekkel készített interjúk elsősorban a mediációban részt vevő felek személyes tapasztalatait mutatták be, addig a mediátorokkal készített interjúk a közvetítői eljárás szakmai működésének, gyakorlati tapasztalatainak és intézményi környezetének feltárását tették lehetővé.

¹ A fejezet kapcsolódik a szerző társszerzős publikációjához (Barabás és Schmidt, 2023), amely a magyar büntetőügyi közvetítés és az indianai gyakorlat jogi kereteinek és alkalmazásának összehasonlítását közölte. Az ott bemutatott intézményi háttér a jelen fejezetben az elemzés kontextusaként jelenik meg; a mediátorokkal és facilitátorokkal készített interjúk elemzése a publikációban nem szereplő, új kutatási anyag.

A mediátorinterjúk célja az volt, hogy a mediációs folyamat a szakemberek perspektívájából is vizsgálhatóvá váljon. A mediátorok napi munkájuk során közvetlen tapasztalatokat szereznek a közvetítői eljárások lefolytatásáról, az ügyfelek motivációiról, a megállapodások jellegéről, valamint azokról a kihívásokról, amelyek a mediáció gyakorlati alkalmazása során felmerülnek. A mediátorok beszámolóí így fontos kiegészítést jelentenek az ügyfélinterjúk eredményeihez, mivel lehetőséget adnak arra, hogy a közvetítői eljárás működését intézményi és szakmai szempontból is értelmezzük. Fontos hangsúlyozni, hogy a mediátorinterjúk célja nem a kutatási hipotézisek igazolása vagy elvetése volt, hanem a közvetítői eljárás szakmai és intézményi működésének feltárása. A mediátorok tapasztalatai kiegészítő perspektívaként értelmezendők, nem pedig a hipotézisvizsgálat önálló alapjaként.

A mediátorinterjúk két csoportba sorolhatók. Egyrészt magyar mediátorokkal készült interjúk kerültek felvételre, akik kormányhivatali keretek között folytatnak közvetítői tevékenységet büntetőügyekben. Másrészt az Amerikai Egyesült Államok Indiana államában működő Community Justice and Mediation Center (CJAM) nevű non-profit szervezet mediátoraival és facilitátoraival is készültek interjúk.

6.4.1. Az amerikai interjúk felmérés háttere

Az amerikai mediátorok bevonására egy ösztöndíjprogram keretében került sor. 2022 nyarán a Rézler Gyula Alapítvány posztgraduális képzésben részt vevő hallgatók számára meghirdetett ösztöndíjának elnyerése lehetővé tette, hogy a 2022-es őszi félév az Indiana University-n Bloomington városában (Indiana állam, Amerikai Egyesült Államok) valósuljon meg.

Bloomingtonban egy olyan non-profit szervezet működik, amely mediációval és resztoratív módszerekkel foglalkozik: a Community Justice and Mediation Center, vagyis a Közösségi Igazságszolgáltatási és Mediációs Központ. A szervezettel történő kapcsolatfelvételt követően lehetőség nyílt a szervezet mediációs tevékenységének megismerésére.

A kutatás során a szervezet által tartott 40 órás alap mediációs és resztoratív igazságszolgáltatási képzés elvégzésére is sor került. Emellett mediációs megbeszéléseken megfigyelőként való részvételre, valamint a szervezet mediátoraival és facilitátoraival készített interjúk lebonyolítására is lehetőség nyílt. A 40 órás resztoratív képzésen való részvétel és a mediációs ülések megfigyelése nem pusztán a hozzáférést biztosította, hanem önálló módszertani funkciót is betöltött: lehetővé tette, hogy az interjúk értelmezése ne kizárólag a mediátorok verbális beszámolóira, hanem a CJAM gyakorlatának közvetlen, megfigyelésen alapuló ismeretére is támaszkodjon, növelve ezzel az elemzés érvényességét és a szakmai

kontextus pontos megértését. Az amerikai mediátorinterjúk így nem öncélú nemzetközi kitekintésként, hanem a kutatás egyik céljához — a hazai közvetítői eljárás sajátosságainak és fejlesztési lehetőségeinek feltárásához — közvetlenül kapcsolódva nyújtottak lehetőséget arra, hogy a magyar gyakorlat jellemzőit egy markánsan eltérő intézményi logikájú modell tükrében, értelmező kontrasztként vizsgálni lehessen (lásd részletesen a 6.4.1.1.–6.4.1.2. alfejezetet).

A CJAM gyakorlatának pontosabb értelmezéséhez ugyanakkor szükséges annak a jogi és szabályozási környezetnek a rövid bemutatása is, amelyben a szervezet működik. A magyar büntetőügyi közvetítés erősen centralizált, egységes jogszabályi keretével (lásd a 3.4. alfejezetet) szemben az Egyesült Államok resztoratív igazságszolgáltatási rendszere alapvetően decentralizált: nincs olyan egységes szövetségi törvény, amely a helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazását átfogóan szabályozná, a normatív keretek túlnyomórészt tagállami szinten alakultak ki, jelentős eltéréseket mutatva az egyes államok között (Sliva és Lambert, 2015). Indiana állam ennek a decentralizált rendszernek egy sajátos, a közösségi alapú modellhez közel álló példáját képviseli.

A CJAM működésének megértéséhez szükséges a szervezet alapvető kereteinek rögzítése. A Community Justice and Mediation Center 1995 óta működő, bloomingtoni székhelyű civil, non-profit szervezet, amely a közösségi konfliktuskezelés széles spektrumát fedi le: a büntetőügyekhez kapcsolódó resztoratív programok mellett polgári, kis értékű, szomszédsági, családi, munkahelyi, valamint lakhatási ügyekben is nyújt mediációt. A szervezet működése — szemben a magyar, teljes mértékben államilag fenntartott és szabályozott modellel — vegyes finanszírozású (állami támogatás és civil adományok), és nagyrészt önkéntes, illetve részmunkaidős, a szervezet saját 40 órás képzését elvégzett mediátorokra és facilitátorokra épül. A büntetőügyekhez kötődő resztoratív esetek túlnyomó része hivatalos beutalás útján kerül a szervezethez: a beutaló partnerek a Monroe megyei fiatalkorúak és felnőttek pártfogó felügyelete, az ügyészség, valamint a közvédői hivatal (Barabás és Schmidt, 2023). E szervezeti keret — a civil, közösségi beágyazottság és a hivatalos igazságszolgáltatáshoz fűződő, beutaláson alapuló kapcsolat kettőssége — közvetlenül meghatározza, hogyan értelmezhetők és vethetők össze az amerikai facilitátorok válaszai a magyar mediátorokéval. A szervezet konkrét resztoratív programjainak (VORP, STEP) és munkamódszereinek részletes bemutatására, valamint a magyar gyakorlattal való tételes összevetésre a 6.4.3.–6.4.4. alfejezetben kerül sor.

6.4.1.1. Az amerikai resztoratív szabályozás decentralizált jellege

Az Egyesült Államokban a helyreállító igazságszolgáltatás az 1970-es évektől kezdve, a sértett–elkövető mediáció (VOM) gyakorlatából bontakozott ki, és fokozatosan épült be a tagállami büntető és fiatalkorúakra vonatkozó kódexekbe (Sliva és Lambert, 2015). A folyamat alulról építkező és töredezett: az egyes államok jogalkotása eltérő ütemben, eltérő mélységben és eltérő terminológiával ismerte el a resztoratív megközelítést. Sliva és Lambert (2015) tagállami statútumok tartalomelemzésén alapuló átfogó vizsgálata szerint 2014 márciusában 32 tagállam rendelkezett valamilyen szintű törvényi támogatással a resztoratív igazságszolgáltatás vagy valamely konkrét resztoratív gyakorlat alkalmazására, összesen 165 statútumban. A támogatás mértéke azonban rendkívül széles skálán mozgott a pusztán elvi, deklaratív rendelkezésektől a konkrét, strukturált és finanszírozással alátámasztott szabályozásig.

A resztoratív jogalkotás terjedésének tendenciáját egy frissebb, mind az ötven tagállamra kiterjedő elemzés is megerősíti: González (2019) vizsgálata szerint 2019-re már 45 tagállam kodifikálta valamilyen formában a resztoratív igazságszolgáltatást állami törvénybe, bírósági szabályzatba vagy közigazgatási kódexbe, és mindössze öt államban (Arizona, Észak-Karolina, Észak-Dakota, Ohio és Oklahoma) hiányzott bármilyen formális jogi elismerés. González ezt a közel egyetemes kodifikációt egy új jogi norma kialakulásaként értelmezi, jelezve, hogy a resztoratív megközelítés a marginális gyakorlatból a formális jogrendszer részévé vált.

Sliva és Lambert (2015) a törvényi támogatás három szintjét különböztették meg. Az ideológiai (*ideological*) szintű szabályozás csupán megemlíti vagy kíváncsként jelöli meg a resztoratív igazságszolgáltatást, anélkül, hogy az alkalmazás strukturális kereteit meghatározná. Az aktív (*active*) támogatás már bizonyos szervezeti vagy eljárási struktúrát – például finanszírozást, személyi feltételeket vagy az alkalmazás módjának leírását – is biztosít. A strukturált (*structured*) szint pedig erőteljesen ösztönzi vagy egyenesen előírja a resztoratív gyakorlat alkalmazását, és ehhez érdemi intézményi támogatást, finanszírozási garanciát, valamint igazgatási iránymutatást rendel (Sliva és Lambert, 2015). E tipológia szerint mindössze hét tagállam – Colorado, Minnesota, Missouri, Montana, New Hampshire, Texas és Vermont – rendelkezett strukturált szintű szabályozással valamely resztoratív gyakorlat tekintetében, de még e tagállamok sem írták elő a resztoratív igazságszolgáltatást rendszerszintű, általános büntetőjogi válaszként. Ez a megállapítás megerősíti azt a következtetést, hogy az amerikai modellben a helyreállító igazságszolgáltatás – noha széles körben elismert – tagállami politikai szinten továbbra is marginálisan támogatott gyakorlat maradt.

Indiana állam ily módon nem szélsőséges, hanem az amerikai mezőny mérsékelt, tipikus szegmensét képviseli, ami éppen alkalmassá teszi az összehasonlításra: a tagállam decentralizált, megengedő szabályozási modellje a magyar rendszer centralizált, büntetőeljárásba integrált konstrukciójának szöges ellentéte, így a két eset egymás értelmező kontrasztjaként a strukturális különbségek éles kirajzolódását teszi lehetővé. A helyszín tehát – noha elsődlegesen az ösztöndíjprogram által meghatározott hozzáférés eredménye – a kutatási cél szempontjából tartalmilag is indokolt választásnak bizonyult.

6.4.1.2. Indiana állam szabályozási pozíciója és annak jelentősége a CJAM gyakorlatában²

Az imént bemutatott tipológiai keretben Indiana állam az amerikai mezőny jellegzetesen mérsékelt szegmensébe sorolható. Sliva és Lambert (2015) elemzése Indianát a törvényi támogatással rendelkező 32 tagállam egyikeként azonosítja, ahol összesen három olyan státútum található, amely resztoratív igazságszolgáltatásra vagy valamely konkrét resztoratív gyakorlatra hivatkozik. A támogatás legmagasabb szintje a szerzők kódolása szerint Indiana esetében *ideológiai* jellegű, vagyis a tagállami jogszabályok elismerik és lehetővé teszik a resztoratív megközelítést, de nem rendelnek hozzá strukturált intézményi keretet, kötelező alkalmazást vagy elkülönített finanszírozási garanciát. Az indianai státútumok ezen belül a fiatalkorúak igazságszolgáltatása, valamint az általános büntetőjogi populáció vonatkozásában egyaránt megjelennek, és lehetővé teszik a resztoratív gyakorlatok alkalmazását mind az eljárás eltereléses (diverziós) szakaszában, mind köztes szankcióként (Sliva és Lambert, 2015). Pavelka (2016) elemzése ezt a besorolást árnyalja, ám lényegében megerősíti: a szerző Indiana államot a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének rendeltetését rögzítő rendelkezés alapján a kiegyensúlyozott megközelítés (*balanced approach*) kategóriájába sorolja, amely a resztoratív szemléletet az elkövető elszámoltathatóságának, a közösség védelmének és az elkövető kompetenciafejlesztésének hármas célja köré szervezi (Pavelka, 2016). Mindkét értelmezés ugyanarra mutat rá: Indiana törvényi szinten elismeri a helyreállító szemléletet, ám azt nem emeli kötelező, strukturált és rendszerszinten finanszírozott eljárássá.

Ez a szabályozási jelleg közvetlenül megvilágítja a CJAM működésének azokat a sajátosságait, amelyeket a mediátorinterjúk elemzése feltárt (lásd a 6.4.5.4. alfejezetet). A magyar modellben a közvetítői eljárás államilag integrált, jogszabályban részletesen rögzített, az ügyészi kapuóri

² Az indianai alternatív vitarendezési szabályokat az adatfelvételt követően, 2023-ban és 2025. január 1-jei hatállyal módosították: e változások a fejezet megállapításait nem érintik, mivel azok az adatfelvétel idején fennálló szabályozásra és gyakorlatra vonatkoznak.

funkcióhoz kötött eljárás, amelynek eredménye közvetlen büntetőjogi következményekkel jár (lásd a 3.4. alfejezetet). Ezzel szemben Indianában a tagállami jog csupán megengedő, ideológiai szintű keretet biztosít, amely nem ír elő kötelező alkalmazást és nem rendel hozzá kiépített állami intézményrendszert. E megengedő szabályozási környezet teremti meg a teret a közösségi alapú, civil szervezeti modellek – mint a CJAM – számára, amelyek a resztoratív folyamatokat nagyrészt a formális büntetőeljáráson kívül, önkéntes facilitátorok és közösségi finanszírozás bevonásával működtetik. Ez a háttér magyarázza azt is, hogy az amerikai facilitátorok – ahogyan azt az interjúk feltárták – miért tesznek következetes fogalmi különbséget a mediáció, a facilitáció és a helyreállító igazságszolgáltatás között, és miért értelmezik a resztoratív folyamatokat a közösségi igazságszolgáltatás részeként, nem pedig a büntetőeljárás alternatívájaként (erről lásd Barabás és Schmidt, 2023). A magyar és az indianai modell különbsége tehát nem pusztán a szakmai szemléletből, hanem az eltérő jogi-szabályozási architektúrából is fakad, és éppen ez teszi az indianai gyakorlatot a magyar modell értelmező kontrasztjaként különösen alkalmassá.

6.4.2. A vizsgált anyagok

A kutatás ezen szakaszában az elemzés alapját azok az interjúk képezték, amelyek a közvetítői eljárást lefolytató magyar mediátorokkal, valamint a bloomingtoni CJAM szervezet mediátoraival és facilitátoraival készültek. Az interjúk célja az volt, hogy feltárják a mediáció gyakorlati működésének tapasztalatait, az ügyek kezelésének folyamatát, valamint azokat a szakmai kihívásokat, amelyek a közvetítői eljárások során felmerülnek.

Az interjúk során a mediátorok beszámoltak a mediációs ügyek beérkezésének folyamatáról, az ügyfelek motivációjáról, a mediáció során megjelenő konfliktushelyzetek kezeléséről, valamint a megállapodások jellegéről és teljesüléséről.

Az amerikai mediátorokkal készített interjúk ugyanazt a tematikai keretet követték, mint a magyar mediátorinterjúk, és így közvetlenül a kutatás céljához kapcsolódnak: a közvetítői eljárás hatásmechanizmusainak – különösen a felelősségvállalás, az érzelmi feldolgozás és az eljárási igazság megélésének – feltárásához. Az amerikai gyakorlat nem önálló vizsgálati tárgyként, hanem értelmező kontrasztként jelenik meg, amely segít élesebben megvilágítani a magyar rendszer sajátosságait és a hipotézisekben megfogalmazott összefüggéseket.

6.4.3. A vizsgálati alanyok bemutatása

Az interjúk alanyai között hat mediátor szerepelt, akik Heves vármegyében és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében dolgoznak mediátorként, valamint öt mediátor vagy facilitátor, akik a bloomingtoni Community Justice and Mediation Center szervezetnél végzik mediációs tevékenységüket.

A magyar mediátorok esetében a kutatás során összesen 16 mediátor került megkeresésre interjúkészítés céljából. A megkeresett mediátorok közül hat mediátor vállalta az interjúban való részvételt. A CJAM szervezet esetében a kutatás idején ott dolgozó valamennyi mediátor és facilitátor megkeresésre került; mind az öt szakember vállalta az interjúban való részvételt. Mivel a vizsgálatba a szervezet teljes, akkor aktív mediatori állománya bevonásra került, a minta e tekintetben nem szelektív, hanem a szervezet gyakorlatának egészét reprezentálja.

Összességében tehát a mediátorinterjúk száma 11 volt, amelyből 6 magyar és 5 amerikai mediátorral készült beszélgetés.

6.4.4. A vizsgálat menete

Az interjúk felvételére 2022 októbere és 2023 márciusa között került sor. A magyar mediátorokkal készített interjúk online, az amerikai facilitátorok közül négygel személyesen, eggyel online formában zajlottak; az interjúcsatornák megválasztásának módszertani vonatkozásait a 4.8. alfejezet tárgyalja. Az interjúk időtartamára, a leiratok készítésének és az anonimizálásnak a módjára vonatkozó részleteket a 6.1., illetve a 4.5. és a 4.7. alfejezet ismerteti.

6.4.5. Eredmények

Az interjúk elemzése során több visszatérő tematikus mintázat rajzolódott ki. A mediátorok beszámolóiban elsősorban a közvetítői eljárás gyakorlati működésére, az ügyek beérkezésének folyamatára, az ügyfelek motivációira, valamint a mediáció során megjelenő konfliktuskezelési stratégiákra irányultak.

Az interjúk alapján a mediátorok tapasztalatai több szempontból is kiegészítik az ügyfelekkel készített interjúk eredményeit. Míg az ügyfélinterjúk elsősorban a mediáció személyes megélésére és az érzelmi hatásokra fókuszáltak, addig a mediátorinterjúk a mediáció

intézményi működésének, szervezeti kereteinek és szakmai gyakorlatának vizsgálatát teszik lehetővé.

A következő alfejezetek a mediátorok interjúi során kirajzolódó legfontosabb témaköröket mutatják be, majd ezt követően külön sor kerül a magyar és az amerikai mediátorok tapasztalatainak összehasonlítására.

6.4.5.1. Magyar mediátorok

A magyar mediátorokkal készített interjúk elemzése során több, egymással összefüggő tematikus terület rajzolódott ki, amelyek a közvetítői eljárás gyakorlati működésének különböző aspektusait világítják meg. Az alábbiakban ezek a témák nem külön alcímekként, hanem értelmező keretben kerülnek bemutatásra, az interjúkból származó idézetek megtartásával.

Az egyik legmarkánsabb kérdéskör az ügyek beérkezéséhez és előkészítéséhez kapcsolódik. A mediátorok beszámolóí alapján a közvetítői eljárásba kerülő ügyek döntő többsége ügyészi utalás útján érkezik, ami már önmagában meghatározza a folyamat jellegét és kereteit. Több interjúalany is utalt arra, hogy a korábbi gyakorlattal szemben – amikor a bíróságok is utaltak ügyeket mediációra – az ügyészi szűrés eltérő logikát követ, ami a mediációra alkalmas ügyek kiválasztásában is különbségeket eredményezhet. Ez arra utal, hogy az intézményi környezet nem csupán adminisztratív keret, hanem érdemben befolyásolja a mediációs gyakorlatot.

A folyamat formalizált jellegét jól mutatja az alábbi idézet:

„Amikor érkeznek az ügyek, akkor kiszignálom és onnantól kezdve mindenki saját magának indítja el az ügyet. Első körben idézések, értesítések kiküldése, a megbeszélés időpontjára, utána a megbeszélés és utána, hogyha megállapodás van, akkor az ügyésznek megküldjük jóváhagyásra, aki törvényes felügyeletet gyakorol a megállapodás, illetve a munkánk fölött. És utána, hogyha a megállapodásban foglalt jóvátétel teljesül, akkor ugye egy jelentés küldése szintén az elrendelő ügyészségnek. Gyakorlatilag ennyi a folyamata. Meg tájékoztatás (a résztvevőknek), hogy befejeződött maga a közvetítői eljárás.” (4M)

Az idézet jól szemlélteti, hogy a mediációs folyamat erősen szabályozott, és szorosan kapcsolódik az ügyészségi kontrollhoz. Ugyanakkor az interjúk alapján az is kirajzolódik, hogy a formalizált keretek mellett jelentős bizonytalanság is jelen van az ügyek tartalmát illetően. Több mediátor is kiemelte, hogy az ügyiratok gyakran nem tartalmazznak elegendő információt a mediáció tényleges lefolytatásához, ami a folyamat elején komoly nehézséget jelent.

„Mi a tényállást látjuk, semmi mást. Tehát azt, amit megállapít az ügyész vagy a rendőr, milyen jogszabályi hivatkozással. Van, aki az eseményt sem részletezi, van, aki igen. Ez megint egyén függő. Leginkább ott derül ki, amikor már benne ülsz, hogy hoppá, itt még azért részt vettek egy páran.” (5M)

Ez az információhiány nem csupán technikai probléma, hanem a mediáció minőségére is hatással lehet. Az egyik mediátor példája különösen jól rávilágít arra, hogy a formális minősítés és a tényleges tartalom között jelentős eltérés lehet:

„Zaklatásként jött az ügy és kiderült, hogy folyamatosan az ásványvizes üvegébe a kolléganőjének, aki nem állt vele szóba, valami ilyen gyógyszert adott és sima zaklatásként, de nagyon durva sztorik jöttek ki belőle.

Úgy jönnek, hogy zaklatás vagy garázdaság vagy testi sértés, nem úgy, hogy kapcsolati erőszak. Nem tudod, hogy mibe csöppensz bele és ott ülsz a kellős közepén egy kapcsolati erőszaknak vagy kapcsolati konfliktusnak. És ez nagyon nehéz.” (6M)

Az ilyen esetek arra mutatnak rá, hogy a mediátorok gyakran csak a folyamat során szembesülnek az ügy valódi természetével, ami a megfelelő módszertani eszközök kiválasztását is megnehezíti. Ezzel összefüggésben jelent meg a békítőkörök alkalmazásának kérdése is, amelyhez azonban – a mediátorok beszámolóit szerint – sokszor hiányoznak az előzetes információk.

„Sokszor az ügyek, amik érkeznek, abból nem is feltétlenül derül ki, hanem már csak, amikor benne ülsz a mediációban, hogy ebből jó lehetett volna egy békítőkör.” (4M)

Az ügyek előkészítésének másik fontos dimenziója az ügyfelekkel való kapcsolatfelvétel. A mediátorok beszámolóí szerint az elérhetőségek hiánya gyakran akadályozza a hatékony kommunikációt, így sok esetben az első tényleges találkozás a mediációs ülésen történik. Ez különösen problematikus abból a szempontból, hogy a felek felkészítése korlátozott marad.

Ugyanakkor az interjúk arra is rávilágítanak, hogy amikor sikerül előzetes kapcsolatfelvétel, az jelentősen befolyásolhatja a folyamat kimenetelét. Az egyik mediátor példája jól mutatja ezt:

„[...] a sértettekkel beszéltem [...] elmondták a sérelmeiket [...] de hogy ők megbocsátanak, ha nekik ezt megfizetik, minden rendben.” (2M)

Ez arra utal, hogy az előkészítés minősége kulcsszerepet játszik a mediáció sikerességében, még akkor is, ha ez a jelenlegi rendszerben nem minden esetben biztosított.

Az előkészítés kérdése szorosan összefügg azzal is, hogy az ügyfelek milyen módon és milyen motivációval vesznek részt a folyamatban.

Az ügyfelek részvételével kapcsolatban a mediátorok viszonylag egységes képet rajzoltak fel: a meg nem jelenés ritka jelenség, különösen büntetőügyek esetében. Ez részben azzal magyarázható, hogy a mediáció alternatívát kínál a hosszabb és formálisabb eljárásokkal szemben.

„A büntető ügyfelek motiváltak, mert különben hosszú nagyon az eljárás.” (1M)

A motiváció ugyanakkor nem feltétlenül kapcsolódik a mediáció tartalmának megértéséhez. Az interjúk egyik visszatérő megállapítása, hogy az ügyfelek többsége nem rendelkezik előzetes ismeretekkel a közvetítői eljárásról, ami jelentősen befolyásolja az elvárásaikat és a részvételük módját.

„[...] sokszor még akkor sem tudják, hogy miért jönnek ide és mi lesz itt. Tehát azért mondom, hogy az ügyfelek igazából az elvárásaikat nem nagyon tudják megfogalmazni a mediációval szemben, hisz nem tudják, hogy mi vár rájuk itt, vagy maximum csak annyi, hogy fizesse meg a pénzt, vagy ne kelljen bíróságra menni.” (2M)

Ez a felismerés összecseng az ügyfélinterjúk eredményeivel, és megerősíti azt a következtetést, hogy a mediáció társadalmi ismertsége továbbra is alacsony. Az információhiány következménye az is, hogy az ügyfelek gyakran kizárólag anyagi jóvátételben gondolkodnak, és kevésbé tudják artikulálni egyéb szükségleteiket.

A mediátorok beszámolóí alapján a sértettek érzelmi állapota szintén meghatározó tényező a folyamat elején. A harag, a félelem és a bizonytalanság egyaránt jelen van, azonban ezek az érzelmek a mediáció során gyakran átalakulnak.

„Gyakori, hogy haraggal érkeznek az ügyfelek, de ezt nem mondják és ez változik a folyamat során. Jó, hogy a konfliktus utáni első beszélgetés szakember előtt zajlik.

A félelem inkább az idősebbeknél és a súlyosabb bűncselekmények esetében jellemző, mert ezek személyesebb jellegű ügyek.” (1M)

Ezzel párhuzamosan a mediátorok különböző technikákat alkalmaznak annak érdekében, hogy biztonságos keretet teremtsenek a felek számára. Az egyik ilyen megoldás az indirekt, úgynevezett „sétáló” mediáció, amely különösen érzékeny esetekben jelenik meg:

„Igen, a sértett közölte, hogy ő szeretne a megbeszélésen részt venni, de nem akar egy légtérben lenni a gyanúsítottal, mert, hogy egy településen laknak, neki nagy értékű gépei vannak otthon, amikkel dolgozik és hogy nem akarja, hogy hozzá betörjön, tudja, hogy kiről is van szó. Két helységben voltak. Első körben érkezett a sértett, utána a gyanúsított másik irodába és akkor sétáltam közöttük, közvetítettem. Sajnos, megállapodás ugyan született, de meghalt nem sokkal utána a sértettem, úgyhogy teljesíteni már nem tudott kinek. (4M)

Ez a gyakorlat jól mutatja a mediátorok rugalmasságát, ugyanakkor azt is, hogy a standard eljárási keretek gyakran nem elegendőek a valós konfliktushelyzetek kezeléséhez.

Az interjúk egy további fontos tanulsága az intézményi együttműködés szerepére vonatkozik. A mediátorok egybehangzóan pozitívan értékelték az ügyészséggel való kapcsolatukat, amely szerintük jelentős mértékben hozzájárul a hatékony működéshez.

„[...] nagyon jó a kapcsolat [...] mert mi mindig összehozzuk az ügyességet, hogy de, nyugodtan, csináljuk csak.” (2M)

Ez a kapcsolat azonban nem kizárólag formális együttműködésként jelenik meg, hanem gyakorlati segítségként is, például az ügyfelek elérésében vagy az ügyek koordinálásában.

Ugyanakkor az interjúk rávilágítottak arra is, hogy más intézményi szereplők – különösen a rendőrség – részéről érkező információk sokszor problémát jelentenek. A félretájékoztatás konkrétan befolyásolhatja a mediáció kimenetelét:

„[...] azt mondta a rendőr, hogy 600-at kérhet [...] én pártatlan vagyok és én nem adhatok senkinek [támpontot]... ez mindig itt a felek közötti konszenzus... és ellehetetleníti a munkánkat, mert azt a nényt másfél óra alatt ettől nem lehetett eltántorítani... amúgy meg csodálatosan megállapodtak volna 400-ban, ha a néninek ezt nem mondják el, jogtalanul.” (2M)

Ez a jelenség arra mutat rá, hogy a mediáció hatékonysága nem kizárólag a mediátorokon múlik, hanem a tágabb intézményi környezet működésén is.

A mediátorok által megfogalmazott nehézségek között hangsúlyosan jelent meg a leterheltség és a többféle feladat egyidejű ellátása. Ez nemcsak szervezési kérdés, hanem a szakmai munka minőségére is hatással lehet.

„...meg a leterheltség az, ami. Hogy itt minden mást is kell csinálni. Tehát nem csak mediálunk meg mediálok, de minden mást. Befejezem a mediációt, két perc múlva ülök be a kocsiba, megyek ki családhoz környezettanulmányt készíteni, jövök vissza, csörög a telefon, hogy akkor menjek segíteni a titkárságra, akkor nem jó, elrontottuk, akkor hívjam a bíróságot, ügyességet. Tehát kicsit szétesünk, szét vagyok én is hullva a leterheltség miatt.” (4M)

Emellett több interjúalany utalt az ügyfelek attitűdjének változására is, amely a mediációs folyamat dinamikáját is befolyásolja:

„Én egy picit el vagyok akadva. érzem saját magamban a lelkesedés hiányát. Nagyon sokat változott az emberek hozzáállása az elmúlt időszakban, több dologhoz. Tehát, most sorozatban olyan ügyeim vannak, hogy még egy bocsánatkérésért is annyit kell dolgozni, ami régen magától jött, mert leült és már dőlt belőle, hogy sajnálom, most nem. Nekem ez. Ez, az emberi hozzáállás megváltozása. Alapvetően az értékrendek máshol vannak, mint akár 2-3 évvel ezelőtt is voltak. Teljesen más, más a fókusz. És nagyon nehéz stabilnak és higgadtnak és pártatlannak és semlegesnek maradni egy olyan helyzetben, amikor egyébként, amikor benne ülsz, ilyennek kell lenned, de ha kijössz belőle, akkor meg szaladnod kell tovább, már csörög a telefon, szóval nem egyszerű.” (6M)

Ez a megfigyelés túlmutat az egyedi eseteken, és egy tágabb társadalmi változásra utal, amely a mediáció működését is érinti.

A sikeres mediáció meghatározása kapcsán a mediátorok válaszai egyértelműen azt mutatják, hogy a siker nem kizárólag – sőt, nem is elsősorban – a megállapodás létrejöttéhez kötődik, hanem az érzelmi folyamatokhoz.

„Az a sikeres mediáció, amikor mindenki megnyugodott. Mindig az a jó, ami az ügyfeleknek jó és ha úgy mennek el, hogy jól vannak.” (1M)

„Meg az is, amikor katarzis van, amikor mindenki boldog, azt nagyon szeretem. Meg, amikor itt elmondják, hogy ők nem gondolták, hogy ilyen lesz ez az eljárás, féltek és azért én megnyugtatók mindenkit, hogy ha látom, hogy ideges vagy bármi olyan, hogy remeg, reszket, sír, nem néz rám, nagyon zavarban van. Azért akkor meg szoktam őket nyugtatni, hogy itt emberi dolgok történnek, tehát ne aggódjanak és azt is mindig elmondom, hogy én nem ítélek el senkit. A jog elítéli, igen, azért vagyunk itt, de én nem. Tehát itt nem lesz ítélet.” (2M)

Ez a szemlélet szorosan kapcsolódik a resztoratív igazságszolgáltatás alapelveihez, és jól elkülöníti a mediációt a hagyományos büntetőeljárás logikájától.

Végül fontos kiemelni, hogy a mediátorok részéről egyértelmű igény fogalmazódott meg a szakmai munka nagyobb elismerésére. Ez nem csupán anyagi vagy szervezeti kérdésként jelent meg, hanem a mediáció társadalmi és intézményi megítélésére is vonatkozott.

„Az elismerés, tehát, hogy ne csak az ügyszám száma számítson. Hogy egy mediáció ugyanannyit ér, mint mondjuk egy pártfogó felügyeletben egy feljegyzés elkészítése, tehát egyszerűen nem annyit dolgozol vele. Nem érti senki, aki ezt nem csinálja, hogy te egy kétórás megbeszélés után miért úgy ülsz ki, mint egy szopott gombóc gyakorlatilag. És hogy közben ne csörögjön a telefon, hogy ezt ismerjék el, ezt becsüljék meg, hogy ezt hivatali keretek között valaki csinálja.

Egyébként az elismerést meg megbecsülést nem csak hivatali szinten értem, vagy gondolom én, hanem hogy ha azok az elrendelők, akik elrendelik ezeket a közvetítői eljárásokat, nem úgy tekintenének rá, hogy ez a leggyorsabb lezárási formája, hanem valóban tudna működni. És ez most nem, tényleg azért küldje ide azt, aki lopott, hogy hátha, ha szembe ül azzal, akitől ellopta, akkor megérzi, hogy miért nem jó ilyet csinálni. Tehát ez a szemlélet.” (5M)

Ez a visszajelzés arra utal, hogy a mediáció jelenlegi rendszere – bár működőképes – még nem biztosítja teljes mértékben azt a szakmai és társadalmi megbecsülést, amely a mediátorok által végzett munka jellegéből következne.

6.4.5.1.1. A mediációba kerülő ügyek típusai és a súlyosabb ügyek bevonásának korlátai

A mediátorokkal készített interjúk egyik visszatérő témája az volt, hogy a közvetítői eljárásba milyen típusú ügyek kerülnek a gyakorlatban, és milyen mértékben jelennek meg súlyosabb bűncselekmények a mediációs folyamatban. A beszámolók alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy bár a jogi szabályozás lehetőséget biztosít szélesebb körű alkalmazásra, a gyakorlatban mégis elsősorban az egyszerűbb megítélésű ügyek – különösen a közlekedési és vagyon elleni cselekmények – dominálnak.

„Súlyosabb ügyeknél lehetne mediálni, de nem jellemző.” (1M)

Ez a tömör megfogalmazás jól érzékelteti a jelenlegi gyakorlat és a szabályozási lehetőségek közötti eltérést. A mediátorok nem vitatják a súlyosabb ügyek mediálhatóságát, sőt, több esetben kifejezetten indokoltnak tartanak ezek bevonását a közvetítői eljárásba.

„Hasznos lenne, ha sor kerülne a súlyosabb bűncselekmények közvetítői eljárásba vonására is.” (3M)

Az idézet mögött meghúzódó implicit feltételezés az, hogy a mediáció nem csupán „egyszerű” ügyek kezelésére alkalmas eszköz, hanem potenciálisan komplexebb, nagyobb érzelmi súllyal bíró konfliktusok feldolgozására is. Ez összhangban áll a nemzetközi szakirodalomban megjelenő törekvésekkel, amelyek a resztoratív igazságszolgáltatás kiterjesztését hangsúlyozzák súlyosabb bűncselekmények esetében is.

Ugyanakkor a gyakorlatban több tényező is korlátozza ennek megvalósulását. Az egyik ilyen tényező az ügyek előzetes minősítése és az információhiány, amely már a korábbi alfejezetben is megjelent. A mediátorok sok esetben csak a mediáció során szembesülnek azzal, hogy az ügy valójában súlyosabb jellegű, mint amit az ügyirat sugall.

Ez a jelenség nemcsak módszertani kihívást jelent, hanem arra is rávilágít, hogy a „súlyos” és „nem súlyos” ügyek közötti határ a gyakorlatban nem mindig egyértelmű. Az egyik interjúalany erre reflektálva a mediáció általános lehetőségeiről a következőképpen fogalmazott:

„[...] ugye az a cél, hogy a világon mindenben lehessen szinte mediálni, tehát ugye nagyon súlyos ügyekben is.” (4M)

Ez a kijelentés már egy normatív álláspontot tükröz, amely túlmutat a jelenlegi gyakorlaton. A mediáció itt nem kivételes alternatívaként, hanem általános konfliktuskezelési eszközként jelenik meg. Ugyanakkor a mediátor rögtön relativizálja is ezt az ideált, amikor hozzáteszi, hogy a gyakorlatban mégsem találkoznak ilyen súlyos ügyekkel:

„[...] mi azért nem kaptunk olyan rettenetesen súlyos ügyeket.” (4M)

Ez nem a súlyosabb ügyek mediálhatatlanságát, hanem azok ritka intézményi becsatornázását jelzi. Ez a kettősség – a lehetőség és a gyakorlat közötti feszültség – az egész alfejezet egyik központi megállapításaként értelmezhető.

A mediátorok válaszaiból az is kirajzolódik, hogy a súlyosabb ügyek mediációba vonásának hiánya nem feltétlenül szakmai ellenállásból fakad, hanem inkább intézményi és szemléletbeli tényezők eredménye. A büntető igazságszolgáltatás hagyományos logikája továbbra is meghatározó, amely a súlyosabb bűncselekmények esetében kevésbé nyitott a resztoratív megközelítések alkalmazására.

Ezzel szemben a mediátorok tapasztalatai arra utalnak, hogy a közvetítői eljárás különösen hatékony lehetne olyan esetekben, ahol a felek közvetlenül szembesülnek egymással. Az egyik interjúalany ezt egy összehasonlítással érzékelteti:

„[...] egy feltételes ügyészi felfüggesztés mondjuk egy fiatalkorúnál hatékonyabb-e, mint amikor ide kell ülnie szembe azzal, akit hasba rúgott [...]?” (4M)

Ez a felvetés implicit módon kritizálja a hagyományos büntetőeljárás eszköztárát, és rámutat arra, hogy a mediáció olyan élményszerű, közvetlen tapasztalatot kínálhat, amely a felelősségvállalás szempontjából hatékonyabb lehet. A hangsúly tehát nem a jogi kategóriákon, hanem a felek közötti interakción és annak hatásán van.

Összességében megállapítható, hogy a mediátorinterjúk alapján a közvetítői eljárás gyakorlati alkalmazási köre szűkebb annál, mint amit a jogszabályi keretek lehetővé tennének. A súlyosabb ügyek mediációba kerülése inkább kivételnek tekinthető, ami elsősorban az intézményi gyakorlat, az előzetes szűrés mechanizmusai, valamint a büntető igazságszolgáltatás domináns szemléletének következménye. Ez arra utal, hogy a mediáció szélesebb körű alkalmazása nem pusztán normatív kérdés, hanem elsősorban szemléleti és intézményi feltételekhez kötött.

6.4.5.1.2. A megállapodások jellege és a jóvátétel formái

A mediátorinterjúk elemzése során kiemelt jelentőséggel bírt annak vizsgálata, hogy a közvetítői eljárások során létrejövő megállapodások milyen jellegű jóvátételt tartalmaznak. A kvalitatív adatok alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy a megállapodások túlnyomó többsége anyagi jellegű jóvátételhez kapcsolódik (ez különösen a büntetőügyek esetében jellemző, ahol a károk kompenzálása központi szerepet kap), ugyanakkor a nem materiális, szimbolikus vagy érzelmi elemek is megjelennek a folyamat során, még ha ezek nem minden esetben kerülnek formális rögzítésre.

A mediátorok beszámolóí alapján a megállapodások létrejötte kifejezetten magas arányú, ami a közvetítői eljárás gyakorlati hatékonyságát jelzi. Ez az eredmény összhangban áll a kvantitatív adatokkal és a korábbi kutatásokkal is, ugyanakkor önmagában nem ad választ arra a kérdésre, hogy milyen tartalommal jönnek létre ezek a megállapodások.

Ugyanakkor a mediátorok hangsúlyozták, hogy a folyamat nem redukálható pusztán pénzbeli kompenzációra.

„Az esetek nagy többségében teljesülnek a megállapodások. Mondhatom azt is, hogy egy 85-90%-ban szerintem teljesülnek a megállapodások, a jóvátételek. Van, amikor csak egy bocsánatkérés és más jóvátételi igény nincs, többségében ugye anyagi jóvátétel, erkölcsi és anyagi jóvátétel van és végül, amikor nem anyagi jóvátétel az, amit kér a sértett. Az főleg inkább szabálysértéses ügyekben szokott lenni, amikor nem anyagi jóvátételi igény van.” (4M)

Ez a megfogalmazás arra utal, hogy az anyagi és nem anyagi elemek nem feltétlenül zárják ki egymást, hanem sok esetben együtt jelennek meg. A mediátorok tudatosan törekednek arra, hogy a megbeszélések során az érzelmi dimenzió is teret kapjon, még akkor is, ha a felek már előzetesen megegyeztek az anyagi kérdésekben.

„Itt nálunk abszolút az a szellemiség, hogy mindenféleképpen kerüljön sor arra, hogy itt az emberi oldal is ki tudjon jönni. Mert ez a lényege. Úgyhogy bárki, jönnek itt úgy, hogy már megegyeztünk, jönnek be így a folyosón, akkor sem, én még olyat nem láttam, hogy két perc múlva kimenjen, mindenféleképpen végigjártszuk a műsort és igenis, hogy

legyen meg ez a része, hogy elmondhassa és hogy legyen valami értelme annak, hogy eljött ide.” (6M)

Ez a gyakorlat jól mutatja, hogy a mediátorok számára a mediáció nem pusztán megállapodás-előállítási mechanizmus, hanem egy olyan folyamat, amelynek célja az érzelmi feldolgozás és a felek közötti kommunikáció helyreállítása is. Ugyanakkor az is látható, hogy ezek az elemek gyakran „ráépülnek” az anyagi jóvátételre, nem pedig annak alternatívájaként jelennek meg.

A nem anyagi jellegű jóvátétel elsősorban speciális esetekben, jellemzően szabálysértési ügyekben jelenik meg. Ezekben az esetekben a jóvátétel formája sokkal inkább kreatív, közösségi vagy szimbolikus jellegű.

„Nekem olyan volt például régen, de ez ilyen, kellett nekik segíteni, hogy az önkormányzat sérelmére követtek el szabálysértést és egy falusi rendezvényen kellett besegíteniük különböző dolgokat. Újságot kihordani, olyan is volt már, helyi újságot kihordani.” (4M)

„Van nagyon jó példám, C&A-s lopás, fiatalok és mivel rögtön megtérült a fülbevaló vagy a nem tudom minek az ára, tehát anyagi jóvátételi igény nem volt. Viszont egy nagyon ügyes kezű, művészeti iskolába járó lány tette ezt a műveletet és azt kérte tőle a C&A vezetője, hogy fesse ki az ő szolgálati helyiségüket. Teljesen rábízta, hogy milyen mintával, de hogy valami nagyon klassz dolgot hozzon ki belőle és egy nagyon klassz dolog lett az egészből.

Ugyanez, gyermekotthonosok is megrongáltak, loptak, nem tudom én mit csináltak és mosdó helyiséget kellett kifesteniük, illetve nem kellett, azt vállalták el, hogy azzal tudnak segíteni.

Idős néninek a kertjét kellett felásni, mert tavasz jött és nem tudta, mert eltört a bokája a balesetben.” (6M)

Ezek a példák arra utalnak, hogy a mediáció potenciálisan alkalmas lenne a nem anyagi jóvátételi formák szélesebb körű alkalmazására is, azonban ez a gyakorlat jelenleg inkább

kivételesnek tekinthető. A jelenség mögött részben az ügyek jellege, részben pedig a felek elvárásai állnak.

A mediátorok beszámolóí alapján az ügyfelek jelentős része eleve anyagi jóvátételi igénnyel érkezik a mediációra, ami összefügg azzal, hogy az eljárás célját gyakran leegyszerűsítve értelmezik. Ez a megfigyelés visszautal a korábban tárgyalt információhiányra: ha az ügyfelek nem rendelkeznek pontos képpel a mediáció lehetőségeiről, akkor a jóvátételt is elsősorban pénzbeli kompenzációként értelmezik.

Ugyanakkor a mediátorok hangsúlyozták, hogy a megállapodás létrejötte nem pusztán a jóvátétel formáján múlik, hanem azon, hogy a felek képesek-e egymás megértésére. Az egyik interjúalany ezt így fogalmazta meg:

„Én el szoktam mondani a bevezető szövegben, elég régóta, azt, hogy itt ugye semmi sem kötelező és hogy megállapodás és így egyébként nagyon jól le tudom hozni a feleket egy közös kiinduló szintre, hogy megállapodás csak olyan felek között tud létrejönni, akik kölcsönösen megértik egymást. És gyakorlatilag nem mindegy, nyilván, hogy ki az elkövető meg ki a sértett, de ha nem hallják meg egymást, akkor nem fognak tudni megállapodni. Én így indítok elég sokszor. Ha nem tudod meghallatni a másikat vagy nem akarja meghallani, de például időben például észrevettem, hogy nagyon sokszor a felek nekem kezdenek el beszélni, korábban nem, korábban elkezdtek egymással viszonylag gyorsan kommunikálni. Most nem, most le kell erről hozni őket, hogy nem én vallatom, hanem induljon meg a kommunikáció. Nem az, hogy aláíratjuk a félmillió forintos jóvátételt, hanem ez, amikor elkezd vele kommunikálni, hogy mit csináltál velem.” (5M)

Ez a kijelentés fontos elméleti implikációval bír: a megállapodás nem csupán racionális alku eredménye, hanem egy kommunikációs és érzelmi folyamat következménye. Ebből következően még az anyagi jellegű megállapodások mögött is gyakran megjelenik egy mélyebb, relációs dimenzió.

Az interjúk alapján tehát kettősség figyelhető meg. Egyrészt a gyakorlatban dominálnak az anyagi jóvátételi formák. Másrészt azonban a mediátorok tudatosan törekednek arra, hogy a mediáció ne redukálódjon pénzügyi kérdésekre, és hogy az érzelmi szükségletek is megjelenjenek a folyamatban.

Ez a kettősség részben a rendszer strukturális sajátosságaiból fakad. A büntetőeljáráshoz kapcsolódó mediáció természeténél fogva erősen kötődik a kár megtérítéséhez, ugyanakkor a resztoratív igazságszolgáltatás elvei ennél szélesebb értelmezést kínálnak. A mediátorok gyakorlata tulajdonképpen e két logika közötti egyensúly megteremtésére irányul.

Összességében megállapítható, hogy a mediátorinterjúk alapján a megállapodások túlnyomó többsége anyagi jellegű jóvátételt tartalmaz, ugyanakkor a mediáció során az érzelmi és kommunikációs dimenziók is meghatározó szerepet játszanak. Ezek a hatások sok esetben nem jelennek meg formálisan a megállapodásokban, mégis lényeges részét képezik a mediáció eredményének. A közvetítői eljárás értékelése ezért nem korlátozható kizárólag a megállapodások típusára, hanem figyelembe kell venni a folyamat során lezajló interakciókat és azok hatását is.

6.4.5.2. Amerikai facilitátorok

Ahogy a 6.4.1. alfejezet bemutatta, az amerikai facilitátorokkal készített interjúk ugyanazt a kérdéssort követték, mint a magyar mediátorinterjúk (lásd a 9. és 10. számú mellékletet); az alábbiakban tárgyalt témák – így a semlegesség, a felek megerősítése vagy a siker értelmezése – ugyanazokra a kérdésekre adott válaszokból bontakoznak ki, így a feltárt eltérések nem a kérdésekből, hanem a válaszokból és az azokat formáló intézményi környezetből fakadnak.

Az amerikai facilitátorokkal készített interjúk elemzése több szempontból is eltérő hangsúlyokat mutat a magyar mediátorok válaszaihoz képest, ami egyrészt a különböző intézményi keretektől, másrészt pedig a helyreállító igazságszolgáltatás eltérő értelmezéséből fakad. Már a fogalmi keretek szintjén is markáns különbség rajzolódik ki.

Az interjúk alapján az amerikai szakemberek következetesen különbséget tesznek a mediáció, a facilitáció és a helyreállító igazságszolgáltatás fogalma között. A mediáció kifejezést elsősorban polgári vagy közösségi konfliktusok kezelésére használják, a bűncselekményekhez kapcsolódó, sértett és elkövető közötti folyamatokat viszont a helyreállító igazságszolgáltatás tágabb szemléletéhez, illetve az annak keretében végzett facilitációhoz kötik. E szemléleten belül a helyreállító igazságszolgáltatást inkább átfogó megközelítésként, a facilitációt pedig az ehhez kapcsolódó konkrét, a résztvevők megerősítésére irányuló gyakorlatként értelmezik.

„A helyreállító igazságszolgáltatást inkább egyfajta érdekképviseletnek tekintjük, a facilitációt pedig inkább ösztönzésnek, felszabadításnak (*empowering*) látjuk.” (1A)

Ez a megkülönböztetés túlmutat a terminológiai eltérésen: egy olyan szemléletet tükröz, amelyben a facilitátor szerepe nem pusztán a konfliktus kezelése, hanem a résztvevők aktív bevonása és megerősítése. A folyamat célja nem csupán a vita lezárása, hanem egy olyan közösségi működés támogatása, amelyben az érintettek képesek együttműködni és felelősséget vállalni.

„Felhatalmazzuk az egyéneket [...] hogy együttműködjenek a közösségi infrastruktúra [...] kiépítése érdekében [...]” (1A)

Ez a megközelítés érdemben eltér a magyar gyakorlattól, ahol a mediáció szorosabban kapcsolódik a büntetőeljáráshoz és annak alternatívájaként jelenik meg. Az amerikai modellben ezzel szemben a resztoratív folyamatok inkább a közösségi igazságszolgáltatás részét képezik, kevésbé kötődnek rigid eljárási keretekhez.

A facilitátor szerepével kapcsolatban az interjúk egyik központi témája a semlegesség kérdése volt. Az amerikai facilitátorok hangsúlyozták, hogy a folyamat során tudatosan tartózkodnak attól, hogy a konfliktus tartalmi megoldásába beavatkozzanak, még akkor is, ha erre lenne lehetőségük.

„Olyan természetes, hogy így teszünk (vezetjük a beszélgetést), és megpróbáljuk megoldani ezt (a problémát) helyettük, de ezt nem tehetjük meg. Örültség, de ha nem tesszük ezt, akkor a megoldások fenntarthatóbbak. Mert amikor megoldod helyettük, akkor gyakorlatilag nem facilitátor vagy, hanem a közösség része.” (1A)

Ez a megállapítás rávilágít arra a szakmai dilemmára, amely a facilitatori szerep egyik alapvető sajátossága: a facilitátor rendelkezik a szükséges tapasztalattal és eszközökkel a konfliktus irányítására, mégis visszafogja ezt a szerepet annak érdekében, hogy a felek saját megoldásokat alakítsanak ki.

A hangsúly tehát a folyamat támogatásán, nem pedig a kimenet meghatározásán van. Ez szoros összefüggésben áll azzal az elvvel, hogy a tartós és elfogadható megoldások csak akkor jönnek létre, ha azok a felek saját döntésein alapulnak.

A semlegesség gyakorlati jelentőségét egy másik idézet is kiemeli:

„Az a tapasztalat, hogy az emberek jobban tudnak kapcsolatot teremteni, ha semleges vagy, ahelyett, hogy egy kicsit is kiállnál bármelyik oldal mellett.” (1A)

Ez arra utal, hogy a facilitátor pozíciója közvetlenül befolyásolhatja a felek közötti kommunikáció minőségét. A bizalom kialakulása és a nyitottság megjelenése nagymértékben függ attól, hogy a facilitátor mennyire képes fenntartani ezt a pártatlan jelenlétet.

A sikeres facilitáció értelmezése szintén eltér a magyar mediátorok által megfogalmazottaktól. Míg a magyar interjúkban – még ha nem is kizárólagosan – megjelenik a megállapodás, mint eredmény, addig az amerikai facilitátorok a sikerességet elsősorban a kommunikáció és az érzelmi feldolgozás szintjén ragadják meg.

„A sikeres facilitáció az, amikor mindenki úgy érzi, hogy meghallják, meghallgatják, és volt alkalmuk meghallgatni, és nyitottabb. Úgy érzik, hogy meghallják őket, és úgy érzik, eléggé meghallották őket ahhoz, hogy meg tudjanak másokat hallgatni. És tanulnak, befogadják, amit mond a másik fél, és akkor tovább tudunk lépni. A megoldás valójában nem része a facilitációnak. És a tisztelet, a tisztelet is óriási része ennek. Ekkor tudod, hogy ez egy sikeres facilitáció volt.” (1A)

Ebben az értelmezésben a siker nem feltétlenül kötődik konkrét megállapodáshoz, hanem ahhoz, hogy a felek képesek-e egymás nézőpontját megérteni és befogadni. A hangsúly tehát a folyamat minőségén van, nem annak formális kimenetén.

Ezt erősítik a további válaszok is:

„A facilitáció az értékek megosztása. És néha meg kell találni ezeket az értékeket.” (1A)

„A sértett képes kifejezni, hogy valójában mit is akar, mindkét fél ki tudja fejezni az érzelmeit, és megtudják, mi a probléma valójában.” (4A)

„Amikor a felek boldogabbnak tűnnek, amikor elmennek, mint amikor megérkeztek a megbeszélésre.” (5A)

Ezek az idézetek egy olyan szemléletet tükröznek, amelyben a facilitáció elsődleges funkciója a kapcsolatok helyreállítása és az érzelmi feldolgozás támogatása. A megállapodás – ha létrejön – ennek következménye, nem pedig elsődleges célja.

Különösen figyelemre méltó az a megállapítás, amely a teljesítmény és eredményesség kérdésére reflektál:

„Ha nem érjük el a célunkat (például egy év alatt bizonyos számú resztoratív ülést) az év végén, az rendben van. Amit valójában próbálunk tenni, az az, hogy segítsük a közösséget.” (1A)

Ez a szemlélet éles kontrasztban áll a magyar intézményi gyakorlattal, ahol – a mediátorok beszámolóí alapján – az ügyszámok és statisztikai mutatók fontos szerepet játszanak. Az amerikai modellben ezzel szemben a kvalitatív eredmények, például a felek élménye és a közösségi hatás kerülnek előtérbe.

Az amerikai gyakorlat sajátosságait nemcsak a facilitátorok szerepfelfogása és a sikeresség eltérő értelmezése mutatja, hanem azok a strukturált programok is, amelyek a CJAM működésében a resztoratív szemlélet intézményesült formáiként jelennek meg. Közülük különösen a Sértett Elkövető Helyreállítási Program (*Victim Offender Restoration Program, VORP*), valamint a Bolti Lopás és Lopás Edukációs Program (*Shoplifting and Theft Education Program, STEP*) emelendő ki (Barabás és Schmidt, 2023).

A VORP program középpontjában a sértett és az elkövető közötti személyes vagy online találkozás elősegítése áll. A folyamatot minden esetben külön-külön előkészítő beszélgetések előzik meg, amelyek során a facilitátorok feltárják a felek motivációit, az ügghöz kapcsolódó

érzéseiket, valamint azt, hogy mennyiben alkalmas az eset a közös megbeszélésre. Az előkészítés nem pusztán adminisztratív szakasz, hanem a resztoratív folyamat egyik lényegi eleme: ez teremti meg annak feltételeit, hogy a felek a közös ülésen valóban érdemi módon tudjanak egymáshoz kapcsolódni. A közös találkozást követően utánkövetésre is sor kerülhet, amelynek során a facilitátorok külön-külön ismét kapcsolatba lépnek a felekkel. Ez a többlépcsős működés azt mutatja, hogy az amerikai gyakorlatban a resztoratív folyamat nem egyetlen mediációs ülésre korlátozódik, hanem időben elnyúló, reflektív folyamatként értelmeződik.

A STEP program ettől eltérő logikát követ, és kifejezetten a bolti lopások elkövetőire irányul. A programba az elkövetők jellemzően nem önkéntes jelentkezés útján, hanem hivatalos beutalással kerülnek: az elkövetőt sok esetben az ügyészség vagy a pártfogó felügyelet irányítja a programra. A részvételnek emellett díja van – a vizsgálat idején 60 dollár –, amelyet az elkövetőnek kell megfizetnie. Ez a beutalási mechanizmus jól mutatja, hogy a CJAM civil, non-profit működése ellenére is szervesen kapcsolódik a hivatalos igazságszolgáltatási rendszerhez: a szervezet programjai a büntetőeljárás alternatívájaként vagy kiegészítéseként, az igazságszolgáltatási szervek beutalása nyomán működnek. A szervezet finanszírozása is vegyes jellegű: működését részben állami támogatás, részben civil adományok biztosítják, ami a magyar, teljes mértékben államilag fenntartott és szabályozott modelltől eltérő intézményi háttérrel jelez.

A program célja nem elsősorban a sértett–elkövető közötti közvetlen találkozás megszervezése, hanem az, hogy az elkövető strukturált keretek között gondolja végig tette következményeit, az érintettek körét, valamint saját jövőbeni döntéseit. A program általában két alkalomból áll, és a Covid-19 pandémia óta jellemzően online formában valósul meg. Az első alkalom során a facilitátorok ismertetik a folyamat menetét, az elkövető kitölt egy kérdőívet, majd egy részben informális, részben strukturált beszélgetés következik a bűncselekmény körülményeiről, személyes háttéréről és az okozott következményekről. A folyamat része egy játékos, de tartalmilag célzott kérdéssor is, amely hipotetikus helyzeteken, személyes reflexiókon és általános ismereteken keresztül segíti a felelősségvállalás elmélyítését.

A második alkalom már hangsúlyosabban a jövőre és a jóvátétel szimbolikus formáira irányul. Az elkövetőnek meg kell fogalmaznia rövid távú céljait, valamint levelet kell írnia annak a boltinak (vagy személynek), amelyet a lopás érintett. A levél megírása különösen fontos resztoratív elem, mert lehetőséget ad arra, hogy az elkövető ne csupán formálisan, hanem reflektált módon is végiggondolja tettét, annak következményeit és a jóvátétel lehetőségeit. A

program végén újabb kérdőív kitöltésére kerül sor, amely az elsajátított tapasztalatokat és az attitűdváltozás irányait méri fel.

A két program összevetése alapján megállapítható, hogy a CJAM gyakorlata a resztoratív igazságszolgáltatást nem kizárólag egyetlen eljárási modellként értelmezi, hanem differenciált, az ügytípushoz és a résztvevők szükségleteihez igazított programok rendszerében. Míg a VORP elsősorban a sértett és az elkövető közvetlen kommunikációjára és a károk közös feldolgozására épít, addig a STEP inkább edukációs és reflexív program, amely a felelősségvállalás és a jövőbeni magatartás alakítására helyezi a hangsúlyt. Ez a rugalmasság a magyar gyakorlathoz képest lényeges eltérésként értelmezhető.

Összességében az amerikai facilitátorokkal készült interjúk egy olyan modellt rajzolnak ki, amelyben a mediáció (facilitáció) kevésbé kötődik formális eljárási keretekhez, és erősebben kapcsolódik a közösségi működéshez, az egyének megerősítéséhez és az érzelmi feldolgozáshoz. Ez a szemlélet több ponton is eltér a magyar gyakorlattól, ugyanakkor számos olyan elemet tartalmaz, amely a hazai rendszer továbbfejlesztése szempontjából is releváns lehet.

6.4.5.3. A magyar és az amerikai mediátorok gyakorlatának összehasonlítása

Az összehasonlítás értelmezésekor fontos figyelembe venni annak módszertani korlátait. Egyrészt mindkét minta alacsony elemszámú (6 magyar és 5 amerikai mediátor), ami önmagában is korlátozza az általánosíthatóságot. Másrészt az amerikai minta egyetlen szervezet – a bloomingtoni CJAM – gyakorlatát tükrözi, miközben az Egyesült Államokban az egyes államok és szervezetek mediációs gyakorlata jelentős eltéréseket mutathat. Az összehasonlítás ezért nem tekinthető két nemzeti rendszer szisztematikus összevetésének, hanem inkább értelmező kontrasztként szolgál, amely a hazai rendszer sajátosságainak jobb megértését segíti elő. A két csoport esetében alapvetően azonos tematikájú és szerkezetű, félig strukturált kérdéssor került alkalmazásra (lásd a 9. és 10. számú mellékletet); az interjúvázak blokkjai – az általános, a jogi szabályozási, az előkészítési, a megállapodással kapcsolatos, a sértett-elkövetői, valamint az intézményi együttműködést érintő kérdéskörök – megfeleltethetők egymásnak. Az amerikai verzióban szereplő néhány eltérő alkérdés a helyi jogi és intézményi sajátosságokhoz igazodott. A feltárt különbségek így nem az eltérő kérdésekből, hanem a mediátorok eltérő szakmai értelmezéseiből és intézményi környezetéből fakadnak.

A magyar és az amerikai mediátorokkal készült interjúk összehasonlítása több olyan strukturális és szemléletbeli különbséget tár fel, amelyek túlmutatnak az egyes eljárások gyakorlati sajátosságain, és alapvetően eltérő igazságszolgáltatási logikákra vezethetők vissza. Az elemzés során ugyanakkor nemcsak különbségek, hanem fontos hasonlóságok is kirajzolódnak, különösen a mediáció céljainak és értékeinek szintjén.

Az egyik legmarkánsabb eltérés az intézményi beágyazottságban figyelhető meg. Magyarországon a mediátorok a kormányhivatalok alkalmazásában álló, teljes munkaidős szakemberek, akik pártfogó felügyelői feladatokat is ellátnak. Ezzel szemben az amerikai gyakorlatban – a CJAM példáján keresztül – a mediátorok jelentős része önkéntes vagy részmunkaidőben dolgozik, és a szervezet működése részben civil támogatásokra épül. Ez a különbség nem csupán foglalkoztatási kérdés, hanem a mediáció társadalmi beágyazottságára is hatással van: míg Magyarországon a mediáció elsősorban állami feladatként jelenik meg, addig az amerikai modellben erősebb a közösségi jelleg. A mediátorrá válás útja is eltér a két rendszerben: Magyarországon a megkérdezett mediátorok egy része egyetemi mesterképzést, mások akkreditált, 60–70 órás képzést végeztek, míg a CJAM mediátorai a szervezet saját, 40 órás – a pandémia óta online tartott – mediátorképzésén vettek részt.

A két rendszer közötti eltérés különösen jól megragadható az eljárás felépítésében. A magyar gyakorlatban a mediátor és a felek első találkozása jellemzően magán a mediációs ülésen történik, amelyet korlátozott előkészítés előz meg. Ezzel szemben az amerikai facilitátorok minden esetben hangsúlyt fektetnek az előkészítő beszélgetésekre, amelyek során külön-külön találkoznak a résztvevőkkel, feltárják motivációikat, és felkészítik őket a közös találkozásra (Barabás és Schmidt, 2023). Ez a különbség jelentős hatással lehet a folyamat dinamikájára: az amerikai modellben a mediáció nem egyetlen alkalomra koncentrálódik, hanem egy többlépcsős folyamatként értelmezhető.

A páros mediáció gyakorisága szintén lényeges eltérést mutat. Míg Magyarországon a mediációk túlnyomó többségét egyetlen mediátor vezeti, és a páros mediáció elsősorban komplexebb ügyekben jelenik meg, addig az amerikai gyakorlatban kifejezetten ritka az egyszemélyes facilitáció (Barabás és Schmidt, 2023). Az interjúk alapján sok esetben két vagy akár három facilitátor is részt vesz egy ülésen, ami nemcsak a szakmai biztonságot növeli, hanem lehetőséget ad a különböző perspektívák megjelenítésére is.

„Néha jó nagyon rugalmasnak lenni, amikor két facilitátor van, és hagyni, hogy a másik segítsen, ha ő jól tájékozott, és jobban tud a közösség tagjaként szerepelni, mert képzeled el, mi mindannyian egy közösség tagjai vagyunk. Egy resztoratív eljárás során továbbra is lehetsz a közösség tagja, de bizonyos helyzetekben bizonyos szerepet kell játszaniod.”

(1A)

Ez a gyakorlat a mediációt inkább kollektív, együttműködésen alapuló tevékenységként értelmezi, míg a magyar rendszerben a magas ügyszám és a szoros határidők inkább az egyéni munkavégzést erősítik (Barabás és Schmidt, 2023).

A Covid–19 pandémia hatásai szintén eltérő módon jelentek meg a két rendszerben. Magyarországon – bár ideiglenesen megjelent az online vagy telefonos mediáció lehetősége – a gyakorlat viszonylag gyorsan visszatért a személyes jelenléthez. Ezzel szemben az amerikai facilitátorok beszámolóí alapján az online működés tartósan beépült a rendszerbe, és számos előnnyel járt, különösen a részvételi arány növekedése szempontjából. Ez a különbség részben a földrajzi adottságokkal magyarázható, ugyanakkor arra is rámutat, hogy az intézményi rugalmasság eltérő mértékű a két kontextusban.

A legmélyebb különbség azonban nem az eljárási részletekben, hanem a mediáció céljának értelmezésében érhető tetten. A magyar mediátorok válaszaiban – még ha hangsúlyosan megjelenik is az érzelmi dimenzió – a mediáció gyakran kapcsolódik a büntetőeljárás logikájához, és implicit módon a megállapodás létrejötte eredményként jelenik meg. Ezzel szemben az amerikai facilitátorok értelmezésében a siker elsősorban a felek közötti kommunikáció minőségében, a meghallgatottság élményében és a kapcsolatok alakulásában ragadható meg – ahogy azt a sikeres facilitáció korábban idézett amerikai értelmezése is mutatja (lásd a 6.4.5.4. alfejezetet), amelyben a hangsúly nem a megállapodáson, hanem a kölcsönös meghallgatáson és megértésen van.

Ez a különbség nem jelenti azt, hogy a magyar mediátorok ne tulajdonítanak jelentőséget az érzelmi feldolgozásnak - az interjúk alapján éppen ellenkezőleg -, ez számukra is kulcsfontosságú. Ugyanakkor a két rendszer között eltérés figyelhető meg abban, hogy ezek az elemek mennyire jelennek meg expliciten a folyamat céljaként.

Fontos hasonlóság ugyanakkor, hogy mindkét kontextusban megjelenik az a törekvés, hogy a felek megértsék egymás nézőpontját, és hogy a mediáció során ne pusztán formális megállapodás szülessen, hanem valamilyen szintű érzelmi rendeződés is végbemenjen. Ez arra

utal, hogy a mediáció alapvető értékei – mint a kommunikáció, a felelősségvállalás és a jóvátétel – kulturális és intézményi különbségek ellenére is hasonlóak.

A két rendszer közötti különbségek ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a mediáció gyakorlata jelentős mértékben függ az adott jogi és intézményi környezettől. Míg Magyarországon a közvetítői eljárás szorosan integrálódik a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe, addig az amerikai modellben a resztoratív folyamatok nagyobb autonómiával rendelkeznek, és erősebben kapcsolódnak a közösségi működéshez.

Összességében megállapítható, hogy bár a magyar és az amerikai mediációs gyakorlat számos ponton eltér egymástól, ezek az eltérések nem a módszer alapvető különbözőségéből, hanem annak eltérő intézményi és kulturális beágyazottságából fakadnak. A két modell összevetése így nemcsak különbségeket tár fel, hanem lehetőséget is kínál arra, hogy a mediáció hazai alkalmazása szempontjából releváns tapasztalatokat és jó gyakorlatokat azonosítsunk.

6.4.5.4. A két modell összehasonlítása az elméleti keretek fényében

A magyar és az amerikai mediációs gyakorlat előző alfejezetben bemutatott különbségei nem csupán eljárástechnikai eltérésekként értelmezhetők, hanem olyan strukturális mintázatokként, amelyek a disszertáció elméleti keretrendszerének fényében mélyebb összefüggésekre mutatnak rá. Az alábbiakban a két modell összevetése három elméleti dimenzió mentén kerül kifejtésre: az eljárási igazság, a reintegratív székely és a transzformatív mediáció elmélete alapján. Ez az elemzés nem a két rendszer értékelő minősítésére, hanem azok eltérő elméleti pozicionálásának azonosítására irányul.

Az eljárási igazság dimenziójában

Tyler (1990) eljárási igazság-modellje szerint az igazságszolgáltatási eljárások legitimációját és elfogadottságát elsősorban négy tényező határozza meg: a meghallgatottság (*voice*), a pártatlanság (*neutrality*), a tiszteletteljes bánásmód (*respect*) és a jóhiszeműség (*trustworthiness*). Mindkét vizsgált modell törekszik ezen dimenziók érvényesítésére, ugyanakkor az érvényesülés mértéke és módja eltérő.

A meghallgatottság dimenziójában az amerikai modell strukturálisan erősebb pozícióban van. Az előkészítő egyeztetések rendszere — amelyben a facilitátor külön-külön, hosszabb időn át találkozik a felekkel — olyan kommunikációs teret biztosít, amelyben a résztvevők akkor is megfogalmazhatják szükségleteiket és érzéseiket, amikor a másik fél még nincs jelen. A magyar modellben ezzel szemben a meghallgatottság élménye jellemzően a közös mediációs ülésen realizálódik, ami egyrészt korlátozza az egyéni narratívák kifejtésének mélységét, másrészt azonban intenzívebb közvetlen konfrontációt tesz lehetővé.

A pártatlanság dimenziójában mindkét modell hasonló elveket követ — a mediátor semlegessége alapkövetelmény —, ugyanakkor az intézményi beágyazottság eltérően befolyásolja a pártatlanság megélését. A magyar mediátor kormányhivatali alkalmazott, ami a felek szemében esetenként az állami igazságszolgáltatás közelségét jelzi, míg az amerikai civil szervezeti háttér erősebben sugallja a büntetőeljárástól való távolságot.

A tiszteletteljes bánásmód és a jóhiszeműség dimenziójában mindkét modell interjú adatai hasonló mintázatot mutatnak, továbbá a magyar sértettek és elkövetők túlnyomó többsége pozitívan értékelte a mediátor attitűdjét. Ez arra utal, hogy e dimenziók teljesülése inkább a mediátor egyéni kompetenciáitól, mint az intézményi modelltől függ.

A reintegratív székely elméletének dimenziójában

Braithwaite (1989) reintegratív székely elmélete szerint a resztoratív folyamat akkor járulhat hozzá a felelősségvállaláshoz és a visszaesés megelőzéséhez, ha a cselekmény elítélése a közösségi visszafogadás jelzésével párosul. Az elmélet kulcseleme a közösség jelenléte és aktív szerepe a folyamatban.

Ebben a dimenzióban a két modell közötti különbség a leglényegesebb. Az amerikai CJAM-modellben — különösen a VORP-program keretében — a közösségi részvétel intézményes elem: a facilitátorok külön figyelmet fordítanak arra, hogy a felek tágabb környezete (családtagok, közösségi szereplők) lehetőség szerint bevonásra kerüljön. A közösség jelenléte egyrészt erősíti a reintegratív üzenetet, másrészt kiterjeszti a felelősségvállalás hatókörét az egyéni szintről a kapcsolati és közösségi szintre.

A magyar modellben ezzel szemben a közösségi bevonás intézményes szinten nem jelenik meg. A Bktv. alapján az eljárás főszabály szerint a sértett és a gyanúsított közvetlen részvételére

korlátozódik, a tágabb közösségi körök bevonása nem szabályozott. Ez azt jelenti, hogy a reintegratív székely elméletének közösségi dimenziója a hazai modellben strukturálisan korlátozott — ami nem a modell kudarcaként, hanem a VOM-alapú rendszer természetes sajátosságaként értelmezendő, amelyet a 2.3.4-es alfejezet részletesen tárgyal.

A két modell tehát eltérő mértékben képes aktiválni a reintegratív székely mechanizmusát: az amerikai modell erősebben mozgósítja a közösségi dimenziót, míg a magyar modell inkább a felek közötti közvetlen, diadikus interakcióra épít. Ez utóbbi sem zárja ki a reintegratív hatásokat, csupán azok érvényesülési tere szűkebb.

A transzformatív mediáció elméletének dimenziójában

Bush és Folger (1994) transzformatív mediáció elmélete szerint a mediátor célja nem a megállapodás létrehozása, hanem a felek megerősítése (*empowerment*) és a kölcsönös elismerés (*recognition*) előmozdítása. Az elmélet két alapvető gyengeséget azonosít a konfliktushelyzetben: a döntési képesség elvesztését és az empátiavesztést a másik fél irányában.

Az interjúk adatok alapján az amerikai facilitátorok értelmezése kifejezetten közel áll a transzformatív iskola elveihez. Az „empowering” fogalma explicit módon megjelenik az interjúkban, és a sikeresség mércéje is a felek megerősítése, nem a formális kimenetel. A STEP-program levélírási feladata különösen jól illeszkedik a transzformatív szemlélethez: az elkövető saját szavaival, reflektált módon fogalmazza meg felelősségvállalását, ami a döntési képesség és az empátia egyidejű mozgósítását igényli.

A magyar mediátorok interjúiban a kapcsolat- és megértés-központú megközelítés elemei szintén megjelennek, ezek azonban jellemzően a konkrét ügy megélt tapasztalatához kötődnek, nem pedig egy tudatosan vállalt, deklarált elméleti keretrendszer részeként fogalmazódnak meg. Az egyik mediátor például egy súlyos, maradandó fogyatékossgot okozó baleset kapcsán így számolt be a felek közeledéséről:

„...a sértettek is elmondták, hogy ők nem haragszanak, bár derékba tört az életük... De hogy emberileg olyan, egy ilyen szörnyű ügyben olyan közel kerültek egymáshoz, hogy harapni lehetett ezt a kohéziót...” (2M)

Míg tehát az amerikai facilitátorok explicit módon, fogalmi szinten is a megerősítés (*empowerment*) nyelvén értelmezik szerepüket, a magyar mediátoroknál a kapcsolatközpontú, a felek közötti megértést és közeledést elősegítő elemek inkább a gyakorlatba ágyazottan, implicit módon érvényesülnek. Ez összhangban áll a 3.4.3. alfejezet megállapításával, amely szerint a magyar közvetítői eljárás a felek viszonyának és nézőpontjaik kölcsönös megértésének támogatására is törekszik, e megközelítés azonban nem jelenik meg explicit, iskolához kötött elméleti elkötelezettségként.

Összegzés: két modell, két elméleti súlypont

A fenti elemzés alapján megállapítható, hogy a két modell nem csupán eljárásában, hanem elméleti súlypontjaiban is eltér. Az amerikai CJAM-modell erősebben épít a reintegratív széken közösségi dimenziójára és a transzformatív mediáció *empowerment*-elvére, míg a magyar modell az eljárási igazság közvetlen, diadikus megélésére és a VOM-alapú struktúrára helyezi a hangsúlyt.

Ez az eltérés nem jelent minőségi különbséget — mindkét modell képes hatékony resztoratív folyamatokat generálni —, hanem arra mutat rá, hogy a mediáció elméleti potenciálja különböző intézményi keretekben különböző mechanizmusokon keresztül érvényesül. A hazai fejlesztési lehetőségek azonosítása szempontjából ez különösen fontos: nem az amerikai modell mechanikus adaptációja a cél, hanem azoknak az elemeknek az azonosítása — mint az előkészítő egyeztetések megerősítése, a páros mediáció szélesítése, vagy a közösségi bevonás ösztönzése —, amelyek a meglévő intézményi kereteken belül is megvalósíthatók.

Az összehasonlítás így nemcsak empirikus, hanem normatív tanulsággal is bír: rámutat arra, hogy a közvetítői eljárás hazai fejlesztése nem pusztán eljárástechnikai, hanem szemléleti és elméleti kérdés is, amelynek megválaszolásához a nemzetközi tapasztalatok és az elméleti keretek együttes figyelembevétele szükséges.

6.4.6. Eredmények értékelése

A mediátorokkal készített interjúk elemzése több szinten is hozzájárul a közvetítői eljárás működésének mélyebb megértéséhez. Az eredmények nemcsak a mediáció gyakorlati megvalósulásáról adnak képet, hanem rávilágítanak azokra a strukturális és szemléletbeli

tényezőkre is, amelyek alapvetően meghatározzák a közvetítői eljárás helyét és szerepét a büntető igazságszolgáltatás rendszerében.

Az interjúk egyik legfontosabb tanulsága, hogy a mediáció gyakorlata jelentős mértékben függ az intézményi környezettől, különösen az ügyek beérkezésének módjától és az eljárásba történő bevonás mechanizmusától. A magyar mediátorok beszámolói alapján a közvetítői eljárás erősen függ az ügyészégi döntésektől, ami egyfajta szűrőként működik a mediációba kerülő ügyek tekintetében. Ez a függés hozzájárul ahhoz, hogy a gyakorlatban elsősorban az egyszerűbb megítélésű ügyek kerülnek mediációra, miközben a súlyosabb, komplexebb esetek ritkán jutnak el a közvetítői eljárás szakaszába. Ez az eredmény egyértelműen megerősíti azt a kvalitatív megfigyelést, hogy a közvetítői eljárásba kerülő ügyek köre a gyakorlatban szűkebb annál, mint amit a jogszabályi keretek lehetővé tennének.

A kutatás egyik központi megállapítása, hogy a közvetítői eljárás gyakorlati alkalmazása és a jogszabályi lehetőségek között jelentős eltérés áll fenn, amely elsősorban intézményi és nem normatív okokra vezethető vissza.

A mediátorok tapasztalatai azt is jelzik, hogy az ügyek előkészítése során jelentős információhiány áll fenn. Az ügyiratok sok esetben nem tartalmaznak elegendő részletet az ügy természetéről, ami megnehezíti a mediátorok felkészülését és az eljárás megfelelő keretezését. Ez különösen problematikus azokban az esetekben, amikor az ügy valós jellege – például kapcsolati erőszak – csak a mediáció során válik nyilvánvalóvá. Az információhiány nemcsak a mediátorok munkáját nehezíti, hanem az eljárás minőségére és biztonságára is hatással lehet.

Az ügyfelek oldaláról vizsgálva az interjúk egy másik fontos problématerületre világítanak rá: a közvetítői eljárás alacsony szintű ismertségére. A mediátorok egybehangzóan arról számoltak be, hogy az ügyfelek többsége nem rendelkezik előzetes ismeretekkel a mediációról, ami megnehezíti az elvárásaik megfogalmazását és a folyamatba való tudatos bevonódást. Ez az eredmény összhangban áll az ügyfélinterjúk tapasztalataival is, és arra utal, hogy a mediáció társadalmi beágyazottsága továbbra is korlátozott.

Ennek következtében a mediáció a gyakorlatban nem autonóm konfliktuskezelési módszerként, hanem a büntetőeljárás egy – gyakran nehezen értelmezhető – alternatívájaként jelenik meg az érintettek számára.

A kvalitatív eredmények alapján megállapítható, hogy a megállapodások túlnyomó többsége anyagi jellegű jóvátételt tartalmaz. Ugyanakkor a kvalitatív elemzés rámutat arra, hogy a mediáció során az érzelmi és kommunikációs dimenziók legalább ilyen jelentős szerepet

játszanak, még ha ezek nem minden esetben jelennek meg formálisan a megállapodásokban. A mediátorok tudatosan törekednek arra, hogy a felek ne csupán pénzügyi kérdésekben egyezzenek meg, hanem lehetőségük legyen érzéseik kifejezésére és a másik fél megértésére is.

A mediáció egyik sajátossága tehát, hogy a formálisan rögzített eredmények (megállapodások) és a folyamat során létrejövő valós hatások (érzelmi feldolgozás, megértés) nem esnek egybe, ami a módszer értékelését is komplexebbé teszi.

A mediátorok által megfogalmazott nehézségek szintén fontos következtetések levonását teszik lehetővé. A túlterheltség, a párhuzamos feladatok, valamint az adminisztratív kötelezettségek mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a mediációra fordítható idő és energia korlátozott. Emellett a rendőrség részéről érkező félretájékoztatás, valamint az ügyfelek előzetes befolyásolása olyan külső tényezők, amelyek közvetlenül befolyásolják a mediáció kimenetelét.

A Covid–19 pandémia hatásai szintén fontos tanulságokkal szolgálnak. Bár a járvány kezdetben jelentős nehézségeket okozott, hosszabb távon hozzájárult az online mediáció lehetőségének megjelenéséhez. Ugyanakkor a magyar gyakorlatban ez inkább kiegészítő megoldás maradt, míg az amerikai példák azt mutatják, hogy megfelelő intézményi támogatás mellett az online forma a mediáció szerves részévé válhat.

A magyar és az amerikai mediátorok gyakorlatának összehasonlítása tovább erősíti azt a megállapítást, hogy a mediáció működése nagymértékben függ az adott intézményi és kulturális környezettől. Míg Magyarországon a közvetítői eljárás szorosan kapcsolódik a büntetőeljáráshoz, addig az amerikai modellben a resztoratív folyamatok nagyobb autonómiával rendelkeznek, és erősebben kapcsolódnak a közösségi működéshez.

Összességében az eredmények azt mutatják, hogy a közvetítői eljárás Magyarországon egy működőképes, de korlátozottan kihasznált eszköz a büntető igazságszolgáltatás rendszerében. A mediátorok tapasztalatai alapján a módszerben rejlő lehetőségek – különösen a súlyosabb ügyek kezelése, valamint az érzelmi és közösségi dimenzió erősítése terén – jelenleg csak részben érvényesülnek.

A mediátorinterjúk egyik legfontosabb tanulsága, hogy a mediáció hatékonyságának növelése nem elsősorban új eszközök bevezetését, hanem a meglévő intézményi keretek és szemléleti megközelítések átalakítását igényli.

6.4.7. A mediátorinterjúk eredményeinek szintetizáló értelmezése

A mediátorokkal készített interjúk elemzése túlmutat az egyes tapasztalatok leírásán, és lehetőséget biztosít arra, hogy a közvetítői eljárás működését rendszerszinten is értelmezzük. Míg az előző alfejezet elsődlegesen a mediátorok által azonosított konkrét tapasztalatokat, problémákat és gyakorlati sajátosságokat foglalta össze, a jelen rész célja ezeknek az eredményeknek az elméletibb, összefüggés-orientált értelmezése. A hangsúly ezért nem az egyes jelenségek ismételt bemutatásán, hanem azok strukturális és resztoratív igazságszolgáltatási kontextusba helyezésén van.

A kvalitatív eredmények egyik legfontosabb összegző tanulsága, hogy a mediáció a gyakorlatban egy sajátos „határintézményként” működik a hagyományos büntető igazságszolgáltatás és a resztoratív szemlélet között. A mediátorok beszámolói alapján a közvetítői eljárás egyszerre hordozza a formális büntetőeljárás logikáját és a resztoratív megközelítés alapelveit. Ez a kettősség meghatározza a mediáció működésének teljes dinamikáját: miközben az eljárás jogi keretek között zajlik, a mediátorok szakmai gyakorlata sok esetben túlmutat a pusztán formális konfliktusrendezésen.

A mediátorinterjúk alapján kirajzolódó kép arra utal, hogy a közvetítői eljárás valódi jelentősége elsősorban nem a formális jogi eredményekben ragadható meg, hanem abban a kommunikációs és interakciós térben, amelyet az eljárás létrehoz. A mediátorok szerepe ebben az értelemben nem egyszerű technikai közvetítés, hanem olyan facilitáló folyamat irányítása, amely lehetővé teszi a konfliktus újraértelmezését. A mediáció során a felek nem csupán megállapodásra törekednek, hanem egyben saját szerepüket, felelősségüket és a konfliktus jelentését is újrarendelik.

A kvalitatív eredmények alapján a mediáció egyik központi sajátossága az, hogy a konfliktust kilépteti a kizárólag jogi értelmezési keretből. A hagyományos büntetőeljárás elsősorban normasértésként értelmezi a cselekményt, míg a mediáció lehetőséget teremt arra, hogy a konfliktus személyes, érzelmi és kapcsolati dimenziói is megjelenjenek. A mediátorok tapasztalatai szerint ez különösen fontos a sértettek esetében, akik számára a meghallgatottság és az aktív részvétel élménye sokszor nagyobb jelentőséggel bír, mint maga az anyagi jóvátétel.

Az interjúk alapján az is egyértelműen láthatóvá válik, hogy a mediáció eredményessége erősen folyamatjellegű. A mediátorok beszámolói szerint az eljárás sikeressége nem kizárólag a megállapodás létrejöttétől függ, hanem attól is, hogy a felek között kialakul-e valamiféle kölcsönös megértés vagy kommunikációs nyitottság. Ez arra utal, hogy a mediációban a „siker” fogalma jóval összetettebb, mint a formális statisztikai mutatók által mérhető eredmények.

A mediátorinterjúk szintetizáló értelmezése során különösen fontos annak felismerése, hogy a mediáció hatásmechanizmusa nagymértékben kapcsolódik a reflexivitás kialakulásához. A mediátorok tapasztalatai alapján a közvetítői eljárás egyik legjelentősebb sajátossága, hogy a résztvevőket aktív önértelmezési folyamatba vonja be. Az elkövetők számára ez gyakran a cselekmény következményeivel való közvetlen szembesülést jelenti, míg a sértettek esetében saját érzéseik és szükségleteik megfogalmazását teszi lehetővé.

A mediáció ilyen értelemben nem pusztán konfliktuskezelési technika, hanem olyan társadalmi kommunikációs mechanizmus, amely elősegítheti a résztvevők reflektáltabb viszonyulását saját helyzetükhöz. A mediátorok beszámolóí alapján ez a reflexív dimenzió sok esetben fontosabbnak bizonyul, mint maga a formális megállapodás. Több interjúalany hangsúlyozta, hogy azok az esetek is eredményesnek tekinthetők, ahol ugyan nem született teljes körű egyezség, de a felek között létrejött valamilyen szintű kommunikáció vagy kölcsönös megértés.

A mediátorinterjúk eredményei arra is rámutatnak, hogy a mediáció működése jelentős mértékben függ az intézményi környezet rugalmasságától. A mediátorok gyakorlati tapasztalatai alapján a jelenlegi rendszer sok esetben inkább adminisztratív és eljárási szempontokat helyez előtérbe, miközben a resztoratív folyamatokhoz szükséges idő- és kapcsolati dimenzió háttérbe szorulhat. Ez a feszültség jól mutatja a büntető igazságszolgáltatás formális logikája és a mediáció személyesebb, dialogikus működése közötti különbséget.

A magyar és az amerikai tapasztalatok összevetése tovább mélyíti ezt az értelmezést. A két modell közötti különbségek nem elsősorban a mediáció alapelveiben, hanem azok intézményi megvalósításában jelennek meg. Az amerikai facilitátorok gyakorlata erősebben épít a közösségi részvételre, az önkéntességre és az érzelmi feldolgozás támogatására, míg a magyar rendszerben hangsúlyosabb a büntetőeljárási integráció és a formális szabályozottság. Ez a különbség ugyanakkor nem értelmezhető egyszerűen „jobb” vagy „rosszabb” modellként, hanem inkább eltérő igazságszolgáltatási kultúrák következményeként.

A mediátorinterjúk összegző értelmezése alapján megállapítható, hogy a közvetítői eljárás jelentősége túlmutat az egyedi ügyek rendezésén. A mediáció olyan kommunikációs és társadalmi tanulási folyamatként értelmezhető, amely hozzájárulhat a konfliktusokkal kapcsolatos szemlélet átalakulásához is. A mediátorok tapasztalatai alapján a résztvevők egy része a mediáció során olyan kommunikációs mintákat és konfliktuskezelési tapasztalatokat szerez, amelyek későbbi helyzetekben is alkalmazhatók lehetnek.

Mindezek alapján a mediáció nem pusztán alternatív eljárási forma, hanem a büntető igazságszolgáltatás emberközpontúbb működésének egyik lehetséges eszköze. A kutatás eredményei ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy e potenciál teljesebb kihasználásához nem elegendő az eljárás formális fenntartása. Szükség van olyan intézményi és szemléleti változásokra is, amelyek erősítik a mediáció autonómiáját, növelik társadalmi ismertségét, valamint nagyobb teret biztosítanak a resztoratív szemlélet gyakorlati érvényesülésének.

6.5. Részkövetkeztetések a kvalitatív vizsgálatról

A kvalitatív vizsgálat részkövetkeztetései három szinten fogalmazhatók meg. Intézményi szinten: a közvetítői eljárás a formális büntetőeljárás és a resztoratív szemlélet határán működő „határintézményként” azonosítható, amelynek mozgásterét az ügyészégi kapuőri mechanizmus, az ügyek szelektív becsatornázása és az adminisztratív terhek szűkítik. Folyamatszinten: a mediáció legfontosabb hatása nem a formális megállapodásban, hanem az általa létrehozott kommunikációs és reflexív térben ragadható meg — a felek számára a meghallgatottság és a szembesülés élménye sokszor fontosabb, mint az anyagi jóvátétel. Összehasonlító szinten: a magyar és az indianai modell összevetése rámutat, hogy az intézményi beágyazottság és a kulturális kontextus alapvetően meghatározza a resztoratív mechanizmusok érvényesülésének módját és mélységét, és a hazai fejlesztés számára nem az amerikai modell adaptációja, hanem annak egyes elemeinek — közösségi bevonás, előkészítő egyeztetések — tudatos integrálása kínál iránymutatást.

7. AZ EMPIRIKUS EREDMÉNYEK INTEGRÁLT ÉRTELMEZÉSE ÉS DISZKUSSZIÓJA

7.1. Az empirikus eredmények integrált értelmezésének főbb tanulságai

A disszertáció empirikus része két egymást kiegészítő módszertani pillérre épült: a kvantitatív kérdőíves adatfelvételre és a kvalitatív interjúkra. A két vizsgálati szakasz eltérő jellegű adatokat szolgáltatott, ugyanakkor együttesen tették lehetővé annak árnyaltabb megértését, hogy a büntetőeljárásban alkalmazott közvetítői eljárás miként hat a résztvevőkre, valamint milyen intézményi és szakmai feltételek között valósul meg a gyakorlatban. A jelen fejezet célja az 5. és a 6. fejezetben ismertetett eredmények integrált értelmezése, vagyis annak bemutatása, hogy a kvantitatív és kvalitatív adatok együttesen milyen következtetések levonását teszik lehetővé a kutatás hipotézisei, az elméleti keret, valamint a közvetítői eljárás hazai működésének értékelése szempontjából.

A fejezet nem új empirikus eredmények bemutatására vállalkozik, hanem a korábban ismertetett adatok szintetizáló értelmezésére. A diszkusszió célja ezért kettős. Egyrészt arra törekszik, hogy feltárja azokat az összefüggéseket, amelyek az egyes módszertani szinteken külön-külön csak részben voltak megragadhatók. Másrészt arra is választ keres, hogy a vizsgálat eredményei mennyiben támasztják alá a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti megközelítéseit, különösen a reintegratív szégyen, az eljárási igazság és a részvételi szemlélet vonatkozásában.

A kvantitatív eredmények elsősorban strukturális mintázatokat mutattak meg. Láthatóvá vált, hogy a közvetítői eljárásban részt vevők jelentős része pozitívan értékelte az eljárást, érdekeinek megfelelőnek tartotta azt, és ajánlaná mások számára is. Ugyanakkor az is megmutatkozott, hogy bizonyos érzelmi változások – különösen a félelem csökkenése – a vizsgált mintában csak korlátozottan voltak megragadhatók. A kvalitatív eredmények ehhez képest mélyebb betekintést nyújtottak a résztvevők tapasztalataiba: rávilágítottak arra, hogy a mediáció nem pusztán jogi vagy procedurális eseményként jelenik meg, hanem olyan személyes és kommunikációs folyamatként, amelyben az elkövetők, a sértettek és a mediátorok saját jelentéseket, elvárásokat és értelmezéseket kapcsolnak az eljáráshoz.

A két adatforrás összevetése alapján elsőként az állapítható meg, hogy a közvetítői eljárás legmarkánsabb hatása nem mindenekelőtt az intenzív érzelmi átalakulásban, hanem a konfliktus strukturált, kontrollált és kommunikációs keretben történő feldolgozhatóságában

ragadható meg. A kérdőíves adatok alapján a résztvevők túlnyomó többsége úgy érezte, hogy meghallgatták, figyelembe vették álláspontját, és lehetősége volt a folyamat alakítására. Az interjúk ezt a mintázatot megerősítették, és részletesebben is láthatóvá tették, hogy a résztvevők számára a mediáció legnagyobb értéke gyakran nem egyetlen konkrét kimeneti elemben, hanem abban állt, hogy „elmondhatták”, „megbeszélhették”, illetve „lezárhatták” az ügyet. Ez a megfigyelés közvetlen összefüggést mutat az eljárási igazság elméletével, amely szerint az intézményi legitimáció és a pozitív rendszerélmény egyik legfontosabb alapja a meghallgatottság és a tiszteletteljes bánásmód megtapasztalása.

A kvalitatív eredmények ugyanakkor azt mutatták, hogy még azokban az esetekben is, ahol a félelem nem volt meghatározó, a mediáció hozzájárulhatott a történetek szubjektív feldolgozásához. A sértettek beszámolóiban visszatérően megjelent a megnyugvás, a lezártág, valamint az az élmény, hogy a történetek „helyükre kerültek”. Az elkövetők oldalán pedig gyakran figyelhető meg olyan reflexív attitűdváltozás, amely nem feltétlenül egyetlen érzelem skálán történő elmozdulásában, hanem a cselekmény következményeinek újragondolásában, a jövőbeni viselkedésre vonatkozó nagyobb tudatosságban és a másik fél helyzetének jobb megértésében jelent meg. Ez különösen fontos, mert arra utal, hogy a resztoratív eljárások hatásmechanizmusai nem minden esetben ragadhatók meg közvetlenül, egyszerű érzelmi indikátorok mentén.

A kutatás másik fontos tanulsága, hogy a közvetítői eljárás hatásai erősen kontextusfüggők: ezt a kérdést, valamint a három hipotézis részletes, egyenkénti értékelését a 7.2. alfejezet tárgyalja. A legitimáció és a jóvátétel kettős — anyagi és nem anyagi — jellegére vonatkozó megállapításokat pedig a 7.3.1., illetve a 7.3.3. alfejezet fejti ki bővebben.

A meghallgatottság és az aktív bevonódás mint részvételi dimenzió a rendészettudományi értelmezés szempontjából is különösen releváns. Amennyiben a büntető igazságszolgáltatás működése nem kizárólag a formális jogalkalmazás szintjén, hanem az állampolgárok intézményi tapasztalatain keresztül is értelmezhető, úgy a mediáció olyan eljárási forma, amely a legitimáció és az együttműködés szempontjából is többletértéket képviselhet. A meghallgatottság, az aktív részvétel és a méltányos bánásmód megtapasztalása ugyanis nem csupán egyéni elégedettséget eredményezhet, hanem hosszabb távon a jogintézményekhez való viszonyt is alakíthatja.

A mediátorinterjúk bevonása egy további, az előzőektől részben eltérő szintű következtetés levonását is lehetővé teszi. A kutatás ugyanis nemcsak azt mutatta meg, hogy a résztvevők miként élik meg a közvetítői eljárást, hanem azt is, hogy a mediáció gyakorlati működése

milyen szervezeti és intézményi korlátok között valósul meg. A mediátorok beszámolóí alapján a hazai közvetítói eljárás erősen formalizált, ügyészégi döntésekhez kötött, és jelentős mértékben függ az ügyek előzetes szelekciójától. Ennek következtében a resztoratív igazságszolgáltatás normatív ígérete és a tényleges gyakorlat között részleges eltérés tapasztalható. Bár a szabályozás elvileg tágabb körben is lehetővé tenné a közvetítói eljárás alkalmazását, a gyakorlatban mégis jellemzően az egyszerűbb, kisebb kockázatú és kompromisszumképesebb ügyek kerülnek mediációra.

Ez a megállapítás arra utal, hogy a súlyosabb ügyek alacsony mediációs aránya nem elsősorban abból következik, hogy e konfliktusok természetesen alkalmatlanok lennének resztoratív feldolgozásra, hanem abból, hogy az intézményi szűrés, a büntető igazságszolgáltatás domináns szemlélete és a kockázatkerülő gyakorlat együttesen szűkíti a tényleges alkalmazási kört. Ebből következően a mediáció hazai fejlesztésének kérdése nem pusztán technikai vagy eljárási kérdés, hanem kriminálpolitikai és intézményi szemléleti kérdés is.

7.2. A hipotézisek összegző értékelése

A kutatás során megfogalmazott hipotézisek értékelése alapján megállapítható, hogy a közvetítói eljárás hatásai nem minden dimenzióban azonos erősséggel mutathatók ki, ugyanakkor a hipotézisek többsége részben empirikus alátámasztást nyert. Az eredmények értelmezése során fontos figyelembe venni, hogy a hipotézisek nem izolált jelenségekre vonatkoztak, hanem olyan összetett folyamatokra, amelyek a közvetítói eljárás során egymással kölcsönhatásban érvényesülnek. A hipotézisek összegző értékelése ezért nem pusztán azt jelenti, hogy egy-egy feltevés „igazolódott” vagy „nem igazolódott”, hanem annak feltárását is, hogy az empirikus adatok milyen feltételek mellett és milyen korlátok között támasztják alá az eredeti feltevéseket.

Az első hipotézis szerint a sértettek félelem- és haragérzete az elkövető irányába csökken a közvetítói eljárás lezárását követően, különösen akkor, ha az eljárás megállapodással zárul. A kvantitatív eredmények alapján ez a hipotézis csak részben nyert alátámasztást. A félelem esetében a kiinduló értékek eleve alacsonyak voltak, ami jelentősen korlátozta a mérhető változás lehetőségét. A harag vonatkozásában ugyanakkor tendenciaszerű csökkenés volt megfigyelhető, amelyet a kvalitatív interjúk is részben megerősítettek. A sértettek beszámolóiban több alkalommal megjelent, hogy a közvetítói eljárás segített a történetek lezárásában, valamint enyhítette az elkövető iránt érzett negatív érzelmeket. Ugyanakkor az is

láthatóvá vált, hogy ez a változás nem automatikus, és különösen akkor maradhat el, ha a megállapodás teljesítése nem történik meg, vagy a sértett a folyamatot utólag nem érzi kielégítőnek. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a hipotézis megállapodásra vonatkozó kitétele („különösen amennyiben a folyamat megállapodással zárul”) kvantitatív módon érdemben nem volt tesztelhető: az érvényes válaszadók körében gyakorlatilag nem szerepelt megállapodás nélkül zárult eljárás, így hiányzott az összehasonlítási alap; a megállapodás teljesülésének szerepére ezért elsősorban a kvalitatív beszámolók utalnak. Az első hipotézis tehát részben igazoltnak tekinthető: bizonyos esetekben valóban megfigyelhető a negatív érzelmek enyhülése, de ennek mértéke erősen függ az ügýtípustól, az érzelmi kiinduló helyzettől és a folyamat tényleges kimenetelétől.

A második hipotézis arra irányult, hogy a közvetítői eljárás a sértettek számára nagyobb mértékű eljárási bevonódást és kontrollérzetet biztosít, mint a hagyományos büntetőeljárás, és ez összefügg a konfliktus szubjektív feldolgozásával. A kutatás eredményei ezt a hipotézist egyértelműbben támasztják alá. A kérdőíves adatok magas arányban jelezték, hogy a résztvevők úgy érezték, meghallgatták őket, lehetőségük volt álláspontjuk részletes kifejtésére, és tényleges befolyásuk volt a folyamat alakulására. A kvalitatív interjúk ennél mélyebb szinten is láthatóvá tették ezt a mintázatot: a résztvevők ismételten hangsúlyozták, hogy a mediáció során nem „helyettük” döntöttek, hanem velük együtt alakult ki a megoldás. A második hipotézis tehát a résztvevői beszámolók szintjén lényegében megerősítést nyert. Ugyanakkor az interjúk arra is rámutattak, hogy az aktív részvétel lehetősége és annak tényleges kihasználása nem minden esetben esik egybe. Vagyis a mediáció olyan eljárási keretet biztosít, amely alkalmas az aktív részvétel elősegítésére, de az, hogy a résztvevők ezzel milyen mélységben élnek, már egyéni és interakciós tényezőktől is függ.

A harmadik hipotézis szerint a közvetítői eljárásban való részvétel kedvező irányban befolyásolja a sértettek és az elkövetők igazságszolgáltatással kapcsolatos attitűdjeit, különösen az eljárás igazságosságának és legitimációjának megítélését. Az empirikus eredmények ezt a hipotézist összességében alátámasztják. A kvantitatív adatok alapján a résztvevők nagy többsége az eljárást érdekeinek megfelelőnek, elvárásait teljesítőnek és mások számára is ajánlhatónak értékelte. A kvalitatív interjúkban gyakran jelent meg a mediáció „emberközelibb”, „korrektebb” és „méltányosabb” jellegének hangsúlyozása. Ugyanakkor a pozitív intézményi élmény itt sem volt univerzális: a megállapodás elmaradása, illetve nem teljesülése több esetben negatívan befolyásolta az igazságszolgáltatás megítélését. A harmadik

hipotézis ezért alapvetően igazoltnak tekinthető, azzal a fenntartással, hogy a pozitív legitimációs hatás erősen függ a mediáció konkrét minőségétől és eredményességétől.

A hipotézisek összegző értékelése alapján összességében az állapítható meg, hogy a kutatás eredményei alapvetően összhangban állnak a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti kiindulópontjaival, ugyanakkor nem minden dimenzióban mutatnak azonos erősségű empirikus alátámasztást. A legerősebb eredmények az eljárási részvétel, a meghallgatottság és az igazságosságélmény területén mutatkoztak, míg az érzelmi változások, különösen a félelem csökkenése, a vizsgált minta sajátosságai miatt visszafogottabban jelentek meg. Ez arra utal, hogy a közvetítői eljárás elsődleges ereje a jelen kutatás alapján nem feltétlenül a drámai érzelmi átalakulásban, hanem a konfliktus méltányos, strukturált és kommunikációs keretben történő kezelésében ragadható meg.

7.3. Az eredmények kapcsolata az elméleti kerettel

A kutatás empirikus eredményeinek értelmezése során kiemelt jelentőséggel bír annak vizsgálata, hogy a feltárt mintázatok miként illeszkednek a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti kereteihez. A disszertáció elméleti részében bemutatott megközelítések – különösen az eljárási igazság koncepciója, a reintegratív séggyen elmélete, valamint a részvételi szemlélet – olyan értelmezési keretet kínálnak, amelyen keresztül az empirikus eredmények mélyebb összefüggései is feltárhatók. Az alábbiakban e három elméleti irány mentén kerül sor az eredmények részletes értelmezésére.

7.3.1. Az eljárási igazság megjelenése a közvetítői eljárásban

A közvetítői eljárás empirikus vizsgálata során feltárt eredmények egyik legmarkánsabb mintázata a résztvevők által megélt meghallgatottság és bevonódás magas szintje volt. Ez a jelenség szoros összefüggésben áll az eljárási igazság elméleti keretével, amely – amint azt a disszertáció korábbi fejezete részletesen bemutatta – az igazságszolgáltatási eljárások legitimációját nem kizárólag a döntések tartalmához, hanem az eljárás során tapasztalt bánásmód minőségéhez köti (Tyler, 1990; Tyler, 2006). A jelen fejezetben ezért nem az elmélet újbóli ismertetése, hanem annak empirikus alkalmazása és értelmezése kerül a középpontba.

A kvantitatív adatfelvétel eredményei egyértelműen azt mutatták, hogy a közvetítői eljárásban részt vevők jelentős többsége pozitívan értékelte saját részvételi lehetőségeit. A válaszadók nagy arányban jelezték, hogy lehetőségük volt álláspontjuk kifejtésére, véleményüket

figyelembe vették, valamint a folyamat során partnerként kezelték őket. Ezek az eredmények különösen fontosak annak fényében, hogy a büntetőeljárás hagyományos formáiban a sértettek és az elkövetők részvétele jellemzően korlátozottabb, és a kommunikáció többnyire közvetett formában, jogi képviselőkön vagy intézményi csatornákon keresztül valósul meg.

A kvalitatív interjúk tovább mélyítették ezt az összképet, és lehetővé tették annak feltárását, hogy a résztvevők miként értelmezik saját élményeiket a mediáció során. Az interjúkban visszatérően megjelent az a tapasztalat, hogy a mediáció „emberközelibb” eljárásnak jelenik meg, amelyben a résztvevők nem pusztán ügyfelek vagy eljárási szereplők, hanem saját történetük aktív elbeszélői. A „meghallgattak”, „elmondhattam”, „meg lehetett beszélni” típusú megfogalmazások nem csupán retorikai elemek, hanem az eljárási igazság szubjektív megélésének indikátorai, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a meghallgatottság és a tiszteletteljes bánásmód elméleti dimenzióihoz.

Ezzel összefüggésben különösen fontos szerepet tölt be a mediátor, aki nem csupán az eljárás technikai lebonyolítója, hanem a kommunikációs tér facilitátora is. Az interjúk alapján a mediátor viselkedése, kommunikációs stílusa és a felek közötti egyensúly fenntartására irányuló törekvései közvetlen hatással voltak arra, hogy a résztvevők mennyire érezték igazságosnak az eljárást. Ez a megfigyelés összhangban áll azzal az elméleti megközelítéssel, amely szerint az eljárást képviselő személyek viselkedése az intézmény egészének megítélését is befolyásolja (Tyler, 2006).

A mediáció sajátossága abban ragadható meg, hogy az eljárási igazság elemei nem csupán kiegészítő jelleggel jelennek meg, hanem az eljárás strukturális részét képezik. A mediáció lényegéből fakadóan a felek közötti közvetlen kommunikációra épül, amelynek során mindkét fél számára biztosított a megszólalás lehetősége. Ez a struktúra önmagában is növeli annak valószínűségét, hogy a résztvevők meghallgatottnak érezzék magukat, ugyanakkor a kvalitatív eredmények arra utalnak, hogy ez nem automatikus következmény, hanem a mediációs folyamat konkrét megvalósulásától és minőségétől is függ.

Fontos hangsúlyozni, hogy a meghallgatottság élménye nem csupán pszichológiai szempontból releváns, hanem az eljárás eredményességére is hatással lehet. Azok a résztvevők, akik úgy érzik, hogy véleményüket figyelembe vették, nagyobb valószínűséggel fogadják el az eljárás kimenetelét, még akkor is, ha az nem teljes mértékben felel meg az eredeti elvárásaiknak. Ez a jelenség a nemzetközi szakirodalomban is széles körben dokumentált (Tyler, 1990; Tyler, 2006), és a jelen kutatás kvalitatív eredményeiben is megjelent, ahol több interjúalany

hangsúlyozta, hogy az eljárás pozitív élménye részben független volt a konkrét megállapodás tartalmától.

Ugyanakkor az empirikus adatok arra is rámutatnak, hogy az eljárási igazság és a kimeneti elégedettség közötti kapcsolat nem minden esetben lineáris. Azokban az esetekben, amikor a megállapodás nem teljesült, vagy a sértett úgy érezte, hogy a jóvátétel nem volt megfelelő, az eljárás összértékelése is negatívabbá válhatott. Ez arra utal, hogy bár az eljárási igazság önmagában jelentős tényező, nem képes teljes mértékben ellensúlyozni a kedvezőtlen kimenetet. A mediáció kontextusában tehát az eljárási és a kimeneti dimenziók egymással kölcsönhatásban érvényesülnek, ami árnyalja az eljárási igazság klasszikus értelmezését.

A nemzetközi szakirodalommal való összevetés tovább erősíti ezt a megállapítást. A resztoratív igazságszolgáltatással foglalkozó kutatások következetesen azt mutatják, hogy az ilyen eljárások résztvevői általában magasabb szintű elégedettségről számolnak be, mint a hagyományos büntetőeljárás résztvevői, különösen a meghallgatottság és a tiszteletteljes bánásmód dimenzióiban (Braithwaite, 2002; Sherman és Strang, 2007; Daly, 2006). Ugyanakkor ezek a vizsgálatok gyakran olyan ügytípusokra fókuszálnak, amelyekben a felek közötti kapcsolat személyesebb vagy tartósabb jellegű, ami erőteljesebb érzelmi bevonódást eredményezhet.

A jelen kutatás mintájában ezzel szemben meghatározó súllyal jelentek meg olyan ügyek – különösen közlekedési balesetek és vagyon elleni cselekmények –, amelyekben a felek között nem állt fenn korábbi kapcsolat, és a konfliktus jellege inkább szituatív, mintsem relációs volt. Ez a strukturális sajátosság jelentős mértékben befolyásolhatja az eljárási igazság megélésének módját is. Az ilyen típusú ügyekben a mediáció elsődleges funkciója nem feltétlenül a kapcsolatok helyreállítása, hanem inkább a konfliktus gyors és méltányos rendezése, ami a résztvevők elvárásait is eltérő módon alakítja.

Ebből következően az eljárási igazság szerepe a mediációban nem értelmezhető egységesen minden ügytípus esetében. Míg egyes esetekben a meghallgatottság élménye önmagában is elegendő lehet a pozitív értékeléshez, más esetekben – különösen komplexebb vagy érzelmileg terheltebb konfliktusokban – az eljárás eredményének minősége is meghatározóbb szerepet játszhat.

A mediáció ezen túlmenően olyan sajátos helyzetet teremt, amelyben az eljárási igazság nem csupán az intézmény és az egyén viszonyában értelmezhető, hanem a felek közötti interakció szintjén is. Míg a hagyományos büntetőeljárásban az eljárási igazság elsősorban az állam és az

állampolgár kapcsolatában jelenik meg, addig a mediációban a résztvevők egymás felé is elvárásokat fogalmaznak meg a tisztességes bánásmódra vonatkozóan. Ez a relációs dimenzió tovább bővíti az elmélet alkalmazási lehetőségeit, ugyanakkor új kérdéseket is felvet annak értelmezésével kapcsolatban.

Összességében megállapítható, hogy a kutatás empirikus eredményei következetesen alátámasztják az eljárás igazság elméletének relevanciáját a közvetítői eljárás értelmezésében. A mediáció olyan eljárási keretet biztosít, amelyben a meghallgatottság, a részvétel és a tiszteletteljes bánásmód strukturális szinten jelenik meg, és jelentős mértékben hozzájárul az eljárás pozitív megítéléséhez. Ugyanakkor az is egyértelművé válik, hogy e hatás nem tekinthető univerzálisnak vagy automatikusnak, hanem nagymértékben függ a mediáció konkrét megvalósulásától, az ügy típusától, valamint a folyamat eredményességétől.

7.3.2. A reintegratív székely elméletének értelmezési lehetőségei

A közvetítői eljárás elméleti értelmezésében kiemelt jelentőséggel bír a reintegratív székely koncepciója, amely a resztoratív igazságszolgáltatás egyik alapvető magyarázó keretként szolgál (Braithwaite, 1989). Az elmélet abból indul ki, hogy a normaszegésekre adott társadalmi reakciók két alapvető formában jelenhetnek meg: stigmatizáló és reintegratív módon. Míg a stigmatizáló reakció az elkövető személyének elutasításához és tartós kirekesztéséhez vezethet, addig a reintegratív székely a cselekmény elítélését a személy elfogadásával kapcsolja össze, lehetővé téve ezzel a társadalmi visszaintegrációt. A közvetítői eljárás ebből a szempontból olyan intézményesített kommunikációs térként értelmezhető, amely potenciálisan alkalmas e reintegratív mechanizmusok működtetésére.

A jelen kutatás kvalitatív eredményei több ponton is alátámasztják, hogy a mediáció során valóban megjelennek olyan interakciós mintázatok, amelyek értelmezhetők a reintegratív székely keretében. Az elkövetőkkel készített interjúk alapján az egyik legmarkánsabb jelenség az volt, hogy a sértettel való közvetlen találkozás és kommunikáció hatására a cselekmény értelmezése sok esetben átalakult. Az elkövetők beszámolóiban visszatérően megjelent az a tapasztalat, hogy a mediáció során „szembesültek” a tettük következményeivel, és ez a szembesülés nem pusztán kognitív, hanem érzelmi szinten is hatott.

Ez a folyamat különösen jól megragadható abban a narratív mintázatban, amelyben az elkövetők a mediációt megelőző és azt követő állapotukat egymással összevetve írják le. Több interjúalany hangsúlyozta, hogy a büntetőeljárás formális keretei között a cselekmény elsősorban jogi kategóriaként jelent meg számukra, míg a mediáció során egy konkrét

személyhez kapcsolódó sérelemként vált értelmezhetővé. Ez az elmozdulás a normasértés absztrakt szintjéről a személyes következmények szintjére a reintegratív szégyen egyik kulcseleme, mivel elősegíti a felelősség internalizációját (Braithwaite, 1989).

A kvalitatív adatok alapján ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy ez a reflexív folyamat nem minden esetben azonos mélységben zajlik le. Az elkövetők egy része a mediációt elsősorban instrumentális szempontból értelmezte, például az eljárás gyors lezárása vagy a büntetőjogi következmények enyhítése érdekében. Ezekben az esetekben a felelősségvállalás gyakran formális jellegű maradt, és nem járt együtt mélyebb attitűdváltozással. Ez a megfigyelés arra utal, hogy a reintegratív szégyen nem automatikusan aktiválódó mechanizmus, hanem olyan folyamat, amelynek érvényesülése több feltétel — így a résztvevők motivációja, a mediáció minősége és az interakciók dinamikája — együttes fennállásától függ.

E feltételek közül kiemelendő a mediáció kommunikációs minősége. A mediátor szerepe ebben a kontextusban nem pusztán technikai, hanem kifejezetten normatív jelentőségű. A mediátor feladata olyan interakciós keret megteremtése, amelyben az elkövető képes szembesülni a cselekmény következményeivel anélkül, hogy ez stigmatizáló vagy megalázó módon történne. A kutatás eredményei alapján azokban az esetekben volt megfigyelhető mélyebb reflexió, ahol a mediátor aktívan támogatta a perspektívaváltást, és elősegítette a felek közötti egyensúly fenntartását. Ez összhangban áll azokkal a nemzetközi megállapításokkal, amelyek szerint a facilitáció minősége kulcsfontosságú a resztoratív folyamatok eredményessége szempontjából (Sherman és Strang, 2007).

A reintegratív szégyen mechanizmusának empirikus értelmezése azonban nem korlátozódhat az elkövetői oldal vizsgálatára. A kvalitatív interjúk alapján a sértettek szerepe ebben a folyamatban legalább ilyen jelentős. A sértettek visszajelzései, érzelmi reakciói és narratívái közvetlenül befolyásolják azt, hogy az elkövető miként értelmezi saját cselekményét. Több interjúban megjelent az a tapasztalat, hogy a sértett személyes beszámolója – például a történetek hatásainak részletes bemutatása – erőteljesebb hatást gyakorolt az elkövetőre, mint bármilyen formális jogi szankció.

Ugyanakkor a sértettek számára sem közömbös, hogy az elkövető miként viszonyul a történetekhez. A bocsánatkérés, a felelősség elismerése és a jóvátételre való hajlandóság több esetben kulcsszerepet játszott a konfliktus szubjektív lezárásában. Ez a kölcsönös függés arra utal, hogy a reintegratív szégyen nem pusztán egyéni, hanem alapvetően interakciós jelenség, amely a felek közötti kommunikáció dinamikájában valósul meg.

A kvantitatív eredmények közvetlenül nem mérik a reintegratív szégyen jelenlétét, azonban több indikátor is közvetetten utal e mechanizmus működésére. Az eljárás magas fokú elfogadottsága, a pozitív értékelések és az ajánlási hajlandóság mind olyan mintázatok, amelyek arra engednek következtetni, hogy a résztvevők számára a mediáció során zajló folyamatok legitim és elfogadható módon kezelik a normasértést. Ez összhangban áll azokkal a nemzetközi kutatási eredményekkel, amelyek szerint a resztoratív eljárások hozzájárulhatnak a felelősségvállalás erősödéséhez és a visszaesés csökkenéséhez (Braithwaite, 2002; Sherman és Strang, 2007).

Mindazonáltal a jelen kutatás eredményei több olyan tényezőre is rámutatnak, amelyek árnyalják a reintegratív szégyen elméletének alkalmazhatóságát. Az egyik legfontosabb ilyen tényező az ügyek típusa. A vizsgált mintában meghatározó súllyal szerepeltek olyan ügyek – különösen közlekedési balesetek és vagyon elleni cselekmények –, amelyekben a felek közötti kapcsolat nem volt tartós vagy személyes jellegű. Ezekben az esetekben a normasértés inkább szituatív jellegű volt, ami korlátozhatta a mélyebb érzelmi bevonódás kialakulását.

Ez a strukturális sajátosság befolyásolhatja a reintegratív szégyen működésének intenzitását is. Amennyiben a konfliktus nem kapcsolódik erős interperszonális viszonyhoz, úgy a cselekményhez kötődő morális reakciók is kevésbé lehetnek intenzívek. Ez magyarázhatja, hogy a kutatásban a felelősségvállalás és az attitűdváltozás inkább mérsékelt, mintsem radikális formában jelent meg.

A nemzetközi szakirodalom szintén rámutat arra, hogy a resztoratív eljárások eljárási igazság-élménye gyakran lényegesen erősebb, mint a tényleges helyreállítottság (*restorativeness*) mértéke. Daly (2006) ausztráliai fiatalok ügyeiben lefolytatott konferencia-modellt vizsgáló kutatása szerint a felek 80% feletti arányban számoltak be arról, hogy méltányosan bántak velük és meghallgatták őket, ugyanakkor a *restorativeness* — vagyis az elkövető megbánásának és bocsánatkérésének őszintesége, a sértett empátiája, valamint a felek közötti tényleges pozitív elmozdulás együttese — az eseteknek mindössze 30–60%-ában volt megfigyelhető. Ennek egyik oka, hogy a bocsánatkérés őszintesége nehezen ítéltető meg: a felek gyakran eltérően értékelik, vajon az elkövető valóban megbánta-e tetteit, vagy csak stratégiai okokból kért bocsánatot (Daly, 2006). A jelen kutatás kvalitatív eredményei ezt a problémát kevésbé hangsúlyosan, de szintén érzékeltették, különösen azokban az esetekben, ahol a részvétel elsősorban instrumentális jellegű volt - vagyis az elkövetők a mediációt főként a kedvezőbb jogkövetkezmény elérésének eszközeként élték meg -, és ahol emiatt a felelősségvállalás inkább formális maradt.

Ezzel összefüggésben fontos kiemelni, hogy a reintegratív székely hatásmechanizmusa nem választható el a mediáció intézményi és szervezeti kereteitől. A mediátorok beszámolóí alapján a hazai gyakorlat erősen formalizált, és jelentős mértékben függ az ügyek előzetes szelekciójától. Ez azt jelenti, hogy a mediációba kerülő ügyek már eleve olyan szűrőn mennek keresztül, amely csökkenti a konfliktusok komplexitását és kockázatát. Ennek következtében a reintegratív székely működése egy viszonylag „kedvező” környezetben vizsgálható, ami korlátozza az eredmények általánosíthatóságát.

A reintegratív székely elméletének empirikus alkalmazása tehát kettős következtetéshez vezet. Egyrészt a kutatás eredményei megerősítik, hogy a mediáció alkalmas olyan kommunikációs helyzetek létrehozására, amelyek elősegítik a felelősségvállalást és a normasértés következményeinek tudatosítását. Másrészt ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy e mechanizmus működése erősen kontextusfüggő: érvényesülése különösen az ügy típusától, a résztvevők motivációjától és a mediáció minőségétől függ.

Összességében megállapítható, hogy a reintegratív székely koncepciója releváns és termékeny értelmezési keretet nyújt a közvetítői eljárás empirikus vizsgálatához. A jelen kutatás ugyanakkor hozzájárul e keret árnyalásához azáltal, hogy rámutat a mechanizmus feltételes és interakciófüggő jellegére, valamint arra, hogy a közösség reintegratív funkciója a folyamatban való közvetlen részvétele nélkül is érvényesülhet. Ez a megállapítás nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is jelentős, mivel felhívja a figyelmet arra, hogy a resztoratív eljárások hatékonysága nem pusztán az alkalmazásuk tényén, hanem azok minőségén és kontextusán is múlik.

7.3.2.1. A felelősségvállalás és reflexivitás empirikus mintázatai

A mediáció egyik központi, ugyanakkor differenciáltan megjelenő hatásmechanizmusa a felelősségvállalás és az ahhoz kapcsolódó reflexív folyamatok kialakulása. A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a mediáció képes olyan helyzeteket teremteni, amelyek elősegítik a cselekmény következményeinek tudatosítását, ugyanakkor e folyamat mélysége és jellege jelentős variabilitást mutat.

A kvalitatív interjúk alapján az elkövetők egy része a mediáció során új szempontból kezdte értelmezni saját cselekményét. A sértettel való közvetlen találkozás és kommunikáció hatására a normasértés absztrakt jogi kategóriából konkrét, személyes következményekkel járó

eseménnyé vált. Ez a perspektíaváltás hozzájárulhatott a felelősség internalizációjához és a jövőbeni viselkedés újragondolásához.

A felelősségvállalás — amint arra a sértettek szerepének tárgyalásakor fentebb már utaltunk — nem kizárólag az egyéni attitűdök szintjén értelmezhető, hanem szorosan összefügg a mediáció interakciós és intézményi kereteivel is. A kvalitatív eredmények alapján jól látható, hogy a felelősségvállalás nem egyszeri aktus, hanem egy dinamikus folyamat, amely a mediáció során fokozatosan alakul ki.

Az elkövetők beszámolói alapján a felelősség felismerése gyakran nem a mediáció elején, hanem annak előrehaladtával jelenik meg. A folyamat kezdetén sok esetben inkább védekező attitűd figyelhető meg, amely a saját szerep minimalizálására vagy a felelősség megosztására irányul. A mediáció során azonban – különösen a sértett személyes beszámolóinak hatására – ez az attitűd több esetben módosul, és fokozatosan megjelenik a cselekmény következményeinek mélyebb felismerése.

Ez a folyamat értelmezhető egyfajta „reflexív elmozdulásként”, amelynek során az elkövető a saját cselekedetét nem csupán külső normák, hanem belső értelmezési keretek mentén kezdi el vizsgálni. A mediáció ebben az értelemben nem pusztán felelősségre von, hanem lehetőséget teremt a felelősség értelmezésére is. Ez a különbség különösen fontos, mivel a formális felelősségvállalás – például egy bocsánatkérés – nem feltétlenül jár együtt valódi attitűdváltozással.

A reflexivitás kialakulásában — amint arra a mediátor szerepével kapcsolatban fentebb már utaltunk — meghatározó szerepet játszik a mediáció dialogikus jellege, amely a felelősséget nem külső kényszerként, hanem belső felismerésként segíti megjeleníteni.

Ugyanakkor a kutatás eredményei arra is rámutatnak, hogy a reflexivitás mértéke jelentős különbségeket mutat. Az elkövetők egy része mélyebb önreflexióról számolt be, amely a jövőbeni viselkedés tudatosabb alakításában is megjelent, míg mások esetében a mediáció hatása inkább felszínes maradt. Ez a különbség több tényezővel magyarázható, így például az egyéni motivációval, az ügy jellegével vagy a mediáció során kialakuló interakció minőségével.

A felelősségvállalás folyamatának értelmezése során külön figyelmet érdemel az őszinteség kérdése. A kvalitatív interjúk alapján a sértettek számára nem csupán az volt fontos, hogy az elkövető formálisan elismerje a felelősségét, hanem az is, hogy ezt hiteles módon tegye. A bocsánatkérés vagy a jóvátételi szándék akkor vált jelentőssé, ha azt a sértett őszintének

érzelte. Ez arra utal, hogy a mediáció során a kommunikáció minősége közvetlenül alakíthatja a felelősségvállalás értelmezését.

A felelősségvállalás interakciós jellegét tovább erősíti az a megfigyelés, hogy a sértettek reakciói visszahatnak az elkövetők attitűdjeire. Amennyiben a sértett nyitott a párbeszédre, vagy képes elfogadni a bocsánatkérést, az elősegítheti az elkövető reflexív folyamatát. Ezzel szemben a bizalmatlanság vagy az elutasítás korlátozhatja a felelősségvállalás mélységét.

A mediáció ezen a ponton egy sajátos egyensúlyi helyzetet teremt. Egyrészt lehetőséget ad a felelősség kifejezésére, másrészt azonban nem kényszeríti ki annak tartalmát. Ez a sajátosság különbözteti meg a mediációt a hagyományos büntetőeljárástól, ahol a felelősség megállapítása elsősorban jogi kategóriák mentén történik.

A felelősségvállalás és reflexivitás folyamatának értelmezése során ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az intézményi kontextus sem. A mediátorok beszámolói alapján a mediáció gyakorlati megvalósulása sok esetben idő- és erőforráskorlátok között zajlik, ami befolyásolhatja a folyamat mélységét. A korlátozott időkeret például csökkentheti annak lehetőségét, hogy a felek valóban elmélyüljenek a konfliktus értelmezésében.

Ez a körülmény arra utal, hogy a felelősségvállalás nem csupán egyéni vagy interakciós kérdés, hanem szervezeti feltételekhez is kötött. A mediáció minősége – és ezen keresztül a reflexív folyamatok kialakulása – nagymértékben függ attól, hogy az eljárás milyen intézményi keretek között valósul meg.

Összességében megállapítható, hogy a mediáció képes olyan feltételeket teremteni, amelyek elősegítik a felelősségvállalás és reflexivitás kialakulását, ugyanakkor e folyamat nem minden esetben, egyforma mélységben bontakozik ki. A mediáció inkább lehetőséget kínál a reflexióra, mintsem garantálja annak megvalósulását. Ez a felismerés különösen fontos a mediáció értékelése szempontjából, mivel rámutat arra, hogy a módszer hatékonysága nem pusztán az alkalmazásán, hanem annak minőségén és kontextusán is múlik.

7.3.3. A resztoratív igazságszolgáltatás komplex értelmezése a kutatás eredményei alapján

A közvetítői eljárás empirikus vizsgálatának eredményei nem csupán egyes elméleti koncepciók – így különösen az eljárási igazság vagy a reintegratív szégyen – érvényesülésére világítanak rá, hanem lehetőséget teremtenek a resztoratív igazságszolgáltatás átfogóbb, komplexebb értelmezésére is. A kvantitatív és kvalitatív adatok együttes elemzése alapján ugyanis a mediáció nem redukálható egyetlen funkcióra – például konfliktusmegoldásra vagy

jóvátételi mechanizmusra –, hanem olyan többretegű folyamatként ragadható meg, amely egyszerre hordoz jogi, kommunikációs, érzelmi és társadalmi jelentéstartalmakat.

A resztoratív igazságszolgáltatás elméleti megközelítései hagyományosan három kulcselem köré szerveződnek: a kár helyreállítása, a felelősségvállalás és a közösségi kapcsolatok újraépítése (Bazemore és Umbreit, 1995; Zehr, 2002). A jelen kutatás eredményei mindhárom dimenzió jelenlétét mutatják a vizsgált mintában, ugyanakkor azt is megmutatják, hogy ezek a gyakorlatban nem elkülönülten, hanem egymással szorosan összefonódva jelennek meg.

A kvantitatív adatok alapján a mediáció egyik legmarkánsabb funkciója a konfliktus hatékony és a résztvevők számára elfogadható rendezése volt. A válaszadók jelentős többsége pozitívan értékelte az eljárást, érdekeinek megfelelőnek tartotta azt, és ajánlana mások számára is. Ez a mintázat arra utal, hogy a mediáció a büntető igazságszolgáltatás rendszerében olyan alternatívát kínál, amely a résztvevők számára racionális és praktikus megoldást jelent a konfliktus kezelésére.

A kvalitatív eredmények ugyanakkor azt mutatják, hogy a mediáció jelentősége nem merül ki ebben az instrumentális dimenzióban. Az interjúkban visszatérően megjelent az a tapasztalat, hogy a mediáció során a résztvevők számára lehetőség nyílt a történetek narratív újraértelmezésére. A felek nem csupán jogi kategóriák mentén beszéltek az ügyről, hanem saját nézőpontjukból, személyes élményeiken keresztül is megfogalmazták azt. Ez a narratív dimenzió a resztoratív igazságszolgáltatás egyik alapvető sajátossága, amely megkülönbözteti azt a hagyományos büntetőeljárástól (Zehr, 2002).

A narratív újraértelmezés különösen fontos abból a szempontból, hogy lehetőséget teremt a konfliktus jelentésének átalakítására. A mediáció során a felek gyakran olyan információkhoz jutnak hozzá a másik fél motivációival, körülményeivel vagy szándékaival kapcsolatban, amelyek korábban nem voltak számukra hozzáférhetők. Ez a perspektíaváltás több esetben hozzájárult a konfliktus új értelmezéséhez, és csökkentette az egymással szembeni negatív attitűdöket.

Ezzel összefüggésben a mediáció egyik kulcsfunkciójaként értelmezhető a kommunikáció strukturálása. A kutatás eredményei alapján a mediáció olyan szabályozott interakciós teret hoz létre, amelyben a felek számára lehetővé válik a kontrollált és biztonságos kommunikáció. Ez különösen fontos azokban az esetekben, ahol a konfliktus érzelmi töltete vagy a felek közötti feszültség egyébként akadályozná a közvetlen párbeszédet.

A mediáció strukturáló szerepe nemcsak a kommunikáció lehetőségét teremti meg, hanem annak minőségét is befolyásolja. A mediátor által kialakított keretek – például a megszólalási rend, a tiszteletteljes kommunikáció elvárása vagy a semlegesség biztosítása – hozzájárulnak ahhoz, hogy a felek közötti interakció ne eskalálódjon, hanem konstruktív irányba mozduljon el. Ez a strukturáltság ugyanakkor nem jelenti a kommunikáció mesterséges korlátozását, hanem inkább annak olyan mederbe terelését, amely elősegíti a kölcsönös megértést.

A resztoratív igazságszolgáltatás másik központi eleme a jóvátétel kérdése, amely a jelen kutatás eredményeiben is hangsúlyosan megjelenik. A mediátorinterjúk alapján a megállapodások túlnyomó többsége anyagi jellegű jóvátételt tartalmazott, ami összhangban áll a büntetőeljárás keretei között működő mediáció sajátosságaival. Ugyanakkor a kvalitatív adatok azt is világossá tették, hogy a jóvátétel jelentése nem merül ki a pénzübeli kompenzációban. A mediáció során a jóvátétel gyakran kiegészül olyan nem materiális elemekkel, mint a bocsánatkérés, a felelősség elismerése vagy a másik fél meghallgatása. Ezek az elemek a formális megállapodáson túl is jelentőséggel bírnak a résztvevők számára. Ez a kettősség arra utal, hogy a mediációban a formális és informális jóvátételi dimenziók egymással párhuzamosan működnek.

A kutatás eredményei ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás harmadik kulcseleme, a közösségi dimenzió a vizsgált mintában korlátozottabban jelenik meg. A mediáció elsősorban a sértett és az elkövető közötti interakcióra fókuszált, míg a tágabb közösség bevonása – amely a resztoratív modellek egy részében hangsúlyos szerepet kap – kevésbé volt jellemző. Ez a megfigyelés összhangban áll a hazai mediáció intézményi kereteivel, amelyek elsősorban a büntetőeljárás alternatívájaként értelmezik a közvetítői eljárást.

Ez a korlátozott közösségi jelenlét ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a mediáció ne rendelkezne közösségi hatásokkal. A kvalitatív interjúk alapján a mediáció hozzájárulhat a felek társadalmi reintegrációjához, valamint a konfliktusok eskalációjának megelőzéséhez. Ezek a hatások azonban inkább implicit módon jelennek meg, és nem intézményesült formában.

A magyar és az amerikai mediációs gyakorlat összehasonlítása ebben a tekintetben különösen tanulságos. Míg a hazai rendszer erősen integrálódik a büntető igazságszolgáltatásba, addig az amerikai példák – különösen a közösségi mediációs modellek – nagyobb hangsúlyt fektetnek a közösségi részvételre és a hosszabb távú kapcsolati hatásokra. Ez a különbség arra utal, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás gyakorlati megvalósulása jelentős mértékben függ az adott intézményi és kulturális környezettől.

A kutatás eredményei alapján a mediáció tehát olyan hibrid jelenségként értelmezhető, amely egyszerre illeszkedik a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe, ugyanakkor bizonyos elemeiben túl is mutat azon. Ez a kettősség egyszerre jelent lehetőséget és korlátot. Lehetőséget abban az értelemben, hogy a mediáció a rendszer részeként működve széles körben hozzáférhetővé válik, ugyanakkor korlátot is, mivel az intézményi keretek bizonyos mértékben beszűkítik a resztoratív megközelítés teljes kibontakozását.

Összességében megállapítható, hogy a közvetítői eljárás a jelen kutatás alapján nem egyetlen dimenzió mentén értelmezhető, hanem egy komplex, többszintű folyamatként, amelyben a konfliktuskezelés, a kommunikáció, az érzelmi feldolgozás és a társadalmi reintegráció egyaránt szerepet játszik. Ez a komplexitás egyben magyarázatot is ad arra, hogy a mediáció hatásai miért nem ragadhatók meg egyetlen indikátor mentén, és miért szükséges a különböző módszertani megközelítések együttes alkalmazása.

7.3.3.1. A mediáció mint strukturált kommunikációs tér

A kutatás egyik legfontosabb tanulsága, hogy a mediáció elsődleges hatása nem egy konkrét eredményben, hanem a kommunikáció strukturálásában ragadható meg. A közvetítői eljárás olyan sajátos interakciós környezetet hoz létre, amelyben a felek közötti kommunikáció nem spontán módon, hanem szabályozott, facilitált keretek között zajlik.

Ez a strukturáltság több szinten is érvényesül. Egyrészt a mediáció intézményi keretei – a mediátor jelenléte, az eljárás szabályai, a megszólalás rendje – olyan biztonságos teret teremtenek, amelyben a felek számára lehetővé válik a közvetlen kommunikáció. Másrészt a mediátor aktív szerepe biztosítja, hogy a kommunikáció ne eszkalálódjon, hanem konstruktív irányba mozduljon el. A mediátor nem pusztán közvetít, hanem strukturál: keretet ad a megszólalásnak, irányítja a figyelmet, és hozzájárul ahhoz, hogy a felek egymás számára érthető módon fogalmazzák meg álláspontjukat.

A kvalitatív eredmények alapján ez a strukturált kommunikációs tér a mediáció egyik legnagyobb értéke. A résztvevők beszámolóit szerint a mediáció során „először volt lehetőségük” arra, hogy megszakítás nélkül elmondják saját nézőpontjukat, illetve, hogy közvetlenül reagáljanak a másik fél állításaira. Ez a tapasztalat különösen fontos annak fényében, hogy a büntetőeljárás hagyományos formáiban a kommunikáció jellemzően közvetett, formalizált és erősen szabályozott.

A strukturált kommunikáció jelentősége nem csupán abban áll, hogy lehetővé teszi a felek közötti párbeszédet, hanem abban is, hogy átalakítja annak minőségét. A mediáció során a kommunikáció nem pusztán információcserét jelent, hanem egyben jelentésképző folyamat is, amelynek során a felek újraértelmezik a konfliktust, a másik fél szerepét és saját helyzetüket. Ez a folyamat különösen jól megfigyelhető azokban az esetekben, ahol a felek a mediációt megelőzően nem rendelkeztek teljes körű információval egymás motivációiról vagy körülményeiről.

A strukturált kommunikációs tér egy további fontos következménye a konfliktus „mederbe terelése”. A mediáció lehetővé teszi, hogy a konfliktus ne kontrollálatlan módon, hanem egy előre meghatározott keretben jelenjen meg. Ez csökkenti az eskaláció kockázatát, és növeli annak valószínűségét, hogy a felek konstruktív módon közelítsenek egymáshoz.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a strukturált kommunikáció nem automatikusan vezet pozitív kimenetelhez. A kutatás eredményei arra is rámutatnak, hogy a mediáció hatékonysága nagymértékben függ a facilitáció minőségétől, a felek együttműködési hajlandóságától és az ügy sajátosságaitól. A strukturált keret tehát lehetőséget teremt, de nem garantálja a sikeres konfliktuskezelést.

A strukturált kommunikációs tér sajátossága a magyar büntetőügyi mediáció kontextusában különös hangsúlyt kap. A Bktv. által meghatározott keretek — az ügyészégi felügyelet, a három hónapos eljárási határidő és a mediációs ülés egyszeri jellege — olyan intézményi korlátokat teremtenek, amelyek befolyásolják a kommunikációs tér mélységét és rugalmasságát. Az amerikai CJAM-moddal összevetve jól látható, hogy az előkészítő egyeztetések hiánya a hazai rendszerben közvetlenül szűkíti azt a kommunikációs teret, amelyet a mediátor létrehozhat. Ez arra utal, hogy a strukturált kommunikáció nem csupán a mediátor egyéni kompetenciájának, hanem az intézményi keretek minőségének is függvénye.

A strukturált kommunikáció további lényeges eleme az időbeliség kontrollja. A mediáció során a kommunikáció nem egyszerre, hanem egymás után, szabályozott módon történik, ami lehetővé teszi, hogy a felek ne reagáljanak azonnali érzelmi impulzusok mentén. Ez a „lassítás” különösen fontos szerepet játszhat a konfliktusok deeskalációjában, mivel teret ad a reflexió számára.

Ezzel összefüggésben a mediáció egyfajta „reflexív térként” is értelmezhető, amelyben a résztvevők nemcsak reagálnak egymásra, hanem saját álláspontjukat is újragondolják. A kvalitatív interjúkban több esetben megjelent az a tapasztalat, hogy a résztvevők a mediáció

során „másként kezdték látni” a helyzetet, ami arra utal, hogy a kommunikáció nem csupán kifejező, hanem alakító funkcióval is bír.

A strukturált kommunikáció azonban nem csupán lehetőségeket teremt, hanem bizonyos korlátokat is jelent. A mediáció keretei – például a semlegesség követelménye vagy a kommunikáció szabályozottsága – egyes esetekben korlátozhatják a spontán érzelmi megnyilvánulásokat. Ez a kettősség arra utal, hogy a mediáció egyszerre biztosít szabadságot és korlátozást, és hatása éppen e két tényező egyensúlyából fakad.

7.3.3.2. Az érzelmi feldolgozás és a lezárás, mint a resztoratív folyamat részei

A mediáció hatásmechanizmusának egyik legösszetettebb dimenziója az érzelmi feldolgozás folyamata. A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a mediáció nem elsősorban intenzív érzelmi átalakulást eredményez, hanem inkább egyfajta rendeződési folyamatot indít el, amely lehetővé teszi a konfliktus szubjektív feldolgozását.

A kvalitatív interjúkban visszatérően megjelent a „megnyugvás”, a „lezárás” és a „helyükre kerültek a dolgok” típusú megfogalmazás. Ezek a kifejezések arra utalnak, hogy a mediáció egyik legfontosabb hatása nem egy konkrét érzelm csökkenésében vagy növekedésében ragadható meg, hanem abban, hogy a résztvevők képesek értelmezni és elhelyezni a történeteket saját élettörténetükben.

Az érzelmi feldolgozás egyik kulcseleme a narratív újraalkotás. A mediáció során a résztvevők nem csupán elmondják a történeteket, hanem újra is értelmezik azokat. Ez a folyamat lehetővé teszi, hogy a konfliktus ne fragmentált, hanem koherens történetként jelenjen meg, ami önmagában is csökkentheti a bizonytalanság és a feszültség érzését.

Ezzel szorosan összefügg a másik fél perspektívájának megismerése. A mediáció során a felek gyakran olyan információkhoz jutnak hozzá, amelyek korábban nem voltak számukra elérhetők. Ez a perspektíaváltás hozzájárulhat a negatív érzelmek mérséklődéséhez.

A lezárás élménye szorosan összefügg a kontrollérzet visszaszerzésével is. A mediáció során a résztvevők aktív szerepet kapnak a folyamat alakításában, ami hozzájárulhat ahhoz, hogy visszanyerjék a helyzet feletti kontroll érzetét. Ez különösen fontos a sértettek esetében, akik a konfliktus során gyakran a kiszolgáltatottság élményét tapasztalják meg.

Ugyanakkor a kutatás eredményei arra is rámutatnak, hogy az érzelmi feldolgozás nem választható el a mediáció kimenetelétől. Azokban az esetekben, ahol a megállapodás nem

teljesült, vagy nem felelt meg az elvárásoknak, a lezárás élménye is hiányos maradhatott. Ez arra utal, hogy az érzelmi és materiális dimenziók egymással kölcsönhatásban érvényesülnek.

Az érzelmi feldolgozás folyamata tovább árnyalható annak figyelembevételével, hogy a mediáció során megjelenő érzelmek nem izolált jelenségek, hanem a résztvevők korábbi tapasztalataival, elvárásaival és a konfliktus értelmezésével szoros összefüggésben alakulnak. A kvalitatív interjúk alapján jól látható, hogy a mediáció nem „üres térben” hat, hanem olyan érzelmi és kognitív előzményekre épül, amelyek jelentős mértékben befolyásolják a folyamat kimenetelét.

A résztvevők egy része már a mediációt megelőzően is rendelkezett valamilyen narratívával a történekről, amely meghatározta, hogy miként viszonyulnak a másik félhez és az eljáráshoz. A mediáció ebben az értelemben nem pusztán új élményeket hoz létre, hanem gyakran ezeknek a meglévő narratíváknak az átalakítását teszi lehetővé. Ez a folyamat különösen jól megfigyelhető volt azokban az esetekben, ahol a felek a mediáció során olyan információkhoz jutottak hozzá, amelyek ellentmondtak korábbi feltételezéseiknek. Míg a 7.3.2-es alfejezetben ez a fokozatosság elsősorban az elkövetői felelősségvállalás szempontjából került elemzésre, addig az érzelmi feldolgozás dimenziójában ez a folyamat a sértetti narratívák szintjén is megjelenik, eltérő tartalommal és funkcióval.

Az érzelmi feldolgozás egyik sajátos jellemzője a fokozatosság. A kvalitatív adatok alapján a mediáció során bekövetkező változások ritkán jelennek meg azonnali, radikális fordulatként. Sokkal inkább egy olyan folyamatként írhatók le, amelynek során a résztvevők lépésről lépésre módosítják saját értelmezéseiket. Ez a fokozatosság különösen fontos abból a szempontból, hogy lehetővé teszi az érzelmi alkalmazkodást, és csökkenti a túlzott érzelmi terhelés kockázatát.

Ezzel összefüggésben kiemelhető a mediáció „biztonságos tér” jellege. A mediátor jelenléte és az eljárás strukturáltsága olyan környezetet teremt, amelyben a résztvevők számára elfogadhatóvá válik az érzelmek kifejezése. A kvalitatív interjúk alapján több résztvevő hangsúlyozta, hogy a mediáció során olyan dolgokat mondott ki, amelyeket más körülmények között nem tudott volna megfogalmazni. Ez arra utal, hogy a mediáció nemcsak a kommunikációt, hanem az érzelmi kifejezést is facilitálja.

Az érzelmi feldolgozás másik fontos eleme a normalizáció. A mediáció során a résztvevők gyakran szembesülnek azzal, hogy a másik fél reakciói, érzései vagy értelmezései nem teljesen idegenek, hanem bizonyos mértékben érthetők vagy akár előre jelezhetők. Ez a felismerés

hozzájárulhat a konfliktus „depersonalizálásához”, vagyis ahhoz, hogy a felek ne kizárólag személyes támadásként értelmezzék a történeteket.

Ugyanakkor az érzelmi feldolgozás nem minden esetben vezet pozitív irányú változáshoz. A kvalitatív eredmények alapján voltak olyan esetek is, ahol a mediáció során felszínre kerülő érzelmek nem vezettek valódi feloldáshoz. Ez különösen azokban az esetekben volt megfigyelhető, ahol a felek közötti bizalom hiánya vagy az egyenlőtlen erőviszonyok akadályozták a nyílt kommunikációt.

Az érzelmi feldolgozás folyamatának értelmezése során ezért különbséget kell tenni a „kifejezés” és a „feldolgozás” között. Az, hogy a résztvevők képesek kifejezni érzelmeiket, még nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezek az érzelmek feldolgozásra is kerülnek. A mediáció ebben az értelemben inkább lehetőséget teremt a feldolgozásra, mintsem garantálja annak megvalósulását.

A lezárás élményének értelmezése összefüggésbe hozható a sértetti és elkövetői tapasztalatok aszimmetriájával is. A kvalitatív interjúk alapján a sértettek számára a lezárás jellemzően a történetek érzelmi elhelyezéséhez kötődött, míg az elkövetők esetében inkább a felelősség elismerésének és a jóvátételnek a lezárásként való megélése volt megfigyelhető. Ez a különbség arra utal, hogy a mediáció egyidejűleg több, párhuzamos lezárási folyamatot aktivál, amelyek nem feltétlenül esnek egybe, és amelyek eltérő ütemben mehetnek végbe.

Az érzelmi feldolgozás időbelisége tovább árnyalja ezt a képet. Több interjúalany utalt arra, hogy a mediáció hatása nem azonnal, hanem később vált igazán érzékelhetővé. Ez arra utal, hogy a mediáció során elinduló folyamatok a mindennapi életben folytatódnak, és idővel nyernek teljesebb jelentést.

Összességében megállapítható, hogy az érzelmi feldolgozás a mediáció egyik legösszetettebb és leginkább kontextusfüggő dimenziója. A mediáció nem egységes módon hat a résztvevőkre, hanem olyan keretet biztosít, amelyben különböző mértékű és jellegű változások válhatnak lehetővé. Ez a változatosság ugyanakkor nem a módszer gyengeségére, hanem éppen annak rugalmasságára utal.

7.4. A közvetítői eljárás rendészettudományi jelentősége

A közvetítői eljárás vizsgálata a rendészettudomány szempontjából különös jelentőséggel bír, mivel a mediáció olyan eljárási formát képvisel, amely a hagyományos büntető

igazságszolgáltatási logikától részben eltérő megközelítést alkalmaz a konfliktusok kezelésében. Míg a klasszikus büntetőeljárás elsősorban normakövetésre, szankcionálásra és az állami reakció formalizált kereteire épül, addig a közvetítői eljárás a konfliktusok kommunikációs, relációs és részvételi dimenzióit helyezi előtérbe.

A rendészettudomány egyik alapvető kérdése, hogy miként biztosítható a társadalmi rend fenntartása oly módon, hogy az ne csupán a jogszabályok formális érvényesítésén, hanem az állampolgárok együttműködésén és a jogintézmények iránti bizalmán is alapuljon. Ebben az összefüggésben a mediáció olyan eszközként értelmezhető, amely hozzájárulhat a rendészet „puha” dimenzióinak erősítéséhez, különösen a legitimáció, a részvétel és a konfliktusmegelőzés területén (Tyler, 2006; Tyler, Goff és MacCoun, 2015).

A kutatás empirikus eredményei azt mutatják, hogy a közvetítői eljárásban részt vevők jelentős része pozitív élményként értékelte a mediációt, és olyan tapasztalatokat szerzett, amelyek eltérnek a hagyományos büntetőeljáráshoz kapcsolódó percepcióktól. A meghallgatottság, a részvétel lehetősége és a tiszteletteljes bánásmód megélése olyan tényezők, amelyek közvetlen hatással lehetnek az igazságszolgáltatás egészének megítélésére. Ez különösen fontos a rendészettudomány szempontjából, amely egyre nagyobb hangsúlyt helyez az állampolgári bizalom és az intézményi legitimáció kérdéseire (Tankebe és Liebling, 2013; Tyler, 2006; Tyler, Goff és MacCoun, 2015).

A mediáció ebben az értelemben nem csupán egy alternatív eljárási forma, hanem olyan intézményi gyakorlat, amely képes hozzájárulni a rendészeti működés társadalmi elfogadottságának erősítéséhez. Amennyiben az állampolgárok olyan eljárásokban vesznek részt, ahol meghallgatják őket, tisztelettel bánnak velük, és tényleges beleszólásuk van a folyamat alakulásába, nagyobb valószínűséggel alakul ki bennük pozitív attitűd az igazságszolgáltatással és tágabb értelemben az állami intézményekkel szemben (Tyler, 2006).

Ezzel összefüggésben a mediáció a rendészeti együttműködés szempontjából is releváns. A jelen kutatás értelmezési keretéből is következik, hogy a hatékony bűnmegelőzés nem valósítható meg kizárólag kényszerítő eszközökkel – a mediáció éppen azt mutatja meg, hogy az állampolgárok aktív bevonása érdemi eredményeket hozhat (Braithwaite, 2002). A mediáció olyan tapasztalatokat nyújthat, amelyek erősítik ezt az együttműködési hajlandóságot, mivel a résztvevők nem passzív elszenvedői, hanem aktív alakítói a folyamatnak.

A kutatás kvalitatív eredményei különösen jól rávilágítanak arra, hogy a mediáció során a résztvevők gyakran olyan élményeket szereznek, amelyek hozzájárulhatnak a konfliktusok

későbbi kezelésének módjához is. Az interjúk alapján több esetben megjelent az a reflexió, hogy a mediáció segített a kommunikációs készségek fejlődésében, valamint a másik fél szempontjainak megértésében. Ezek a tapasztalatok hosszabb távon hozzájárulhatnak a konfliktusok eszkalációjának megelőzéséhez, ami a rendészeti terhelés csökkenése szempontjából sem elhanyagolható.

A közvetítői eljárás rendészettudományi jelentősége ugyanakkor nem kizárólag az egyéni szintű hatásokban ragadható meg, hanem rendszerszinten is értelmezhető. A mediáció alkalmazása hozzájárulhat a büntető igazságszolgáltatás tehermentesítéséhez, különösen az egyszerűbb megítélésű ügyek esetében. Ez lehetővé teszi, hogy a rendészeti és igazságszolgáltatási erőforrások nagyobb mértékben koncentrálódjanak a súlyosabb, komplexebb ügyekre.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a mediáció nem tekinthető pusztán hatékonyságnövelő eszköznek. A kutatás eredményei alapján a mediáció értéke nem merül ki abban, hogy gyorsabb vagy olcsóbb megoldást kínál, hanem abban is, hogy eltérő minőségű igazságszolgáltatási élményt biztosít. Ez a különbség a rendészettudomány számára azért releváns, mert rámutat arra, hogy a hatékonyság és a legitimitáció nem egymást kizáró, hanem egymást kiegészítő szempontok lehetnek.

A mediáció ezen túlmenően hozzájárulhat a rendészeti szerepfelfogás átalakulásához is. A hagyományos rendészeti modellben az állam elsősorban a normák kikényszerítőjeként jelenik meg, míg a resztoratív megközelítés nagyobb hangsúlyt helyez a konfliktusok kezelésére és a társadalmi kapcsolatok helyreállítására (Braithwaite, 2002). A mediáció intézményes jelenléte a büntetőeljárásban arra utal, hogy a rendészeti rendszer – legalább bizonyos területeken – nyitottá válik ezekre az alternatív megközelítésekre.

A kutatás eredményei ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a mediáció rendészettudományi potenciálja jelenleg csak részben kerül kihasználásra. A mediátorinterjúk alapján a közvetítői eljárás alkalmazása erősen szelektív, és elsősorban az egyszerűbb, alacsonyabb kockázatú ügyekre korlátozódik. Ez a gyakorlat ugyan érthető a rendszer biztonságra és kiszámíthatóságra törekvő logikája szempontjából, ugyanakkor korlátozza a mediáció szélesebb körű társadalmi hatásainak érvényesülését.

Ez a korlátozott alkalmazás felveti annak kérdését is, hogy a mediáció milyen szerepet tölthet be a rendészeti rendszer egészében. Amennyiben a mediáció csupán egy szűk ügykörre korlátozódik, úgy hatása elsősorban lokális és eseti jellegű marad. Amennyiben azonban a

közvetítői eljárás alkalmazási köre bővül, és nagyobb mértékben integrálódik a rendészeti gyakorlatba, úgy jelentősebb szerepet játszhat a konfliktuskezelés kultúrájának átalakításában.

A nemzetközi példák azt mutatják, hogy a resztoratív megközelítések szélesebb körű alkalmazása – például közösségi mediációs programok vagy rendőrségi szintű resztoratív gyakorlatok formájában – hozzájárulhat a rendészeti rendszer társadalmi beágyazottságának erősítéséhez (Braithwaite, 2002; O'Mahony és Doak, 2004; Schmidt, 2022; Sherman és Strang, 2007). Ezek a modellek azonban eltérő intézményi és kulturális feltételek között működnek, így adaptációjuk a hazai környezetben körültekintő megközelítést igényel.

A jelen kutatás eredményei alapján a mediáció rendészettudományi jelentősége abban ragadható meg, hogy képes hidat képezni a formális jogalkalmazás és a társadalmi konfliktuskezelés között. A közvetítői eljárás olyan teret hoz létre, ahol az állami és az egyéni szempontok nem egymással szemben, hanem egymást kiegészítve jelennek meg. Ez a köztes pozíció különösen értékes lehet egy olyan rendészeti rendszerben, amely egyszerre kíván hatékony és legitim módon működni.

Összességében megállapítható, hogy a közvetítői eljárás a rendészettudomány számára nem csupán egy speciális jogintézmény, hanem olyan elemzési és fejlesztési irány, amely új perspektívákat nyit a konfliktuskezelés, az intézményi működés és az állampolgári viszonyok értelmezésében. A mediáció empirikus vizsgálata így hozzájárulhat ahhoz, hogy a rendészettudomány a jövőben még inkább integrálja a részvételi, kommunikációs és resztoratív megközelítéseket saját elméleti és gyakorlati kereteibe.

7.5. A közvetítői eljárás implicit és hosszabb távú hatásai

A kutatás eredményei arra is rámutatnak, hogy a mediáció hatásai nem korlátozódnak az eljárás közvetlen kimenetelére, hanem hosszabb távon is érvényesülhetnek. Ezek a hatások gyakran implicit módon jelennek meg, és nem minden esetben ragadhatók meg közvetlen mérési eszközökkel.

Fontos hangsúlyozni, hogy az alábbi megállapítások a kutatás kvalitatív adatain alapuló következtetések, amelyek longitudinális vizsgálat hiányában hipotézis jellegűek, és további kutatásokat igényelnek.

Az interjúk alapján több résztvevő is beszámolt arról, hogy a mediáció során szerzett tapasztalatok hatással voltak későbbi konfliktuskezelési stratégiáikra — ez a jelenség az alábbiakban részletesebben is bemutatásra kerül.

A mediáció ezen túlmenően hozzájárulhat az igazságszolgáltatásról alkotott kép formálásához is. A pozitív eljárási élmények erősíthetik az intézmények iránti bizalmat, ugyanakkor a negatív tapasztalatok ennek ellenkező irányába hathatnak. Ez a kettősség ismét arra utal, hogy a mediáció hatása nem univerzális, hanem nagymértékben függ a konkrét megvalósulástól.

A hosszabb távú hatások értelmezése során különösen fontos figyelembe venni a mediáció kontextusát: a vizsgált ügytípusok sajátosságai -- különösen a kapcsolati dimenzió hiánya -- befolyásolhatják azt, hogy a mediáció milyen mélységű és tartósságú változásokat eredményez. Emellett ezek a hatások nem minden esetben jelennek meg közvetlenül vagy azonnal mérhető formában: a mediáció során szerzett tapasztalatok gyakran csak később, más élethelyzetekben vagy konfliktusokban válnak láthatóvá, ami a hatásvizsgálat módszertani korlátaira is rámutat.

A kvalitatív interjúk alapján több esetben megfigyelhető volt, hogy a mediáció nem csupán az adott konfliktus lezárásához járulhatott hozzá, hanem a résztvevők későbbi konfliktuskezelési stratégiáit is befolyásolhatta. Egyes interjúalanyok beszámoltak arról, hogy a mediáció során megtapasztalt kommunikációs mintákat – például a másik fél meghallgatását, a saját álláspont strukturált megfogalmazását vagy a kompromisszumkeresést – később más helyzetekben is alkalmazták. Ez arra utal, hogy a mediáció tanulási folyamatként is értelmezhető, amely túlmutat az egyedi ügy keretein. Ez a „transzferhatás” különösen fontos a resztoratív igazságszolgáltatás szempontjából, mivel azt jelzi, hogy a mediáció nem csupán reaktív eszköz, hanem potenciálisan preventív funkcióval is bír. Amennyiben a résztvevők a mediáció során olyan készségeket sajátítanak el, amelyek hozzájárulnak a jövőbeni konfliktusok konstruktív kezeléséhez, úgy a mediáció közvetett módon a konfliktusok eszkalációjának megelőzésében is szerepet játszhat.

A hosszú távú hatások másik fontos dimenziója az attitűdök alakulása. A kutatás eredményei alapján a mediációban részt vevők jelentős része pozitív tapasztalatokat szerzett az eljárás során, ami hozzájárulhatott az igazságszolgáltatással kapcsolatos általánosabb attitűdök alakulásához. Bár e hatások tartóssága a jelen kutatás keretei között nem vizsgálható közvetlenül, a kvalitatív interjúk alapján feltételezhető, hogy a pozitív élmények hosszabb távon is befolyásolhatják az intézményekhez való viszonyt. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy ezek a hatások nem tekinthetők automatikusnak. Azokban az esetekben, amikor a mediáció nem vezetett kielégítő eredményhez – például a megállapodás nem teljesült –, a

résztevők beszámolói inkább ambivalens vagy negatív irányba mutattak. Ez arra utal, hogy a hosszú távú attitűdformáló hatás nagymértékben függ a mediáció konkrét kimenetelétől és minőségétől.

A bizalom kérdése további dimenziót jelent, amely nem csupán az egyéni kapcsolatok szintjén, hanem az intézmények irányában is alakulhat. A mediáció során szerzett tapasztalatok – különösen a tiszteletteljes bánásmód és a részvétel lehetősége – hozzájárulhatnak az igazságszolgáltatás iránti bizalom erősödéséhez, összhangban az eljárási igazságosság korábban (7.4.) bemutatott elméletével (Tyler, 2006). Ez a hatás azonban nem egyirányú: a negatív tapasztalatok éppen ellenkező irányú következményekkel is járhatnak.

A hosszú távú hatások egy további dimenziója a társadalmi reintegráció kérdése. Bár a jelen kutatás nem longitudinális jellegű, az elkövetőkkel készült interjúk alapján több esetben megjelent az a reflexió, hogy a mediáció hozzájárult a „továbblépéshez”, illetve a cselekményhez kapcsolódó stigma csökkentéséhez – ami összecseng a reintegratív szégyen korábban (7.3.2.) tárgyalt elméletével (Braithwaite, 1989). Ez a hatás különösen fontos abból a szempontból, hogy a reintegráció nem pusztán jogi, hanem társadalmi és pszichológiai folyamat is.

Ugyanakkor a reintegráció mértéke és jellege erősen kontextusfüggő. Azokban az esetekben, ahol a konfliktus nem kapcsolódott szoros társadalmi kapcsolatokhoz – például közlekedési balesetek esetében –, a reintegráció kérdése kevésbé jelent meg explicit módon. Ezzel szemben személyesebb jellegű konfliktusokban a mediáció hatása a kapcsolatok alakulásában is tetten érhető volt.

A mediáció hosszú távú hatásainak értelmezése során nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a mediációba kerülő ügyek már eleve egy szűrési folyamat eredményei. Ez azt jelenti, hogy a mediáció hatásai olyan esetekben vizsgálhatók, amelyek bizonyos szempontból „kedvezőbb” feltételeket biztosítanak a konstruktív kimenetelhez. Ennek következtében a pozitív hatások általánosíthatósága korlátozott, és óvatos értelmezést igényel.

Ez a módszertani korlát ugyanakkor nem csökkenti a mediáció jelentőségét, hanem inkább arra hívja fel a figyelmet, hogy a hosszú távú hatások vizsgálata további kutatásokat igényel. Különösen fontos lenne longitudinális vizsgálatok végzése, amelyek lehetővé teszik a mediáció hatásainak időbeli nyomon követését.

A jelen kutatás eredményei alapján mindazonáltal megállapítható, hogy a mediáció nem csupán az adott konfliktus lezárásában játszik szerepet, hanem potenciálisan hozzájárul a résztvevők

attitűdjeinek, kommunikációs mintáinak és konfliktuskezelési stratégiáinak alakulásához is. Ezek a hatások ugyan nem minden esetben látványosak vagy azonnaliak, de hosszabb távon jelentős szerepet játszhatnak a társadalmi konfliktuskezelés kultúrájának formálásában.

7.6. A hazai rendszer strukturális korlátai és fejlesztési lehetőségei

A közvetítői eljárás empirikus vizsgálata nemcsak a mediáció működésének előnyeit és pozitív hatásait tette láthatóvá, hanem azokat a strukturális és intézményi korlátokat is, amelyek a módszer gyakorlati alkalmazását befolyásolják. A mediátorokkal készült interjúk, valamint a kvantitatív és kvalitatív eredmények összevetése alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy a mediáció hazai rendszere működőképes, ugyanakkor több ponton korlátozottan kihasznált.

Az alábbiakban ezek a korlátok nem elszigetelt problémákként, hanem egymással összefüggő strukturális tényezőkként kerülnek bemutatásra, majd ezt követően azok a lehetséges fejlesztési irányok kerülnek azonosításra, amelyek hozzájárulhatnak a közvetítői eljárás hatékonyabb és szélesebb körű alkalmazásához.

7.6.1. Intézményi szűrés és az ügyek korlátozott köre

A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy a mediációba kerülő ügyek köre jelentős mértékben szűrt. Bár a jogszabályi keretek elvileg lehetővé teszik a közvetítői eljárás szélesebb körű alkalmazását, a gyakorlatban az ügyek döntő többsége viszonylag egyszerű megítélésű, alacsonyabb súlyú bűncselekményekhez kapcsolódik.

A mediátorok beszámolóí alapján ez a jelenség elsősorban az ügyészségi szelekcióhoz köthető. Az ügyek mediációba utalása nem automatikus, hanem egy előzetes döntési folyamat eredménye, amely során számos szempont – például az ügy súlya, bizonyíthatósága vagy kockázati tényezői – kerül mérlegelésre. Ez a szelekciós mechanizmus ugyan hozzájárul a rendszer stabil működéséhez, ugyanakkor egyben korlátozza is a mediáció alkalmazási körét.

Ennek következtében a közvetítői eljárás jelenleg elsősorban olyan ügyekben jelenik meg, ahol a felek közötti megállapodás viszonylag könnyen elérhető, és a konfliktus nem jár jelentős társadalmi kockázattal. Ez a gyakorlat azonban azt is jelenti, hogy a mediáció potenciálisan legnagyobb hozzáadott értéket hordozó területei – például a súlyosabb, erősebb érzelmi dimenzióval rendelkező konfliktusok – nagyrészt kívül maradnak a rendszer hatókörén.

Ez a korlátozás nem elsősorban jogszabályi, hanem szemléleti és intézményi természetű. A büntető igazságszolgáltatás domináns logikája továbbra is a formalizált eljárásokhoz és a szankcionáláshoz kötődik, ami a resztoratív megközelítések alkalmazását inkább kivételessé, mintsem általánossá teszi.

A súlyosabb ügyek mediációból való kiszorulásának egyik különösen érzékeny területe a kapcsolati erőszak bűncselekményeinek köre. A mediátorinterjúk alapján ezek az ügyek nem ritkán jelennek meg a hazai gyakorlatban is — jellemzően akkor, amikor az ügyet formálisan zaklatásként vagy testi sértésként minősítik, és a kapcsolati erőszak háttere csak a mediáció során válik nyilvánvalóvá. Ez a jelenség rámutat arra, hogy az intézményi szűrés nem minden esetben képes azonosítani azokat az ügyeket, amelyekben a mediáció alkalmazása különös körülményt igényel.

A hazai szabályozás jelenleg nem tartalmaz explicit protokollt arra vonatkozóan, hogy a mediátorok hogyan azonosítsák és kezeljék a kapcsolati erőszak elemeit tartalmazó ügyeket. Ez a hiányosság — az intézményi szűrés korlátaival együtt — arra utal, hogy a közvetítői eljárás alkalmazási körének tudatos bővítése nem csupán az elrendelhető ügyek körének kiterjesztését, hanem a differenciált ügytípus-azonosítás és a speciális mediátori felkészítés rendszerszintű megerősítését is igényli.

A kapcsolati erőszak és a resztoratív igazságszolgáltatás viszonyát — beleértve az erőegyensúly-problémát, amelyre a 2.2.3. alfejezetben már utaltunk — a szakirodalom kiemelten kritikusan kezeli. A kapcsolati erőszak ciklikus, hatalmi aszimmetriára épülő jellege miatt a mediáció alkalmazása számos esetben kifejezetten ellenjavalt, különösen, ha a bántalmazó kapcsolat még fennáll, ha az áldozat gazdaságilag függ az elkövetőtől, vagy ha a facilitátor nem rendelkezik speciális képzéssel a jelenség felismerésére (Stubbs, 2007; Walker, 1989). Megfelelő feltételek — lezárt bántalmazó kapcsolat, biztosított fizikai biztonság, alapos előkészítés és speciálisan képzett facilitátor — teljesülése esetén ugyanakkor a mediáció értékes keretet biztosíthat az áldozat számára (Coker, 2002; Dissel és Ngubeni, 2003). A témakör részletes elemzéséhez lásd: Schmidt (2023).

Külön kockázatot jelent, hogy a szisztematikus bántalmazás esetei a felek elbeszélésében gyakran „konfliktusként” jelennek meg, ami elfedheti a kapcsolat valós hatalmi aszimmetriáját. A bántalmazó ebben az esetben nyitottságot mutathat a mediációra, miközben a másik felet valójában nem tekinti egyenrangú partnernek, és a folyamatot saját kontrolljának fenntartására használhatja — például a bocsánatkérést olyan eszközként alkalmazva, amely a bántalmazás folytatásának, nem pedig lezárásának a része (Stubbs, 2007). Ha a facilitátor ezt a dinamikát

nem ismeri fel, és a helyzetet kizárólag rendezhető konfliktusként kezeli, a mediáció paradox módon megerősítheti a bántalmazó hatalmi pozícióját, ami az áldozat számára súlyosabb kockázatot jelenthet, mint a mediáció elmaradása (Stubbs, 2007).

Megjegyzendő, hogy a disszertáció empirikus adatfelvételét követően a hazai szabályozás e tekintetben tovább fejlődött 2025 július 1-jétől. A párhuzamos közvetítés intézményének bevezetése lehetővé teszi, hogy súlyosabb megítélésű ügyekben is sor kerüljön helyreállító folyamatra, még ha annak jogkövetkezménye eltér is az alap mediációétól: a büntetőeljárás nem szüntethető meg, a bíróság azonban enyhítő körülményként értékelheti a felek részvételét. Emellett a helyreállító szemléletű eljárás bevezetése — amely a sértett jelenléte nélkül is lefolytatható, és elsősorban a bűnismétlés megelőzésére fókuszál — olyan ügycsoportokat is bevon a resztoratív szemléletű kezelés körébe, amelyek korábban teljes egészében a hagyományos büntetőeljárás hatókörében maradtak. Ezek az intézményi fejlesztések részben választ adnak a kutatásban azonosított strukturális korlátokra, és azt jelzik, hogy a hazai rendszer a resztoratív igazságszolgáltatás normatív célrendszere felé aktív fejlődési pályán halad (Igazságügyi Minisztérium, é.n.a).

7.6.2. Információhiány és az ügyek előkészítésének korlátai

Amint arra a 6.4. alfejezet, a mediátorinterjúk elemzésekor már utalt, az ügyek előkészítésének hiányossága a kutatás egyik visszatérő megállapítása volt. Ami a jelen, szintetizáló értelmezés szempontjából ehhez hozzáadódik, az nem maga a jelenség, hanem annak strukturális következménye: a mediátorok beszámolói szerint az ügyiratok gyakran nem tartalmaznak elegendő információt a konfliktus tényleges természetéről, ami megnehezíti a mediáció megfelelő előkészítését. Ez a hiányosság nem csupán technikai jellegű, hanem közvetlenül kihathat az eljárás minőségére és a résztvevők élményére egyaránt.

Ez a probléma több szinten is jelentkezik. Egyrészt a mediátorok sok esetben csak a mediáció során szembesülnek az ügy valódi tartalmával, ami módszertani bizonytalanságot eredményez: a facilitátor nem tudja előre strukturálni az ülést, nem tud felkészülni az esetlegesen felmerülő érzelmi vagy kapcsolati nehézségekre, és kevésbé képes proaktívan kezelni a felek közötti dinamikát. Másrészt az ügyfelek felkészítése is korlátozott marad, mivel a mediációt megelőző kommunikáció sok esetben minimális – a résztvevők sokszor nem tudják pontosan, mire számíthatnak, mi a célja az eljárásnak, és milyen szerepet töltenek be benne.

A felkészítés hiánya különösen problematikus azokban az esetekben, ahol az ügy érzelmileg terhelt vagy a felek között aszimmetrikus hatalmi viszony áll fenn. Ilyenkor az előzetes

egyeztetés nemcsak informatív, hanem védőfunkciót is ellát: lehetőséget teremt arra, hogy a mediátor felmérje, valóban alkalmas-e az ügy mediációra, és hogy a felek részvétele valóban önkéntes és tájékozott-e. Ennek hiányában a mediáció első szakasza szükségszerűen az alapinformációk tisztázásával telik, ami szűkíti a tényleges párbeszédre fordítható időt és energiát.

A nemzetközi gyakorlatokkal összevetve ez különösen szembetűnő. A jelen kutatás keretében megismert CJAM gyakorlat alapján az amerikai facilitátorok például nagy hangsúlyt fektetnek az előkészítő beszélgetésekre (*pre-mediation sessions*), amelyek során külön-külön találkoznak a felekkel, és részletesen feltárják motivációikat, elvárásaikat és az ügghöz kapcsolódó érzelmi állapotukat. Ez a lépés nem csupán információgyűjtést szolgál, hanem a mediáció sikerességének egyik kulcseleme is: a felek felkészítve, tájékozottan és kisebb szorongással lépnek be a közös ülésbe, ami kedvezőbb feltételeket teremt az érdemi párbeszédhez.

A hazai rendszerben ezzel szemben a mediáció gyakran egyetlen alkalomra koncentrálódik, ami korlátozza a folyamat mélységét és a résztvevők bevonódásának lehetőségét. Ez arra utalhat, hogy strukturális feszültség áll fenn a mediáció resztoratív céljai és az intézményi keretek között: miközben az eljárás normatív célja a felek valódi bevonása és a konfliktus mély feldolgozása lenne, a rendszer működési logikája inkább a formális lezárást jutalmazza.

7.6.3. A mediáció alacsony társadalmi ismertsége

Amint arra a 6.4. alfejezet már utalt, a kutatás eredményei egyértelműen rámutattak arra, hogy a közvetítői eljárás társadalmi ismertsége alacsony. Az alábbiakban ez a jelenség nem ismétlődik meg, hanem annak strukturális okai és következményei kerülnek vizsgálatra. Ez a hiányosság több következménnyel jár. Egyrészt az ügyfelek gyakran kizárólag anyagi jóvátételben gondolkodnak, és kevésbé jelenik meg az érzelmi vagy relációs dimenzió. Másrészt a mediációban való részvétel motivációja is torzulhat, mivel az eljárás nem autonóm választásként, hanem a büntetőeljárás egy alternatívájaként jelenik meg.

Fontos kérdés, hogy ez a tájékoztatási hiány kinek a felelőssége. A jelenlegi rendszerben a tájékoztatás elsődleges feladata az ügyészségre hárul, amely a mediációba utalással egyidejűleg értesíti a feleket az eljárás lehetőségéről. Ez azonban sok esetben formális és szűkös tájékoztatást jelent, amely nem pótolja az előzetes, részletes felkészítést. A jelen kutatás tapasztalatai alapján úgy tűnik, hogy a tájékoztatási felelősség diffúz: több intézményi szereplő között oszlik meg, anélkül, hogy bármelyiknél egyértelműen telepítve lenne.

A mediáció alacsony ismertsége így nemcsak kommunikációs probléma, hanem a módszer hatékonyságát is közvetlenül befolyásoló strukturális tényező. A kutatás eredményei arra utalnak, hogy az előzetes tájékoztatás minősége közvetlen hatással van arra, hogy a résztvevők milyen elvárásokkal és motivációval érkeznek a mediációra – ez pedig alapvetően befolyásolja a folyamat mélységét és eredményességét.

7.6.4. Szervezeti terheltség és erőforráskorlátok

A mediátorok beszámolói alapján a rendszer működésének egyik legfontosabb korlátja a szakemberek leterheltsége. A mediátorok gyakran nem kizárólag mediációs feladatokat látnak el, hanem párhuzamosan más – például pártfogó felügyelői – tevékenységeket is végeznek. Ez a szervezeti megoldás a kormányhivatali struktúra sajátosságaiból fakad: a mediátorok intézményi pozíciója nem önálló szakmai szerepként, hanem egy szélesebb feladatkör részeként van definiálva.

Ez a többfunkciós szerep ugyan hatékony szervezeti megoldásnak tűnhet, ugyanakkor a mediáció minőségére is hatással lehet. A korlátozott idő és kapacitás csökkenti az előkészítésre, az utánkövetésre és a komplexebb esetek kezelésére fordítható erőforrásokat. Ezt a problémát az interjúk is egyértelműen tükrözik: „[...] *nem csak mediálunk [...] hanem minden mást [...] kicsit szétesünk [...] a leterheltség miatt.*” (4M)

A túlterheltség következtében a mediáció könnyen formalizálódhat, és elveszítheti azt a rugalmasságot, amely a resztoratív megközelítés egyik alapvető sajátossága. Ha a mediátorra fordítható idő és energia szűkös, az ülés hajlamos a formális megállapodás gyors elérésére fókuszálni, ahelyett, hogy teret adna a mélyebb párbeszédnek és az érzelmi feldolgozásnak.

Az erőforráskorlátok kérdése összefügg a mediációs munkavégzés szervezeti modelljével is. Az interjúk alapján a magyar rendszerben a mediációk túlnyomó többségét egyetlen mediátor vezeti, és a páros mediáció csak komplexebb ügyekben jelenik meg. Az amerikai CJAM-modellel összevetve ez lényeges különbség: ott kifejezetten ritka az egyszemélyes facilitáció, és sok esetben két vagy három facilitátor vesz részt egy ülésen. Ez a különbség arra utal, hogy a páros mediáció nemcsak a szakmai biztonságot erősíti, hanem a folyamat minőségét is. A jelenlegi hazai erőforráskeretek mellett azonban ennek általános bevezetése komoly szervezeti kihívást jelentene.

A mediátorok részéről egyértelmű igény fogalmazódott meg a szakmai munka nagyobb elismerésére is. Ez nem csupán anyagi vagy szervezeti kérdésként jelent meg az interjúkban,

hanem a mediáció társadalmi és intézményi megítélésére is vonatkozott – arra, hogy a mediátori szerep önálló szakmai identitásként legyen elismert a büntető igazságszolgáltatás rendszerén belül.

7.6.5. Intézményi együttműködés hiányosságai

A kutatás eredményei alapján az intézményi együttműködés nem minden esetben működik zökkenőmentesen. Bár az ügyességgel való kapcsolatot a mediátorok általában pozitívan értékelték, más szereplők – különösen a rendőrség és a jogi képviselők – esetében több probléma is megjelent. Ezek a hiányosságok nem csupán szervezeti jellegű nehézségek, hanem közvetlen hatással vannak arra, hogy a közvetítői eljárásba kerülő ügyek köre mennyire széles, és hogy a felek milyen felkészültséggel érkeznek a mediációra.

A rendőrség szerepe különösen figyelemre méltó ebből a szempontból. A büntetőeljárás korai szakaszában a rendőrség az elsődleges kapcsolódási pont az érintett felek és az igazságszolgáltatási rendszer között, és elvben ez lenne az a pont, ahol a mediáció lehetőségéről való első tájékoztatás megtörténhetne. A kutatás tapasztalatai szerint azonban a rendőrségi szakasz jellemzően nem tölt be ilyen szerepet: a mediációra vonatkozó információ nem, vagy csak formálisan jut el a felekhez, és a rendőrség szemléletében a közvetítői eljárás nem jelenik meg integrált elemként. Ez azt eredményezi, hogy a mediáció lehetősége sok esetben csak az ügyességi szakaszban válik ismertté, amikor a felek már végigmentek a büntetőeljárás kezdeti, konfrontatívabb részén.

A félretájékoztatás, az eltérő elvárások vagy az információk hiánya közvetlenül befolyásolhatja a mediáció sikerességét. Ha az egyik intézményi szereplő – akár a rendőr, akár a védő – tévesen vagy hiányosan tájékoztatja az ügyfelet a mediáció céljáról és menetéről, az a résztvevő torz elvárásokkal érkezik az eljárásba, ami megnehezíti a mediátor munkáját és csökkenti a sikeres megállapodás valószínűségét.

Ez arra utal, hogy a közvetítői eljárás hatékony működéséhez nem elegendő a mediátorok szakmai felkészültsége, hanem szükség van az érintett intézmények közötti koordináció szisztematikus erősítésére is. A rendőrség, az ügyesség, a bíróság és a jogi képviselők együttesen alkotják azt az intézményi ökoszisztémát, amelyben a mediáció működik – ha ennek bármelyik eleme hiányosan vagy tévesen kommunikál, az az egész folyamat minőségét érinti.

7.6.6. Fejlesztési lehetőségek

A feltárt strukturális korlátok alapján több olyan fejlesztési irány azonosítható, amelyek hozzájárulhatnak a közvetítői eljárás hatékonyabb működéséhez.

Az egyik legfontosabb terület az alkalmazási kör bővítése. Ennek érdekében szükséges lehet az ügyészségi gyakorlat és az intézményi szemlélet felülvizsgálata, különösen a súlyosabb ügyek mediációba vonásának lehetősége tekintetében. Ez nem jelenti a biztonsági szempontok háttérbe szorítását, hanem inkább egy differenciáltabb, esetalapú megközelítés kialakítását.

Második fontos fejlesztési irány az előkészítés megerősítése. A mediációt megelőző személyes vagy online egyeztetések, valamint az ügyfelek részletesebb tájékoztatása jelentősen növelheti a folyamat hatékonyságát és a megállapodások minőségét.

Harmadik területként a mediáció társadalmi ismertségének növelése emelhető ki. A kommunikációs kampányok, az oktatásba való integráció vagy a jogi tájékoztatás fejlesztése hozzájárulhat ahhoz, hogy a mediáció ne csupán intézményi lehetőségként, hanem tudatosan választott konfliktuskezelési módszerként jelenjen meg.

Negyedik fontos szempont a szervezeti feltételek javítása. A mediátorok munkaterhelésének csökkentése, a specializáció erősítése és a megfelelő erőforrások biztosítása elengedhetetlen a mediáció minőségi működéséhez.

Végül kiemelendő az intézményi együttműködés fejlesztése. A rendőrség, az ügyészség és a mediációs szolgálatok közötti kommunikáció és koordináció erősítése hozzájárulhat a mediáció hatékonyabb alkalmazásához és a félretájékoztatás csökkentéséhez.

7.6.7. Részkövetkeztetések

A közvetítői eljárás hazai rendszere stabil alapokon működik, ugyanakkor több olyan strukturális korláttal terhelt, amelyek gátolják a módszerben rejlő lehetőségek teljes körű kihasználását. A kutatás eredményei arra utalnak, hogy a mediáció fejlesztése nem elsősorban új eszközök bevezetését, hanem a meglévő intézményi keretek és szemléleti megközelítések átalakítását igényli.

Az előző alfejezetekben azonosított korlátok – az információhiány, az alacsony társadalmi ismertség, a szervezeti terheltség és az intézményi együttműködés hiányosságai – nem egymástól független problémák, hanem egymást erősítő, rendszerszintű kihívások. Az előkészítés hiányossága összefügg az alacsony ismertséggel: ha a felek nem tudják, mire számíthatnak, a mediátor kevesebb időt tud a tényleges párbeszédre fordítani. A szervezeti

terheltség pedig tovább szűkíti azt a kapacitást, amely az alaposabb előkészítéshez és utánkövetéshez szükséges lenne. E korlátok együttes hatása azt eredményezi, hogy a mediáció jelenlegi formájában sokszor nem tudja teljes mértékben kibontakoztatni azokat a resztoratív hatásokat, amelyeket az elméleti irodalom alapján várni lehetne.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a kutatás eredményei összességében pozitív képet mutatnak a hazai közvetítői eljárásról. A résztvevők elégedettsége magas, a megállapodások teljesülési aránya kedvező, és a mediáció mind a sértetti, mind az elkövetői oldalon érdemleges tapasztalatokat eredményez. A feltárt korlátok tehát nem a rendszer működésképtelenségét jelzik, hanem azt, hogy egy alapvetően jól működő intézmény tovább erősíthető lenne célzott fejlesztésekkel.

A mediáció jövője így nem csupán jogtechnikai kérdés, hanem a büntető igazságszolgáltatás egészének működését érintő stratégiai kihívás, amely a rendészettudomány számára is új kutatási és fejlesztési irányokat nyithat meg. A 7.6.6. alfejezetben azonosított fejlesztési irányok – az alkalmazási kör bővítése, az előkészítés megerősítése, a társadalmi ismertség növelése, a szervezeti feltételek javítása és az intézményi együttműködés erősítése – együttesen olyan reformlehetőségeket jelölnek ki, amelyek megvalósítása a meglévő jogszabályi keretek között is elindítható.

8. A KUTATÁS KÖVETKEZTETÉSEI ÉS ÉRTELMEZÉSI KITERJESZTÉSEI

A disszertáció empirikus eredményeinek integrált értelmezését követően indokolt azoknak a tágabb következtetéseknek a megfogalmazása, amelyek túlmutatnak az egyes hipotézisek vizsgálatán, és hozzájárulnak a közvetítői eljárás működésének mélyebb, komplexebb megértéséhez. A 7. fejezet részletesen feltárta a kvantitatív és kvalitatív kutatási szakasz eredményeit, valamint azok kapcsolatát a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti kereteivel. A jelen fejezet célja e megállapítások szintetizálása, továbbgondolása és értelmezési kiterjesztése.

A fejezet kiindulópontja az a felismerés, hogy a közvetítői eljárás nem értelmezhető pusztán egy alternatív büntetőeljárási eszközként, hanem olyan komplex társadalmi és kommunikációs folyamatként, amelyben jogi, pszichológiai, interakciós és intézményi dimenziók egyaránt szerepet játszanak. A mediáció hatásai ezért nem redukálhatók egyetlen indikátorra – például elégedettségre vagy érzelmi változásra –, hanem több, egymással kölcsönhatásban működő mechanizmus eredményeként jelennek meg.

A jelen fejezet ennek megfelelően nemcsak összegzi a kutatás legfontosabb eredményeit, hanem azok elméleti újraértelmezésére, tudományos hozzájárulásainak explicitté tételére, valamint gyakorlati implikációinak feltárására is törekszik.

8.1. A következtetések értelmezési kerete

Összességében a jelen fejezet abból az előfeltevésből indul ki, hogy az empirikus eredmények önmagukban nem „beszélnek” — értelmezési keretre van szükség ahhoz, hogy tudományos következtetésekké váljanak. Ez az értelmezési keret négy pillérre épül: az intézményi kontextus sajátosságaira, a módszertani megközelítés korlátaira és lehetőségeire, a nemzetközi összehasonlítás nyújtotta perspektívára, valamint a kutatás elméleti hozzájárulásaira. Az alábbiakban ezek mentén kerülnek megfogalmazásra a disszertáció legfontosabb tudományos eredményei és gyakorlati következtetései.

A 7. fejezet az empirikus eredmények integrált értelmezésére vállalkozott, feltárva a kvantitatív és kvalitatív adatok közötti összefüggéseket és azok elméleti kapcsolódásait. A jelen fejezet célja ettől eltérő: nem az eredmények újbóli bemutatása, hanem azok tágabb értelmezési kiterjesztése, tudományos hozzájárulásaik explicitté tétele és gyakorlati implikációinak feltárása. A 8. fejezet tehát nem összefoglalás, hanem továbbgondolás — olyan következtetések

megfogalmazása, amelyek az empirikus eredményeken túlmutatva a közvetítői eljárás tágabb elméleti és társadalmi kontextusát is érintik.

A kutatás eredményeinek értelmezésekor különös figyelmet érdemel az a tény, hogy a vizsgált rendszer államilag integrált mediációs modellt képvisel, szemben az angolszász, jellemzően civil szervezetek által működtetett resztoratív programokkal. Ez az intézményi sajátosság alapvetően befolyásolja az eredmények általánosíthatóságát: a hazai közvetítői eljárás nem a resztoratív igazságszolgáltatás „tiszta” formáját képviseli, hanem egy hibrid modellt, amelyben a büntetőeljárás logikája és a resztoratív szemlélet egymással feszültségben és kölcsönhatásban érvényesül. Ez a hibriditás egyszerre korlátja és sajátossága a vizsgált rendszernek, és mint ilyen, önmaga is kutatási eredménynek tekinthető. A magyar modell vizsgálata így nem csupán egy nemzeti gyakorlat leírását jelenti, hanem hozzájárul annak megértéséhez is, hogy az államilag integrált resztoratív modellek milyen sajátos működési logikát és korlátokat hordoznak a civil alapú rendszerekhez képest.

A kutatás módszertani szempontból is hozzájárul a területen alkalmazott megközelítések fejlesztéséhez. A kvantitatív és kvalitatív módszerek kombinálása lehetővé tette, hogy a mediáció hatásai egyszerre strukturális és értelmező szinten váljanak vizsgálhatóvá. A két módszer ugyanakkor nem csupán egymást kiegészítő, hanem egymást árnyaló eredményeket is hozott. A kvantitatív adatok például tendenciaszerű mintázatokat mutattak az érzelmi változások terén, amelyeket a kvalitatív interjúk részben megerősítettek, részben azonban árnyaltak — rámutatva arra, hogy az érzelmi változások természete sokkal differenciáltabb annál, mint amit zárt kérdőíves kategóriák képesek megragadni. Ez a módszertani tapasztalat arra utal, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás vizsgálata nem alapozható kizárólag kérdőíves vagy kizárólag interjú adatokra — a két megközelítés együttes alkalmazása olyan összefüggések feltárását teszi lehetővé, amelyek egyetlen módszerrel nem lennének megragadhatók.

A kutatás korlátai nem csupán módszertani szempontból relevánsak, hanem értelmezési keretet is adnak az eredmények olvasásához. A minta területi korlátozottsága, a nem longitudinális jelleg és az ügýtípusok dominanciája együttesen azt jelzik, hogy a kutatás eredményei nem általánosíthatók a magyarországi közvetítői eljárás egészére, hanem inkább egy specifikus kontextus mélyebb megértéséhez járulnak hozzá. Ez a fajta „mélységi általánosítás” — amely nem statisztikai, hanem elméleti értelemben tesz általánosítható megállapításokat — összhangban áll a kvalitatív kutatások általánosan elfogadott tudományos logikájával (Kvale, 1996). A korlátok tudatosítása ugyanakkor nem csökkenti az eredmények értékét, hanem

pontosan kijelöli azt a teret, amelyen belül a következtetések érvényes tudományos megállapításnak tekinthetők. Az eredmények kvalitatív részének olvasásakor figyelembe veendő továbbá, hogy az adatfelvétel vegyes interjúformákra (telefonos, online és személyes) épült; e különbséget az elemzés a verbális tartalomra korlátozódó kódolással kezelte (lásd a 4.8. alfejezetet), a non-verbális információ eltérő hozzáférhetősége azonban a kvalitatív következtetések egyik tudatosan vállalt korlátja marad.

A magyar és az amerikai mediációs gyakorlat összevetése ebben az értelmezési keretben különös jelentőséget nyer. A CJAM-modell tapasztalatai nem közvetlen összehasonlítási alapot, hanem értelmező kontrasztot kínálnak: segítségükkel élesebben láthatóvá válnak a hazai rendszer azon sajátosságai, amelyek a benne dolgozó szakemberek és résztvevők számára esetleg természetesnek tűnnek, de nemzetközi összehasonlításban karakteres jellemzőkként azonosíthatók. Ilyen sajátosság például az előkészítő szakasz szinte teljes hiánya, az ügyészégi kontroll meghatározó szerepe, valamint a mediáció egyetlen ülésre koncentrálódó jellege. Ezek a strukturális különbségek nem értékítéletek, hanem a hazai rendszer fejlesztési lehetőségeinek azonosításához nyújtanak fogódzót.

A kutatás intézményi kontextusának mélyebb értelmezése szükségessé teszi annak pontosabb körülhatárolását, hogy a vizsgált hibrid modell milyen pozíciót foglal el a resztoratív igazságszolgáltatás nemzetközi tipológiáiban. A szakirodalom általában különbséget tesz a büntető igazságszolgáltatásba integrált (*diversion* vagy *embedded*) modellek és az attól független, közösségi alapú (*freestanding*) modellek között (Johnstone és Van Ness, 2007). A magyar közvetítői eljárás az előbbi kategóriába tartozik: nem alternatívája a büntetőeljárásnak, hanem annak szerves részét képezi, és működése szorosan kötődik az ügyészégi döntéshozatalhoz. Ez az integráltság egyszerre jelent erőt és korlátot. Erőt, mert intézményi stabilitást, egységes alkalmazást és finanszírozási biztonságot nyújt. Korlátot, mert a resztoratív szemlélet autonómiája — a közösségi részvétel, az önkéntesség teljessége, a felek általi irányítás — az eljárási keretek miatt szükségképpen korlátozottabb. Ez a kettősség nem pusztán leíró megállapítás, hanem magyarázó erejű következtetés is: segít értelmezni, miért mutatnak a kutatás eredményei erős eljárási igazság-hatásokat, miközben a reintegratív székelyen közösségi dimenziója és a transzformatív mélység korlátozottabban érvényesül. A hibrid modell nem kudarca a resztoratív elveknek, hanem sajátos megvalósulási formájuk — amelynek előnyei és korlátai csak akkor válnak értelmezhetővé, ha az intézményi beágyazottság tényét nem pusztán háttérinformációként, hanem magyarázó változóként kezeljük.

A kutatás elméleti hozzájárulásait tekintve fontos kiemelni, hogy a disszertáció nem csupán meglévő elméletek alkalmazása, hanem bizonyos értelemben azok árnyalása, továbbgondolása is — ezt a 8.2. alfejezet három új tudományos eredménye (8.2.1., 8.2.2., 8.2.3.) részletesen bemutatja.

A transzformatív mediáció elmélete (Bush és Folger, 1994; 2005) szempontjából is érdemes megjegyezni, hogy a kvalitatív adatok arra utalnak: az *empowerment* és a *recognition* elemei implicit módon jelen lehetnek a hazai gyakorlatban is, anélkül, hogy a mediátorok ezt deklarált elméleti célként neveznék meg. Ez a megfigyelés inkább esetleges mintázatként, mintsem önálló új eredményként értelmezhető, és a mediátorképzéssel kapcsolatos gyakorlati vonatkozásait a 8.3.4. alfejezet tárgyalja.

Összességében a disszertáció elméleti hozzájárulása abban ragadható meg, hogy a három meghatározó resztoratív elméleti keret — az eljárási igazság, a reintegratív szégyen és a részvételi szemlélet (lásd 7.3.), valamint a kvalitatív elemzésben kiemelt transzformatív mediáció (lásd 6.3.) — nem egymás alternatívájaként, hanem egymást kiegészítő, különböző mélységű és hatókörű mechanizmusokként értelmezhető a közvetítői eljárás magyarázatában. Egyetlen elmélet sem képes önmagában leírni a mediáció teljes hatásmechanizmusát — a három együttes alkalmazása azonban olyan értelmezési keretet alkot, amely a jelen kutatás empirikus gazdagságát a legteljesebben képes befogadni.

8.2. A kutatás új tudományos eredményei

A jelen disszertáció empirikus és elméleti eredményei több olyan új megállapítás megfogalmazását teszik lehetővé, amelyek hozzájárulnak a közvetítői eljárás működésének pontosabb megértéséhez, valamint a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti keretének továbbfejlesztéséhez. Az alábbiakban ezek az eredmények először tömör, számozott formában kerülnek összefoglalásra, majd az egyes alfejezetek részletes, értelmező kifejtést nyújtanak.

A disszertáció új tudományos eredményei tömören, számozva:

1. Az eljárási igazság elmélete (Tyler, 1990; 2006) a jelen kutatás alapján kiegészíthető a szervezetpszichológiából ismert interakciós igazságosság (Bies és Moag, 1986) fogalmának a resztoratív igazságszolgáltatás kontextusába való bevezetésével: a mediáció kontextusában a meghallgatottság, a tiszteletteljes bánásmód és a pártatlanság nemcsak az intézménnyel szemben támasztott elvárásként, hanem a felek egymás felé

megfogalmazott elvárásaként is megjelenik, és ez legalább olyan mértékben befolyásolja az eljárás megítélését, mint az intézményi bánásmód. A jelen kutatás - a szerző tudomásaként elsőként - dokumentálja empirikusan ezt a jelenséget a resztoratív igazságszolgáltatás, azon belül a hazai büntetőügyi mediáció kontextusában. Az eredmény szorosan kapcsolódik a H2 és H3 hipotézisek — az eljárási bevonódásra, illetve az igazságszolgáltatással kapcsolatos attitűdökre vonatkozó — empirikus vizsgálatához (lásd 7.2., 7.3.1.).

2. A reintegratív szegény elméletének (Braithwaite, 1989) közösségi részvételre vonatkozó feltétele a jelen kutatás alapján árnyalható: a felelősségvállalás és a perspektívaváltás mechanizmusai közösségi jelenlét nélkül, kizárólag diadikus (sértett–elkövető) interakcióban is megjelenhetnek, amennyiben a mediáció kommunikációs minősége megfelelő. A közösség tehát nem szükségszerű résztvevője a folyamatnak, ugyanakkor annak végső vonatkoztatási pontja marad: a diadikus interakcióban megvalósuló felelősségvállalás és perspektívaváltás hosszú távon a felek közösségbe való visszailleszkedését alapozza meg. Ez összecseng a diadikus (VOM-alapú) resztoratív modellek szakirodalmi hagyományával (Umbreit és Armour, 2011), és a jelen kutatás ehhez a vitához járul hozzá empirikus, hazai kontextusú adatokkal, amelyek konkrétan azonosítják azokat a feltételeket, amelyek mellett a mechanizmus közösségi részvétel nélkül is aktiválódhat. Az eredmény közvetve a H1 hipotézishez kapcsolódik: a felelősségvállalás és perspektívaváltás elkövetői mechanizmusai magyarázó tényezőként szolgálnak ahhoz, hogy a sértetti harag- és félelemcsökkenés mely esetekben, milyen feltételek mellett következett be (lásd 7.2., 7.3.2.).

3. A mediáció jóvátételi dimenziója kettős természetű: a formális, anyagi megállapodás mellett informális, relációs elemek — bocsánatkérés, megértés, meghallgatás — legalább olyan jelentőséggel bírnak a résztvevők számára, ugyanakkor ezek az elemek a hivatalos dokumentumokban nem jelennek meg. Az eredmény nem egyetlen hipotézishez, hanem a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti keretének — különösen a kárhelyreállítás fogalmának — értelmezéséhez kapcsolódik (lásd 7.3.3.).

Az egyes eredmények részletes kifejtése az alábbi alfejezetekben szerepel.

8.2.1. Az eljárási igazság relációs kiterjesztése

Az első új tudományos eredmény az eljárási igazság elméletének kiterjesztéséhez kapcsolódik. Az eljárási igazság klasszikus, Tyler-féle elmélete (1990; 2006) elsősorban az állam és az

állampolgár viszonylatára fókuszál. A szervezetpszichológiai szakirodalomban ugyanakkor már a nyolcvanas évek óta létezik egy ehhez kapcsolódó, de önálló fogalom, az interakciós igazságosság (*interactional justice*, Bies és Moag, 1986), amely kifejezetten a felek egymás közötti — nem pedig intézmény–egyén — bánásmódjának méltányosságára fókuszál, és amelyet később interperszonális, illetve információs igazságosságra bontottak tovább (Colquitt, 2001; Greenberg, 1993).

A jelen kutatás kvantitatív és kvalitatív eredményei egyaránt azt mutatják, hogy a mediáció kontextusában a meghallgatottság, a tiszteletteljes bánásmód és a pártatlanság nemcsak az intézménnyel szemben támasztott elvárásként, hanem a sértett és az elkövető egymás felé megfogalmazott elvárásaként is megjelenik - és ezek teljesülése vagy hiánya legalább olyan mértékben befolyásolja az eljárás megítélését, mint az intézményi viselkedés. A kutatás új hozzájárulása tehát nem egy eddig ismeretlen igazságossági dimenzió felfedezése, hanem az interakciós igazságosság fogalmának - a szerző tudomása szerint első - empirikus alkalmazása a resztoratív igazságszolgáltatás, azon belül a hazai büntetőügyi mediáció kontextusában — ez a kapcsolódás a jövőbeni kutatások számára is termékeny irányt kínál.

8.2.2. A reintegratív székelyen feltételes, közvetlen közösségi részvétel nélküli működése

A reintegratív székelyen elmélete (Braithwaite, 1989) a közösség aktív szerepének központi jelentőséget tulajdonít: a székelyen reintegratív jellegét a klasszikus értelmezés szerint a közösségi elítélés és a közösségi visszafogadás együttese biztosítja. Ez összefügg a diadikus (VOM-alapú) resztoratív modellek szakirodalmi hagyományával, amely a sértett–elkövető mediációt a közösségi konferencia-modellektől elkülönült, önálló gyakorlatként kezeli (Umbreit és Armour, 2011). A jelen kutatás ehhez a vitához járul hozzá azzal, hogy konkrét, hazai empirikus adatokkal mutatja meg: a felelősségvállalás, a perspektívaváltás és a cselekmény következményeinek tudatosítása közösségi jelenlét nélkül, kizárólag diadikus interakcióban is megjelenhet, ha a mediáció kommunikációs minősége megfelelő. Ez nem azt jelenti, hogy a közösségi dimenzió felesleges — éppen ellenkezőleg, annak jelenléte mélyebb és tartósabb hatásokat eredményezhet. Az eredmény inkább arra mutat rá, hogy a közösség szerepe a reintegratív székelyen elméletében újraértelmezhető: nem a folyamat elengedhetetlen szereplőjeként, hanem annak céljaként és távlati horizontjaként érdemes rá tekinteni. A diadikus interakcióban megvalósuló felelősségvállalás és perspektívaváltás ugyanis hosszú távon éppen azt alapozza meg, hogy a felek — a sértett és az elkövető egyaránt — vissza tudjanak illeszkedni abba a közösségbe, amelynek normáit a bűncselekmény megsértette. A

mechanizmus aktiválódásához szükséges minimális feltételek pedig az ügýtípustól és az interakció minőségétől függnnek.

8.2.3. A formális és informális jóvátételi dimenziók kettősségének feltárása

A kutatás egy további eredménye a mediáció során megvalósuló jóvátétel kettős természetének empirikus dokumentálása a hazai büntetőügyi mediáció kontextusában: a formális-informális jóvátételi dimenziók megkülönböztetése a szakirodalomban ismert, a jelen kutatás újdonsága az, hogy a magyar mintában feltárja e dimenziók sajátos együttjárását és résztvevői jelentését, valamint ennek intézményi következményeit.

A kvantitatív eredmények alapján a megállapodások túlnyomó többsége anyagi jellegű jóvátételre épült. A kvalitatív interjúk ugyanakkor világosan jelezték, hogy a résztvevők számára legalább ilyen fontosak voltak az informális elemek, mint például a bocsánatkérés, a meghallgatás vagy a másik fél megértése.

Ez a kettősség arra utal, hogy a mediáció eredményessége nem értékelhető kizárólag a formális megállapodások tartalma alapján. A mediáció során olyan relációs és kommunikációs folyamatok is zajlanak, amelyek nem jelennek meg a hivatalos dokumentumokban, mégis alapvető jelentőséggel bírnak.

8.2.4. Összegző megállapítás

A fenti három eredmény összességében azt mutatja, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás két meghatározó elmélete — az eljárási igazság és a reintegratív szégyen — a hazai büntetőügyi mediáció kontextusában rugalmasabban és relációs értelemben tágabban alkalmazható, mint azt klasszikus megfogalmazásuk sugallja, miközben a jóvátétel kettős természete arra mutat rá, hogy a mediáció eredményessége nem redukálható a formális megállapodás tartalmára.

8.3. Gyakorlati ajánlások és hasznosíthatóság

A kutatás empirikus eredményei nem csupán a közvetítői eljárás működésének elméleti megértéséhez járulnak hozzá, hanem több olyan gyakorlati következtetés megfogalmazását is lehetővé teszik, amelyek relevánsak a büntető igazságszolgáltatás, a mediációs gyakorlat, valamint a rendészeti működés fejlesztése szempontjából. Az alábbiakban ezek az ajánlások nem elszigetelt javaslatokként, hanem egymással összefüggő fejlesztési irányokként kerülnek bemutatásra.

8.3.1. A mediáció alkalmazási körének tudatos bővítése

A kutatás egyik legfontosabb gyakorlati implikációja, hogy a közvetítői eljárás jelenlegi alkalmazási köre indokolatlanul szűknek tekinthető. Bár a jogszabályi keretek lehetőséget biztosítanak a mediáció szélesebb körű alkalmazására, a gyakorlatban az ügyek jelentős része már egy előzetes intézményi szűréseken keresztül kerül kiválasztásra.

Az eredmények alapján indokolt lenne egy differenciáltabb, esetalapú megközelítés kialakítása, amely nem kizárólag az ügy súlyossága vagy kockázati megítélése alapján dönt a mediáció alkalmazhatóságáról, hanem figyelembe veszi a konfliktus jellegét, a felek motivációját és a kommunikációs potenciált is.

Ez különösen fontos lehet olyan ügyek esetében, amelyek bár komplexebbek vagy érzelmileg terheltebbek, ugyanakkor éppen ezek miatt hordozzák a legnagyobb resztoratív potenciált. A mediáció alkalmazási körének bővítése nem feltétlenül a kockázatok növelését jelenti, hanem inkább egy tudatosabb és szakmailag megalapozottabb kiválasztási gyakorlat kialakítását.

8.3.2. Az előkészítési szakasz megerősítése

A kutatás eredményei egyértelműen rámutattak arra, hogy a mediáció sikeressége jelentős mértékben függ az előkészítés minőségétől. A jelenlegi gyakorlatban a mediáció sok esetben egyetlen alkalomra koncentrálódik, amely korlátozza a folyamat mélységét és a résztvevők bevonódását.

Ennek alapján indokolt lenne az előkészítő szakasz intézményes megerősítése. Ez magában foglalhatja a felekkel történő külön-külön előzetes találkozásokat, amelyek során feltárhatók a konfliktus hátterei, a résztvevők elvárásai és érzelmi állapotai. Az ilyen jellegű előkészítés nemcsak információgyűjtést szolgál, hanem hozzájárul a bizalom kialakulásához és a mediációs folyamat hatékonyságához is.

Az előkészítés megerősítése különösen fontos lehet azokban az esetekben, ahol a felek közötti kommunikáció kezdetben nehézkes, vagy ahol jelentős érzelmi feszültség áll fenn.

8.3.3. A mediáció társadalmi ismertségének növelése

A kutatás egyik visszatérő megállapítása volt a mediáció alacsony társadalmi ismertsége. A résztvevők jelentős része nem rendelkezett előzetes információval az eljárásról, ami befolyásolta a mediációhoz való viszonyukat és az abban való részvétel módját is.

Ennek alapján kiemelt jelentősége van a mediációval kapcsolatos tájékoztatás fejlesztésének. Ez több szinten is megvalósulhat: egyrészt a büntetőeljárás szereplőinek – különösen a rendőrség és az ügyészség – kommunikációján keresztül, másrészt szélesebb társadalmi szinten, például oktatási programok vagy szemléletformáló kampányok révén.

A mediáció ismertségének növelése nem csupán információs kérdés, hanem a módszer hatékonyságát is közvetlenül befolyásolja. Amennyiben a résztvevők tudatos döntésként tekintenek a mediációra, nagyobb valószínűséggel vesznek részt aktívan a folyamatban, ami hozzájárulhat annak eredményességéhez.

8.3.4. A mediátorok szakmai támogatásának és kapacitásának erősítése

A mediátorokkal készült interjúk alapján a rendszer működésének egyik kulcskérdése a szakemberek terheltsége és a rendelkezésre álló erőforrások korlátozottsága. A mediátorok gyakran több szerepkörben dolgoznak, ami csökkentheti a mediációra fordítható időt és figyelmet.

Ennek alapján indokolt lenne a mediátorok munkaterhelésének csökkentése, valamint a mediációs tevékenység nagyobb fokú szakmai elkülönítése. A specializáció erősítése lehetővé teheti a mediáció mélyebb és reflektáltabb megvalósítását.

Emellett fontos a folyamatos szakmai képzés és szupervízió biztosítása is. A mediáció nem csupán technikai, hanem erősen interakciós és kommunikációs tevékenység, amely folyamatos reflexiót és szakmai fejlődést igényel.

Ehhez kapcsolódóan érdemes megfontolni a transzformatív mediáció szemléletének (Bush és Folger, 1994; 2005) tudatosabb beépítését a mediátorképzésbe. A kutatás kvalitatív adatai arra utalnak, hogy a hazai mediátorok gyakorlatában már most is implicit módon jelen vannak transzformatív elemek — így ennek tudatosítása és képzési szintű megerősítése nem igényelne rendszerszintű átalakítást, csak szemléleti és módszertani fejlesztést.

8.3.5. Az intézményi együttműködés fejlesztése

A kutatás eredményei alapján a mediáció hatékony működése nem kizárólag a mediátorok munkáján múlik, hanem az érintett intézmények közötti együttműködés minőségén is.

Különösen fontos a rendőrség, az ügyészség és a mediációs szolgálatok közötti koordináció erősítése. A megfelelő tájékoztatás, az egységes szemlélet és a világos kommunikáció

hozzájárulhat ahhoz, hogy a mediáció lehetősége a gyakorlatban is hatékonyabban érvényesüljön.

Az intézményi együttműködés fejlesztése nem csupán szervezeti kérdés, hanem szemléleti is. A mediáció hatékony alkalmazása megköveteli, hogy az érintett szereplők ne csupán alternatív lehetőségként, hanem integrált eszközként tekintsenek rá.

8.3.6. A mediáció minőségi kritériumainak hangsúlyozása

A kutatás egyik legfontosabb gyakorlati tanulsága, hogy a mediáció hatása nagymértékben függ annak minőségétől. A mediáció nem önmagában, hanem konkrét megvalósulásában fejt ki hatását.

Ezért kiemelt jelentősége van annak, hogy a mediáció ne váljon pusztán formalizált eljárássá. A strukturált kommunikáció, a felek bevonása és a reflektív folyamatok támogatása olyan minőségi elemek, amelyek nélkül a mediáció hatása jelentősen csökkenhet.

A mediáció értékelése során ezért nem elegendő a megállapodások számát vagy típusát vizsgálni, hanem figyelembe kell venni a folyamat minőségét és a résztvevők szubjektív tapasztalatait is.

8.3.7. A mediáció hosszabb távú hatásainak tudatosítása

A kutatás eredményei arra is rámutattak, hogy a mediáció hatásai túlmutatnak az adott eljáráson, és hosszabb távon is érvényesülhetnek. Ezek a hatások gyakran nem jelennek meg közvetlenül a formális értékelési rendszerekben, mégis jelentős szerepet játszhatnak a konfliktuskezelési kultúra alakulásában.

Ennek alapján indokolt lenne olyan értékelési és kutatási keretek kialakítása, amelyek képesek megragadni ezeket a hosszabb távú hatásokat is. A longitudinális vizsgálatok, valamint a kvalitatív módszerek alkalmazása hozzájárulhat a mediáció mélyebb megértéséhez. Ebbe a körbe tartoznak a 2025. július 1-jétől hatályos jogszabályi változásokkal bevezetett új eljárástípusok — a párhuzamos közvetítés és a helyreállító szemléletű eljárás — empirikus vizsgálatának igénye is, amelyekre a záró gondolatok fejezet részletesebben kitér.

8.3.8. Összegző megállapítás

A gyakorlati ajánlások összességében arra utalnak, hogy a mediáció fejlesztése nem pusztán technikai kérdés, hanem komplex intézményi és szemléleti átalakulást igényel. A mediációban

rejő potenciál csak akkor aknázható ki teljes mértékben, ha az alkalmazás feltételei – beleértve az intézményi kereteket, a szakmai kapacitásokat és a társadalmi attitűdöket – összhangba kerülnek a resztoratív megközelítés alapelveivel.

8.4. Záró gondolatok

A disszertáció célja annak vizsgálata volt, hogy a büntetőeljárás keretében alkalmazott közvetítői eljárás miként hat a résztvevőkre, valamint hogyan értelmezhető a resztoratív igazságszolgáltatás elméleti keretei között. A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a mediáció nem csupán egy alternatív eljárási forma, hanem olyan komplex társadalmi és kommunikációs gyakorlat, amely a konfliktuskezelés hagyományos modelljeitől eltérő logikát képvisel.

A közvetítői eljárás sajátossága abban ragadható meg, hogy a konfliktust nem kizárólag jogi problémaként kezeli, hanem olyan interakciós helyzetként, amelyben a résztvevők aktív szereplőkké válnak. A mediáció során a felek nem csupán elszenvetői vagy tárgyai az eljárásnak, hanem saját történetük alakítóivá lépnek elő. Ez a részvételi dimenzió alapvetően különbözteti meg a mediációt a hagyományos büntetőeljárástól, és egyben magyarázatot ad arra is, hogy a résztvevők miért értékelik azt gyakran pozitívabb tapasztalatként.

A kutatás egyik legfontosabb felismerése, hogy a mediáció hatása nem egyetlen dimenzió mentén ragadható meg. A strukturált kommunikáció, az érzelmi feldolgozás, a felelősségvállalás és a hosszabb távú tanulási folyamatok egymással kölcsönhatásban érvényesülnek. A mediáció így nem elsősorban drámai változásokat idéz elő, hanem olyan feltételeket teremt, amelyek lehetővé teszik a konfliktus értelmezésének és kezelésének átalakulását.

Az empirikus eredmények ugyanakkor arra is rámutattak, hogy a mediáció hatása nem tekinthető univerzálisnak. A folyamat eredményessége nagymértékben függ az ügy jellegétől, a résztvevők motivációjától, a mediáció minőségétől és az intézményi környezettől. Ez a kontextusfüggőség arra utal, hogy a mediáció nem egy „minden helyzetben működő” megoldás, hanem olyan eszköz, amely megfelelő feltételek mellett képes érdemi hatást gyakorolni a konfliktusok kezelésére.

A disszertáció eredményei hozzájárulnak a resztoratív igazságszolgáltatás hazai értelmezésének árnyalásához is. A kutatás megerősítette az eljárási igazság, a részvétel és a

reintegratív mechanizmusok jelentőségét, ugyanakkor rámutatott ezek feltételes és kontextusfüggő jellegére is. Ez a kettősség fontos elméleti következtetéshez vezet: a resztoratív igazságszolgáltatás nem egy egységesen érvényesülő modell, hanem olyan keretrendszer, amelynek hatása a konkrét megvalósulás minőségétől függ.

A kutatás gyakorlati szempontból is releváns megállapításokat tett lehetővé. A mediációban rejlő potenciál jelenleg csak részben kerül kihasználásra, ami elsősorban intézményi, szervezeti és szemléleti tényezőkkel magyarázható. A mediáció fejlesztése ezért nem pusztán eljárástechnikai kérdés, hanem a büntető igazságszolgáltatás működésének tágabb újrarendelését is igényli.

A disszertáció egyúttal rámutat a további kutatások szükségességére is. Különösen fontos lenne a mediáció hosszú távú hatásainak vizsgálata, valamint olyan kutatások elvégzése, amelyek komplexebb vagy súlyosabb ügyekben elemzik a resztoratív megközelítések alkalmazhatóságát. Ezek a vizsgálatok hozzájárulhatnak a mediáció szerepének pontosabb meghatározásához a büntető igazságszolgáltatás rendszerében.

E tekintetben a 2025. július 1-jétől hatályos jogszabályi változások különösen releváns kutatási teret nyitnak meg. A párhuzamos közvetítés és a helyreállító szemléletű eljárás bevezetése olyan új intézményi keretet teremt, amelynek empirikus vizsgálata mind a hazai jogalkalmazás, mind a resztoratív igazságszolgáltatás elmélete szempontjából időszerű. Annak feltérképezése, hogy e két új eljárástípus hogyan illeszkedik a gyakorlatba, milyen eredményességet mutat, és mennyiben valósítja meg a resztoratív célrendszer korábban hiányzó elemeit — különösen a közösségi bevonást és a megelőző funkciót —, a hazai resztoratív kutatás következő lépcsőfokát jelöli ki.

Összességében megállapítható, hogy a közvetítői eljárás nem csupán egy alternatív konfliktuskezelési eszköz, hanem olyan megközelítés, amely új perspektívát kínál a büntető igazságszolgáltatás működésének értelmezéséhez. A mediáció lehetőséget teremt arra, hogy a konfliktusok kezelése ne kizárólag a normák érvényesítésén, hanem a kommunikáción, a részvételen és a megértésen is alapuljon. Ez a szemlélet nem csupán az egyedi ügyek szintjén bír jelentőséggel, hanem hozzájárulhat a társadalmi konfliktuskezelés kultúrájának hosszabb távú átalakulásához is.

9. FELHASZNÁLT IRODALOM

9.1. Felhasznált szakirodalom

Acorn, A. E. (2004). *Compulsory compassion: A critique of restorative justice*. UBC Press.

Akyirem, S., Ekpore, E., Aidoo-Frimpong, G. A., Salifu, Y., & Nelson, L. E. (2024). Online interviews for qualitative health research in Africa: A scoping review. *International Health*, 16(1), 4–13. <https://doi.org/10.1093/inthealth/ihad010>

Ashworth, A. (2002). Responsibilities, rights and restorative justice. *British Journal of Criminology*, 42(3), 578–595. <https://doi.org/10.1093/bjc/42.3.578>

Asztrján, D. Á., & Tóth, K. A. (2016). *Kutatás a mediáció ismertségéről és a mediáción való részvétel arányáról Magyarországon*. Közép Európai Mediációs Intézet. <https://www.kemi.hu/images/news/627928cc8601b.pdf>

Banwell-Moore, R. (2023). Just an 'optional extra' in the 'victim toolkit'? The culture, mechanisms and approaches of criminal justice organisations delivering restorative justice in England and Wales. *International Review of Victimology*, 29(2), 217–235. <https://doi.org/10.1177/02697580221079993>

Barabás, A. T. (2014). *Áldozatok és igazságszolgáltatás*. P-T Műhely.

Barabás, A. T. (2020). A resztoratív igazságszolgáltatás. In A. T. Barabás (szerk.), *Alkalmazott kriminológia* (pp. 271–277). Ludovika Egyetemi Kiadó.

Barabás, A. T., & Schmidt, L. (2023). Comparing the court mediation in Hungary and the state of Indiana in the Midwest. *Magyar Rendészet*, 23(2), 157–166. <https://doi.org/10.32577/mr.2023.2.9>

Bazemore, G., & Umbreit, M. (1995). Rethinking the sanctioning function in juvenile court: Retributive or restorative responses to youth crime. *Crime & Delinquency*, 41(3), 296–316. <https://doi.org/10.1177/0011128795041003002>

Beck, L., Fleck, Z., Gyulavári, Á., Iványi, K., Kánya, K., Navratil, Sz., & Wagner, J. (2008). *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Országos Bünmegelőzési Bizottság.

Belovics, E., Geller, B., Nagy, F., & Tóth, M. (2014). *Büntetőjog I. Általános rész: A 2012. évi C. törvény alapján* (B. Busch, szerk.). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó.

Bies, R. J., & Moag, J. S. (1986). Interactional justice: Communication criteria of fairness. In R. J. Lewicki, B. H. Sheppard, & M. H. Bazerman (szerk.), *Research on negotiation in organizations* (Vol. 1, pp. 43–55). JAI Press.

Borbíró, A., & Kerecsi, K. (szerk.). (2009). *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve*. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium.

Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge University Press.

Braithwaite, J. (2002). *Restorative justice & responsive regulation*. Oxford University Press.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bush, R. A. B., & Folger, J. P. (1994). *The promise of mediation: Responding to conflict through empowerment and recognition*. Jossey-Bass.

Bush, R. A. B., & Folger, J. P. (2005). *The promise of mediation: The transformative approach to conflict* (2nd ed.). Jossey-Bass.

Christie, N. (1977). Conflicts as property. *The British Journal of Criminology*, 17(1), 1–15. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a046783>

Cohen, S. (1985). *Visions of social control: Crime, punishment and classification*. Polity Press.

Coker, D. (2002). Transformative justice: Anti-subordination processes in cases of domestic violence. In H. Strang & J. Braithwaite (szerk.), *Restorative justice and family violence* (pp. 128–152). Cambridge University Press.

Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.
<https://doi.org/10.1515/9781400851744>

Colquitt, J. A. (2001). On the dimensionality of organizational justice: A construct validation of a measure. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 386–400.
<https://doi.org/10.1037/0021-9010.86.3.386>

Crawford, A., & Newburn, T. (2003). *Youth offending and restorative justice: Implementing reform in youth justice*. Willan Publishing.
<https://doi.org/10.4324/9781843924975>

Cunneen, C., & Hoyle, C. (2010). *Debating restorative justice*. Hart Publishing.
<https://doi.org/10.5040/9781509955619>

Daly, K. (2002). Restorative justice: The real story. *Punishment & Society*, 4(1), 55–79.
<https://doi.org/10.1177/14624740222228464>

Daly, K. (2006). The limits of restorative justice. In D. Sullivan & L. Tifft (szerk.), *Handbook of restorative justice* (pp. 134–145). Routledge.

Daly, K., & Stubbs, J. (2006). Feminist engagement with restorative justice. *Theoretical Criminology*, 10(1), 9–28. <https://doi.org/10.1177/1362480606059980>

Della Noce, D. J. (1999). Seeing theory in practice: An analysis of empathy in mediation. *Negotiation Journal*, 15(3), 271–301. <https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.1999.tb00196.x>

Dissel, A., & Ngubeni, K. (2003). *Giving women their voice: Domestic violence and restorative justice in South Africa*. Centre for the Study of Violence and Reconciliation. <https://www.csvr.org.za/giving-women-their-voice-domestic-violence-and-restorative-justice-in-south-africa/>

Evans, D. G. (2000). The rebirth of probation: The "Broken Windows" model. *CEP Bulletin*, (17), 7.

Fellegi, B. (2009). *Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Napvilág Kiadó.

Fellegi, B., & Szegő, D. (2010). *Kézikönyv békítőkörök facilitációjához*. Dr. Fellegi & Winkler mediátorképzés. https://static1.squarespace.com/static/537a1f2ce4b05dd13827c4f5/t/5e3aa6c957d9ac59f4ca545f/1580902110881/01_K%C3%B6nyv_mediation_handbook2013_hu_pages.pdf

Folger, J. P., & Bush, R. A. B. (1996). Transformative mediation and third-party intervention: Ten hallmarks of a transformative approach to practice. *Mediation Quarterly*, 13(4), 263–278. <https://doi.org/10.1002/crq.3900130403>

Glavanits, J. (2020). Mediáció és pandémia. In J. Glavanits (szerk.), *Bíró és mediátor. Válogatott tanulmányok a közvetítői eljárás elméleti és gyakorlati kérdéseiről* (pp.345-360). Universitas-Győr Nonprofit Kft.

González, T. (2019). The legalization of restorative justice: A fifty-state empirical analysis. *Utah Law Review*, 2019(5), 1027–1067.

Greenberg, J. (1993). The social side of fairness: Interpersonal and informational classes of organizational justice. In R. Cropanzano (szerk.), *Justice in the workplace:*

Approaching fairness in human resource management (pp. 79–103). Lawrence Erlbaum Associates.

Hipple, N. K., Gruenewald, J., & McGarrell, E. F. (2014). Restorativeness, procedural justice, and defiance as predictors of reoffending of participants in family group conferences. *Crime & Delinquency*, 60(8), 1131–1157. <https://doi.org/10.1177/0011128711428556>

Johnstone, G. (2002). *Restorative justice: Ideas, values, debates*. Willan Publishing.

Johnstone, G., & Van Ness, D. W. (szerk.). (2007). *Handbook of restorative justice*. Willan Publishing.

Kerecsi, K. (2006). A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2, 3–20. https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/PDF_EPUB/bjk_2006-2.pdf

Kerecsi, K. (2018). *A párbeszéd hatalma – A helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában*. Dialóg Campus Kiadó.

Kerecsi, K., & Pap, A. L. (2015). Rendészet, tudomány, doktori iskola. *Magyar Rendészet*, 15(4), 67–83. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/3644/2927>

Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. Sage Publications.

Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. *The Prison Journal*, 85(2), 127–144. <https://doi.org/10.1177/0032885505276969>

Marshall, T. F. (1996). The evolution of restorative justice in Britain. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 4(4), 21–43. <https://doi.org/10.1007/BF02736712>

Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10430-000>

Matteucci, G. (szerk.). (2020). *ODR in 30 countries, 2020 – Mediation in the COVID-19 era*. https://www.academia.edu/43136391/ODR_in_30_Countries_2020_Mediation_in_the_COVID_19_Era

McCold, P., & Wachtel, T. (2003). *In pursuit of paradigm: A theory of restorative justice*. Paper presented at the XIII World Congress of Criminology, 10–15 August 2003, Rio de Janeiro.

Negrea, V. (2010). Konfliktuskezelés és közösségépítés resztoratív gyakorlatokkal. In M. Fótiné Németh (szerk.), *Kölcsönhatások. Az iskolai agresszió megelőzésének és kezelésének megközelítése* (pp. 69-82). Mérei Ferenc Fővárosi Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézet.

Oliver, D. G., Serovich, J. M., & Mason, T. L. (2005). Constraints and opportunities with interview transcription: Towards reflection in qualitative research. *Social Forces*, 84(2), 1273–1289. <https://doi.org/10.1353/sof.2006.0023>

O'Mahony, D., & Doak, J. (2004). Restorative justice – is more better? The experience of police-led restorative cautioning pilots in Northern Ireland. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 43(5), 484–505. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2004.00344.x>

Opdenakker, R. (2006). Advantages and disadvantages of four interview techniques in qualitative research. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 7(4), Art. 11. <https://doi.org/10.17169/fqs-7.4.175>

Pavelka, S. (2016). Restorative justice in the states: An analysis of statutory legislation and policy. *Justice Policy Journal*, 13(2), 1–23.

Pavlich, G. (2005). *Governing paradoxes of restorative justice*. GlassHouse Press. <https://doi.org/10.4324/9780203065952>

Schmidt, L. (2022). Egy resztoratív rendőrség lehetősége. *Magyar Rendészet*, 22(2), 197–209. <https://doi.org/10.32577/mr.2022.2.13>

Schmidt, L. (2023). Is it appropriate to use restorative justice in cases of domestic violence? *Magyar Rendészet*, 23(1), 219–230. <https://doi.org/10.32577/mr.2023.1.14>

Sherman, L. W. (1993). Defiance, deterrence, and irrelevance: A theory of the criminal sanction. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30(4), 445–473. <https://doi.org/10.1177/0022427893030004006>

Sherman, L. W., & Strang, H. (2007). *Restorative justice: The evidence*. Smith Institute. <https://research.tees.ac.uk/files/6854074/600940.pdf>

Sherman, L. W., & Strang, H. (2012). Restorative justice as evidence-based sentencing. In J. Petersilia & K. Reitz (szerk.), *The Oxford handbook of sentencing and corrections* (pp. 215–243). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199730148.013.0009>

Sherman, L. W., Strang, H., & Woods, D. J. (2000). *Recidivism patterns in the Canberra reintegrative shaming experiments (RISE)*. Centre for Restorative Justice, Research School of Social Sciences, Australian National University.

Sliva, S. M., & Lambert, C. G. (2015). Restorative justice legislation in the American states: A statutory analysis of emerging legal doctrine. *Journal of Policy Practice*, 14(2), 77–95. <https://doi.org/10.1080/15588742.2015.1017687>

Strang, H., Sherman, L. W., Mayo-Wilson, E., Woods, D., & Ariel, B. (2013). Restorative justice conferencing (RJC) using face-to-face meetings of offenders and victims: Effects on offender recidivism and victim satisfaction. A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 9(1), 1–59. <https://doi.org/10.4073/csr.2013.12>

Stubbs, J. (2007). Beyond apology? Domestic violence and critical questions for restorative justice. *Criminology & Criminal Justice*, 7(2), 169–187.

<https://doi.org/10.1177/1748895807075570>

Tankebe, J., & Liebling, A. (szerk.). (2013). *Legitimacy and criminal justice: An international exploration*. Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198701996.001.0001>

Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. Yale University Press.

Tyler, T. R. (2006). Restorative justice and procedural justice: Dealing with rule breaking. *Journal of Social Issues*, 62(2), 307–326. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2006.00452.x>

Tyler, T. R., Goff, P. A., & MacCoun, R. J. (2015). The impact of psychological science on policing in the United States: Procedural justice, legitimacy, and effective law enforcement. *Psychological Science in the Public Interest*, 16(3), 75–109.

<https://doi.org/10.1177/1529100615617791>

Umbreit, M. S., & Armour, M. P. (2011). *Restorative justice dialogue: An essential guide for research and practice*. Springer Publishing Company.

<https://doi.org/10.1891/9780826122599>

Walker, L. E. (1989). *Terrifying love: Why battered women kill and how society responds*. Harper & Row Publishers.

Winslade, J., & Monk, G. (2000). *Narrative mediation: A new approach to conflict resolution*. Jossey-Bass.

Woolford, A., & Ratner, R. S. (2008). *Informal reckonings: Conflict resolution in mediation, restorative justice, and reparations*. Routledge-Cavendish.

<https://doi.org/10.4324/9780203938737>

Zehr, H. (1990). *Changing lenses*. Herald Press.

Zehr, H. (2002). *The little book of restorative justice*. Good Books.

9.2. Online források

Bűnügyi Statisztikai Rendszer (é.n.). Regisztrált bűncselekmények száma az elkövetés helye szerint 2018. II. félévtől. Online: <https://bsr.bm.hu/document/details?id=72>

Criminal Justice Alliance. (2023). Restorative justice works – improving victims' access to justice. A joint briefing for parliamentarians in advance of the Victims and Prisoners Bill. <https://www.criminaljusticealliance.org/wp-content/uploads/Victims-Bill-Briefing-April-23.pdf>

Igazságügyi Minisztérium. (é.n.a). Közvetítői eljárás büntető- és szabálysértési ügyekben. *Igazságügyi Információk*. <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/kozvetitoi-eljaras-bunteto-es-szabalysertesi-ugyekben>

Igazságügyi Minisztérium. (2021). *Jelentés az Igazságügyi Pártfogó Felügyelői Szakterület 2020. évi tevékenységéről*.

Központi Statisztikai Hivatal. (2020). Regisztrált bűncselekmények száma vármegyéenként. https://www.ksh.hu/stadat_files/iga/hu/iga0008.html

Nemzeti Közszerződési Egyetem. (2023). *Rendészettudományi Doktori Iskola képzési terve*. https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/RDI_Kepzesi_terv_hatalyos_2023.09.01_tj.pdf

OSAP. (2024). *OSAP adattáblák. A fővárosi és vármegyei kormányhivatalok által 2023. évben ellátott pártfogó felügyelői feladatok részletes statisztikai adatai* az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program kötelező adatszolgáltatásairól szóló 388/2017. (XII. 13.) Korm. rendelet 5. számú melléklete alapján. <https://igazsagugyistatisztika.kormany.hu/download/a/73/33000/A%202023%20%C3%A9vi>

%20OSAP%20adatt%C3%A1bl%C3%A1k%20p%C3%A1rtfog%C3%B3%20fel%C3%BCg
yel%C5%91i%20szakter%C3%BClet.pdf

9.3. Jogforrások

Children, Young Persons, and Their Families Act 1989 (No. 24). Új-Zéland. [2017 óta hatályos elnevezése: Oranga Tamariki Act 1989.] Online:

<https://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/24/en/latest/#DLM147088>

Council of Europe (1999). *Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters*. Online:

<https://rm.coe.int/0900001680910dbb>

Council of Europe (2018). *Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters*. Adopted by the Committee of Ministers on 3 October 2018 at the 1326th meeting of the Ministers' Deputies.

Online: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808e35f3

European Union (2012). Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

Online: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>

UNODC (2020). Handbook on Restorative Justice Programmes. Second Edition. Criminal Justice Handbook Series. United Nations Office on Drugs and Crime. Online: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/20-01146_Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf

United Nations (1985). *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*. General Assembly resolution 40/34, 29 November 1985.

United Nations (2002). *Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters*. ECOSOC resolution 2002/12, 24 July 2002. Online:

https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Basic_Principles_on_the_use_of_Restorative_Justice_Programs_in_Criminal_Matters.pdf

2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről.
Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0600123.tv>

2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200002.tv>

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. Online:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700090.tv>

2024. évi LXIV. törvény az online csalások elleni további hatékony fellépés érdekében szükséges és egyéb törvények módosításáról. Online:
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2400064.TV>

9.4. A doktori értekezés benyújtójának a témakörből készült publikációs jegyzéke

Barabás, A. T., & Schmidt, L. (2023). Comparing the court mediation in Hungary and the state of Indiana in the Midwest. *Magyar Rendészet*, 23(2), 157-166.
<https://doi.org/10.32577/mr.2023.2.9>

Schmidt, L. (2023). Hungarian vs. American mediators and how to make communities more resilient. *The Journal of Community Safety and Well-Being*, 8(3), 125-129.
<https://doi.org/10.35502/jcswb.327>

Schmidt, L. (2023). Resztoratív módszerek alkalmazása háborús konfliktusok során. In: T. Navracsics, L. Schmidt, & B. Tárnok (szerk.), *Úton a magyar uniós elnökség felé*. (pp. 173-181). https://doi.org/10.36250/01146_00

Schmidt, L. (2023). Using Restorative Methods During Conflicts of War. In: T. Navracsics, L. Schmidt, & B. Tárnok (szerk.), *On the Way to the Hungarian EU Presidency*. (pp. 169-177).
<https://webshop.ludovika.hu/termek/konyvek/allam-es-jogtudomany/on-the-way-to-the-hungarian-eu-presidency/>

Schmidt, L. (2023). Is It Appropriate to Use Restorative Justice in Cases of Domestic Violence?. *Magyar Rendészet*, 23(1), 219-230. <https://doi.org/10.32577/mr.2023.1.14>

Schmidt, L. (2022). Egy resztoratív rendőrség lehetősége. *Magyar Rendészet*, 22(2), 197-209. <https://doi.org/10.32577/mr.2022.2.13>

Schmidt, L. (2021). Helyénvaló-e a helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazása a szexuális jellegű bűncselekmények esetében?. *Belügyi Szemle*, 69(7), 1115-1131. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.7.2>

Schmidt, L. (2020). Resztoratív módszerek a büntetés-végrehajtásban. In: N.E. Baráth; J. Mezei (szerk.) *Rendészet-Tudomány-Aktualitások: A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével 2020*, (pp. 196-202). https://www.dosz.hu/doc/to_dok/120/1611930781.pdf

Schmidt, L. (2020). Plural policing: a Magyarországon és külföldön működő, biztonság megteremtéséért felelős szervek összehasonlítása. *Magyar Rendészet*, 20(4), 205-218. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.4.13>

Recenziók

Schmidt, L. (2021). Kriminológia MA. *Belügyi Szemle*, 69(6), 1069-1074. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.7.10>

Borbély, Z., Cielešky, P., Csizner, Z., Éberhardt, G., Pesti, T., Schmidt, L., ... & Vizvári, F. (2021). Nemzetközi Rendészeti Figyelő I. *Belügyi Szemle*, 69(2), 285-303. <http://doi.org/10.38146/BSZ.2021.2.6>

Konferencia előadások

1. Resztoratív módszerek a büntetés-végrehajtásban	magyar	online	2020.12.10.
2. Családon belüli konfliktuskezelés családon kívüli segítséggel	magyar	Bátonyterenye	2021.09.20.
3. A mediáció alkalmazásának gyakorlata az Egyesült Királyságban	magyar	Bátonyterenye	2021.09.20.
4. Restorative family conferences within the Hungarian prisons	angol	online	2021.06.21-25.
5. A research into the court mediation processes in Hungary	angol	Sassari, Olaszország	2022.06.23.
6. Hungarian vs. American mediators and how to make communities more resilient	angol	Umea, Svédország	2023.05.23.

10. FÜGGELÉK

1. számú melléklet

IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM

Igazságügyi Közzolgáltatásokért Felelős Helyettes Államtitkárság
Állampolgárok Joghoz Jutását Segítő Szolgáltatások Főosztálya

Iktatószám: XX-ÁJSSZFO/14012/2021.
Ügyintéző: dr. Velez Edit
Telefonszám: +36 (1) 550-1688
E-mail: edit.velez@im.gov.hu

Schmidt Laura részére

(A levelet kizárólag elektronikus úton kézbesítjük!)

Tárgy: Schmidt Laura Phd kutatási engedély kérelem

Tisztelt Schmidt Laura!

A büntető- és szabálysértési ügyekben alkalmazott közvetítői eljárásra vonatkozó Phd kutatással kapcsolatos megkeresését a pártfogó felügyelői szakterülettel kapcsolatos feladatok ellátásáért felelős, az Igazságügyi Minisztérium, Igazságügyi Közzolgáltatásokért Felelős Helyettes Államtitkársága (a továbbiakban: IM IKFHÁT) köszönettel megkapta.

A megkeresésben bemutatott, tervezett kutatási célt és az alkalmazni kívánt kutatási módszereket – a közvetítői eljárások tapasztalatainak vizsgálatát, a közvetítőkkel és a közvetítői eljárásban részt vevő felekkel interjúk felvételét, valamint a kérdőíves vizsgálatot az IM IKFHÁT –

szakmai szempontból támogatja.

Tájékoztatatom, hogy büntető- és szabálysértési ügyekben a közvetítői eljárás lefolytatása a közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelők (közvetítők) feladata, akik a fővárosi és megyei kormányhivataloknál látják el tevékenységüket. A tervezett kutatással kapcsolatos engedélyeztetés tárgyában ezért kérem, forduljon a Miniszterelnökségen a területi közigazgatás működtetéséért felelős helyettes államtitkárhoz, dr. Uzsák Katalinhoz. Javaslom, hogy megkeresésében jelölje meg, hogy pontosan mely kormányhivataloknál kívánja a kutatást végezni.

Az IM IKFHÁT Phd kutatásának támogatása érdekében a büntető- és szabálysértési ügyekben alkalmazott közvetítői eljárással kapcsolatos egyéb, az Igazságügyi Minisztérium, mint szakmai irányító feladatkörébe tartozó kérdésekben áll rendelkezésére.

Budapest, 2021. március 11.

Tisztelettel:

Diamantopoulou dr. Kenyeres Gabriella
főosztályvezető

Melléklet: -

Kapja:

- Schmidt Laura elektronikus úton a schmidt.laura@uni.nke.hu e-mail címen
- Iráttár

Postacím: H-1357 Budapest, Pf.2. E-mail: ikfhat@im.gov.hu

2. számú melléklet

MINISZTERELNÖKSÉG
TERÜLETI KÖZIGAZGATÁS MŰKÖDTETÉSÉÉRT FELELŐS HELYETTES ÁLLAMTITKÁR

Schmidt Laura részére

schmidt.laura@uni-nke.hu

Iktatószám: TKF-21/336/2/2021.

Ügyintéző: dr. Hipp Tünde

Telefonszám: +36 1 896 6644

E-mail: tunde.hipp@me.gov.hu

Tárgy: Kutatási engedély iránti kérelem

Ez a levél kizárólag elektronikus úton kerül megküldésre.

Tisztelt Schmidt Laura!

Hivatkozva a büntető- és szabálysértési ügyekben alkalmazott közvetítői eljárásra vonatkozó Phd kutatással kapcsolatos megkeresésére tájékoztatom, hogy a kutatást támogatom.

Tájékoztatom továbbá, hogy a Helyettes Államtitkárság megkereste a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatalt, Budapest Főváros Kormányhivatalát, valamint a Pest Megyei Kormányhivatalt annak érdekében, hogy kutatási tervének megvalósításához – a közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelő munkatársak együttműködésével – lehetőséget biztosítsanak.

Hasznos és eredményes kutatómunkát kívánok.

Budapest, 2021. április „05.”

Tisztelettel:

dr. Uzsák Katalin

Melléklet: -

1055 Budapest, Kossuth tér 2-4. Telefon: (06 1) 795 2801 E-mail: tkinfo@me.gov.hu

3. számú melléklet

MINISZTERELNÖKSÉG
TERÜLETI KÖZIGAZGATÁS MŰKÖDTETÉSÉÉRT FELELŐS HELYETTES ÁLLAMTITKÁR

Schmidt Laura részére

schmidt.laura@uni-nke.hu

Iktatószám: TKF-21/336/6/2021.

Ügyintéző: dr. Hipp Tünde

Telefonszám: +36 1 896 6644

E-mail: tunde.hipp@me.gov.hu

Tárgy: Kutatási engedély iránti kérelem

Ez a levél kizárólag elektronikus úton kerül megküldésre.

Tisztelt Schmidt Laura!

Hivatkozva a büntető- és szabálysértési ügyekben alkalmazott közvetítői eljárásra vonatkozó Phd kutatással kapcsolatos ismételt megkeresésére tájékoztatom, hogy a kiegészített kutatást támogatom.

Tájékoztatom továbbá, hogy a Helyettes Államtitkárság megkereste a Heves Megyei Kormányhivatalt, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kormányhivatalt annak érdekében, hogy kutatási tervének megvalósításához – a közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelő munkatársak együttműködésével – lehetőséget biztosítsanak.

Hasznos és eredményes kutatómunkát kívánok.

Budapest, 2021. október „6”

Tisztelettel:

Melléklet: -

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 2-4. Telefon: (06 1) 795 2801 E-mail: tkinfo@me.gov.hu

4. számú melléklet

Közvetítői eljárás kérdőív Beleegyező nyilatkozat

Schmidt Laura PhD hallgató
Nemzeti Közszerológati Egyetem
Rendészettudományi Doktori Iskola
Témavezető: Prof. Dr. Barabás Andrea Tünde
elérhetőség: schmidt.laura@uni-nke.hu

A kutatás célja:

A kutatás célja, hogy megvizsgálja a Magyarországon bűncselekmények bekövetkezte során alkalmazott közvetítői eljárás hatását a sértettekre és a gyanúsítottakra nézve is.

A kutatás menete:

Egy kérdőív felvételére kerül sor az eljárás lezárta követően, melyet Ön önállóan ki tud tölteni, majd egy lezárt borítékba helyezni.

Amennyiben hozzájárul az újbóli megkereséshez, úgy a folyamat lezártá után újból megkeresem egy hasonló kérdőív, illetve interjú felvételére a változások nyomónkövetése céljából.

Adatkezelés:

A vizsgálat során kiemelt figyelmet fordítok arra, hogy az adatok feldolgozására és elemzésére a releváns hazai és Európai Unió törvények alapján kerül sor.³ A kérdőívek tárolása elzárva történik, ezek hozzáféréséhez kizárólag nekem, a kutatónak van jogosultsága.

Ön aláírásával tudomásul veszi, hogy önkéntesen vesz részt a vizsgálatban, valamint megértette, hogy a kutatás bármely szakaszában visszavonhatja a kutatásban való részvételi beleegyezését.

A kutatás szempontjából nagy segítség lenne, ha egy későbbi időpont során megkereshetem Önt egy újabb kérdőív, illetve interjú felvételére. Amennyiben hozzájárul az újbóli megkereséshez, úgy kérem adja meg valamilyen elérhetőségét.

Név:

Aláírás:

Kelt (hely, dátum):

.....

Elérhetőség:

³ A kutató az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) szoló rendelet (GDPR) előírásainak megfelelően fog eljárni az adatkezelés során.

5. számú melléklet

1. Milyen szerepben vett részt a közvetítői eljárás folyamatában?
Sértett/elkövető

2. Jelen bűncselekmény típusa:

.....

3. Hallott-e már a jelen bűncselekmény bekövetkezte előtt a közvetítői eljárásról?
Igen → Honnan?

.....

Nem

4. Milyen hatással volt a bűncselekmény az Ön életére?

.....

5. Ismerte a sértettet/elkövetőt a bűncselekmény előtt?

.....

6. Miért vett részt a közvetítői eljárásban?

.....

7. Kérem emlékezzen vissza arra, amikor úgy döntött, hogy részt vesz a folyamatban. Milyen elvárásai voltak az eljárással kapcsolatban akkor?

.....

8. Teljesültek ezen elvárásai a folyamattal kapcsolatban?

Igen/részben/nem

9. Hogyan jellemezné a közvetítőt/mediátort?

.....

10. Mennyire látta pártatlannak a közvetítőt/mediátort?

.....

11. Mennyire volt érthető a közvetítő/mediátor által átadott információ a közvetítői eljárásról?

1 2 3 4 5

1: Egyáltalán nem

5: Teljes mértékben.

Egyéb megjegyzés:

12. Mennyire felelt meg az érdekeinek az eljárás?

1 2 3 4 5

1: Egyáltalán nem
5: Teljes mértékben.

Egyéb megjegyzés:

13. Született-e megállapodás?

Igen → Milyen?

.....

Nem → Miért nem?

.....

14. Van-e bármilyen hiányérzete a folyamattal kapcsolatban?

.....

15. Voltak zavaró körülmények az eljárás során?

.....

16. Mi volt az eljárás legrosszabb része?

.....

17. Mi volt az eljárás legjobb része?

.....

18. Változott bármiben az élete az eljárás következményeként?

.....

19. Változott-e a véleménye az igazságszolgáltatásról a folyamatban való részvétel miatt?

.....

20. Ajánlaná-e másnak az eljárásban való részvételt?

Igen, mert:

.....

Nem, mert:

.....

Amennyiben a kérdőív elején a sértetti szerepet jelölte meg:

Félt-e az elkövetőtől az eljárás előtt?

1	2	3	4	5
1: Egyáltalán nem				5: Nagyon

Egyéb megjegyzés:

Ez az érzés változott-e az eljárás után?

1	2	3	4	5
1: Egyáltalán nem				5: Teljes mértékben

Egyéb megjegyzés:

Haragudott-e az elkövetőre az eljárás előtt?

1	2	3	4	5
1: Egyáltalán nem				5: Nagyon

Egyéb megjegyzés:

Ez az érzés változott-e az eljárás után?

1	2	3	4	5
1: Egyáltalán nem				5: Teljes mértékben

Egyéb megjegyzés:

Demográfiai kérdések:

Nem

nő/férfi/egyéb

Kor:

Iskolai végzettség:

Mely kormányhivatalnál folyt le az eljárás?

Főváros/Pest Megye/Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Kormányhivatala

Egyéb megjegyzés:

.....

Köszönöm szépen a kérdőívre szánt idejét!

6. számú melléklet

Nem: nő férfi egyéb

Kor:

Iskolai végzettség: kevesebb, mint 8 osztály
 befejezett 8 osztály
 szakmunkásképző
 gimnáziumi érettségi
 szakközépiskolai érettségi
 főiskolai vagy egyetemi diploma

A kutatás szempontjából nagyon nagy segítség lenne, ha egy későbbi időpont során megkereshetem Önt egy újabb kérdőív, illetve interjú felvételére.

Amennyiben hozzájárul az újbóli megkereséshez, úgy kérem adja meg valamilyen elérhetőségét:

(pl. név, telefon, e-mail)

1. Milyen szerepben vett részt a közvetítői eljárás folyamatában?

sértett

gyanúsított

2. Hallott-e már a jelen bűncselekmény bekövetkezte előtt a közvetítői eljárásról?

igen

nem

Amennyiben igen, honnan hallott róla?

.....

3. Fel tud sorolni néhány dolgot, ami a bűncselekmény következtében történt az életében?

4. Ismerte a sértettet/gyanúsítottat a bűncselekmény előtt?

igen

nem

5. Miért vett részt a közvetítői eljárásban?

6. Kérem emlékezzen vissza arra, amikor úgy döntött, hogy részt vesz a folyamatban. Milyen elvárásai voltak az eljárással kapcsolatban akkor?

7. Teljesültek ezen elvárásai a folyamattal kapcsolatban?

igen

részben

nem

8. Mennyire felelt meg az érdekeinek az eljárás?

egyáltalán nem

inkább nem

meg is felelt és nem is

inkább igen

teljes mértékben

9. (Amennyiben volt ilyen) melyik része a megbeszélésnek volt az, amire NEM szívesen gondol vissza?

10. (Amennyiben volt ilyen) melyik része a megbeszélésnek volt az, amire SZÍVESEN gondol vissza?

11. Fel tud sorolni olyan pozitív és negatív változás(ok)at az életében, ami az eljárás miatt következett be?

Pozitív:

Negatív:

12. Változott-e a véleménye pozitív vagy negatív irányban az igazságszolgáltatásról a folyamatban való részvétel miatt?

Igen, pozitív irányban.

Igen, negatív irányban.

Nem változott.

13. Ajánlaná-e másnak az eljárásban való részvételt?

igen

nem

Amennyiben a kérdőív elején a sértetti szerepet jelölte meg:

Félt-e a gyanúsítottól az eljárás előtt?

egyáltalán nem

inkább nem

féltem is meg nem is

inkább igen

nagyon

Ez az érzés változott-e az eljárás után?

egyáltalán

inkább nem

igen is meg nem is

inkább igen

teljes mértékben

nem

Haragudott-e a gyanúsítottra az eljárás előtt?

egyáltalán nem

inkább nem

igen is meg nem is

inkább igen

nagyon

Ez az érzés változott-e az eljárás után?

egyáltalán nem

inkább nem

igen is meg nem is

inkább igen

teljes mértékben

is

Egyéb megjegyzés:

7. számú melléklet

Változatlan kérdések:

- Milyen szerepben vett részt a közvetítői eljárás folyamatában?
- Hallott-e már a jelen bűncselekmény bekövetkezte előtt a közvetítői eljárásról?
(igen/nem, amennyiben igen, honnan hallott róla?)
- Ajánlaná-e másnak az eljárásban való részvételt? (igen, mert, nem, mert)

Módosított kérdések:

- Az elkövető kifejezés módosult a gyanúsított kifejezésre az egész kérdőívben. Az egyik fővárosi mediátor megjegyzése volt ez a módosítás, amikor a kérdőív kiküldésére került véleményezésre, hogy az elkövető helyett a gyanúsított szó használata lenne megfelelő jogilag, így ez megváltoztatásra került a kérdőívben.
- Demográfiai kérdéseknél az iskolai végzettség kifejtős válasz helyett hat kategóriát tartalmaz, a könnyebb összehasonlítást szem előtt tartva.
- Mennyire felelt meg az érdekeinek az eljárás? (a válaszoknál 1-5-ig terjedő skála helyett a szavakat írtam ki: egyáltalán nem/inkább nem/meg is felelt és nem is/inkább igen/teljes mértékben)
- Mi volt az eljárás legrosszabb része?
- Mi volt az eljárás legjobb része? Ez a két kérdés kicsit módosítva lett a könnyebb értelmezés okán.
- Változott bármiben az élete az eljárás következményeként?
- Változott-e a véleménye az igazságszolgáltatásról a folyamatban való részvétel miatt? A kérdésre adott válasz módosult kifejtős válasz helyett három lehetőséget adtam meg: igen, pozitív irányban/nem változott/igen, negatív irányban.
- A sértetti kérdéseknél az 1-5-ig terjedő skála helyett a válaszlehetőségek szövegesek voltak (egyáltalán nem/inkább nem/igen is meg nem is/inkább igen/nagyon vagy teljes mértékben)

Kimaradt kérdések:

- Jelen bűncselekmény típusa.
- Született-e megállapodás?
- Mely kormányhivatalnál folyt le az eljárás? A mediátort kértem meg, hogy a kérdőív kitöltése után írja rá a kérdőívre, illetve egy borítékra, mely a kérdőívet tartalmazza, a bűncselekmény típusát, hogy született-e megállapodás, illetve, a dátumot és hogy melyik kormányhivatalnál folyt le az eljárás, mert az ügyfelek pontatlan válaszokat adtak ezekre a kérdésekre.

- Milyen hatással volt a bűncselekmény az Ön életére? Erre a kérdésre általában a negatív, rossz szavakkal válaszoltak a kitöltők, így ez a kérdés érdemi információt nem tudott generálni.
- Hogyan jellemezné a közvetítőt/mediátort?
- Mennyire látta pártatlannak a közvetítőt/mediátort? A mediátorra vonatkozó két kérdésre egyértelműen csak pozitív válaszok érkeztek, így a kérdőív rövidítése során ezek a kérdések törlésre kerültek, mert jelen kutatásnak nem volt közvetlen célja az ügyfelek mediátorokról alkotott véleményének vizsgálata.
- Mennyire volt érthető a közvetítő/mediátor által átadott információ a közvetítői eljárásról?
- Van-e bármi hiányérzete a folyamattal kapcsolatban?
- Voltak zavaró körülmények az eljárás során?

Új kérdések:

- Fel tud sorolni olyan pozitív és negatív változás(ok)at az életében, ami az eljárás miatt következett be?

8. számú melléklet

Gyanúsított interjú kérdések

1. Megállapodás teljesülése

1. Teljesültek a megállapodásban foglaltak a megbeszélés óta?
2. Milyen érzés volt, amikor a megállapodásban foglaltak teljesültek?

2. Megbocsátás

1. Ismerték egymást a sértettel a megbeszélés előtt?
2. A megbeszélés óta kommunikáltak egymással bármilyen formában?
3. Bocsánatot kért a sértettől a megbeszélés során?
4. Mit gondol, miért kért bocsánatot a sértettől?
5. Van bármi olyan változás az életében, ami a megbeszélés miatt történt az életében? (pl. kevésbé bízik meg az emberekben, jobban megérti mások szempontjait stb.)

3. Eljárás előnyei/hátrányai

1. Előnyös volt Ön szerint az eljárás a hagyományos büntetőeljárással szemben?
2. Amennyiben igen, mik voltak az előnyei?
3. Hátrányos volt Ön szerint az eljárás a hagyományos büntetőeljárással szemben?
4. Amennyiben igen, mik voltak a hátrányai?
5. Mennyire érezte felkészültnek magát a megbeszélés előtt a folyamattal kapcsolatban (pl. kapott-e kellő információt az eljárásról)?

4. Utóérzések

1. Hogyan érezte magát a szembesítés során? (amikor a sértettet meglátta, először beszéltek egymáshoz)
2. Mennyire érzi azt, hogy fel tudta dolgozni a történeteket?
3. Mit gondol, ez minek köszönhető? (a történetek feldolgozása vagy fel nem dolgozása)

5. Visszaesés

1. A szóban forgó ügy óta volt másik ügy, amelyben sértettként/gyanúsítottként vett részt?
2. Amennyiben igen, milyen ügy volt?

6. Hatékonyság, egyéb megjegyzések

1. Mit gondol, mi az, ami hatékonyabbá tenné az eljárást?
2. Van bármi egyéb megjegyzése?

Sértetti interjú kérdések

1. Megállapodás teljesülése

1. Teljesültek a megállapodásban foglaltak a megbeszélés óta?
2. Milyen érzés volt, amikor a megállapodásban foglaltak teljesültek?

2. Megbocsátás

1. Ismerték egymást a gyanúsítottal a megbeszélés előtt?
2. A megbeszélés óta kommunikáltak egymással bármilyen formában?
3. Bocsánatot kért Öntől a gyanúsított a megbeszélés során?
4. Amennyiben bocsánatot kért, Ön megbocsátott a gyanúsítottnak?
5. Mit gondol, miért/miért nem bocsátott meg?
6. Van bármi olyan változás az életében, ami a megbeszélés miatt történt az életében? (pl. kevésbé bízik meg az emberekben, jobban megérti mások szempontjait stb.)

3. Eljárás előnyei/hátrányai

1. Előnyös volt Ön szerint az eljárás a hagyományos büntetőeljárással szemben?
2. Amennyiben igen, mik voltak az előnyei?
3. Hátrányos volt Ön szerint az eljárás a hagyományos büntetőeljárással szemben?
4. Amennyiben igen, mik voltak a hátrányai?
5. Mennyire érezte azt, hogy szóhoz tud jutni a megbeszélésen?
6. Mennyire érezte azt, hogy meghallgatják a megbeszélésen?
7. Mennyire érezte azt, hogy be tud kapcsolódni a megbeszélés folyamatába?
8. Mennyire érezte azt, hogy teljesülnek a kívánságai a megbeszélés során? (pl. a megállapodás kidolgozása során)

9. Mennyire érezte felkészültnek magát a megbeszélés előtt a folyamattal kapcsolatban (pl. kapott-e kellő információt az eljárásról)?

4. Aktív/passzív résztvevő - sértettek

5. Utóérzések

1. Hogyan érezte magát a szembesítés során? (amikor a gyanúsítottat meglátta, először beszéltek egymáshoz)

2. Mennyire érzi azt, hogy fel tudta dolgozni a történeteket?

3. Mit gondol, ez minek köszönhető? (a történetek feldolgozása vagy fel nem dolgozása)

6. Visszaesés

1. A szóban forgó ügy óta volt másik ügy, amelyben sértettként/gyanúsítottként vett részt?

2. Amennyiben igen, milyen ügy volt?

7. Hatékonyság, egyéb megjegyzések

1. Mit gondol, mi az, ami hatékonyabbá tenné az eljárást?

2. Van bármi egyéb megjegyzése?

9. számú melléklet

Az Angliában használt resztoratív módszerek alkalmazásának lehetőségei a visszaesés megelőzésében Interjú mediátorokkal

Általános kérdések

1. Milyen végzettsége van?
2. Milyen képzést végzett el a mediáció/resztoratív igazságszolgáltatás területén?
3. Mióta dolgozik a szakmában?
4. Egy évben hány mediációs esete van? (Ebből hány szabálysértési és hány büntetőeljárás eset?)

Jogi szabályozás

1. Általában milyen típusú bűncselekményeket utalnak közvetítői eljárásra a kormányhivatalnál, ahol dolgozik? (amennyiben tudja?)
2. Általában milyen típusú bűncselekmények azok az ügyek, amelyeknél Ön mediál?
3. A jogi szabályozás lehetővé teszi a súlyosabb ügyek közvetítői eljárásba vonását. Ezek meg is valósulnak a gyakorlatban? (Amennyiben nem, mi az oka?)
4. Mi az, ami a közvetítői eljárás törvényi szabályozásában Ön szerint problémát, nehézséget okoz a mediációs folyamat során?
5. Ön szerint mit kellene változtatni a közvetítői eljárás szabályozásán, folyamatában annak érdekében, hogy a mediáció még hatékonyabb eszköze lehessen a büntető igazságszolgáltatásnak?
6. Változtatna-e azon, hogy milyen ügyek legyenek a közvetítői eljárásba vonhatók?

Előkészítés

1. Hogy érkezik be a kormányhivatalba az ügy, melyet közvetítői eljárásra utalnak?
2. Általában mennyi idő telik el a bűncselekmény és a közvetítői eljárás között?
3. Amikor beérkezik az ügy és a mediátorhoz kerül, akkor mi az első lépés a mediátor részéről?
4. Hogyan zajlik az ügyek előkészítése, milyen kommunikáció zajlik le az ügyfelek és a mediátor között a megbeszélés előtt?
5. A megbeszélést megelőző nap, illetve a megbeszélés napján van bármi kommunikáció a felekkel? (a megbeszélés előtt)

Társ-mediálás

1. Vannak olyan esetek, melyek során más mediátorokkal együtt dolgozik egy ügyön?
2. Amennyiben igen, melyek azok az ügyek, amelyeket több mediátor vállal el?

Megállapodás

1. Az esetek hány százaléka zárul megállapodással?
2. Mennyire gyakori, hogy pénzbeli jóvátételen és bocsánatkérésen túl egyéb, alternatív megoldások is születnek?

3. Mennyire gyakori, hogy nem jön létre mediáció, mert a sértett vagy a gyanúsított nem jelenik meg egyik mediációs ülésen sem?
4. Mennyire gyakori, hogy nem jön létre mediáció, mert a sértett vagy a gyanúsított nem akar részt venni a közvetítői eljáráson?
5. Van ebben valami séma, hogy a sértettek vagy a gyanúsítottak mondanak inkább nemet a közvetítői eljárásra az Ön tapasztalata szerint?
6. Amennyiben nem akarnak részt venni a közvetítői eljáráson, kiderül, hogy miért nem?
7. Mennyire gyakori, hogy egyetlen ülés elég a mediációs eset befejezéséhez? Előfordul, hogy több alkalomra is szükség van?
8. Mennyire gyakori, hogy a felek betartják a megállapodást?
9. Előfordul, hogy megkezdődik a megállapodás teljesítése, de aztán ez elakad, és végül mégsem teljesül a megállapodás?
10. Előfordul, hogy meg sem kezdődik a megállapodásban foglaltak teljesítése?
11. Mennyire gyakori, hogy a felfüggesztés határidejének lejárta utánra esett a megállapodás teljesülésének határideje? (Ahol a feleknek nem volt idejük az ügy felfüggesztésének lejárta előtt teljesíteni a megállapodást.)
12. Ön szerint mi általában az oka annak, ha a felek nem tartják be a megállapodást?

Sértettek/gyanúsítottak

1. Mennyire gyakori, hogy a sértettek úgy érkeznek meg a megbeszélésre, hogy haragszanak a gyanúsítottra?
2. Ez szokott változni a megbeszélés alatt? Ezt befolyásolja, ha születik megállapodás?
3. Mennyire gyakori, hogy a sértettek úgy érkeznek meg a megbeszélésre, hogy félnek a gyanúsítottól?
4. Ez szokott változni a megbeszélés alatt? Ezt befolyásolja, ha születik megállapodás?
5. Mennyire határozott igényekkel érkeznek a sértettek a megbeszélésre? Ezek az igények inkább anyagi vagy lelki jellegűek?

Nehézségek, kihívások, támogatás

1. Mi az, ami a leginkább megnehezítette az Ön munkáját 2021-ben a mediálások során?
2. Mi az, ami mediátorként segítséget jelentett, megkönnyítette az Ön munkáját 2021-ben?
3. Milyen az Ön kapcsolata a bíróságokkal, ügyészségekkel? Megfelelő-e az információáramlás a két intézmény között?
4. Az Ön véleménye szerint hogyan lehetne javítani az együttműködést?
5. Van lehetősége részt venni szupervízión, ahol a felmerülő kihívásokról/nehézségekről beszélhet?
6. Önnek személy szerint mire lenne szüksége ahhoz, hogy mediátorként még hatékonyabban tudja végezni a munkáját?

Egyéb megjegyzések

1. Egyéb észrevételek, megjegyzések a közvetítői eljárással kapcsolatban?

10. számú melléklet

Preliminary interview questions with mediators/facilitators

General questions

1. What qualifications do you have?
2. What kind of training did you receive in mediation and restorative justice?
3. How long have you been working in this field?
4. How many mediation cases do you have in a year? (How many of them are community mediation cases and how many are restorative justice cases?)

Legislation

1. In general, what types of crimes go to a restorative justice meeting at the organization you work for? (if you know this data)
2. In general, what kind of cases do you mediate/facilitate?
3. Does the legislation allow the parties of serious crimes to take part in restorative justice? If so, does this happen in practice as well? (If not, can you tell why not?)
4. Are there any policies for sexual offences for example that it has to be victim initiated?
5. At what stage of the court process can restorative justice be offered? Can it happen even after sentencing?
6. Are there any issues, challenges in terms of the legislation surrounding mediation and restorative justice?
7. Do you think that the legislation about mediation and restorative justice should be changed in any way in order to make these practices more effective in the criminal justice system?
8. Would you change what types of crimes can be referred to restorative justice?

Preparation

1. How do you get referrals at the organization you work for?
2. Usually, how long does it take to get a case referred for mediation/restorative justice?
3. When you get a referral and the case is assigned to a mediator/facilitator, what are the first steps the mediator/facilitator takes?
4. How are cases prepared, what kind of communication is there between the mediator/facilitator and the parties before a face-to-face meeting with all parties?
5. Is there any communication between the mediator/facilitator and the parties the day before or on the day of the face-to-face meeting? (before the face-to-face meeting)

Co-mediation/facilitation

1. Do you have any cases where you are a co-mediator?
2. What kind of cases are referred to two mediators/facilitators?

Agreement

1. How many cases end with an agreement?
2. How common is it that there are alternative solutions other than an apology and financial compensation?

3. How common is it that mediation/restorative justice can't happen because either of the parties don't show up to the meeting?
4. How common is it that mediation/restorative justice can't happen because either of the parties don't want to take part in the process?
5. In your opinion, is there a theme whether victims or perpetrators are more likely not to take part in the process?
6. If they refuse to take part in mediation/restorative justice, do they give you any reasons why they wouldn't?
7. How common is it that one meeting is enough to come to an agreement? Do cases sometimes need more than one meeting?
8. How common is it that the parties stick to what they agreed to?
9. Does it happen that the agreement seems to go smoothly but then something happens and it doesn't go through?
10. Does it happen that the parties don't stick to what they agreed to from the start?
11. How common is it that you have a deadline for what's in the agreement but it doesn't happen until after that deadline is over? (If the parties didn't have the time to stick to what's in the agreement before the deadline?)
12. In your opinion, generally what are the reasons for not sticking to what's included in the agreement?

Victims/Perpetrators

1. How common is it that victims arrive to the meeting feeling angry at the perpetrator?
2. Does this usually change during the meeting? Is that affected by whether there is an agreement at the end of the meeting?
3. How common is it that victims arrive to the meeting feeling afraid of the perpetrator?
4. Does this change during the meeting? Is that affected by whether there is an agreement at the end of the meeting?
5. To what extent do victims come to the meetings with specific needs/demands? Are these needs/demands more of a financial or emotional nature?

Difficulties/challenges, support

1. I noticed on the consent form that there is a box clients can tick if they are happy to be contacted in the future for research purposes. What kind of follow-up do you do at CJAM (do you look at reoffending rates for example)?
2. What would you say was the most challenging part of your work in 2021 during mediation/restorative justice?
3. What would you say helped you/made your work easier as a mediator in 2021?
4. What, if any, relationship do you have with courts, prosecutor's offices? Do you have proper information-sharing between these institutions?
5. How could these relationships and the co-operations be improved?
6. Are there any opportunities for you to take part in supervisory meetings where you can discuss cases and challenges you are facing?
7. What would you personally need to work more efficiently as a mediator?

Other comments

1. Do you have any more remarks, comments about mediation and restorative practices that you think is important to share?

11. számú melléklet

Az adatkezelés, adattárolás és adatmegőrzés protokollja

Jogi keret.

A kutatás adatkezelése a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről szóló (EU) 2016/679 rendelet (GDPR), valamint a vonatkozó hazai jogszabályok rendelkezéseivel összhangban valósult meg. Az adatkezelés jogalapja a kutatásban részt vevők önkéntes, tájékozott hozzájárulása volt; az adatkezelés célja kizárólag a jelen disszertáció keretében végzett tudományos kutatás.

Az adatok köre.

A kezelt adatok a következők voltak:

- (a) a papíralapú és elektronikus kérdőívek válaszai,
- (b) a résztvevők által önkéntesen megadott elérhetőségek (a későbbi interjúk megkereséséhez),
- (c) az interjúk hangfelvételei, valamint
- (d) a hangfelvételek alapján készült leiratok.

Tárolás.

A papíralapon kezelt kérdőívek elzárva, illetéktelen hozzáféréstől védett helyen kerültek megőrzésre. A digitális adatok — a beszkenelt kérdőívek, a hangfelvételek és a leiratok — jelszóval védett számítógépen kerültek tárolásra. Valamennyi adathoz kizárólag a kutató férhet hozzá; az adatok harmadik fél számára nem váltak hozzáférhetővé.

Anonimizálás.

Az interjúk azonosító számmal kerültek ellátásra. A leiratok nem tartalmazzák az interjúalanyok személyazonosságát lehetővé tevő adatokat, az idézetekben szereplő nevek fiktívek. A személyazonosításra alkalmas adatok a leiratokból eltávolításra kerültek.

Megőrzési idő és megsemmisítés.

Az adatok megőrzése a célhoz kötöttség és a korlátozott tárolhatóság elvének megfelelően a fokozatszerzési eljárás lezárultáig tart. Ezen időszak az eredmények ellenőrizhetőségét és a tudományos vita lefolytatását szolgálja. Az eljárás lezárultát követően az azonosításra alkalmas adatok — különösen az interjúk hangfelvételei és a résztvevők elérhetőségei — megsemmisítésre kerülnek.